

**KENTSEL MEKÂN VE SERMAYE:
İSTANBUL SULTANBEYLİ’DE TOPLUMSAL VE MEKÂNSAL DEĞİŞİM**

BİNNAZ KAN

YÜKSEK LİSANS TEZİ

Sosyoloji Anabilim Dalı

Danışman: Dr. Öğr. Üyesi F. Ayşin KOÇAK TURHANOĞLU

Eskişehir

Anadolu Üniversitesi

Sosyal Bilimler Enstitüsü

Haziran 2021

JÜRİ VE ENSTİTÜ ONAYI

ÖZET

KENTSEL MEKÂN VE SERMAYE: İSTANBUL SULTANBEYLİ’DE TOPLUMSAL VE MEKÂNSAL DEĞİŞİM

Binnaz KAN

Sosyoloji Anabilim Dalı

Anadolu Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Haziran 2021

Danışman: Dr. Öğr. Üyesi F. Ayşin KOÇAK TURHANOĞLU

Bu tez çalışması, 2010 -2020 yılları arasında neoliberal politikalar çerçevesinde sermayenin İstanbul Sultanbeyli ilçesindeki hareket yönünün nasıl farklılaştığı, kent mekânında nasıl değişiklikler yarattığı ve bu değişikliklerin toplumsal ilişkileri nasıl etkilendiğinin anlaşılmasını amaçlamaktadır. Sultanbeyli’nin gelişiminde büyük etkiye sahip TEM Otoyolu, hızlı bir nüfus artışı ve yapılaşmaya neden olmuş ve ilçede bulunan mahalleleri otoyolun kuzeyi ve güneyi olmak üzere ikiye ayırmıştır. Kuzey mahallelerine doğru bir yapılaşma ve nüfus artışı gösteren ilçede bu durumun nedenleri sermaye birikim süreçleriyle ilgili olarak açıklanmaya çalışılmıştır. Bu bağlamda, niteliksel araştırma yöntemi kullanılan çalışmada, ilçenin kuzeyinde bulunan Battalgazi Mahallesi ve Adil Mahallesi, güneyinde ise Mehmet Akif Mahallesi’nde yapılı çevre üretiminde gerçekleşen sermaye yatırımlarının toplumsal ve mekânsal dinamikleri mahalle sakinleriyle yapılan derinlemesine görüşmeler sonucunda sosyolojik boyutlarıyla değerlendirilmektedir. Çalışmanın sonucunda Sultanbeyli’nin kuzey mahallerinde kamunun düzenleyici işlevleri sayesinde sermaye yatırımlarının gerçekleşmesi ve güney mahallesinde ise Suriye’den göç edenlerin yoğunlaşmasına bağlı olarak mekânsal ve toplumsal dönüşümler yaşandığı görülmektedir.

Anahtar Sözcükler: Kentsel mekân, Sermaye birikim süreci, Sermaye yatırımları, Yapılı çevre üretimi, Neoliberal kentleşme, Sultanbeyli.

ABSTRACT

URBAN SPACE AND CAPITAL:
SOCIAL AND SPATIAL CHANGE IN SULTANBEYLİ, ISTANBUL
BİNNAZ KAN

Department of Sociology

Anadolu University, Graduate School of Social Sciences, June 2021

Advisor: Asst. Prof. F. Aysin KOÇAK TURHANOĞLU

The thesis aims to understand how movement of the capital in Istanbul Sultanbeyli district changed between 2010 and 2020 within the framework of neoliberal policies, how it result in changes in the urban space and how these changes affected social relations. The TEM Highway, which had a great impact on the development of Sultanbeyli, not only caused a rapid population growth, new constructions, but also divided the neighborhoods in the district into two as the north and south of the highway. The reasons for this situation in the district, which shows a structuring and population increase towards the northern neighborhoods, were tried to be explained in relation to the capital accumulation processes. In this context, in this study using the qualitative research method, the social and spatial dynamics of capital investments in built environment production in Battalgazi Mahallesi and Adil Mahallesi in the north of the district and Mehmet Akif Mahallesi in the south are evaluated with their sociological dimensions as through in-depth interviews conducted with the residents of the neighborhood. As a result, the study shows that spatial and social transformations are experienced because of capital investments in the northern districts of Sultanbeyli, which caused by the regulatory functions of the public, and the concentration of Syrian migrants in the southern district.

Keywords: Urban space, Capital accumulation process, Capital investments, Built environment production, Neoliberal urbanism, Sultanbeyli

TEŞEKKÜR

Tez yazım sürecimde beni bir an bile yalnız bırakmayan danışmanım Dr. Öğr. Üyesi F. Ayşin Koçak Turhanoglu'na, bu süreçte her daim destekleri ile beni motive eden annem, babam, kardeşlerim ve arkadaşlarıma, araştırma sürecinde görüşme gerçekleştirdiğim başta mahalle muhtarları olmak üzere mahalle sakinlerine ve son olarak tezimi değerlendiren saygıdeğer jüri üyeleri Prof. Dr. Fatime GÜNEŞ ve Prof. Dr. Nahide KONAK'a değerli görüşleri ve katkılarından dolayı çok teşekkür ederim.

16/06/2021

ETİK İLKE VE KURALLARA UYGUNLUK BEYANNAMESİ

Bu tezin bana ait, özgün bir çalışma olduğunu; çalışmamın hazırlık, veri toplama, analiz ve bilgilerin sunumu olmak üzere tüm aşamalarında bilimsel etik ilke ve kurallara uygun davrandığımı; bu çalışma kapsamında elde edilen tüm veri ve bilgiler için kaynak gösterdiğimi ve bu kaynaklara kaynakçada yer verdiğimi; bu çalışmanın Anadolu Üniversitesi tarafından kullanılan “bilimsel intihal tespit programıyla tarandığını ve hiçbir şekilde “intihal içermediğini” beyan ederim. Herhangi bir zamanda, çalışmamla ilgili yaptığım bu beyana aykırı bir durumun saptanması durumunda, ortaya çıkacak tüm ahlaki ve hukuki sonuçları kabul ettiğimi bildiririm.

.....
Binnaz KAN

İÇİNDEKİLER

Sayfa

JÜRİ VE ENSTİTÜ ONAYI.....	iv
ÖZET	v
ABSTRACT.....	vi
TEŞEKKÜR	vii
İÇİNDEKİLER.....	ix
TABLOLAR DİZİNİ.....	xi
GÖRSELLER DİZİNİ	xii
GİRİŞ	1

BİRİNCİ BÖLÜM

1.KENTSEL MEKÂN, SERMAYE VE NEOLİBERALİZM.....	6
1.1.Mekân ve Toplum İlişkisi	6
1.2. Kentsel Mekân ve Sermaye Birikim Süreci	14
1.2.1. Kentsel yapıli çevrenin üretimi	26
1.2.2. Kentsel mekânda rant ve mülkiyet ilişkileri	29
1.3. Neoliberalizm ve Kentsel Mekân	34

İKİNCİ BÖLÜM

2.TÜRKİYE'DE NEOLİBERAL DÖNEM VE KENTLEŞME SÜRECİ.....	41
2.1. Türkiye'nin Kentleşme Süreci	43
2.1.1. 1980 sonrası neoliberal kentleşme süreci	49
2.1.2. Sermayenin merkezindeki kentler	52
2.2. 1980 Sonrası Yerel Yönetimler ve Sermaye İlişkisi	55
2.3.Sermaye Yatırımlarının Merkezi olarak İstanbul	65

ÜÇÜNCÜ BÖLÜM

3.SULTANBEYLİ'DE MEKÂNSAL VE TOPLUMSAL DEĞİŞİM.....	72
3.1. Sultanbeyli'nin Coğrafi ve Tarihi Özellikleri.....	72
3.1.1. Sultanbeyli'nin mekânsal değişimi ve sermaye yatırımları yönü	75
3.1.2. Sultanbeyli'nin mülkiyet durumu ve nüfusu	81
3.2. Araştırma Yöntemi	88
3.2.1.Araştırmanın sınırlılıkları	90
3.3. Mehmet Akif Mahallesi Mekânsal Değişimler	91
3.3.1. Mehmet Akif Mahallesi, değişen ilişkiler ve meydan kullanımı	102
3.3.2. Sermaye yatırımlarının yönü, kuzey mahallelerindeki değişim.....	114
3.4. Battalgazi ve Adil Mahallesi'ndeki Mekânsal Değişimler.....	118

3.4.1 Battalgazi Mahallesi değişen ilişkiler ve mahalle kullanımı.....	142
3.4.2. Mahallede ortaya çıkan rant değeri ve mekânsal eksiklikler.....	146
SONUÇ	155
KAYNAKÇA.....	160
EKLER	
ÖZGEçMİş	

TABLÖLAR DİZİNİ

Tablo 1.1: Lefebvreci şema	12
Tablo 2.1: 1980 sonrası imar afları	61
Tablo 3.1: Kamu yatırım ve sermaye yatırımlarını göstermek için hazırlanmıştır.....	78
Tablo 3.2: 1980 ve 2020 Yılları arası ANDKS veriler	85
Tablo 3.3: Sultanbeyli 2010, 2019 ve 2020 ADNKS verileri	86

GÖRSELLER DİZİNİ

GÖRSEL 3. 1: Sultanbeyli ilçe mahalle haritası	73
GÖRSEL 3. 2: 2011’de açılan TEM otoban giriş-çıkışları	80
GÖRSEL 3. 3: Paşaköy ve Mecidiye kavşağı	80
GÖRSEL 3. 4: Belediyenin halka sunduğu taksitlendirme seçenekleri	83
GÖRSEL 3. 5: Sultanbeyli Mülkiyet Ofisi, 2019.....	84
GÖRSEL 3. 6 : Yeni Şafak Gazete Manşeti,2019.....	84
GÖRSEL 3. 7 : 1970 yılında Sultanbeyli’deki köyün cadde sokak dokusu	92
GÖRSEL 3. 8 : 1970’li yıllarda Mehmet Akif Mahallesi köy okulu	96
GÖRSEL 3. 9: Ayakkabı boyacıları, 2019	108
GÖRSEL 3. 10: Battalgazi Mahalle muhtarlığı, 2019	122
GÖRSEL 3. 11: Adil Mahallesi muhtarlığı, 2019	122
GÖRSEL 3. 12: Adil Mahallesi Sinpaş Konutları, 2018	122
GÖRSEL 3. 13: Sinpaş konut alanı (Google Earth,2010).....	123
GÖRSEL 3. 14: Sinpaş Liva (Google Earth, 2020)	123
GÖRSEL 3. 15: Yeni devlet hastanesinin inşaatı devam ettiği dönem	127
GÖRSEL 3. 16: 2020 hastane önü Paşaköy Caddesi değişim,2019.....	128
GÖRSEL 3. 17: Sultanbeyli Devlet Hastanesi, 2019	129
GÖRSEL 3. 18: Yeni devlet hastanesi alanı (Google Earth,2010)	129
GÖRSEL 3. 19: Yeni devlet hastanesi (Google Earth,2020)	130
GÖRSEL 3. 20: Yeni hastane alanı, solunda TEM Otoyolu	130
GÖRSEL 3. 21: Sağda TEM Otoyolu, soldaki üçüncü köprü bağlantı yolu.....	130
GÖRSEL 3. 22: Hastane civarında kiralık gecekond, 2019	131
GÖRSEL 3. 23: Hastane civarında kiralık gecekond, 2019	131
GÖRSEL 3. 24: Dükkana çevrilen gecekond, 2019.....	132
GÖRSEL 3. 25: Dükkana çevrilen gecekond,2019	132
GÖRSEL 3. 26: Battalgazi Mahallesi Hastane bölgesi, 2018	132
GÖRSEL 3. 27: Sultanbeyli Sur yapı ilkbahar konutları lokasyon haritası	133
GÖRSEL 3. 28: M5 Çekmeköy-Sultanbeyli metro hattı.....	133

GİRİŞ

20. yüzyıl sonlarına doğru yaşanan toplumsal, ekonomik ve politik gelişmelerle birlikte kapitalizmin çıkmazları doğrultusunda mekân, Marksist düşünürler tarafından önemli bir araştırma nesnesi haline getirilerek toplumsal yönüne vurgu yapılmıştır. Kapitalist toplumsal ilişkilerle birlikte değerlendirilen mekân, toplumsal bir üretim süreci olarak görülmektedir. Lefebvre (2016, s.56) göre “(Toplumsal) mekân, (toplumsal) bir üründür” ve toplum tarafından üretilen mekân, toplumsal ilişkileri de etkilemekte ve dönüştürmektedir. Bu anlamda mekânın toplumsal ilişkileri dönüştürme gücü olduğu kadar, toplumsal ilişkilerin de mekânı dönüştürme gücü bulunmaktadır. Değişen mekânsal ilişkiler, yeni bir toplumsal düzen inşasına zemin hazırlamaktadır.

Toplumsal üretim süreci olarak ele alınan mekân, kapitalist üretim ilişkileri çerçevesinde üretilmektedir. Kentsel mekânın ve kapitalist toplumsal ilişkilerin oluşması ancak mekânın kapitalist süreçlerle olan ilişkisinde ortaya çıkmaktadır. Kapitalizm krizlerini mekân aracılığıyla aşması ile kentsel mekânlar, kapitalizmin devamlılığını sağladığı alanlara dönüşmektedir. Kapitalist sistemde sermaye, endüstriyel üretim alanındaki krizlerini mekânı kullanarak çözmektedir.

Harvey’in (2016), sermaye çevrimlerinde ifade ettiği gibi sermaye, endüstriyel alanından tüketim alanı olan kentsel mekânlarda yapılı çevre üretimiyle kendine yer edinmekte ve mekânda sabitleşmektedir. Böylelikle sermaye, kentsel mekânlarda rant değeri yaratarak sermaye birikim süreci devamlılığını sağlamış olmaktadır. Kârını maksimize etmek isteyen sermaye, kentsel arazi üzerinde yaratılan rant değerleriyle birlikte varlığını devam ettirmektedir. Bu anlamda kapitalist kentleşme süreçleri içerisinde sermayenin varlığını devam ettirmesini kolaylaştırıcı imkanlar, hükümet veya belediyeler aracılığıyla yapılan düzenleyici planlarla sağlanmaktadır. Bu düzenleyici planlarla kentsel arazi, bir rant aracı haline dönüştürülmektedir. 1980’li yıllardan sonra neoliberal politikalar bu dönüşüme hizmet eden ideolojik bir altyapı oluşturmaktadır. Bu dönemde Türkiye’nin kentleşme sürecinde kent mekânları hiç olmadığı kadar sermayenin mantığı doğrultusunda büyüme gerçekleştirmektedir.

Sermaye, dünyada yaşanan neoliberal politikalar doğrultusunda kent mekânlarına hızla yayılarak kent mekânlarını birer meta haline dönüştürmüş, Türkiye’de özellikle 1980’li yıllardan sonra yaşanan neoliberal politikalar, 2003 AK Parti’nin iktidara

gelmesiyle devam etmiştir. Neoliberal politikalar, sermayenin kent mekânlarında hızla yayılmasını kolaylaştırarak, kent mekânlarının birer meta haline dönüşmesine ve sermayenin mekânı haline gelmesine neden olmuştur. 2000’li yıllardan sonra kent mekânları, artık rant odaklı stratejiler üzerinden üretilmeye başlanmıştır. Bu doğrultuda, kentlerde toplumun ihtiyaçları göz ardı edilerek, sermaye yatırımlarını çekmek amacıyla plan ve projeler geliştirilmeye başlanmıştır.

Büyük bir metropol olan İstanbul, neoliberal politikalar sonucunda, sermayenin merkezi haline gelerek büyük mega projeleri, köprü, baraj, AVM, lüks konutları ve iş merkezleri gibi yapıları çevre üretiminde gerçekleşen yatırımları doğrultusunda bir büyüme eğilimi göstermektedir. İstanbul’un çeperinde yer alan ilçelerinde de yerel ve uluslararası sermayenin hareket alanı sağladığı görülmeye başlanmıştır. Günümüzde bu ilçelerden birini de Sultanbeyli oluşturmaktadır.

Sultanbeyli ilçesinin, ilçeden geçmesi beklenen TEM Otoyolu’nun ve ikinci köprü (Fatih Sultan Mehmet Köprüsü) bağlantı yolunu çevreleyen köy yerleşimi olduğu dönemde nüfusu ve kaçak yapılaşması hızla artmıştır. 2011 yılından sonra TEM Otoyolu otoban giriş çıkışlarının açılmasıyla ilçede kuzeye doğru hızlı bir yapılaşma gerçekleşmiştir. Bu tarihlerden itibaren ulaşım güzergahları ve altyapı sayesinde Sultanbeyli, lüks konut yatırım inşaat projeleriyle özel sermayeyi kendine çeken alanlara dönüşmüştür. Bugün üçüncü köprü (Yavuz Sultan Selim Köprüsü) Paşaköy bağlantı yoluna komşu olması, metro hattının ilçeye gelecek olması ve üniversite yapılacağı söylemi ilçede gerçekleşen yapıları çevre üretiminin sermaye yatırımlarının yönünün de belirleyicisi olmuştur. Kentsel büyüme veya kentsel gelişme mekân kullanıcılarının talepleri doğrultusunda değil sermayenin kâr sağlayacağı alanlara doğru yönelmektedir. Bu anlamda sermayenin kentlerde mekânsal olarak örgütlenmesi beraberinde toplumsal ilişkileri de etkileyerek değiştirmekte yeni toplumsal ilişkiler yaratmaktadır.

Bu çalışma, 2010-2020 yılları arasında neoliberal politikalar doğrultusunda İstanbul Sultanbeyli’de gerçekleşen sermaye yatırımları sonucu, mekânsal yapı ve toplumsal ilişkiler arasındaki etkileşimin nasıl gerçekleştiğini ele almaktadır. Bu tez çalışmasının amacı, iki aşamada gerçekleşmektedir. İlk aşamada İstanbul’un Sultanbeyli ilçesinde 2010-2020 yılları arasında sermayenin kent mekânındaki hareket yönünün ilçenin kuzeyi ve güneyi olmak üzere nasıl farklılaştığı ve bu hareketlerin mekânda yarattığı değişikliklerin neler olduğu anlaşılmaya çalışılırken, ikinci aşamada sermayenin

kent mekânında hareket alanı bulduğu ve hareket alanı bulamadığı mahallelerinde gerçekleşen mekânsal değişikliklerin, toplumsal ilişkilerle kurulan etkileşiminin nasıl olduğu anlaşılmaya çalışılmaktadır. Mahallede yaşayan kişilerin bu süreci nasıl değerlendirdikleri ve nasıl dahil oldukları sorgulanmaktadır. Toplumsal ilişkiler olarak değerlendirilen durumlar, sermayenin mekânda gerçekleştirdiği yapıları çevre üretiminde aynı mekânı paylaşan insanların çarşı, pazar, meydan, komşuluk ilişkileri, kültürel ve sosyal etkinlik gibi mekânsal pratiklerinin nasıl farklılaştığı, mekânsal değişikliklerden nasıl etkilendiği ve ihtiyaçlarının hangi alanda ortaklaştığının anlaşılması amaçlanmıştır.

Çalışmanın amaçları doğrultusunda niteliksel araştırma yöntemleri kullanılarak derinlemesine görüşme tekniği uygulanmıştır. Görüşmeler, amaçsal örneklem ve kartopu örneklem seçimi uygulanarak ilçede üç mahallede gerçekleştirilmiştir. Bu mahaller; ilçeyi iki ayıran TEM Otoyolu'nun kuzeyi ve güneyinde yer alan mahallerinden oluşmaktadır. Kuzeyde yapıları çevre üretiminde kamusal alanların ve özel sermaye yatırımlarının yaygınlaştığı altyapı, okul, hastane, lüks konut, üçüncü köprü (Yavuz Sultan Selim Köprüsü) bağlantı yoluna komşu olan ve artan konutlaşma ve nüfus eğilimleri ile sermayenin izlerinin takip edilebildiği Battalgazi Mahallesi ve Adil Mahallesi olmak üzere iki mahalle seçilirken, güneyde yer alan Sultanbeyli'nin merkezi ve ilk yerleşim yerini oluşturan mülkiyet sürecine ilişkin sorunları devam eden, eski yapılaşmaların görüldüğü Mehmet Akif Mahallesi seçilmiştir. Görüşmeler seçilen mahallerde en az on yıl yaşamış kişilerle ve mahalle muhtarlarıyla gerçekleştirilmiştir. Görüşmecilere ilk etapta kendi yaşadıkları mahallelerdeki mekânsal değişimler yöneltilmiş daha sonra ise genel olarak Sultanbeyli'de gerçekleşen sermaye yatırımlarının yönü ve bu yatırımların kentsel mekân üzerinde gerçekleştirdiği mekânsal değişimlerle toplumsal ilişkilerin birbirini nasıl etkilediği öğrenilmeye çalışılmıştır.

Üç ana bölümden oluşan çalışmanın, ilk bölümünde mekânın toplumsal özelliği ve kapitalist sisteme eklemlenme süreci açıklanmaktadır. Bununla birlikte Marksist teorisyenlerin kentsel mekân ve sermaye ilişkisi üzerine yaptıkları değerlendirmelere ve kavramsallaştırmalara yer verilmiştir. Son olarak kentsel mekânda gerçekleşen tüm kapitalist ilişkilerin dünyada meydana gelen neoliberal politikalarla olan ilişkisi sorgulanmıştır. Neoliberal politikaların kentsel mekânda sermaye ile kurduğu ortaklıktan bahsedilmiştir.

İkinci bölümde Türkiye'nin kentleşme deneyimi ve kentsel mekânları, sermaye birikim süreçleri üzerinden değerlendirilmiştir. Genel anlamda üç dönemde incelenen Türkiye'nin kentleşmesi, siyasi, ekonomik ve toplumsal koşullarıyla birlikte ele alınmıştır. Kentleşme süreçlerinde dünyadaki kapitalizmle bütünleşme yolunda adımlar atılmıştır. Bu süreçte gerçekleşen değişimler mekânsal ölçekte önemli bir boyut kazanmıştır. 1923-1950'li yıllarda, dünyadaki kapitalist sisteme eklemlenebilmek için kırsal alanda başlatılan tarımsal üretim birikimi, sanayiye aktararak sermaye birikiminin gerçekleşmesini sağlayan koşullar oluşturulmaya çalışılmıştır. 1950-1980 arası dönemde, tarımda gerçekleştirilen modernizasyon sonucu, kırdan kente yoğun emek göçü yaşanmış ve kentin kendisi sermaye birikiminin gerçekleştiği bir alana dönüşmüştür. 1980 ve sonrası neoliberal politikalar doğrultusunda “sermayenin kentleştiği” dönem olarak ele alınan süreç anlatılmaktadır. Neoliberal politikalarla kentsel mekân, iyice sermayenin yerleştiği bir alana dönmüştür. Kısacası sermaye, endüstriyel üretim alanı dışında rant elde edebildiği kentsel arazilere yönelmiştir. Sermayenin kentsel arazilerde hareketini kolaylaştırıcı etkiye sahip olan yerel yönetimin ve merkezi hükümetin sermaye ile olan rolünün nasıl gerçekleştiği açıklanmaktadır. Kentlerde gerçekleşen kentsel yenileme, kentsel dönüşüm, mülkiyete ilişkin süreçler, planlamalar, imar afları vb. durumlarının kentsel arazide yarattığı rantlar ile sermaye yatırımlarının yönünün belirlenmesinde nasıl bir etkiye sahip olduğu değerlendirilmektedir. Bölüm sonunda Harvey'in yapıli çevre üretiminde sermayenin ikinci çevrime aktarılması, yani kentleşerek krizlerden kurtulduğunu belirttiği evre, Türkiye'de 1980 sonrası neoliberal politikalarla hızlanmıştır. Kentler, sermayenin kentsel arazide elde ettiği kâr ile eş değeri bir şekilde büyüme gerçekleştirmiştir. Türkiye'de İstanbul'un, 1980 sonrasında günümüze kadar olan süreçte, hızla sermaye hareketleri doğrultusunda nasıl büyüme gerçekleştirdiği açıklanmıştır.

Üçüncü bölümde İstanbul'un Sultanbeyli ilçesinin tarihi, nüfusu, mülkiyet ilişkileri ve sermaye yatırımlarına ait bilgiler verildikten sonra, araştırmanın saha bulguları ve yorumları ele alınmaktadır. Niteliksel bir çalışma olarak gerçekleştirilen araştırmada kullanılan yöntem ve teknikler açıklanmakta ve araştırmanın sahasını oluşturan Sultanbeyli ilçesindeki Battalgazi Mahallesi, Mehmet Akif Mahallesi ve Adil Mahallesi'nde yapılan görüşmelerle öncelikli olarak Sultanbeyli'nin geçirdiği mekânsal dönüşümler sorgulanarak, mahallede ortaya çıkan mekânsal değişimler, komşuluk

ilişkileri, özel sermaye ve kamu yatırımları ile toprakta yaratılan rant değeri gibi konularda mahalle sakinlerinin görüşleri ele alınmaktadır. İstanbul'un hızla kentleşme süreci içerisinde Sultanbeyli'de hangi değişimlerin yaşandığı, bu mekânsal değişimlerin toplumsal ilişkileri yeniden nasıl ürettiği, mahalle sakinlerinin mekâna nasıl baktığı, kamusal olarak ve sermaye yatırımlarıyla üretilen mekânların mahallede yaşayanların ihtiyaçlarına ve taleplerine hangi ölçüde karşılık verdiği, araştırma boyunca sorgulanmıştır.

BİRİNCİ BÖLÜM

1. KENTSEL MEKÂN, SERMAYE VE NEOLİBERALİZM

Kolayca anlaşılamayan, öngörülemeyen, denetimi sağlanamayan ve tasarlanamayan karmaşık ilişkiler ağına sahip olan kent, sadece bir planlamacının hayal gücüne göre tasarlanabilecek bir nesne olarak değerlendirilememekle birlikte, karmaşık toplumsal ilişkilerin gömülü bulunduğu toplumsal bir mekân anlamına gelmektedir (Çavuşoğlu, 2016, s.12). Kentin anlaşılması çok boyutlu bir süreci ifade etmektedir. Kapitalist dünyada kentsel mekân, kapitalist toplumsal ilişkiler sonucu sermayenin kârlılığı doğrultusunda değişim geçirmektedir. Bu anlamda kapitalist toplumsal ilişkilerin kentsel mekân ile olan ilişkisinde öncelikli olarak mekânın çözümlenmesi önemli bulunmaktadır.

Bu bölüm, beş alt başlıktan oluşmaktadır. İlk olarak mekânın toplumsal özelliği vurgulanarak mekânın kapitalist ilişkilerle birlikte üretilen toplumsal bir ürün olduğu açıklanmaktadır. Sonrasında kentsel mekân ve sermaye ilişkisi incelenerek Marksist teorisyenlerin kentsel mekâna ilişkin değerlendirmelerine yer verilmektedir. Harvey'in kentsel mekânın sermaye ile olan ilişkisinin kavramsallaştırmasında sermayenin ikinci çevriminde gerçekleşen yapısal çevre üretimindeki değişimler anlaşılmaktadır. Yapısal çevre üretimiyle ortaya çıkan rant elde etme süreçleri incelenmiştir. Son olarak ise dünyada gerçekleşen ve tüm dünyayı etkileyen neoliberalizmin, kentsel mekân ve sermaye ile olan etkilerine yer verilerek kentsel mekân, sermaye ve neoliberalizm ilişkisi anlaşılmaya çalışılmaktadır.

1.1.Mekân ve Toplum İlişkisi

Mekân kavramı, literatürde felsefeden coğrafyaya, mimarlıktan sosyoloji ve kent bilimine kadar pek çok disiplin ve düşünür tarafından çeşitli bakış açılarıyla ele alınarak tartışılan bir konu olarak ortaya çıkmaktadır. Farklı perspektiften mekânı ele alan çok sayıda disiplin ve kuramsal bakış açısının birleştikleri nokta ise mekânın, günümüz toplumlarının anlaşılabilmesinin ve dönüştürülebilmesinin sağlanması açısından önemli bir özellik taşıması olmuştur (Işık, 1994, s.8). İkinci Dünya Savaşı sonrasında, dünyada hızlı bir şekilde yayılan ekonomik, toplumsal değişim süreçleriyle birlikte bilim felsefesi ve ideoloji alanındaki yeni arayışlar da mekânın oluşumu ve şekillenmesi konusunda

farklı bakış açılarına kaynaklık etmiş ancak yeterli olmayıp yerlerini yenisine bırakmıştır (Eraydın, 1994, s. 53).

Mekânın, içinde varlıkların yer aldığı uçsuz bucaksız, sonsuz varlıklar âlemi, boş bir kap veya yer şeklinde tarif edilip, işlevsiz ve sabit olarak değerlendirilmesi çoğu düşünür tarafından eleştirilmiştir. Neil Smith'in de ifade ettiği gibi günümüz ileri kapitalist dünyasında insanlığın tümü, mekânı içinde nesnelerin yer aldığı, olgulardan oluşan uluslararası bir kap olarak düşler, yani mekâna evrensel özellikler taşıyan bir anlam yüklenildiğinin altını çizer (Smith, 2017, s.111). Halbuki, toplumların anlaşılmasında önemli bir özellik olarak ortaya çıkan mekânın, bu denli işlevsiz hali onun anlaşılabilirliğini sınırlı kılmaktadır. Toplumların içinde yaşadıkları koşullar, mekândan bağımsız anlaşılamamaktadır.

Eleştirel toplum teorisinde bir dizi değişimlerin yaşandığı 1960-1970'li yıllara gelindiğinde, mekân çalışmalarının ve tartışmalarının büyük ölçüde Marksist teori kuramsallaştırmalarına dayandığı görülmüş, bu dönemde ortaya çıkan Marksist mekân çalışmalarının, kapitalist üretim sisteminin içine girdiği krizler ve bu krizlerden çıkış yolu aradığı dönemde gerçekleşmesi ise tesadüfî olmamıştır (Ghulyan, 2017, s.2). Kapitalizmin çıkmazları doğrultusunda mekân, önemli bir araştırma nesnesi haline gelmiş, bu tarihlerden itibaren mekân sorunsalı, kapitalist gelişme ve mekân arasındaki ilişkisinin yeniden değerlendirilmesi gerekliliğini doğurmuştur (Ghulyan, 2017, s.2). Marksist mekân çalışmacıları ise bu doğrultuda toplum ve mekân ilişkisini ön planda tutarak, mekânın arkasında yatan daha derin toplumsal ilişkilerin incelenmesini gerekli görmüşlerdir (Işık, 1994, s.17). Böylelikle toplum ve mekân ilişkisini ön planda tutan düşünürler; mekânı, derinlerde yatan toplumsal, ekonomik ve politik yapılarla olan ilişkileriyle açıklamaktadırlar.

Lefebvre'e göre mekân, pasif, boş, işe yaramaz, tek başına düşünülebilecek bir kavram değildir, daima dinamik çelişkilerle dolu diyalektik, ürün ve üretici olan mekân, ekonomik ve sosyal ilişkilerin temel yapı taşıdır (Lefebvre, 2016, s.24).

Harvey'e göre mekân, ontolojik bir sınıflandırma değil, insan tarafından şekillenen ve onun tarafından biçimlenen toplumsal bir boyut olarak ortaya çıkar, Harvey bu mekânsal biçimlerin içerisinde ortaya çıkan toplumsal süreçlerin cansız nesneler olmadığını toplumsal süreçlerin mekânsal olduğunu ortaya koyar (Katznelson, 2013,

s.11). Kısacası mekân, burası veya orası şeklinde tarif edilen basit bir tanımlamaya sahip değildir, toplumsal faaliyetlerin bir ürünü olan mekân, bir boşluk olmanın dışında daima dolu işgal edilmiş bir tanımlamaya sahiptir (Mutman, 1994, s.185).

Mekânın toplumsal özelliğini vurgulayan Harvey (2002), mekânın toplumsal yapıyla olan ilişkisine dair birtakım varsayımlar getirmektedir. Bu varsayımlardan mekânsal farklılaşma ve mekânsal birimler, mekânın toplumsal yapıyla olan ilişkisine önemli bir boyut kazandırmaktadır. Ona göre, toplumsal yapı, toplumsal farklılaşma ve bölünmelerinin etkileşimiyle oluşmaktadır. Kent üzerinde gerçekleşen nüfus yoğunlaşmaları ve toplumsal bölünmeler, mekânsal farklılaşma ve toplumsal ilişkilerle ilişkilendirilmektedir. Bu ilişki doğrultusunda, kapitalist toplumsal ilişkilerin yeniden üretim sürecinin gerçekleşmesi, mekânsal farklılaşmaları oluştururken mekânsal birimler, komşuluk birimleri veya yerel topluluklar, kişilerin değerlerini, zihinsel durumlarını, piyasa durumlarını ve tüketim alışkanlıklarını büyük ölçüde etkileyen özel toplumsal etkileşim ortamlarından oluşmaktadır (Harvey, 2002, s.161). Kapitalist toplumsal süreçlerin yarattığı mekân üretiminde gerçekleşen mekânsal farklılaşmalar, kişilerin toplumsal yaşamı, komşuluk ilişkileri, alışveriş alışkanlıkları, düşünce durumlarını da etkilemekte olup toplumsal yapı ile mekân arasındaki ilişkiyi ortaya koymaktadır. Mekânın üretim sürecinde toplumsal yapıdaki ilişkilerin önemli ölçüde etkilenip değişime uğradığı anlaşılmaktadır.

Urry'e göre mekân, mekânsal özelliğini kaybetmemek için içinde bulunan maddi nesnelere indirgenemeyecek kadar ilişkisel öneme sahiptir. Bu nedenle mekân, toplumsaldır ve toplumsal olandan ayrılamaz. Kent, kasaba, ticaret merkezleri gibi mekânsal alanlar düşünüldüğünde bu alanların sadece mekânsal özellikler taşıyan insan faaliyetlerinin dışsal belirleyicileri olarak düşünülemez, çünkü bu alanlar toplumsal ve toplumsal olarak üretilmiş ve yeniden üretilen mekânlardır (Urry, 1999, s.97). Mekânsal olanın özelliğini toplumsal biçimde ifade eden Urry (1999), toplumsal ilişkilerin ve mekânın içinde bulundurduğu maddi nesnelerin, toplumsal ilişkilerle etkileşim halinde olduğunu ve bu etkileşim halinde olan ilişkilerin bir bütünü oluşturduğunu ve birbirinden ayrılamayacağını açıklamaktadır.

Özünde ise mekânın, içinde yaşanılan bir alan yer olmanın dışında toplumsal, siyasi ve ekonomik süreçlerin tarihsel bağlamında sürekli değişkenlik gösterdiği dinamik bir süreci ifade ettiği de söylenebilir. Bu bağlamda özellikle mekânın sadece toplum ve

bireyden oluşmadığını, ayrıca mekânın siyasi ve ideoloji yüklü olduğu da unutulmamalıdır (Işık, 1994, s.28).

Toplumsal ilişkilerle değiştirilen ve dönüştürülen bir yapı olarak ortaya çıkan mekân, ekonomik, siyasi ve sosyal ilişkilerle yaşar, haliyle toplumsal olayların içinde yer alan mekân, toplumsal bir olgu olarak değerlendirilmektedir (Alver, 2007, s. 18-19).

Mekân, toplumsal, ekonomik ve siyasi ilişkilerden ayrı düşünilemeyen stratejik olarak planlanmış, ideolojik bir kategori olarak anlaşılmaktadır. Özellikle 1970’li yıllardan sonra yapılan çalışmalarda ve dünyadaki gelişen kapitalist üretim biçimleri sonucunda gerçekleşen toplumsal değişimler ve eşitsizlikler, Marksist düşünürler tarafından kent mekânıyla ilişkilendirilerek mekânın bir üretim süreci olarak anlaşılmasıyla tanımlanmıştır.

1960’larda Lefebvre, Harvey ve Castells gibi önemli Marksist teorisyenlerin çalışmaları ve tartışmalarıyla başlayan mekânsallık sorunsalı, ilerleyen zamanlarda kentsel mekân bağlamında ele alınarak mekân ve kentin kapitalist sistemle olan ilişkisi doğrultusunda gelişmiştir (Güleç Solak, 2017, s.31). Özellikle Lefebvre ve Harvey’in mekân tanımlamaları üzerine yaptığı kavramsallaştırmada kent mekânı önemli bir rol oynamaktadır. Bilhassa kent ile mekân sorunsalı çalışmalarında Lefebvre’nin etkisi büyük olmuştur (Ghulyan, 2017, s.2).

Henri Lefebvre, Marksist teoride *Mekânın Üretimi* (2016) kitabıyla mekân kuramsallaştırmalarına derinlikli ve büyük bir açılım kazandırarak literatüre önemli bir katkı sağlamıştır. Bu kitabında mekânı, kapitalist üretim süreci ile ilişkili olarak açıklayan Lefebvre, mekânın toplumsal özelliğini ortaya çıkararak mekânın toplumsal bir ürün olarak üretildiğini belirtmiştir: “(Toplumsal) bir mekân (toplumsal) bir üründür” (Lefebvre, 2016, s.56). Toplumsal, ekonomik ve politik ilişkilerle birlikte üretilen mekân, Lefebvre’nin ifadesiyle metaların üretilmesinden farklı bir olgu olarak ortaya çıkmaktadır: Lefebvre’nin mekânının üretimi ile ilgili dikkat çektiği nokta olan üretim, sadece ekonomik olarak üretilen bir şeyin üretimi değildir. Onun bahsettiği üretim, bir *aura*’nın üretilmesi, kent meydanları ya da kurumların üretilmesi gibi toplumsal yaşamı oluşturan her şeyin üretilmesidir (Elden, 2004 aktaran Kurtar 2019, s.6). Mekânın üretimi bir ayakkabı, bir eşya, bir bina, bir otomobil vb. metaların üretilmesinden farklı olarak ortaya çıkan bir ilişkiler ağını ifade etmektedir. Toplumsal bir olgu olarak değerlendirilen

mekân, sadece ekonomik ve maddi süreçler ile açıklanamaz hale gelirken toplumsal bir olgu alan mekânın, toplumun altyapı ve üstyapısının sahip olduğu değerler ile şekillendiği belirtilebilir (Yırtıcı, 2009, s.2). Kısacası klasik anlamıyla mekân, ne sadece altyapıya ait olarak açıklanabilir ne de sadece üst yapıya aitlik ile açıklanabilir, çünkü mekân Lefebvre’ye göre üzerinde yalnızca üretimin devam ettiği bir sahne değil, kendisi üretilen bir ürün veya üretilen bir sanat eseridir (Serter, 2018, s.41). Bir nevi mekânın üretimi, toplumun tüm tabakalarıyla birlikte var olan ilişkiler sistemi anlamı taşımaktadır.

Lefebvre, üretim sürecinden çok kapitalist toplumun “merkezi ve gizli sürecini oluşturur” dediği toplumsal üretim ilişkilerinin yeniden üretimine odaklanır ve bu süreç karakteri gereği mekânsaldır. Ona göre toplumsal üretim ilişkilerinin yeniden üretimi yalnızca fabrikada, hatta bir bütün olarak toplumda bile değil, bir bütün olarak merkezde gerçekleşir; bir bütün olarak mekân, üretim ilişkilerinin yeniden üretiminin yeri haline gelmiştir (Smith, 2017, s.140).

Mekân, kapitalist toplumun üretim ilişkilerinin gerçekleştiği ve yeniden üretildiği geniş bir tanımlamaya sahiptir. Bu nedenle de toplumsal bir ürün olarak üretilen mekânın üretim süreci, kapitalist toplumdan ayrı düşünülemez. Kapitalizmin yüzyıllardır kendi iç çelişkileriyle birlikte kendi devamlılığını nasıl sağladığı üzerine düşünen Lefebvre, kapitalizmin mekânı işgal ederek ve yeni mekânlar üreterek ayakta kalmayı başardığını ortaya koymaktadır (Lefebvre, 1976, s.21). Böylelikle Lefebvre’ye göre kapitalizm, mekânları işgal ederek ve üreterek yine mekânlar aracılığıyla devamlılığını sağlamaktadır. Başka bir ifadeyle kapitalizmin büyümeyi başarması “mekânı işgal ederek ve mekânı üreterek” gerçekleşmesi, Lefebvre tarafından mekânın kapitalist tiyatro oyununun sahnelendiği ve son bölümlerinin oynandığı mekân olarak tarif edilmektedir (Smith, 2017, s.141). Bu durum, kapitalizmin kurtuluşunun son yolu veya artık bir çıkmaz sokakta olduğunun betimlemesi gibidir.

Harvey ise Lefebvre’nin ısrarla savunduğu kapitalizmin hayatta kalmasının mekân üretimi sayesinde gerçekleşmiş olmasını eksik bulmaktadır. Ona göre kapitalizm hem mekân üretimi sayesinde hem de bu mekân üzerinde daha kuvvetli hâkimiyet sağladığı için varlığını devam ettirmiştir (Harvey, 2016, s.92). Her iki düşünür de kapitalizmin mekân aracılığıyla, mekânlar üreterek veya mekâna kök salarak hayatta kaldığını göstermektedir. Kapitalizmin mekân üzerinden kendine kuvvetli bir alan hazırladığı anlaşılmaktadır.

Lefebvre'nin çeşitli mekân tanımlamalarında mekânlar arası bir geçiş veya devam eden bir ilişkinin bütünlüğü söz konusudur. Örneğin; (fiziksel) doğa mekânı, toplumsal mekân, mutlak mekân ve soyut mekân kavramlarını ele alırken bu ilişki diyalektik bir şekilde görünürlük kazanmıştır. Toplumsal mekânın üretimi sırasında her üretim tarzında meydana gelen değişikliğin yeni bir mekân üretimine yol açması beklenmektedir. Bu da her toplumsal üretim tarzının kendi mekânını üretmesiyle gerçekleşmektedir (Lefebvre, 2016, s.61). O halde her toplumun mekânı, kendi üretim tarzıyla ve toplumsal ilişkileriyle yeniden var edilmesi anlamı taşımaktadır. Çelişkilerle dolu olan kapitalizmin mekânı keşfetmesi ve beraberinde yeni çelişkiler üretmesi Lefebvre'nin mekânla ilgili yapmış olduğu üçlü diyalektik kavramsallaştırmada kendini gösterecektir. Bunlar; *mekânsal pratikler*, *mekânın temsilleri* ve *temsilin mekânları*dır (Lefebvre, 2016, s.63). Mekânın deneyimlenmesi, bu üç temel mekânsal unsurdan oluşmaktadır (Ghulyan, 2017, s.20). Bu üç temel unsur:

Mekânsal pratikler: Toplumun mekânsal pratikleriyle kendi mekânının yeniden yaratıldığı, belli diyalektik ilişkiler içerisinde o mekâna sahip çıkılarak ağır ağır üretildiği, mekânın deşifre edilerek çözüldüğü ve ayrıca neo kapitalizmde gündelik hakikatin (zamanın kullanım şekli) ve kentsel hakikatin (iş yeri, konut ve boş zaman geçirilen yerlerin birbirine bağlandığı yol ve ağlar) kısacası algılanan mekânın içinde sıkıca birleşmiş halde bulunan toplumsal ilişkiler ağını ifade etmektedir (Lefebvre, 2016, s.67). Algılanan özelliğe sahip olan bu mekânın, gündelik yaşam pratikleri içerisinde deneyimlenen, bir kent meydanı boyunca gözlemlenebilen; yapılar, konutlar, park vb. gibi fiziksel özelliklerin toplumsal ilişkileri ve çelişkileri oluşturmasıyla belirginlik kazandığı görülmektedir. Tasarlanmış bir şekilde ele alınarak açıklanan *mekân temsilleri* ise planlamacıların, teknokratların, şehircilerin ve bilimselliğe yakın olan sanatçıların mekânı olarak tarif edilmektedir (Lefebvre, 2016, s.68). Bu mekân, Lefebvre'nin de ifade ettiği gibi bilgi ve iktidarın tutsaklığı altında olduğu için, birçok ideoloji karışımını taşımasından dolayı daima görelilik ve değişkenlik göstermektedir (Doğan, 2011, s.99).

Temsil mekânları ise mekânın içinde taşıdığı tüm sembol ve imgelerle birlikte yaşayanların, oturanların ve kullananların mekânıdır (Lefebvre, 2016, s.68). Bu mekân simgesellik ve anlamlılık yüklü olmasından dolayı zamanla kullanılması ve yaşanılması ile üretilmiş ve değiştirilmiştir (Elden, 2019, s.23). Temsil mekânları, mekânı kullananların ve orada yaşayanların gündelik yaşam deneyimlerini, kendi anlam

dünyalarıyla şekillendirdikleri veya çeşitli toplumsal eşitsizliklerin ve farklılaşmaların mekânsal olarak örgütlendiği bir mekândır. Bu bağlamda mekân, *algılanan*, *tasarlanan* ve *yaşanan* şekilde üçlü bir kategoride incelenmiştir.

Lefebvre'nin somutlaştırmasına bakıldığında, toplumsal mekânın anlaşılması için beden üzerinden örneklendirme yapılmaktadır. Ona göre algılanan beden, fiziksel işleviyle ellerin, kolların veya diğer organların iş hayatı dışında kullanılmasıdır, beden temsilleri ise çeşitli ideolojilerle veya fiziksel bedeninin çevreyle kurduğu ilişkidir, yaşanan beden ise kültürlerin sembolleri ile çevrelenmiş, müdahalelere uğramış, karmaşıklaşan bir alan olup yaşayan kalbin algılanan ve tasarlanandan farklı olması gibi cinselliğin ahlakın baskısı altında cezalandırılmış konumda olması olarak açıklanmıştır (Lefebvre, 2016, s.69). Dolayısıyla algılanan beden, fiziksel olarak işlevlerini yerine getiren organlardan oluşan insan anatomisiyken tasarlanan beden, insanların çevreyle ilişkiye girdikleri andan itibaren bedenlerini kullanma gücünde meydana gelen değişikliklerdir. Yaşanan beden ise tamamen bedenlerin kültürlere göre baskılandığı veya şekil aldığı yaşam pratikleridir. Elden (2019, s.22), mekânı düşünsel ve maddi olarak tanımlayarak bu ilişkiyi Lefebvre, üçlü kavram setinde göstermektedir. Aşağıdaki şemada görüldüğü gibi fiziksel, zihinsel ve toplumsal olarak ifade edilen mekân, idealizm ve materyalizm ile ilişkili hale getirilmektedir.

Tablo 1.1. *Lefebvreci şema (Elden, 2019, s.22)*

Mekânsal pratik	I'espace Perçu	Algılanan	Fiziksel	Materyalizm
Mekânın temsilleri	I'espace Conçu	Tasarlanan	Zihinsel	İdealizm
Temsilin mekânları	I'espace Vecu	Yaşanan	Toplumsal	Materyalizm ve idealizm

Mekânın fiziksel koşulları, algılanan mekânsal pratiklerimizi oluştururken mekân temsilleri, zihinsel süreçlerle gerçekleşen tasarlanan mekânlardır. Temsil mekânları ise toplumsal ilişkilerin ön planda gerçekleştiği yaşanan mekân olarak değerlendirilmektedir. Kentsel mekânlar, bu üçlü diyalektik üzerinden incelendiğinde, sokak isimleri, caddeler, meydanlar, saat kuleleri, müzeler, konut alanları, mimari, yerel yönetimler vb. birtakım bilgiler ve ideolojilerle tasarlanan veya üretilen bir mekân olarak ortaya çıkmaktadır.

Genel anlamıyla eylemleri açısından toplumsal mekânın üretilmesinden bahsedildiğinde, insanlar mekânın içinde yaşamlarını sürdürmek, çalışmalarını sürdürmek ve eylemek yerine daha çok yaşayarak, çalışarak ve eyleyerek mekân üretimi gerçekleştirmektedir (Smith, 2017, s.133). Mekânın içerisindeki toplumsal hareket hali ifade edilmektedir.

Bir üretim tarzından diğerine geçiş, mekândaki toplumsal üretim ilişkilerinin oluşturduğu çelişkilerin etkisindedir, bu nedenle her üretim tarzı kurulan hipotezler sonucu kendine uygun bir mekâna sahip olmasından dolayı bu geçiş sırasında yeni bir mekân üretmek zorundadır (Lefebvre, 2016, s.75). Bunun ise en iyi örneği basit anlamda kır mekânından kent mekânına geçişte gösterilebilmektedir. Kapitalizmin tarihsel seyri içerisinde, kırsal alanlardan kentsel alanlara yoğunlaşan üretim ilişkilerinin tüm toplumsal yapıdaki sosyal ilişkileri ve ekonomik ilişkileri kökünden dönüştürdüğü ve bunun sonucunda kentin önceki yüzyıllara göre farklı bir yapılanma içerisinde ortaya çıkarak insanların hayatlarının ana çizgisini oluşturduğu bilinmektedir (Yırtıcı, 2009, s.83). Lefebvre'nin örneğinde de üretim tarzındaki bu geçişler ile feodal ilişkilerin çözüldüğü ve beraberinde ticari kapitalizmin devasa boyutlara ulaşmasında önemli bir yere sahip olan Rönesans şehri tarif edilmektedir (Lefebvre, 2016, s.75). Mekânsal üretimde mekânlar, her üretim tarzına uygun olarak yeniden üretilmektedir.

Son olarak Lefebvre'nin (2016, s.85), kapitalizm ile ilişkili olarak bahsettiği mekân, soyut mekândır. “Soyut mekân burjuvazinin ve kapitalizmin mekânıdır” (Lefebvre, 2016, s.85). Para ve meta gibi soyut mekânda gerçek de bilgi gibi araçsaldır. Hatta araçsallığı aşan toplumsal boyutu olan bir mekândır (Lefebvre, 2016, s.57). Ayrıca bu “soyut mekân, kapitalist birikim süreçleri ve sermayenin mantığına tabi olarak büyük oranda onlar tarafından şekillenen bir mekânı da oluşturmaktadır” (Ghulyan, 2017, s.13). Kentlerin geçirdiği dönüşüm, daha çok Lefebvre'nin soyut mekânıyla ilişkilidir. Otoyolları, havaalanları veya bilgi ağlarını kapsayarak üretilen bu mekânlar, kapitalizm ve neo-kapitalizmin, kendi mantığı içerisinde paranın ve politik devletin maddi gücünü içeren kendi soyut mekânını üretmektedir (Lefebvre, 2016, s.81). Bu bağlamda mekânın üretimi, kapitalist üretim ilişkilerinin yeniden üretimi ile kent mekânlarında ortaya çıkmaktadır. “Günümüzde üretimin analizi göstermiştir ki, şeylerin (metaların) mekânda üretiminden mekânın kendisinin (meta) olarak üretimine geçmiş bulunuyoruz” (Lefebvre, 1979 aktaran Şengül 2001, s.15). Bu bağlamda mekânın, kapitalist ilişkilerden ayrı düşünülemeyecek şekilde değişim değerinin kullanım değerinin önüne geçtiği ve

mekânın yaşam alanından çok kendi özelinde alınıp satılabilen diğer mekânlarla rekabete giren bir meta üretimine benzetildiği görülmektedir. Mekânın, kapitalizmle olan ilişkisinin ortaya çıkarılması, kapitalist kentleşme ve kentsel mekânı anlayabilmek için büyük önem taşımaktadır. Bu kısma kadar mekânın kapitalizmle olan ilişkisi ve toplumsal boyutu vurgulanmıştır. Kapitalizmin kısa süreli devamlılığını ilan ettiği ve yeniden ürettiği bir yer olarak ortaya çıkan mekân, kapitalist kentin anlaşılır hale gelmesini sağlayacaktır. Kapitalist üretim biçimlerinin hızlı bir şekilde gelişmesi, teknolojik gelişmeler ve beraberinde getirdiği hızlı nüfus artışının kentlerde ortaya çıkması, kentsel mekânların önemini ortaya çıkarmaktadır. Kapitalist süreçlerin kent ile bu denli bütünleşmesinin önemli rolü, kapitalizmin kendini yaşatması veya yeniden oluşturması için kentleşmek zorunluluğunu taşıyor olmasında yatmaktadır (Harvey, 2016, s.86). Bu sebeple kentleşme zorunluluğu taşıyan kapitalizm, kentsel mekân üretiminde belirleyici faktörü oluşturacaktır.

1.2. Kentsel Mekân ve Sermaye Birikim Süreci

Çok eski bir geçmişi sahip olmamakla birlikte tarihsel süreç boyunca toplumsal yapıdaki değişimler sonucunda kentin formunun yanı sıra tanımlamalarının ve kavramsallaştırmalarının teorik çerçevesinin de farklılaştığı görülmektedir. 19. Yüzyıla kadar doğrudan araştırma nesnesi haline gelmemiş olan kent, Marx, Engels, Weber ve Simmel gibi önemli sosyoloji düşünürleri tarafından toplumsal ilişkilerin ve toplumsal değişimlerin ayrılmaz bir parçası olarak görülmektedir. Marx'ın çalışmalarında kent, sınıf bilinci ve proletarya kültürü arasındaki oluşumla ifade edilirken, Engels, sınıf ve mekân ilişkisini ön plana çıkararak kentsel eşitsizliği ele almıştır. Weber, kentin özerk yönetimine vurgu yaparak kenti siyasi yönü üzerinden ele almaktadır (Turut ve Özgür, 2018, s.2). Simmel ise *Metropol ve Zihinsel Yaşam* adı makalesinde “modern kent yaşamının doğasının modern bireydeki toplumsal-psikolojik yansımaları yani metropolün insan ilişkilerini düzenleyen ve dönüştüren karakteri üzerinde durmuştur” (Simmel, 2000 aktaran Güleç Solak, 2017, s.29).

Kent sosyolojisinde kentin tek başına bir olgu olarak ele alınıp detaylı bir kuram halinde geliştirilmesi ise Chicago Okulu tarafından gerçekleştirilmiştir. 1970’li yıllara kadar etkili olan Chicago Okulu, kentte gerçekleşen oluşumlar ve yapıları doğa durumuna benzeterek bu değişimleri doğal seyrin bir ifadesi olarak görmektedir (Aydoğmuş Ördem, 2017, s.201). Bu anlamda kent, içerisinde gerçekleşen toplumsal olaylar ve değişimlerin

1970’li yıllara kadar eleştirelilikten uzak doğal seyrinde gerçekleşen değişimler olarak ele alındığı anlaşılmaktadır. Ancak 1970’li yıllardan sonra bu durum yeniden yorumlanarak kentte gerçekleşen toplumsal değişimlerin doğal olmadığı Henri Lefebvre, David Harvey ve Manuel Castells gibi eleştirel Marksist teorisyenlerce açıklanmaktadır. Bu teorisyenlere göre kentin, durağan ve değişmez yapısına karşılık kentte gerçekleşen toplumsal oluşum ve yapılar, kapitalist süreçler ve sermaye dolaşım süreçleri gibi ilişkilerle eleştirel olarak değerlendirilmektedir (Aydoğmuş Ördem, 2017, s.201). Klasik kent kuramlarından eleştirel kent kuramlarına geçilen aşamada farklı şekillerde araştırma nesnesi haline gelen kent, toplumsal süreçler ve toplumsal yapıdaki köklü değişimlerle çağdaş kapitalizmin, kent ve mekân ilişkisinin sorgulanmasında önemli bir hale gelmiştir. Kentlerde artarak yoğunlaşan nüfus ve kapitalist toplumdaki gelişmelerin getirdiği birtakım çelişkiler, kentin çalışma nesnesi olarak ortaya çıkmasında etkili olmuştur:

İnsan yaşamını mümkün kılan üretim ve bu üretim tarzı, mekânın değişimi ve dönüşümde belirleyici olmuştur. Bu gerçeklikten hareketle tüketim ve paylaşımı içeren ekonomideki değişim ve dönüşüm, kendini en açık ve somut olarak bir mekânda gösterir. Binlerce yıllık tarihselliği bulunan kent, insanoğlunun kendisi için yarattığı yapay bir mekândır, günümüz nüfusunun çok önemli bir kesiminin kentlerde yaşıyor olması, modern kentsel yaşam ve kentsel mekânla ilgili konu başlıklarını gündeme getirmiştir (Şentürk, 2014, s.85).

Kapitalizmin yükselişinin sembolü olan Sanayi Devrimi, siyasal ve yönetsel görevlerle belirlenen kapitalizm öncesi kentine, bir yenisi olan ekonomiyi eklemleyerek yeni bir kentleşme süreci başlatmıştır (Keskinok, 1988, s.67). Bu kentleşme süreci, mekânsal olarak temellenen toplumsal bir süreç şeklinde görülebilmektedir (Harvey, 2015a, s.424).

Sanayileşme ve moderniteyle birlikte gerçekleşen dönüşüm süreci içerisinde, kapitalist üretim ilişkilerinin feodal özelliğini kaybedip kapitalizmin kendini geliştirerek yeniden tanımladığı bir sürece girilmektedir; ilerleyen dönemlerde sanayileşme ve modernitenin krize girmesiyle kentler, uzun vadede ortaya çıkan ekonomik ve siyasal krizlerinden etkilenmekte ve kentsel mekânın sermaye tarafından yeniden üretildiği mekânlar olarak ortaya çıktığı görülmektedir (Kahraman, 2013, s.20). Bu bağlamda, kentsel olanın mekânsallığı daima toplumsal ilerlemelerle, mekânsal tarzlar arasında kurulan toplumsal ve mekânsal bir kent diyalektiği tartışmalarına zemin oluşturmaktadır (Soja, 2017, s.78). Toplumsal ilişkilerle birlikte üretilen kentsel mekân ne sadece olayların meydana geldiği bir yer *locus* ne de sadece

aktörlerin yönünü döndüğü bir şey *focus* olarak kavramsallaştırılabilir, aksine kentsel mekân üretimi, bu iki diyalektik ilişkinin ürünü olarak kır ve kent karşıtlığının toplumsal pratikler tarafından himaye edilmesiyle ortaya çıkmaktadır (Keskinok, 1998, s.91). Kentin kırsal alandan ayrılarak diğer kentlerden farklılaşması onun “kentsellik” fonksiyonunun sonucudur (Roncayolo, 1994, s.214). Kentsel mekân hem diyalektik ilişkilerle hem de içinde barındırdığı çelişkilerle birlikte toplumsal güçler tarafından üretilen çeşitli güç ilişkilerini barındıran bir olgudur. Burada bir ayırım noktası olarak ortaya çıkan kentselliğin, kentin işlevsel özelliğinin bir parçası olduğu görülmektedir. Özetle kentsellik, “toplumsal sürecin özel bir eğilim biçimi olarak görülebilir. Bu süreç insan tarafından yaratılan, mekânsal olarak yapılandırılmış bir çevrede gelişir. Kent bu yüzden elle tutulabilir, inşa edilmiş bir çevre, toplumsal bir ürün olan bir çevre- olarak görülebilir” (Harvey, 2013b, s.181).

Lefebvre (2017, s.15) *Kentsel Devrim* adlı eserinde, politik şehri tarif ederken kentsel mekânı, eşyaların ve insanların karşı karşıya yer aldığı bir mübadele mekânı olarak tasavvur etmiştir. Bu kavramsallaştırmaya göre kentsel mekân, ticari değerinin artarak, değişim değerinin önem kazandığı ve bunun bir mübadele alanına dönüştüğü yer olarak düşünülebilir. Aynı zamanda kapitalizm giderek gelişip kent mekânına kendi mantıksal aklını dayatarak bu gelişim ve büyüme esnasında kentin metalaşmasına fırsat tanırken diğer taraftan kentin kapitalist üretim ilişkilerinde ortaya çıkan çelişkilere benzer çelişkilerini kent mekânında görünür hale getirmektedir (Şengül, 2001, s.27).

Şengül’ün de (2001, s.9), ifade ettiği gibi Marksizmin kent mekânı ile olan ilişkisi problemli olarak ortaya çıkmaktadır: 1960’lı yıllardan önce kent mekânına ilgisiz kalan Marksist düşünürler, Marksizmin öncelikle mekân ve coğrafya ile olan ilişkisini ortaya çıkararak özelde ise kent mekânına ilişkin önemli değerlendirmelerde bulunmuşlardır. Tarihsel süreç içerisinde ilk olarak Marks’ın çalışmalarında yer alan kent ile ilgili atıflara bakıldığında doğrudan kent değerlendirmesi bulunmamaktadır, bu atıflar sadece sınıf bilinci üzerinden gerçekleşmektedir. Engels’in *İngiltere’deki İşçi Sınıfının Durumu* adlı çalışmasında ise kent mekânına ilişkin açıklamaları, kentsel mekân çalışmalarına öncü değer taşıyan bir boyut getirmiştir (Şengül, 2001, s.9).

Engels’e göre sanayi devrimi sonucunda toplumsal açıdan dev değişiklikler meydana gelmiş ve beraberinde büyüyen bir kapitalistler grubu giderek küçülen burjuvazi ve genişleyerek artan proletarya kentleşen bir toplum yaratmıştır (Engels,

1997, s.11). Ona göre geçici olmayan bu kentleşme durumu, kapitalist sistemdeki burjuvazi ve proletaryanın varlığına dayanmaktadır. Dolayısıyla kapitalist üretim ilişkileri ve bunların beraberinde getirdiği kapitalist çelişkilerle birlikte oluşan kapitalist kentlerde, çalışma yerleri ile yaşanılan yerler arasında, üretim yeri ile yeniden üretim alanı arasında düzenli bir farklılaşma yaşanmaya başlamıştır (Smith, 2017, s. 197-198). İlk olarak bu değişim ve farklılaşmayı çalışmalarında analiz eden Engels, bu şekilde kentleşen toplumda proletaryanın çalışma alanlarıyla yaşam alanlarındaki farklılaşmayı ve her ikisinde de burjuvazinin sömürsünün devam ettiğini İngiltere'deki emekçi sınıfları üzerine yaptığı çalışmada ortaya koymuştur. Fabrika içerisinde gerçekleşen bu sömürünün, işçilerin yaşam alanlarında da sefalet şeklinde devam ettiğini ve yine kent mekânında burjuvazi ve emekçi sınıfının birbirinden keskin bir şekilde ayrıldığını belirtmiştir. Engels, bu durumu ifade ederken kentin kuruluşuna dikkat çekerek, burjuvazinin bu kent içerisinde senelerce yaşamış olsa da her gün sokaklarda gezmiş olsa da kentin emekçi mahalleleriyle karşı karşıya gelme ihtimalinin düşük olduğunu ve kentin kuruluşunda yine ticari merkezler, alışveriş merkezleri vb. merkezlerin büyük yolları kullanarak bu yollara yakın olan toprağın değerinin yüksek olduğu, bu yerlerden burjuvazinin göz zevkini bozacak ve sinirlenmesine neden olacak her şeyin ve özellikle emekçi mahallerinin kibar bir biçimde gizlendiğini belirtmektedir (Engels, 1997, s. 95-96-97). Engels'in yıllar önce yapmış olduğu bu çalışma, kapitalist kentleşme sonucunda emekçi sınıfı ile burjuvazinin mekânlarının keskin bir şekilde ayrıldığını göstererek kentsel mekân üretiminin sınıfsal karakterini ortaya çıkarmaktadır. Ayrıca Engels'in (1997, s.97), bu ikiye bölünmüş planın hemen hemen bütün büyük kentlerin ortak kaderi olduğunu söylemesi kentsel mekânları anlaşılması için önemli bir özellik taşımaktadır. Ticaret merkezlerinin ve sermayenin yoğunlaştığı alanlarda ortak özelliklere sahip bu kentler, kapitalizminin doğası gereği gelişmeci ve yayılmacı karakteri sayesinde kent mekânlarında tahakküm ilişkileri kurmakta olup mekânda gerçekleşecek tüm çelişkilerde sınıf ilişkilerinin ve mekânsal ayrışmalarının en temel görüldüğü yerler haline gelmektedir. Bu anlamda kapitalist üretim ilişkilerine odaklanan Marksist düşünürlerden Engels'in kenti, burjuvazi ve sanayi proletaryası arasında ortaya çıkan sınıf çatışmasının mekânı olarak değerlendirildiği söylenebilmektedir.

1960'lı yıllardan sonra ise kentsel mekânı kapitalist üretim ilişkileri ile anlaşılır kılmaya çalışan Lefebvre, Harvey ve Castells gibi düşünürlerin değerlendirmeleri

önemli bir çerçeve sunmaktadır. Kapitalist üretim ilişkilerini kentsel süreçler içerisinde belirli bir özgünlüğe bağlayan bu düşünürler, kentin mekânsal üretiminin ve kentin mekânsal değişiminin kapitalist üretim tarzının işleyişinden ve sermaye birikiminden ayrılamayacak önemde bir göreve sahip olduğunu belirtmiştir (Balaban, 2008, s.17). İlk başlıkta Lefebvre, mekânın kapitalist ilişkiler sonucu üretilen toplumsal bir ürün olduğuna açıklık getirerek mekâna ilişkin detaylı bir değerlendirmede bulunmuştur. Lefebvre'nin kentsel mekân anlayışına göre kapitalist üretim ilişkilerinin veya kapitalist sistemin ve burjuvazinin hayatta kalması, mekânın keşfedilmesiyle kentsel mekân üretimine dayalı olarak mümkün hale gelmiştir. Kentsel mekân, toplumsal, ekonomik ve politik ilişkilerle birlikte üretilen bir sürecin ürünü olmakla birlikte bir meta olarak değerlendirilmiştir.

Kent sorunsalı üzerine açıklamalar getiren bir diğer düşünür Castells'e (1997, s.20) göre, kapitalist sistemden kaynaklanan kent sorunsalı, toplumsal değişimle yakından bir ilişki içerisinde. Kent sorunu, toplumsal sınıfların gündelik yaşamının temelini oluşturan eğitim, kültür, ulaşım, konut, vb. tüketim araçlarının örgütlenmesiyle alakalıdır: Bu durum ileri kapitalist ilişkilerde sermayenin yoğunlaşmasıyla birleşerek tüketimin artan toplumsallaşmasını ve tüketim araçlarının üretimi ve dağıtımında ortaya çıkan kapitalist çelişkiyi ifade etmektedir (Castells, 1997, s.14). Diğer düşünürlerden ayrıldığı nokta ise üretim ilişkilerinin yeniden üretimini incelerken kolektif tüketimin mekânsal olarak örgütlenmesiyle çelişkiler yaratıyor olmasına dikkat çekmiş olmasıdır. Onun kavramsallaştırmasında ortaya çıkan kent sorunu, tüm toplumsal grupların gündelik yaşamının tabanını oluşturan kolektif tüketim araçlarının örgütlenmesiyle ilişkilidir. Sermayenin, ekonomik ve politik çıkarları doğrultusunda gelişerek büyüyen çelişkilerle oluşturduğu bilinen kentsel sorunlar, sadece burjuvazi ve işçi sınıfı arasında ortaya çıkan çelişkiye bağlanamaz; bu sorunlar sermayenin mantığı çerçevesinde oluşturulan günlük yaşamın örgütlenme biçimine hem burjuvazinin hem de toplumsal sınıfların katılmasıyla bunların çıkarlarının oluşturduğu çelişkide meydana gelmektedir (Castells, 1997, s.55). Castells'e göre, kentsel olarak ifade edilen problemlerin bir çoğunun anlaşılması için kapitalist üretim biçiminin tarihsel meylini ve bu doğrultuda ortaya konulan sorularla ilişkilerini incelemek gerekmektedir (Castells, 1997, s.57). Çağdaş kapitalizmin ilişkileri dikkate alındığında, mekânsal boyutunun politik süreçlerden ziyade ekonomik süreçler sonucu oluştuğu görülür ve bu durum Castells'e

göre rastlantısal olarak ortaya çıkmamaktadır (Gottdiener, 2001, s.250). Ona göre kentsel mekân, tarihsel olarak ortaya çıkan olayların analizinde düşünüldüğünde işleyen toplumsal süreçlerin, sosyal organizasyonların her bir düzeyinin yapılandırılmış olmasından dolayı rastlantısal değildir, bu nedenle mekân geçmişin izlerini takip etmek dışında hiçbir engele takılmaksızın sadece toplumsal davranışlar ve kurumlardan oluşan “beyaz boş bir sayfaya” ya benzetilmemelidir, böyle bir benzetmenin doğanın kültür tarafından biçimlendirilmiş anlayışıyla aynı olacağını ifade eder (Castells, 1977, s.115). Bu sebeple biçimlendirilmiş bir nesneye indirgenemeyen mekân ve kentsel mekân, tamamen tarihsel süreçlerin seyri içerisinde toplumsal ve ekonomik karakteriyle birlikte değişen ve rastlantısal olmayan bir içeriğe sahiptir. Diğer bir deyişle mekân, toplumsal ilişkilerin ve maddi öğelerin ilişkisiyle oluşturulan maddi bir ürün olarak tanımlanmaktadır (Castells, 1977, s.115). Lefebvre’nin *algılanan, tasarlanan ve yaşanan* mekânlara ilişkin yaptığı değerlendirmeleri andıran bir durum Castells’de de yer almaktadır. Ona göre kentin toplumsal yapıdaki oluşumları; ekonomik, politik ve ideolojik olarak üçlü pratikler tarafından şekillenir: Kentin planlı yapısı politik kontrolün ifadesi; kent meydanları ve anıtlar ideolojik yapının taşıyıcısı ve son olarak kapitalist toplumların ekonomik işlevi, üretim ve dolaşımı örgütleyerek (kolektif) tüketimin kentsel alana özgünlük oluşturmalarını sağlamaktadır (Şengül, 2001, s.17). Bu çerçevede Castells’in kentsel mekâna ilişkin üçlü pratikleri çeşitli özellikler taşımaktadır. Ekonomik sistem, temel belirleyici faktörü oluştururken siyasi sistem, düzenleyici, ideolojik sistem ise simgesel mekân yapılarını temsil etmektedir (Keskinok, 1988, s.68). Toplumsal oluşumları ekonomik, siyasi ve ideolojik işlevleri çerçevesinde değerlendiren Castells’in mekân analizinde, ekonomik boyutun ağırlık kazandığı evrede, kolektif tüketimi önemli bir kavram olarak ortaya çıkmıştır. Kapitalist üretim tarzları ve sermaye birikim süreçleriyle anlam kazanan kentsel mekân, aynı zamanda kolektif tüketimin gerçekleştiği bir mekâna dönüşmüştür. Şengül’e (2000, s.32) göre, Castells’in kuramında tüketime yönelmesiyle aslında “Kentsel toplumsal kuramın, tüketimin kolektif olarak örgütlenmesi, dolayısıyla da emek gücünün yeniden üretiminin çözümlenmesi ile ilgilenmesi gerektiği sonucuna varılmaktadır” (Şengül, 2000, s.32). Bu bağlamda Castells’in tanımlamasında tüketim ile sorunlu bir hale gelen kentsel mekânın, emek gücünün yeniden üretim alanıyla ilişkili olarak ortaya çıkan çelişkilerden kaynaklandığı belirtilebilir. Kolektif tüketim ile asıl vurgulanmak istenen şey ise

tüketim araçlarının örgütlenmesinin çoğunlukla devlet tarafından yarı kamusal veya tamamen kamusal özellikte sunulup sermaye birikimin devamlılığını sağlayan koşulların oluşturulmasıdır (Bıçk, 2006, s.120). Kentsel olarak ortaya çıkan mekânsal örgütlenme sorunlarının bu çerçevede devlet müdahalesinden ayrı düşünülmediği görülmektedir. “Kolektif tüketim araçlarının üretimi, dağıtımı ve yönetimi dolaylı ve dolaysız devlet müdahalelerine giderek daha bağımlı hale gelmiştir” (Castells, 1997, s. 56). Devlet müdahalesi ise, sermayeye göre daha az kârlı halde olsa bile ekonomik etkinliklerin uygulanabilmesi ve toplumsal olarak ortaya çıkan çelişkilerin yumuşatılabilmesi için gerekli sektörleri, sermaye kesimlerini ve hizmetleri ele alması zorunludur (Castells, 1997, s. 31). Kolektif tüketimin sermaye birikiminin devamlılığına yardımcı olması açısından devlet önemli bir unsur olarak ortaya çıkmaktadır. Böylelikle, ekonomik ve toplumsal çözümlere bir yenisi olan siyasi ayağın eklenerek devlete önemli bir özellik atfedildiği görülür. Castells’e göre devlet müdahalesinin ortak tüketim mallarının üretilmesinde ve yönetilmesinde ekonomik mekanizmalar içerisinde devamlı olarak doğal bir seyir içerisinde olmadığını gösterir, çünkü devlet müdahalesi sürekli olarak özel sermayeyle birlikte hareket ederek belirli bir sektörü kârlı hale getirip bunun sonrasında özel sektöre aktarıp aralarındaki birleşimin devamlılığını sağlamaktadır (Castells, 1997, s.32). Bu duruma uygun olarak, devletin otomobil kullanımını sağlayabilmesi için otoyol altyapı inşası veya özel sermayeye olanak sağlayan kentsel yenilenme ve kentsel dönüşüm uygulamaları örnek olarak gösterilebilmektedir (Castells, 1997, s.32). Bu anlamda sermaye birikimi ile gerçekleşen devlet uygulamalarının tüketimin örgütlenmesine aracı olduğu görülür. Ulaşım, eğitim, sağlık vb. kolektif tüketimin devlet müdahalesiyle örgütlenmesinin iki önemli nedeni bulunur, bunlardan ilki emek gücünün kent mekânları içerisinde tarihsel olarak yoğunlaşması ve bir diğeri ise bu faaliyetlerin özel sermaye ve sektörler aracılığıyla karşıladığında kâr getirmeyeceği yönündeki uzun eğilimli süreçtir (Urry, 1999, s.25). Ayrıca bununla birlikte siyasi bir mantığa sahip olan devletin, kolektif tüketimin kentsel örgütlenmesinin de belirleyici özellikleri bulunur, bunlardan biri toplumsal çıkarların gözetilerek yapıldığı düzenleme ve planlama aşamalarıyla ilişkiliyken diğeri ise devletin sorumluluğu altında büyük öneme sahip olan kent sorununun siyasileştirilip kolektif tüketim ve ekonomik açıdan değerlendirilmesi dışında politik ideolojik bir rekabet alanı yaratılmasıdır: Kentsel olarak ortaya atılan sorunlar ve bu doğrultuda ortaya çıkan istekler, iktidar sorunlarıyla

birleşmektedir (Castells, 1997, s.32-33). İktidar ve kentsel mekân ilişkisini açıklayan Castells bu durumun daha somut ifadesini partilerle ilişkili olarak belediye seçimlerini örnek vererek açıklamaktadır. Ona göre partiler, seçmenlerin ve yeni orta sınıfların oldukça hassas olduğu kentsel dönüşüm, kentsel gelişme ve daha iyi bir hayat kalitesi sunmak gibi konular üzerinden politika geliştirmektedirler, böylelikle yerel güce sahip olmanın siyasi değişimi kabul ettirebilmesi için toplumsal yapının değiştirilip dönüştürülebilmesinin önemli bir aşama olduğu ifade edilmektedir (Castells, 1997, s.11).

Özetle Castells'e göre kent, ekonomik, politik ve ideolojik çerçevede değerlendirilerek emek gücünün yeniden üretimi için kolektif tüketimin gerçekleştiği mekân olarak açıklanmaktadır. Bir diğer önemli düşünür Harvey'e göre kentsel mekân, sermaye birikim süreçleri ve bu süreçlerde önemli rol oynayan yapısal çevre üretimi ile açıklanmaktadır. Bu anlamda kapitalist toplumdaki kentsel süreçler, kapitalist sistem içerisinde sermaye birikim dolaşımı ve sermaye birikim süreçleri mantığı çerçevesinde ele alınmaktadır (Harvey, 2015a, s.419).

Harvey'in kent mekânına ilişkin değerlendirmelerinin temel noktasını sermaye dolaşım ve sermaye birikim süreçleri oluşturmaktadır. Bu nedenle sermaye, yaşadığımız toplumsal koşulların ve kentsel mekânların anlaşılması için büyük rol oynamaktadır:

Sermaye, kapitalist olarak adlandırdığımız bütün toplumların siyasi gövdesine hayat veren kandır; bazen sızıntı halinde, bazen bir sel misali, yeryüzünün insan tarafından yerleşilmiş en ücra köşesine yayılır. Kapitalizm koşullarında yaşayan bizler günlük ekmeğimizi de evlerimizi, otomobillerimizi, cep telefonlarımızı, gömleklerimizi, pabuçlarımızı, günlük hayatımızı sürdürmek için gereken bütün öteki malları da bu akış sayesinde elde ederiz. Sermayenin akışını, dolambaçlı politikalarını, davranışın tuhaf mantığını anlamak, bu yüzden içinde yaşadığımız koşulları anlamak açısından hayati önem taşır (Harvey, 2014b, s.9).

Kapitalist sistemin devamlılığında ve kapitalist toplumun anlaşılmasında önemli bir rol yüklenen sermayenin, gündelik hayatımızda gerçekleştirdiğimiz davranış ve pratiklerimizin yönünde de belirleyici etkiye sahip olduğu görülmektedir. Bu hareketini mekân üzerinde nasıl başardığını anlayabilmek için ilk olarak kapitalist sisteme kısaca değinmek gerekmektedir. Kapitalizm diğer değişim ekonomilerinden farklı olarak emeğe, çaba sarf etmeden ulaşan tüm toplumu temsil edecek şekilde üretim araçlarını elinde bulunduran bir sınıfa oluştururken, diğer taraftan da yaşamını devam ettirebilmek için emek gücünden başka satacak hiçbir şeye sahip olamayan bir

sınıf yaratmaktadır (Smith, 2017, s.86). Kapitalist toplumun oluşturduğu sınıfsal karakter, sermayenin emek üzerindeki güç ilişkilerini ifade ederek kapitalist çalışma sürecini kâr etme amacına göre sürekli düzenleyen bir sistem sunmaktadır (Harvey, 2015a, s.109). Sermaye ve emek gücü arasında ortaya çıkan bu gizli sınıfsal ve toplumsal üretim ilişkileri özünde sermayenin kâr elde edebilmesi için emek gücünün sürekli olarak artı değer yaratma zorunluluğunu taşımakta ve sermaye birikim sürecinin devamlılığının sağlanmasına yardımcı olmaktadır. *Komünist Manifesto* kitabında bahsedildiği gibi burjuva sınıfı, varlığını ve bağımsızlığını sermayenin oluşmasına ve genişlemesine dayandırırken sermayenin ön koşulunu oluşturan unsur ise ücretli emek olmuştur (Marx ve Engels, 2016, s.63). Sermaye ve ücretli emek arasında sürekli devam eden ve mekân üzerinde üretilen bu toplumsal ilişkiler, çelişkiler ve eşitsizlikler tamamen emek gücü ve emek gücünün yeniden üretimiyle ilişkili olarak sermayenin mekânı yeniden örgütleyerek organize edilmesiyle ortaya çıkmaktadır. Kâr elde edebilmek için hareket halinde olan sermayenin, artı değer yaratan emek gücünü tahakküm altına alarak oluşturduğu sınıfsal özellik bilindiğine göre, bu kapitalist sınıfsal ilişki içerisinde ortaya çıkan aşırı sermaye birikiminin sabit bir halde kalması beklenemez bir durumdur. Harvey'in de belirttiği gibi sabit halde giderek büyüyen sermaye değer kaybeder, bu yüzden hareket halinde bir değer olarak tarif edilen sermayenin, değeri ancak hareket halindeyken kalıcılığını koruyabilmektedir (Harvey, 2012a, s.265). Bu şekilde hem emek gücünü hem de sermayeyi krize sokan sabit birikim süreci hareket haline geçtiği zaman tekrar değer kazanarak bu krizlerden kurtulabilir hale gelmektedir. Dolayısıyla kapitalizmin birikim için birikim ve üretim için üretim şeklindeki büyüme özelliği, sınıfsal ilişki modelinde üretim yapan emek güçlerinin sürekli kökünden değiştirilmesi zorunluluğundan dolayı sık sık çelişerek, istikrarsızlaşmasını ve devir halinde seyreten aşırı bir birikim krizlerine girerek bozulmasına neden olmaktadır (Harvey, 2016, s.36). Kapitalizmin bu ilerlemeci ve genişleyici yapısı, kâr elde edebilmek için sermayenin emek gücü üzerindeki tahakkümünü arttırdığı gibi sermayenin birikim krizlerine yol açtığı da görülmektedir. Hayatta kalabilmek için bir üretim tarzı halinde sürekli olarak yayılmacı bir politika izleyen kapitalizm, bunu sermaye birikim sürecinin mekâna empoze edilmesiyle gerçekleştirir ve böylelikle maddi olan yaşamın yeniden üretimi bütünüyle artı değerın üretilmesine ve yeniden üretilmesine bağlı hale gelerek sermaye maddi kaynak arayışına girer ve dünyanın dört bir yanına sinsice

sızarak doğanın, evrensel olan bir üretim aracı haline dönüşmesine neden olur (Smith, 2017, s.88). Evrensel bir üretim aracı haline dönüşen doğa, üzerinde birtakım çelişkiler yaratan sermayenin birikim krizlerinin görünürlük kazandığı ve bu krizlerden kurtulmak amacıyla Lefebvre'nin de belirttiği gibi keşfedilen ve üretilen bir mekân üzerinde gerçekleşir.

Harvey (2015a, s.110), kapitalist kentleşme dinamiklerini incelerken ortaya çıkan birikim krizlerinin çözülme sürecini, kentle kurduğu ilişkiyle ortaya çıkarmaktadır. Onun çalışmalarında sermaye, bu krizlerden devamlı olarak kurtulma çabalarını kentleşerek gerçekleştirmektedir. Kapitalist gelişme sürecinde çeşitli birikim krizlerine giren sermayenin, kapitalist gelişmenin devamlılığını sağlayabilmesi için bu krizleri aşması gerekmektedir. Halen kapitalist bir toplumda yaşadığımızı belirten Harvey (2016, s.131), bu toplumun ayakta kalabilmesini ve kendini sürekli olarak yeniden inşa edebilmesini, başarmış olmasını birikim yasalarına bağlayarak açıklamaktadır. Harvey, sermayenin içinde bulunduğu bu krizlerden geçici olarak kurtuluşunu, üç döngü üzerinden kurulacak ilişki ve bu ilişkide kentsel yapıyı çevre üretiminin rolünü ortaya koymaktadır. Sermayenin birinci çevriminde üretim ve tüketimlerin beraberinde getirdiği aşırı birikimlerin ikinci çevrime aktarılmasıyla, bu aşırı birikimler geçici olarak çözüme kavuşacaktır (Harvey, 2016, s.100). Kısacası, birinci çevrimde gerçekleşen endüstriyel üretim, karşılaştığı aşırı birikim krizlerinden ikinci ve üçüncü çevrime aktarılarak kurtulacaktır (Harvey 1985'den aktaran Penpecioğlu, 2017, s.164). Birinci çevrimde, artı değer yaratılarak sermaye birikiminin artması ve sermaye birikiminin diğer yüzü olan devalüasyon süreçlerinin gerçekleştiği görülür (Harvey, 2012a, s.266). Görülen bu süreçler de sermayenin aşırı yoğunlaşması, krizleri de beraberinde getirmektedir. Dolayısıyla birinci çevrimde aşırı birikimlerin olduğu ve ortaya çıkan bu aşırı birikim krizlerinin geçici olarak çözümlenmesi için yaşanan aşırı birikimin, ikinci çevrime aktarılması gerekmektedir (Harvey, 2012a, s.311). İkinci çevrimde ise aktarılan sermaye mekânsal olarak sabit bir yatırım haline gelir ve üretim ve tüketim için gerekli olan yapıyı çevreyi oluşturur (Penpecioğlu, 2017, s.164). Mekânın üretiminde, yapıyı çevreyi oluşturan sabit sermaye, mekânsal olarak hareket halinde olmadığı için üzerinde maddileşen değer bozulmadan bir yere taşınması imkânsız hale gelir, dolayısıyla bu doğrultuda yapıyı çevreye yapılan yatırımlar; üretimin, tüketimin ve dolaşımın sağlanmasını kolaylaştıracak fiziksel peyzajın oluşturulmasını gerekli görür (Harvey, 2016, s.100).

Bu durum ise en iyi şekilde kentte örgütlenen mekânsal gelişmelerde görülmektedir. Kentsel yapıyı çevrede oluşturulan fabrika, hastane, AVM'ler, lüks konut alanları, okullar, hastaneler, ulaşım ağları vb. yapılar sermayenin kârlılığı için her zaman üretilerek bu fiziksel peyzajın oluşmasına katkı sağlamaktadır (Penpecioglu, 2017, s.164). Kısacası ikinci çevrim;

Üretim için gerekli tesis ve teçhizat (*üretimin kurulu ortamı*), tüketim için gerekli konut alanları (*tüketimin kurulu ortamı*) ve bu iki unsurun etkinliğini arttıracak teknik altyapı yatırımlarını (otoyol, demiryolu, havaalanı, liman, enerji üretim kapasitesi, su, kanalizasyon vb.) kapsamaktadır (Altınok ve Enlil, 2012, s.39).

Üretim ve tüketim için kent toprağında gerçekleşen yatırımlar ve bu iki yatırımın artırılmasını güçlendiren altyapı yatırımlarının yapıyı çevre üretiminde, fiziksel peyzajın oluşturmaya katkı sağladığı anlaşılmaktadır. Sermayenin ikincil döngüye aktarılmasını kolaylaştıran koşullar ise, yapıyı çevre üretiminde büyük çaplı projelerin ve işleyen sermaye piyasalarını finanse edilerek bunların yükümlülüğünü üzerine almaya hevesli devletin varlığının söz konusu olması gerekmektedir (Harvey, 2016, s.100). Bu aşamada yapıyı çevreye yapılan yatırımlar, kullanım değeri için değil mali nedenlerden dolayı yapılmaktadır, dolayısıyla yatırımcılar bu çevrimde, sermayeleri için güvenli ve dengeli bir şekilde kazanç sağlamak istemektedir (Harvey, 2016, s.117). Bu nedenle, sermayenin birinci çevriminde kâr amacıyla hızlı büyüyerek krizlere giren sermaye, ikinci döngüde gerçekleştireceği yatırımlara temkinli yaklaşmış ve bu döngüdeki oluşabilecek yatırımlarını riske atmamak adına devlet ve finans kurumlarıyla ortaklık geliştirerek hareket etmiştir. Dolayısıyla yapılan her kamu yatırımına bakıldığında, amaç bir önceki yatırımı işe yarar kılmak olacaktır, bu da özel sermayenin ve devlet ortaklığının nişanesi olarak devletin riskleri temizlemesi, özel sektörün kârları kendi bünyesinde toplaması ve halkın ise asla gerçekleşmeyecek olan yararı beklemeyle sonuçlanacaktır (Harvey, 2015a, s.176). Devlet eliyle kentlere yapılan otoyol, ulaşım vb. altyapı yatırımları sermayenin ikinci çevrime aktarılmasında olduğu gibi o kentte bulunan insanların ihtiyaçları doğrultusunda, onlara fayda sağlamak yerine sermayeyi kendine çekmek amacıyla gerçekleştirilen yatırımlardan oluştuğu anlaşılmaktadır. Kapitalist gelişme dinamikleri içerisinde, kentlerdeki yapıyı çevre üretimi, vatandaşın fayda sağlayamadığı veya ikinci planda tutulduğu bir toplumsal sürece işaret etmektedir. Engels'in de kentleşme sürecinde ortaya koyduğu benzer bu tarz kentsel planlar ve yatırımlar, eşitsiz

gelişim ve sınıfsal ayrışmanın hemen hemen bütün kentlerde aynı olduğu değerlendirilmesini doğrular nitelikte olduğunu göstermektedir.

Sermayenin üçüncü çevriminde ise ikinci çevrimde görülen devlet yatırımlarının daha belirgin bir şekilde ortaya çıktığı ve bu yatırımlara daha fazla ihtiyaç duyulduğu görülmektedir. Bununla birlikte bu çevrim, bilim ve teknoloji yatırımlarıyla birlikte üretim hizmetine dâhil edilen bilim, üretici güçlerin devamlı olarak kökten değiştiği süreçlere olanak sağlamış emek gücünün yeniden üretimiyle ilişkili olarak çeşitli sosyal harcamaların yapıldığı alanlardır (Harvey, 2016, s.101). İki temel alanda yoğunlaşan yatırımlardan oluşan bu çevrimde, ilk olarak üretimi doğrudan destekleyen teknolojiyle ilgili yatırımlara rastlanırken, ikinci bir yatırım ise toplumun sosyal şartlarını sağlayacak yatırımlardan oluşmaktadır; eğitim ve sağlık yatırımları içerisinde eğitim yatırımların da sermayenin ihtiyaçları doğrultusunda nitelikli işgücünün üretiminin karşılanması sağlanırken sağlık yatırımların da ise emek gücünün yeniden üretimi oldukça ciddi bir görev üstlenmektedir (Altınok, Enlil, 2012, s. 40). Dolayısıyla bu şekilde üçüncü çevrime aktarılan yatırımlarda da ikinci çevrimde görüldüğü gibi sermaye kesiminin faydasını içeren yatırımlara rastlanmaktadır. Sonuç olarak, dolaşım süreci içerisinde sermaye, geniş bir coğrafi alana yayılarak sürekli hareket halinde olan değer biçiminde varlığını sürdürmeye devam etmektedir. Kapitalist süreçler ve sermayenin ikinci çevriminde yaratılan yapıli çevre üretimi düşünüldüğünde ise insanların hayat kaynağını oluşturan doğa kudreti, insanların denetimine bağıli kılınarak, otoyol, ulaşım ve haberleşme yöntemleri, bölgesel iş bölümü olup kentsel altyapı hizmetleri haline gelerek sermaye birikim koşullarının zeminini oluşturmaktadır (Harvey, 2015b, s.41).

Sonuç olarak, sermayenin mantığı çerçevesinde şekillenen kentsel mekân, bu süreçte metalaşarak, kapitalizmin hayatta kalmasına imkân vermiş, kapitalist üretim ilişkilerinin yarattığı çelişkilerin benzer çelişkilerini kent mekânında görünür kılmıştır (Şengül, 2001, s.27). Kent mekânında toplumsal faydanın göz ardı edilerek sermaye mantığıyla şekillenmesi, toplumsal yapıda derin mekânsal farklılaşmaların yaşanmasına neden olmuştur.

Harvey'in kentsel mekâna ilişkin değerlendirmeleri özetlendiğinde, kapitalist kentleşme süreçlerine ilişkin çalışmaları, kent mekânlarında gerçekleşen mekânsal değişikliklerin ve toplumsal ilişkilerin anlaşılması açısından büyük önem taşımaktadır. Ona göre, kapitalist üretim biçimleri içerisinde, sürekli hareket halinde olma

zorunluluğu taşıyan sermaye, emek gücünün yarattığı artı değer birikmeye başlamasıyla kapitalist sistemin krizlere girmesine neden olmaktadır. Bu krizlerin ortaya çıkması ise hem sermaye kesimini hem de emekçi kesimini olumsuz etkilemektedir. Bu nedenle Harvey'in de belirttiği gibi, kapitalist amaçları doğrultusunda hareketliliğini devam ettirmek ve bu krizlerden kurtulmak isteyen sermaye, aşırı birikimini kentsel mekânda yapıyı çevre üretimine aktararak kurtulacaktır. Sermayenin ikinci çevrimine aktarılarak kuruluşunu ilan etmesi kentsel mekân üzerinde sabit sermaye haline geldiğini ve bir mekân üretim süreci olduğunu göstermektedir. Fakat buradaki sabitlik Harvey'in (2012a) belirttiği gibi durağan bir yapı olarak düşünülmemelidir. Çünkü ikinci çevrime aktarılan aşırı sermaye, yaratılan yapıyı çevre üretimiyle ve gerçekleşecek olan yaratıcı yıkımlarla dolaşımına devam ederek hareketliliğini kentsel mekânda sürdürmeye devam edecektir.

Kentsel mekân üzerinde gerçekleşen değişimlerin büyük bir kısmı yapıyı çevre üretimi içerisinde gözlemlenmektedir. Bu anlamda yapıyı çevre üretiminde sermaye büyük rol oynamaktadır. Kapitalist ilişkiler içerisinde ele alınan kentsel mekân, Lefebvre göre kapitalizmin yaşamını idame ettirebilmesini sağlayan bir araç olarak görülürken, Castells'in yaklaşımında emek gücünün yeniden üretimi, kolektif tüketim ve devletle olan ilişkilerle kavramsallaştırılmaktadır. Harvey'in yaklaşımında ise kentsel mekân, sermaye birikim süreçlerinin anlaşılmasıyla yapıyı çevre üretimi üzerinden bir çözümleme bulmaktadır.

1.2.1.Kentsel yapıyı çevrenin üretimi

Marshall Berman (2016), modernite eleştirisi yaptığı *Katı Olan Her Şey Buharlaşıyor* kitabında faustvari¹ bir yaratıcı yıkım modelinden bahsetmektedir. 20. Yüzyıl kapitalist dünyası² faustvari gelişmeyle yaşam bulabilmiştir (Berman, 2016, s.109). Bu faustvari gelişme trajedisi ile kastedilen geçmişin izlerinden kökünden kurtulmak için tamamen her şeyin yıkılıp yeniden inşa edilmesi gerekliliğidir.

¹Bu model; uluslararası ölçekte, devasa enerji ve ulaşım projelerine öncelik vermektedir. Kısa vadeli kardan çok üretici güçlerin uzun vadeli gelişimini hedefler. Bunun sonuçta herkes için en iyi sonuçları doğuracağına inanılır (Berman, 2016, s.108).

²Kapitalist dünya en canlı biçimde, devasa inşaat projeleri, özellikle ulaşım ve enerji alanlarındaki projelerini, kanal ve demiryolları, köprü, otoyol, baraj ve sulama sistemleri, hidroelektrik santrallerini, nükleer reaktörleri, yeni kasaba ve şehirleri, uzay araştırmalarını örgütlemek için tasarlanmış kamusal otoriteler ve üst kuruluşlar biçiminde ortaya çıkmaktadır (Berman, 2016, s. 109).

Bakıldığında 1970’lerden bu yana, kârlarını maksimize etmekten başka amacı olmayan orijinal yaratıcılıktan veya akıldan mahrum yığınla ve vahşi şekilde gelişen kentleşme süreci ve inşaatlar, her yerde kolaylıkla tespit edilebilen ve gözlemlenebilen yıkımlarını daha o zamanlar modernite kılığına bürünerek göstermiştir (Lefebvre, 2016, s.23). Bu da modernite adı altında kent ve şehirlerin yıkılıp yeniden inşaat faaliyetleriyle yaşatılmaya çalışıldığının göstergesidir. Böylelikle tüm bunların gerçekleştiği yer ise mekân üzerinden anlaşılmaktadır:

Faust’un etrafındaki manzara birdenbire mekâna dönüşür. Denizi insani amaçlar için uysallaştırmak üzere büyük projeler tasarlar: Mallar ve insanlar taşıyan gemilerin geçebileceği, insan elinden çıkma liman ve kanallar; büyük ölçekli sulama barajları, yeşil alan ve ormanlar, otlak ve bahçeler, geniş çaplı ve yoğun tarım; yeni ortaya çıkan sanayileri destekleyecek su gücü; yepyeni yerleşim alanları, yeni kasaba ve şehirler ve bütün bunlar da daha önce tek bir insanın bile yaşamadığı yitlik topraklar üzerinde olacaktır (Berman, 2016, s. 93).

Yitlik topraklar üzerinde dahi görülebilen bu faustvari gelişmede tarif edilen büyük projeler, kanallar, barajlar, köprüler vb. Harvey'in sermaye birikim süreci ile açıkladığı sermaye hareketliliğinde, ikinci çevrimde sabitleşen sermayenin yarattığı yapılı çevre üretimiyle ilişkili olarak açıklanabilmektedir. Kentlere aktarılan sermaye birikimi, krizlerden geçici olarak kurtuluşunu kentleşerek ilan etmekte olup, tüketimin mekânsal olarak örgütlenmesini sağlayarak yeni bir mekân üretimi veya yapılı çevre üretimi gerçekleştirdiği görülmektedir. Yapılı çevre üretimi: Fabrikalar, konut alanları, iş merkezleri, alışveriş merkezleri, köprüler, yollar, barajlar, limanlar, devlet kurumları, okullar ve hastaneler gibi çok fazla sayısız faktörden oluşarak farklı şekillerde farklı kurallar ve şartlar doğrultusunda üretilir ve onu oluşturan bu üretim, değişim ve tüketim gibi bu süreçler bir düzen içerisinde ahenkli bir şekilde işler, ayrıca “yapılı çevre” üretiminde unutulmaması gereken önemli noktalardan biri de onun dayanıklı, değiştirilmesi zor, mekânsal hareketliliği olmayan, genellikle büyük ve kaba yatırımlardan oluşan bir alan olmasıdır (Harvey, 2016, s.111). Bu nedenle yapılı çevre üretimi oldukça zaman alan ve uzun bir süre sermayenin sabit kaldığı bir süreç olarak ifade edilir. Bu uzun süreç ise sermaye grubu için bir risk oluşturur. Dolayısıyla burjuvazi ilk etapta yatırıma çok hevesli değildir, fakat devletin özel sermaye için gerekli alt yapıyı oluşturmaya istekli hale gelmesi, burjuvaziye oldukça yardımcı olmuş ve sermayenin ikinci çevrime aktarılacak bir mekân üretimi gerçekleştirmesine kolaylık sağlamıştır. Bu şekilde ikinci çevrime aktarılan sermaye, devletin yardımcı gücüyle kentsel mekânı

kullanarak içinde bulunduğu sermaye birikim krizlerinden yapılı çevre üretiminin yaratılmasıyla kurtulmaktadır. Yapılı çevre üretimi üzerinde uzun bir süre sabit kalan sermayenin hareketi ise yıkılıp yeniden üretilmesiyle gerçekleşmektedir. Böylelikle kendi görünümüne uygun bir şekilde, zaman içerisinde sermaye birikiminin kolayca oluşabilmesi için yapılan iletişim, altyapı hizmetleri ve ulaşım gibi fiziksel coğrafyayı yaratan kapitalizm, uygun bir zamanda tekrar birikime yol açmak amacıyla mekânda oluşturulan tüm yapıları tamamen yok ederek yeniden planlamalar yaparak düzenlemesi gerekmektedir (Harvey, 2015b, s.75).Yapılı çevre üretiminde gerçekleşen yıkılıp yeniden yapılan yatırımlar ve düzenlemeler, kapitalizmin kâr amacına hizmet etmektedir. Emegın yeniden üretimi ve tüketim amacıyla yapılan altyapı, ulaşım, demiryolu, havaalanı, okul, eğitim, sağlık vb. yatırımları Harvey’in de belirttiğı gibi sürekli olarak coğrafi peyzajı delikli bir kevgire çevirerek Arap saçına dönüştürmektedir (Harvey, 2012a, s.453). Modernitenin şehir planlama projelerinde de görüldüğü gibi devlet aracılığı ile gerçekleşen yaratıcı yıkım, yatırımlar ve yapılı çevre üretimi kentlerde yeni toplumsal çelişkiler ve sınıfsal farklılaşmalar yaratarak coğrafi peyzajı delik deşik hâle dönüştürmektedir. Devletin yapmış olduğı her türlü planlama, sermayenin kârlılığına hizmet ederken yaratılan mekân, geçmişe dair hiçbir iz bırakmadan toplumsal günlük yaşamın mekânını altüst etmektedir: Üretim için gerekli olan sermaye yatırımları, birikimin ilerleyebilmesi için önemli bir unsuru oluştururken sabit hale gelen sermaye coğrafi olarak gayrimenkul şekle girmiştir (Smith, 2017, s. 176). Sonuç olarak, yapılı çevre üretimiyle sabitleşen sermaye, kentsel mekân üzerinde gerçekleşmekte ve kent üzerinde gerekli fiziksel peyzajı oluşturarak gayrimenkul bir forma dönüşmektedir. Bu şekilde sermayenin yarattığı yapılı çevre veya onu oluşturulan coğrafi peyzaj, kapitalist ilerlemenin zafer tacının sembolü olup hareketsiz ölü emegın, hareketli canlı emek üzerindeki gücünün göstergesi olarak ortaya çıkmaktadır (Harvey, 2016, s.122). Bu bağlamda, sermayenin geçici olarak krizlerden kurtulmasını sağlayan ve onun yaşam kaynağını oluşturan yapılı çevre üretiminde kentsel mekânda gerçekleşen büyük projeler, Faust’un yaşam kaynağını oluşturan topraktaki kazma kürek sesleriyle yükselen inşaatlarla eşdeğer hâle gelir. Kentsel arazi üzerinde yapılı çevre üretiminin gerçekleştiğı sabit sermaye mekânı değiştirir, dönüştürür ve düzenler ve bu şekilde sermaye nerede kâr alanı oluşturabilecek ise o tarafa yönelmektedir. Sermaye içine girdiğı bu birikim krizlerinden kurtulmak için üretici olan alanından çıkarak kurgusal alanlara yönelmiş; ilgi

alanını finans bölümü ve rant oluşturma varlığı ile kentlere doğru kaydırmayı başarmıştır (Kahraman, 2013, s.43).

Özetle, Harvey (2012a, s.307) göre, yapılı çevre; okullar, hastaneler, parklar, yollar, demiryolu, kanallar, barajlar, köprüler vb. birçok bileşenin bütününden oluşan coğrafi olarak düzenlenmiş, karmaşık bir meta olarak ele alınmaktadır: Tarihsel olarak farklı dönemlerde farklı toplumsal üretim süreçleri çerçevesinde fiziksel peyzaj üzerinde yeniden düzenlenen yapılı çevre, kapitalist toplumsal ilişkiler içerisinde tüm bileşenlerini birer meta haline dönüştürmektedir. Metalaşan yapılı çevre bileşenleri, rastgele değil, temel bir özellik taşıyarak toprağa inşa edildiği andan itibaren toprak ve toprağın rantının mülkiyeti de önemli bir hal almaktadır, bu anlamda yapılı çevrenin bileşenlerini oluşturan fabrika, okul, konut ve dükkanların birbirine kabul edilebilir bir yakınlıkta olması gerekmektedir (Harvey, 2012a, s. 307).

Yapılı çevre üretimini oluşturan unsurların birer meta haline dönüşmesiyle, toprakta yaratılan rant değeri önemli hale gelir, sermayenin kent mekânını metalaştırarak yarattığı rant değeri, kentsel mekânın düzenlenmesinde belirleyici bir özellik taşımaktadır.

1.2.2. Kentsel mekânda rant ve mülkiyet ilişkileri

Sermayenin hareketliliğinin devam ettirilerek değerini korumak amacıyla, keşfettiği kent veya yapılı çevre üretimiyle kent mekânlarında yoğunlaşan sermaye, birer meta haline dönüşerek mekân üzerindeki toprakta birer rant elde etmiş ve toprakta rant değeri yaratmıştır. Bu nedenle kentsel arazi üzerinde oluşturulan rant kaynağı ve sermaye ilişkisi, toplumsal ve kapitalist ilişkilerle birlikte mekânsal örgütlenmelerin, değişimlerin ve farklılaşmaların anlaşılır kılınması açısından büyük öneme sahiptir. Klasik düşünürlerden birçoğuna göre değer, insan emeğiyle gerçekleştirilir, fakat insan emeği kullanılmadan doğada var olan bu mallarda bir değer söz konusu değildir, bu malların piyasa değeri vardır; ancak bu değer, malların sahibine sağladığı ranttan (kişinin çalışmasına veya emek harcamasına gerek kamadan gelir elde etmesinden) oluşmaktadır, bu doğrultuda insan emeği söz konusu olmayan ve doğa tarafından sunulan toprak gibi kıt kaynaklar değer üzerinden değil de rant üzerinden değerlendirilmektir (Tekeli, 2009, s.19).

Bu şekilde, doğada insan emeği gerektirmeden var olan toprağın, ekonomik temelli olarak nasıl değer yarattığı ve rantı dönüştüğü Marksist düşünürler tarafından ele alınmıştır.

Marx'a göre "Toprak rantının çoğu kez, toprak sahibinin toprağın iyileşmesi için kullandığı sermayenin kârından başka bir şey olmadığı şeklinde tanımlanmaktadır" (Marx, 2011, s.122). Bu durum Harvey'in kuramsallaştırmasında da görüldüğü gibi toprağın üzerinde inşa edilerek yaratılan yapılar ve sermayenin hareket halinde değer yaratabilmesi için ikinci çevrime aktarılan sermayenin yaratıcı yıkımları, toprakta birer rant değeri elde ederek sermayenin kârına hizmet ettiği söylenebilir. Böylelikle sermayenin, mekânı kendi realitesi doğrultusunda, değiştirip dönüştürerek mekânı yeniden organize edilebildiği ve mekânı diğer coğrafi bölgelerden ayrı olan farklılığını ekonomik temeller doğrultusunda, kendi kârlılığı için şekillendirdiği görülmektedir (Yırtıcı, 2009, s.93).

Harvey göre ise rant en genel tanımıyla, siyasal ekonominin (hangi düzlemde olduğu fark etmeksizin) doğal hali veya insanların yaratmış olduğu verimlilik farklarının kullananlar bakımından taşıdıkları değer ve mekânsal düzenlemelerinin sorunlarının çözülmesi amacıyla başvurulmuş geleneksel olarak tanımlanmış kuramsal bir kavram olarak ortaya çıkmaktadır (Harvey, 2016, s.133). Toprakta yaratılan değer, kapitalist krizlerin mekân aracılığıyla çözüm bulmasına hizmet etmektedir.

Yırtıcı'ya (2011, s.63) göre Harvey, toprağı diğer metallerden değişik olarak kentsel toprak bağlamında ele almaktadır: Toprak ve kentsel toprağın birbirinden ayrı olduğuna dikkat çekerek, kentsel toprağın ilerleyen zamanlarda tarımsal üretim gücüne göre değil, kentsel arsaya dönüşme ihtimalinin düşünülerek alınıp satılabildiği piyasa değerine göre oluşmaya başladığını belirtmiştir. Bu topraklar, üç temel özellikte birleşmektedir. Kent içerisinde bir yere sahip olması, altyapı ile donatılmış olması ve imar planı ile nasıl kullanılacağına belirlenmiş olmasıdır.

Emek gücünün yeniden üretiminin ve tüketiminin kentsel mekânda yapıları çevre üretimi ile gerçekleşmesi ve toprağın fiziksel olarak doğa tarafından var edilen kıt kaynak olduğu bilinirken, nüfusun hızlı bir şekilde artarak kentlerde yoğunlaşması ve bunun beraberinde getirdiği kent alanlarındaki formel ve enformel yapılaşmaların artması, kentsel toprağın tanımlanmasını ve kentsel mekân üzerindeki rant ilişkilerinin açıklanması gerektirmektedir.

Kentsel toprak (arsa) “kent ve kasabalarda, yapılaşmaya ayrılmış ve kent yönetiminin sunduğu kolaylık ve donanımlardan yararlanılabilecek yer (arazi)” olarak tarif edilmiştir (Keleş, 1998, s.83). Kentsel mekân üzerinde gerçekleşen kentsel rant sadece bir kişinin özel mülkiyetle ilişkili olarak değil, altyapı hizmetleri ve imar afları vb. kamunun düzenleyici işlevi gibi devlet müdahalesiyle yaratıldığı da göz ardı edilmemelidir. Smith’in ifadesiyle kentsel mekânda yaratılan rant şu şekilde açıklanmaktadır:

Kentsel mekânın temel yapı taşı özel mülkiyetin tek tek mutlak mekânlarıdır. Ve bu türden her mekânın rant formunda bir bedeli vardır. Belirli bir mekânın rantı onun niteliklerini (boyut, yüzey biçimi, genel kullanım vb.). Ve başka tesis ve yerlerde (şehir merkezi, ulaştırma, kanalizasyon vb.) olan ilişkisi gibi etkenlerle belirlenir (Smith, 2017, s.200).

Kentsel mekânda yaratılan rant değerlerinin bedeli kent mekânın nitelikleri, niceliklerini ve fiziksel özellikleriyle birlikte kullanım ve değişim değeri üzerinden belirlenmektedir. Bu belirlenim sürecine devletin de etkili olduğu bilindiğine göre sermayenin ikinci çevrime aktarımında özel sermayenin kârlılığı için onun yatırımını kolaylaştırıcı, yatırım ve hizmet etkinliklerinin sağlanmasıyla gerçekleştirilen devlet müdahaleleri bu anlamda değerlendirilebilir. Devlet müdahalesi, kentsel planlamalar, kentsel dönüşüm, imar afları gibi durumlar kamu mülkiyeti ile ilişkili olarak açıklanmaktadır. Kahraman (2010, s. 63) göre, rant ve kamu mülkiyeti kavramları, özelleştirmeler ve bu özelleştirmeler esnasında düzenleyici rol oynayan kentsel planlama faaliyetleri ile iç içe geçen kavramlar olarak değerlendirilir, ayrıcalıklı imar aflarıyla kamu mülkiyetinden özel mülkiyete geçen kentsel toprak, devletin, sermaye destekleme tasarısı olarak görülmektedir. Kentsel mekânda gerçekleşen bu ilişkiler, rant kavramı ile açıklanmaktadır. Kentsel mekânda, mutlak rant ve farklılık rantı olmak üzere iki tür ranttan bahsedilmektedir: Bunlardan mutlak rant, kamu eliyle toprağın özelleşmesi olarak ifade edilirken, kamu tekelindeki düzenleyici işlemler farklılık rantını oluşturmaktadır. Kamunun düzenleyici işlevinin önemsendiği ileri kapitalist toplumlarda, kamu mülkleri piyasada değer haline getirilerek mutlak rantı elde eden sermaye, metalaşan kamu arazileri üzerinde yeni sermaye birikim alanları yaratmaktadır (Kahraman, 2010, s.64). Kentsel arazi üzerinde kamu müdahalesiyle yaratılan bu rantların, sermaye birikim koşullarının oluşmasına aracılık ettiği ifade edilebilir.

Kamunun düzenleyici planlamaları sayesinde, topraktaki rant değerleri değişime uğramış, sermayenin kentsel mekâna yönelmesiyle, daha düşük değere sahip kentsel rantlar, kapitalizme eklenerek yüksek rantlar oluşturmuştur (Kahraman, 2010, s.64).

Bu doğrultuda, sermayenin kârlılığı için kapitalist sistem içerisinde sermayenin içine girdiği krizlerden kurtulabilmesi veya sermayenin ikinci çevrime ve üçüncü çevrime aktarılabilmesi için düzenleyici görevlerde bulunan devletin bir diğer görevi ise hiç değer taşımayan bir yeri özel mülkiyete devrederek bu yerin rant açısından doygun bir hale getirilmesidir, ayrıca devlet kamu mülkiyetindeki bu toprağı özelleştirerek kent ekonomisini rant ekonomisine çevirerek oluşan rant birikimleriyle sermaye devamlılığını korumak için yaşadığı krizleri, kentsel mekânda idame ettirerek kendi hayatı için gerekli sosyal koşulları oluşturmaktadır (Kahraman, 2010, s. 65-66). Kentsel mekânlar, rant ekonomisine uygun hale getirilerek sermaye için inşa edilmektedir.

Kapitalist sistemin temel işlerliğine bakıldığında, artı değerın hakimiyet altına alınarak zenginlik yaratılmasını ve sermayenin toplanmasını sağlayan ana unsurların; kâr, rant ve faiz olarak ortaya çıktığı görülmektedir (Marx, 1999 aktaran Çavuşoğlu, 2017, s.137). İnsanın emek gücü olmaksızın doğada var olan kıt kaynak, toprak üzerinden kişinin rant sağlayarak zenginleşmesine aracı olurken bir yandan da mekân organizasyonlarında ortaya çıkan sorunları ve eşitsizlikleri de gittikçe üretmektedir. Kar, faiz ve rant olarak ortaya çıkan süreçler, kâra dönüştürülen artı değer, para sermayeye akan faiz, toprağı akan rant, toplumsal ve ekonomik ilişkilerden ayrı açıklanamayan bu süreçler, sabit sermayenin oluşmasını ve yapıyı fiziki çevreye yapılan altyapı yatırımlarının ve bölüşümlerinin üretim koşullarının belirlenmesinde etkili olmaktadır (Harvey, 2012a, s.131). Bu üretim koşulları ise en belirgin şekilde sermayenin ikinci çevrime aktarılmasıyla oluşan yapıyı çevre üretimindeki kentsel arazide, sabit sermayenin dayanıklı ve uzun bir süre kalıcılığında ortaya çıkmaktadır. Yapıyı çevre üretiminde sabit sermayenin, sabitleşmeye başladığı andan itibaren değer kaybettiği görülür bu durumda, coğrafi alanda hareketlilik sağlaması gereken sabit sermayenin kent içinde değişim değerinin düştüğü eski alanlardaki yapıyı çevre üretiminin yıkılıp yerine rant değeri yaratılacak yapıyı çevre üretilmesi gerekmektedir, bu doğrultuda gerçekleştirilen kentsel dönüşüm, kentsel yenilenme, kent çeperlerine inşa edilen lüks konutlar, villalar, AVM'lerin sürekli olarak artış göstermesinin amacı, değişim değeri düşük olan kent arazisinin rant değerini arttırılmak ve sermaye birikiminin yeniden üretilmesini sağlamak olacaktır (İçli, 2013, s.249). Dolayısıyla kapitalist kentlerin sosyal ve fiziksel

görünümünde meydana gelecek değişikliklerin daha çok toprak rantı kazanmak, kârlı olarak hızlı ucuz inşaatı hedefleyen, spekülatif arazi ve emlak geliştirme gibi hususları, müteahhitlik ve inşaat endüstrisinin sermaye birikimi için gerekli olan güçlü bölümlerini oluşturduğu bilinmelidir (Harvey, 2014a, s.89). Yapılı çevre aracılığıyla gerçekleşen sermaye dolaşımında güçlü role sahip kişiler, önemli kârlara sahip olmaktadır. Bu süreçte toprak sahipleri, rant elde ederken, müteahhitler, girişimcilikten kâr elde eder, emlakçılar ise toprak üzerinde yapılan yeni yapıların meydana getirdiği ranttaki artışlara göre pay alabilir, finansörler, yapılı çevrenin kullanımından gelen her tür kazanç ile sermaye sağlar ve son olarak devlet de var olan veya öngörülen vergileri sermayenin karşılamayacağını bilse de bunları sermayenin yerel dolaşımını genişletebileceği yatırımların desteklenmesi için kullanır (Harvey, 2012a, s. 476-477).

Sonuç olarak kâr amacıyla gözlerini olabildiğince açık tutan dürbün özelliğine sahip kapitalist sistemde sermaye, daha önce kimsenin ayak basmadığı topraklar üzerinde dahi ayak basarak gelişimini sürdürür ve o toprak üzerinde rant kaynağı oluşturarak değer yaratır. Böylelikle, kentlerin yaşadığı toplumsal ve fiziksel değişiklikler sonucu yarattığı rantlarla birlikte, kentlerin nasıl ve neye dönüştüğü sorusu önem kazanır. Bu bağlamda Şengül'ün sorgulaması bu soruların açıklanmasına yardımcı olmaktadır. Şengül'e (2009, s.67) göre, kent sorunu; içinde yaşanan kullanım değeri etrafında şekillenen somut mekân ve değişim değerine sahip alınıp satılabilen soyut mekân olarak iki farklı mantık çerçevesinde gerçekleşen mücadele alanı olarak görülmekte ve hangisinin zafer kazandığı sorgulanmaktadır. Bu doğrultuda, onun sorgulamasından yola çıkılarak içinde yaşanan kapitalist dünya ve sermaye mantığı düşünüldüğünde, kentlerin, kullanım değeri doğrultusunda somut, içinde yaşanan bir mekân olmaktan ziyade soyut, alınıp satılabilen ve kullanım değeri dışında değişim değeri etrafında şekillenen ve üzerinde rant elde edilebilen bir mekâna dönüştüğü söylenebilmektedir. Bu dönüşüm ise dünyada yaşanan siyasi, ekonomik ve sosyal gelişmelerden ayrı düşünülmemektedir.

Yırtıcı'ya (2011, s.62) göre, özellikle 1980'li yıllardan sonra dünyada yaşanan neoliberal gelişmelere paralel olarak yeni bir kentleşme süreci başlamış ve bu süreçte kentsel toprağın sağladığı rant, küresel sermayenin ilgi alanına girmiştir. Sermayenin kentleşmesinde önemli bir rol üstlenen neoliberal gelişmelerin en belirgin özelliği ise kamu mülkiyetine ait toprakların çeşitli planlar dahilinde, neoliberal mantık çerçevesinde özelleştirilmesi sonucu kentlerde yüksek rant değerleri yaratılması olmuştur. Bu nedenle, neoliberal politikaların kent üzerinde izlediği stratejilerinde anlaşılması, kapitalizmin

kentsel mekân üretiminde nasıl hayatta kaldığına açıklık getirmektedir. Ayrıca neoliberal politikalarla birlikte yapıli çevre üretiminde artan inşaat yatırımları üzerinden faustvari gelişmenin trajedisi de okunabilmektedir.

1.3. Neoliberalizm ve Kentsel Mekân

Neoliberal politikaların kent mekânına ilişkin rolünün anlaşılması için neoliberalizmin tarihsel seyri içerisinde incelenmesi gerekmektedir. İkinci Dünya Savaşı sonrasında gelişmiş ve gelişmekte olan ülkelerin oluşturduğu iktisadi yeniden yapılanmaların, neoliberalizmin temellerinin anlaşılması açısından önemli olduğu bilinmektedir. İkinci Dünya Savaşı sonrasında gerek merkezi ülkeler olsun gerek çevre ülkeleri olsun geliştirdikleri politikaların ekonomi politik yönleri, kentlerin şekillerinde gerçekleşen değişimler ve kentlerin bu süreçte üstlendikleri roller, merkez ülkelerde Keynesçi dönem politikaları doğrultusunda çevre ülkelerde ise Keynesçi dönem politikalarının karşılığı anlamına gelen ithal ikameci sanayi ³modelinin hâkim olduğu bir süreçte gerçekleşmiştir (Ersoy, 2001, s.38). İkinci Dünya Savaşı sonrası merkezi ülkelerin makro iktisadi anlayışı haline gelen Keynesçi politikalar, neoliberalizmin tersine piyasalar üzerinde denetim kurulmasını öngören ve devletin ekonomiye müdahalesini savunan bir anlayıştır, devlet müdahalesi bu dönemde refahın sağlanması amacıyla sosyal yardım destekleri sağlayarak sağlık, eğitim, işsizlik ve konut gibi konular hakkında kapsayıcı reform yardımlarında bulunduğu bir dönemi içermektedir (Lapavitsas, 2014, s.60-64). Bu bağlamda neoliberalizm'den önceki kapitalist dönemin "Keynesçi uzlaşma"⁴ dönemi şeklinde adlandırıldığı bilindiğine göre ABD, Japonya ve Avrupa gibi önemli merkezi ülkeler için bu yıllar büyük büyüme oranlarının gerçekleştiği, teknolojik gelişmelerin arttığı, işsizliğin azalarak alım gücünün arttığı, refah seviyesinin yükseldiği dönemler olarak görülür, fakat 1970'li yıllarda kâr oranlarının düşmesiyle birlikte, dünya ekonomik sisteminin yapısal krizlere girmesi sonucu bu durum kötüleşir ve büyüme

³İthal İkameci Sanayileşme, 1930'lu yıllarda bir dizi Latin Amerika ülkesinde izlenen sanayileşme stratejilerini belirtmek üzere kullanılır (Işık ve Pınarcıoğlu, 2018, s. 99). Özel sektörün ekonomik gelişmede merkezi konumda olmasına karşın gerek Keynesçi gerek İthal İkameci Sanayi modeli stratejileri çerçevesinde, devlet kendini salt piyasayı düzenlemekle sınırlamamış aynı zamanda doğrudan üretim düzeyinde ekonomik gelişmeye katkıda bulunmuştur. Özellikle ekonomik gelişmenin kilit ve büyük yatırım gerektiren kesimlerinde devlet en önemli ekonomik aktörlerden biri olmuş. Ayrıca devlet korumacı politikalar uygulayarak örneğin gümrük duvarlarını yüksek tutarak ülkesel ölçekte özel girişimcileri koruyan bir strateji izlemiştir (Ersoy, 2001, s.39).

⁴Keynesçi uzlaşma, 1970 ve 1980 öncesi kapitalist şekillenmeden bahsedilmek için kullanılır (Dumenil ve Levy, 2007, s.25).

oranlarında azalma, işsizlik oranlarında oldukça yükselme ve enflasyon oranlarının giderek artmasının belirginleşmesi ile başta İngiltere ve ABD olmak üzere önce merkez ülkelerde, sonra çevre ülkelere yayılan yeni toplumsal düzeni sağlayacak olan neoliberalizmin şekillendiği görülür (Dumenil ve Levy, 2007, s. 25). Dolayısıyla, neoliberalizmin ortaya çıkışı ve dünyaya yayılışında merkezi ülkelerin ekonomik ve toplumsal yapısındaki krizlerinin önemli bir etkisi olduğu görülmektedir. Bir başka deyişle, neoliberalizmin ortaya çıkışı, İkinci Dünya Savaşı sonrasında ekonominin yeniden yapılandırılması için ortaya çıkarılmış olan ithal ikameci sanayileşme ve Keynesçi politikaların kapitalist krizlere girerek çöküş dönemi yaşamasıyla “Keynesyen refah devletine” karşı ideolojik bir tepki şeklinde ortaya çıkmıştır (Clarke, 2004, s. 58). Bu tepkiye karşı Keynesyen refah devletlerinin içine girdiği kapitalist krizlere çözüm bulamaması, kapitalist krizlerden kurtulmak isteyen devletlerin, kendi gelişmişliklerine uygun neoliberal politikalar geliştirmek zorunda kaldıklarını göstermiştir. Ayrıca gerçekleştirilen bu neoliberal politikaların, “İkinci Dünya Savaşı’nın kötü sonuçları ardından yükselişe geçen sosyal demokrat çabaların etkisiyle sermayelerini tehdit altında gören sektörlerin, sınıfsal egemenliklerini yeniden kurma projesi olduğu da ileri sürülebilir” (Harvey, 2012b, s.68). Marksist teorisyenler tarafından da ifade edildiği gibi kapitalist sermaye krizlerinin başlamasıyla sermaye, bu krizlerden kurtuluş için mekânı kullanmakta ve tüm coğrafyaya sinsice yayılmaktadır. Ancak burada sermaye, mekânı keşfedip kullanabilmek için kolaylaştırıcı politikalara ihtiyaç duymaktadır. Bu politika ise neoliberalizm, olarak ortaya çıkmaktadır.

Neoliberalizmin, diğer ülkelere bu kadar kolaylıkla yayılma serüvenini nasıl başardığını *Neoliberalizmin Kısa Tarihi* kitabında sorgulayan Harvey’in (2015c, s.12-13), belirttiği gibi özgürlük, bireysellik gibi kavramlarının önemi ortaya atılmış ve bu değerler, Batı uygarlığının merkezine yerleştirilerek zekice ve ikna edici bir ideal yaratılarak başarılmıştır. Bu değerler çerçevesinde, neoliberalizmin kendi temellerinin meşrulaştırıcı zeminini oluşturduğu söylenebilir. Böylelikle neoliberal teori tüm dünyada kolaylıkla uygulanır hale gelmiştir. Sovyetler Birliği’nin çöküşüyle birlikte ortaya çıkan yeni devletler olmak üzere pek çok eski usül sosyal demokrasilere sahip olan Zelanda ve İsveç gibi veya çoğu refah devletleri gibi pek çok ülke isteyerek veya istemeyerek neoliberal teoriyi bir şekilde kabul edip, bazı politika ve pratiklerini ona göre yapılandırmış ve düzenlemiştir (Harvey, 2015c, s.10-11). Bu nedenle 1970’lerde temelleri atıldığı bilinen neoliberalizmin, günümüz toplumlarında yaygın olarak

kullanılan ekonomik bir model olduğu belirtilebilir. Sonuç olarak “neoliberalizm, düşünce biçimlerimiz ve ekonomi politik pratiklerimize nüfuz eden hegemonik bir söylem haline gelmiştir, artık içinde yaşadığımız dünyayı yorumlamaya ve anlamaya yönelik sağduyumuzun bir parçası olmuştur” (Harvey, 2012b, s.69). Sağduyumuzun bir parçası haline gelen neoliberalizmin, merkezi ülkelerin refah devletine karşı uluslararası sermaye birikiminin kârlılığı için geliştirdiği stratejiler ve pratikler düşünüldüğünde neoliberal teorinin bir amacı olduğu gerçektir: “Neoliberalizmin asıl amacı gerçek dünyaya uygun bir model geliştirmek değil, aksine gerçek dünyayı, modeline daha uygun hale getirmektir. Düşünsel bir imgelemden ibaret değil, bu son derece gerçek siyasi bir projedir” (Clarke, 2004, s.58). Dolayısıyla, neoliberal model kapitalist krizlerden kurtulmak amacıyla öne sürülen fakat daha sonrasında kendi istediği gibi tüm dünya üzerine yayılım gösteren ve kendi istikametinde her şeyi değişim ve dönüşüme uğratan bir strateji geliştirmiştir. Burada bahsedilen neoliberalleşme sürecinde gerçekleşen her şey beraberinde Harvey’in (2015c, s.11), belirttiği “yaratıcı yıkımı” ortaya çıkarmaktadır. Bu yıkımlar ile bahsedilen sadece bir politika veya iktidar değişikliği değildir. Bunlarla birlikte toplumu oluşturan tüm ilişki sistemlerinin dönüşmesini kapsamaktadır:

Yıkılanlar sadece önceki kurumsal çerçeveler ve iktidarlar (hatta zorluk çıkaran geleneksel devlet egemenliği biçimleri) değil; iş bölümleri, sosyal ilişkiler, refah hizmetleri, teknoloji karışimleri, yaşam biçimleri, düşünce şekilleri, üreme etkinlikleri toprağa bağlılıklar ve en derin alışkanlıklar da yıkılmaktadır (Harvey, 2015c, s.11)

Yaratıcı yıkımlarıyla birlikte, hedefine ilerleyen neoliberal ideolojinin içinde taşıdığı kalıplaşmış bir takım önemli anlamlar ve iddialar bulunmaktadır. Her şeyden önce neoliberalizm, politik-ekonomik bir pratikler teorisi olmakla birlikte, insanların refahlarının artırılmasını sağlamanın en etkili yolunun, güçlü özel mülkiyet hakları olduğunu savunan, serbest piyasaların ve serbest ticari gelişmelerin esas alınarak bireysel özgürlük ve bireysel girişimciliğin serbest bırakılmasını salık veren bir düşünce sistemi olmasıdır (Harvey, 2015c, s.10). Bu anlamda Keynesçi refah devleti oluşumuna karşı; bireycilik, özgürlük, piyasaların serbestleşmesi ve özel mülkiyet kavramlarının ortaya atılması ve geliştirilmesi, neoliberal düşüncenin belirgin temellerini oluşturmaktadır. Bu temeller doğrultusunda şimdiye kadar gerçekleştirilen kamunun sahip olduğu malların, metalaştırılması ve özelleştirilmesi süreci neoliberal projenin ilgi çekici önemli özelliklerinden biri olup tüm bu kamuya ait olan varlıkların, sınıfsal olarak ayrıcalıklı gruplara ve özel sahalara aktarılmasını sağlamıştır (Harvey, 2012b, s.81). Özelleştirilerek

ve metalaştırılarak kamuya ait alanlar, sınıfsal olarak azınlıkta olan ayrıcalıklı grupların egemenliğine geçmektedir. Böylelikle toplumun çoğunluğunu oluşturan diğer kesimler arasında keskin bir sınıfsal ayırım oluşmaktadır.

Özetle:

Neoliberalizm, politik bir ideal olarak her şeyin bir meta olarak değerlendirildiği, alınıp satıldığı piyasa ortamını, en etkin kararların verildiği mekân olarak tanımlamaktadır. Dahası, neoliberalizm daha önce piyasalaşmamış tüm alanlar (su, orman vb.) için piyasaların oluşması gerektiğini vurgulamaktadır. Başka bir ifadeyle, neoliberal ekonomik paradigma tüm beşeri alanların pazarda değeri olan bir meta gibi alınıp satılabileceğini ve piyasanın ilkelerinin de toplumsal ve bireysel eylemler için en uygun rehber olduğunu vurgulamaktadır (Geniş ve Çelik, 2007, s. 5).

Neoliberal politikaların, tüm değerlerin piyasa değeri yaratılarak meta haline getirilmesini sağlayan koşulları oluşturduğu ifade edilebilir. Özel mülkiyet haklarının korunması, ticari özelleştirme, serbestleştirme ve girişimcilik gibi temeller özelinde sermayenin kolaylıkla hemen hemen her şeyi piyasalaştırarak meta haline getirdiği neoliberal döngünün içerisinde devletin rolünün bilinmesi ise oldukça önemlidir. Neoliberal düşünce sistemi içerisinde devletin rolü; özel mülkiyet haklarını korumak, paranın kalite ve saygınlığını korumak, piyasaların işleyişini düzenlemek için gerektiği zamanlarda savunma sistemini ve hukuksal yapılarla ilgili fonksiyonlarını düzenlemek ve son olarak gerektiğinde (toprak üzerinde, su, eğitim, ulaşım, sağlık, çevre düzenlemesi, çevre kirliliği ve toplumsal güvenlik alanlarında) mevcut bir piyasanın varlığı söz konusu değilse, bu piyasaların devlet eliyle oluşturulmasını sağlamak olacaktır (Harvey, 2015c, s.10). Devletin olabildiğince her şeyin özelleştirilmesini sağlamak amacıyla oluşturduğu koşullar göz önüne alındığında sermayenin kârlılığı için aldığı riskler sonucu devletin, piyasaların hizmetkârı haline geldiği bir görevi üstlendiği söylenebilir. Bu karakteriyle birtakım özelleştirmeler, serbest ticaret ve serbest piyasa mantığını benimseyen devletler, uluslararası sermayenin dünya ölçeğinde gerçekleşecek olan hareketini ve yayılımını kolaylaştırmıştır. Böylelikle neoliberal devlet, sermaye birikiminin önüne her türlü engel yaratabilecek kolektif uzlaşmaya karşı düşmanca bir tavır almaktadır (Harvey, 2015c, s.83). Devlet, her durumda sermaye için gerekli koşulları hazırlayan bir konuma sahip olarak sermaye ile ortaklık kurmaktadır. Sermaye birikim döngüsünde görülen sermayenin ikinci çevrime yatırılan sermaye birikimleri ve yapıları çevre üretimindeki devlet yatırımları da bu ilişki sayesinde gerçekleşmektedir.

Merkez ülkelerdeki Keynesçi refah devlet politikaları ve çevre ülkelerin uyguladığı İthal İkameci Model, 1980 sonrasında yerini neoliberal politika uygulamalarına bırakır, 1980 ve 1990'lı yıllarda Keynesçi dönemin sona ermesiyle birlikte kendi hâkimiyetini ideolojik ve politik düzeyde sağlamlaştıran yeni neoliberalizm, sanayileşme ve özelleştirme şeklinde iki önemli ve özgün ekonomi politik pratikleri ile bu süreçte tüm ülke toplumlarını etkilemiştir (Ersoy, 2001, s.32). Toplumsal ve ekonomik değişimler beraberinde kentlerde gerçekleşen üretim ilişkilerini de değiştirmiş, önceden fabrikalarda gerçekleşen üretim süreci ve üretim ilişkileri, belirleyici özelliğini kaybedip yerini neoliberal dönemde uluslararası boyuta taşıyarak emek kesiminin gücünün azalmasına sermaye kesiminin ise dünya üzerinde geniş bir yayılım göstermesine olanak sağlamış, dolayısıyla bu artış neoliberal dönemde birikim krizlerinin yaşanmasına neden olduğu gibi aşırı birikim krizlerinin kentsel mekânı keşfetmesiyle çözülmüştür (Serter, 2018, s.70). “Neoliberal ekonomi politikalarıyla merkez kapitalist ülkelerde yeniden yapılanan üretim süreçleri, kentsel mekânlarda büyük dönüşümler yaratmakta ve kentsel gelişme sektörü en verimli birikim alanlarından birini oluşturmaktadır” (Kurtuluş, 2005, s.166). Dolayısıyla sermaye birikim süreçleri ve kapitalist üretim ilişkilerinden ayrı düşünilemeyen kentler, neoliberal hegemonyanın mantığı ile şekillenmektedir. Dünyada yeniden yapılanan üretim ilişkilerinin oluşturulduğu neoliberal ekonomi politikalarının, mekân üzerinde sağladığı hâkimiyet ile gerçekleştirdiği en önemli politika basamağı, kent arazisi üzerinde sermaye biriktirmek olacaktır (İçli, 2013, s.249).

Neoliberal politikaları uygulayan her ülkenin zamanla dikkatini kentler üzerine yoğunlaştırması sonucu; kentler, ekonomik, toplumsal ve politik amaçların zemini ve aracı haline gelmiştir (Eraydın, 2012, s.19). Böylelikle şehirlerin giderek neoliberal siyasi deneyimlerin, kurumsal yeniliklerin ve siyasi ideolojilerinin stratejik hedefi haline gelen planlarla dönüşmesiyle neoliberalizm, kentleşmenin merkezini oluşturmaya başlamıştır (Brenner ve Theodore, 2002, s.375). Sonuç itibariyle, neoliberal modelin hâkimiyeti ve politikaları kentsel mekân üzerinde kendini gerçekleştirmiş, böylelikle kentler, kapitalizm ve sermaye mantığının olduğu kadar neoliberal ideolojilerin de temsili haline gelmiştir.

Fordist ve Postfordist birikim süreçlerinin kentleşme süreçleri ile olan ilişkisini Keynesyen ve Keynesyen sonrası kavramları kullanarak açıklayan Harvey, kentlerdeki değişimi Keynesyen ekonomi politika uygulamalarının yıkılmasıyla açıklamaktadır (Harvey, 1985 aktaran Şengül, 209, s.21). Harvey'e göre Keynesçi dönem ve Keynesyen dönem sonrası ortaya çıkan kentsel projeler iki farklı şekilde açıklanmaktadır. Ona göre, Keynesçi dönem hegemonik kentsel gelişme projelerinde mekânın kullanım değeri ön plana çıkarılırken, Keynesçi dönem sonrası projelerinde mekânın değişim değerinin ön plana çıkarılarak kent mekânlarının özelleştirilip rant arayışlarının arttığı görülmektedir (Şengül, 2009, s. 48). Sermaye birikim süreçleri, bu bağlamda kapitalizmin meşrulaştırıcı ayağını oluşturan neoliberal ideolojinin, kentsel mekân üzerinde görünürlük kazandığı alan olarak ortaya çıktığı söylenebilir.

Kentler, hızlı bir şekilde neoliberal politikaların etkisinde, sermaye mantığıyla şekillenerek, mekân üzerinde çok farklı sınıfsal ve mekânsal ayrımlara yol açmaktadır.

Sermayenin sınır tanımaz akışkanlığı ile tarif edilen neoliberal küreselleşme süreci, küresel ölçekte hızla her şeyin metalaştırıldığı ve sermayenin mantığına teslim edildiği bir tarihsel sürece tekabül edilmektedir. Bu süreçten kentlerde nasibini almış, neoliberal ideoloji kentleri sadece kapitalist birikimin mekânları olarak değil, araçları olarak görmüş ve bu doğrultuda yeniden yapılandırılmasına girişmiştir. Bu yeniden yapılandırmada kentler, piyasa mantığına teslim edilmiş ve çeşitli aktörlerin kullanımına açılmıştır. Bu çerçevede kentler, özellikle iddialı finans merkezleri olarak küresel sistemle entegre olan büyük metropol kentler, yoksulluğun başlıca taşıyıcıları ve bu bağlamda kentsel girişimlerinde mekânı olmaktadır. (Özçelik, 2013, s.97).

Neoliberal ideoloji çerçevesinde piyasa mantığına teslim edilerek metalaşan kentsel mekânlar, yoksulluğun da görünür mekânları haline getirilmiştir. Bundan sonraki süreçte neoliberal kentleşme sürecinin devamlılığı, devlet ve özel sermaye aracılığının inşa edilmesiyle gerçekleşmektedir.

1980'ler sonrasında yaşanan neoliberal dönüşüm... Servet ve iktidarın dağılımındaki artan kutuplaşmanın sonuçları şehirlerimizin mekânsal formu üzerinde geri dönüşsüz izler bırakmakta, onları giderek etrafları çevrilmiş kent parçaları, güvenlik kontrollü konut alanları ve sürekli olarak gözetim altında tutulan özelleştirilmiş kamusal mekânlardan oluşan kentler haline getirmektedir (Harvey, 2013a, s.57).

Günümüz kentlerinde de yapılı çevre üretiminde gerçekleşen mekânsal formdaki değişimler ve kent mekânlarının metalaştırılması durumuyla sıklıkla karşılaşılmaktadır. Dolayısıyla, 1980’ler sonrası, sosyo ekonomik ve siyasi koşullar sonucu oluşturulan neoliberal politikalar, Kentler de kapitalizmin meşrulaştırıcı bir kılıfını hazırlamıştır.

Kentlerdeki değişim ve dönüşümün hemen hemen çoğu ülkelerde olduğu gibi benzer bir boyutu, 1980 sonrası Türkiye kentlerinde de gözlemlenmiştir. Bu nedenle, Türkiye’nin kentleşme süreci de neoliberal politikaların; ekonomi, sosyal ve siyasi süreçlerinden bağımsız açıklanamamaktadır.

İKİNCİ BÖLÜM

2. TÜRKİYE'DE NEOLİBERAL DÖNEM VE KENTLEŞME SÜRECİ

Neoliberal dönem sürecinde yaşanan büyük toplumsal değişimler birçok ülkeyi etkilemiştir. Ancak ülkelerin toplumsal yapısındaki farklılıklar, dünyada gerçekleşen değişim ve dönüşümler her ülkede farklı şekillerde yaşanmıştır. Türkiye ölçeğinde bakıldığında, yaşanan bu değişim ve dönüşümlerin en görünür merkezini, tüm dünyada olduğu gibi kapitalist sermayenin kendine yer bulduğu kent mekânları ve kapitalist toplumsal ilişkiler oluşturmuştur. “Türkiye’deki kentleşme süreci ülkeyi dünya kapitalizmi ile bütünleştirme yolunda kendine özgü bir politik ekonomik mantık çerçevesinde gerçekleştirmiş, bu süreçte mekân önemli bir dağıtım aracı olarak işlev görmüştür” (Çavuşoğlu, 2016, s.101). Mekânın işlevsel özelliği, Türkiye’nin kentleşme dönemlerinin her alanında önemli bir rol üstlenmiştir.

Türkiye’de kentin işlevi, 1920’lerden 1980’lerin sonuna kadar uzanan dönem içerisinde dünyada yaşanan değişimlerden etkilenerken bazen benzer şekillerde bazen farklı şekillerde gerçekleşen ekonomi politikalar ve sermaye birikim süreçleri kentin sosyo-ekonomik ve mekânsal yapısını değiştirerek farklı bir boyut kazandırmıştır (Eraydın, 1988, s.135). Türkiye’nin yaşadığı kentleşme süreci kendine özgü ekonomi politik mantığı çerçevesinde değerlendirildiğinde, kentleşme süreçleri literatürde (Şengül, 2009, Eraydın,1988 ve Çavuşoğlu, 2016 ve Tekeli, 1998) genellikle üç dönemi kapsayacak şekilde açıklanmaktadır.

Mekânı önemli bir kapitalist birikim ve dağıtım aracı olarak gören Çavuşoğlu (2016), kapitalizmin mülklü ve mülksüzler olmak üzere sınıflar arası eşitsizlikleri arttırdığını açıklayarak kentleşmenin üç döneminden bahsetmektedir. İlk dönem (1923-1950), mülkiyet biçimleri kırsal toprak üzerinden ifade edilmiş, ikinci dönem 1950-1980 arası mülksüzlerin mülk edinebilme sürecini kapsamış, bu dönem kentsel alanda yoğunlaşan mülksüzlerin, mülk edinebilmesine devletin rıza gösterdiği bir süreç ele alınmıştır. Üçüncü dönem 1980 sonrası ise rant ekonomisinin önemli olduğu imar af ve hakları ile mülkiyetlerin çoğaltıldığı, kentsel rantın yeniden dağıtıldığı hegemonyanın yeniden inşa edildiği bir süreç olduğu belirtilmiştir (Çavuşoğlu, 2016, s.103). Dolayısıyla, kentleşme süreçlerinde, Türkiye’nin toplumsal, siyasi ve ekonomik yapılanmasında meydana gelen radikal değişimlerin yaşandığı önemli dönüm noktaları ele alınarak, bu

dönüşümler içerisinde kentsel mekânın hegemonik yeniden inşa süreci ortaya konulmuştur.

Kentleşme sürecini üç döneme ayırarak ele alan Şengül'e (2009) göre ise, birinci dönem (1923-1950), ulus devletin oluşum süreciyle başlayan kentleşme sürecidir, İkinci dönem (1950-1980), "emek göçünün kentleşmesidir", bu dönem, kırsal alanlardan kentsel alanlara yaşanan göçler sonucu, kentlerde nüfusu artan emek gücünün kent ile olan sorunlu ilişkisini açıklamaktadır. Son olarak, üçüncü dönem ise (1980 ve sonrası), "sermayenin kentleşmesi" olarak tarif edilmektedir. Bu dönemde sermayenin, kentsel mekân üzerinde her alana girmesiyle hegemonik bir özellik oluşturduğu ifade edilir (Şengül, 2009, s.103-104-105). Son dönem sermayenin, kentleşerek mekân üzerinde hakimiyet kurması, halen günümüz kentlerinin belirleyici unsurunu oluşturması açısından önemli bir dönüm noktasını ifade etmektedir. Türkiye'nin kentleşme süreci ve sermayenin kent mekânıyla olan ilişkisinin çözümlenmesi için her dönemde yaşanan siyasi, ekonomik ve toplumsal gelişmelerin belirleyici olduğu görülmektedir.

Işık ve Pınarcıoğlu (2018, s. 98) ise, Türkiye'nin kentleşme dinamiklerinin, Türkiye tarihinde önemli bir dönüm noktasını oluşturan 1980 yılının, net bir çizgi olarak belirlenip, 1980 öncesi ve 1980 sonrası ortaya çıkan kentsel gelişmelerin iki evre üzerinden açıklanabileceğini önermiştir.

Eraydın (1988, s.135-136), Türkiye'nin 1920 ve 1980'lerin sonuna kadar olan dönem içerisinde, devlet ilişkileri, dış ilişkileri ve ekonomik yapılanmalar olsun beraberinde sermaye birikim süreçlerinin gündeme gelmesi kentlerin işlevini değiştirmiş; kentler, sosyal, siyasi ve ekonomik yönden farklı bir boyut kazanmıştır. Bu bağlamda, kentlerin sermaye birikim sürecinde üstlendikleri görevler, Şengül'de olduğu gibi üç dönem üzerinden ele alınarak açıklanmaktadır. Kentlerin sermaye birikim sürecinde kendilerine yüklendikleri görevler, dönemler doğrultusunda oldukça farklı özellikler taşımaktadır (Eraydın, 1988, s.135). Dolayısıyla, Türkiye kentleşme süreci, sermaye dolaşımlarından ayrı olarak açıklanamamaktadır.

Tekeli'ye (1998, s.1) göre, Türkiye Cumhuriyeti'nin kentleşme süreci, kuruluşundan itibaren köktenci bir "modernite" ve "çağdaşlaşma" projesinin uygulanması ile gerçekleşmiştir. Bu modernleşme projesi çeşitli boyutlarda meydana gelmiş, bunlardan kentleşme süreci içerisinde önemli özelliği taşıyan boyut, ekonomiyle

ilişkili olan sanayinin oluştuğu, kapitalizmin geliştiği ve özel mülkiyetin kurumsallaşmasının kentlere yansıdığı boyuttur. Ona göre, bu köktenci “modernite” ve “çağdaşlaşma” projesi, geçmişten hem bir kopuşu hem bir sürekliliğin sağlandığı zemini oluşturmaktadır. Bu bağlamda, Tekeli (1998, s.1-2), Türkiye’nin kentleşme deneyimini beş dönem altında incelemektedir. Bunlardan; birinci dönem, Osmanlı İmparatorluğu’nun son döneminin dâhil olduğu, Cumhuriyetin ilanına kadar olan süreyi kapsayan “sıkılğan modernite” olarak adlandıran dönemdir. İkinci dönem, Cumhuriyetin ilanı ile başlayıp, İkinci Dünya Savaşı’na kadar olan süreyi kapsayan kentleşme hızının seyrek olduğu dönemdir. Üçüncü dönem, İkinci Dünya Savaşı sonrası başlayan 1960 yılları arasını kapsayan, hızlı kentleşmenin gerçekleştiği dönemdir. Dördüncü dönem, 1960 ve 1980 yılları arası gerçekleşen planlı kentleşme sürecidir. Beşinci ve son olan dönem, modernite projesinin aşımaya uğradığı, 1980 sonrası dünyadaki küreselleşme eğiliminin etkisi altına girildiği dönemi içermektedir.

Tüm bu süreçler boyunca, toplumun mekânsal değişim ve dönüşüm dinamiklerinin sıklıkla batılılaşma, modernleşme, çağdaşlaşma ve sanayileşme gibi kavramlar üzerinden anlatılmaya çalışılması, bu dinamiklerin kapitalist ilişkilerin doğasını oluşturan sermaye birikim sisteminin oluşum sürecini ortaya koyma çabası olarak gösterilebilmektedir (Ercan, 2002, s.25). Dolayısıyla literatürde incelenen Türkiye’nin kentleşme deneyiminde, dönemler arasında tam anlamıyla birbirinden ayrılan bir kopuş ifade edilmemekle birlikte sermaye birikim süreci için bir devamlılık söz konusu oluşturulduğu görülmektedir.

Bu bölümün diğer alt başlıklarında ilk olarak Türkiye’nin (1923-1950), (1950-1980) ve (1980 sonrası) olmak üzere üç dönemde kentleşme süreci incelenmektedir. Özellikle 1980 sonrası kentlerin sermaye ile kurduğu ilişkide neoliberal politikaların etkisi anlaşılmaya çalışılmaktadır. Kentler üzerinde gerçekleşen sermaye yatırımlarında yerel yönetim ve hükümet ilişkilerinin rollerinin neler olduğu ortaya koyulmaktadır. Son olarak ise sermayenin merkezi haline dönüşen İstanbul’un sermaye ile olan ilişkisi açıklanmaktadır.

2.1. Türkiye'nin Kentleşme Süreci

Türkiye'nin kentleşme süreci ele alınırken bahsedilen dönemlere bakıldığında, 1923-1950'li yıllar arası geçen ilk dönemde, ulus devlet düzenin kurulması için mekân üzerinde, çeşitli siyasi ve ekonomik düzenlemelerin yapıldığı bir modernizasyon dönemi başlamıştır. Kır nüfusunun, kent nüfusundan fazla olduğu bu dönemde, modernleşme adına gerçekleştirilen teknolojik gelişmeler, kırsal alanda faaliyete geçirilerek ülke ekonomisi; tarımsal verimlilik ve bundan sağlanan üretim ile ayakta tutulmaya çalışılmıştır fakat 1950'li yıllara gelindiğinde tarımda modernizasyon sürecinin işgücü fazlası yaratması, yaşanan ekonomik ve siyasi sıkıntılar, kırdan kente hızlı nüfus akışlarına sebep olarak Türkiye'nin yeni bir kentleşme evresine girmesinin arka zeminini oluşturmuştur. Süreç içerisinde, yaşanan oluşumların merkezi konumunda yer alan devlet yenilikleri, Osmanlı döneminden tam bir kopuşu ifade etmemekle birlikte, Osmanlı dönemindeki toprak düzeni anlayışından yeni bir ulus devlet merkezli, toprak düzeni anlayışına geçiş olarak ifade edilmektedir (Şengül, 2009, s.103). Bu süreçte, devletin yeni bir modern kentleşme inşası başlattığı söylenebilmektedir. Modern kentleşme sürecini hızlandırmak isteyen devlet, 1926 yılında Medeni Kanun'la birlikte mülkiyet rejiminde değişikliklere gitmiş, bu değişikliklerle, devletin toprak üzerindeki hakları ve toprağın işlenmediğinde kişilerin elinden alınması uygulamasına son verilerek toprakta bireysel kullanım hakları tanınması ve özel mülkiyete aktarılması sağlanmıştır. Böylelikle, devletin kentsel rantlardan gelir elde etmesi ve kentsel rantları teşvik edici rolü bu dönemlerdeki mülkiyet ilişkilerine getirilen değişikliklerle birlikte başlamıştır (Kahraman, 2013, s.28-29). Modern kentleşme dönemi için yapılması gerekenler bununla sınırlı kalmamıştır. Bu dönemde, kapitalist kentleşmeye eklenilebilmek ve sermaye birikim koşullarının oluşturulması için sanayileşme süreci başlatılmıştır.

Türkiye'de modernleşme süreci yaşanırken kentler, kapitalist sistemde olduğu gibi mekân üzerinden sermaye birikiminin önemli bir dağıtım aracını oluşturmuş, böylelikle kentleşmenin ilk dönemi olarak kabul edilen bu dönemde, 13 milyonluk nüfusunun %80'nin kırsal alanlarda yaşıyor olması, ülkede acilen milli bir burjuvazi ve sanayi yaratmak dışında yeniden dağıtım aracı olarak kırsal toprağın belirlenmesiyle tarımsal üretim ve verimliliğin arttırılmaya çalışılması amaçlanmıştır (Çavuşoğlu, 2016, s.103). Tarımsal üretimde verimliliğin arttırılması sağlanırken, kırsal alanda emek gücü yığınları oluşmuştur. Bu emek gücü çareyi, 1950'lere gelindiğinde sanayi kentlerine göç

etmekte bulmuştur. Dolayısıyla ilk dönem olarak kabul edilen bu yıllar, tarım ve sanayi arasında yaşanan ikilemle açıklanmış; tarımsal üretimin ağırlıklı olduğu ve değişik politikalar çerçevesinde sanayi oluşturma yöntemlerinin gerçekleştirildiği bu dönemde kentler, tarımsal birikiminin sanayi piyasalarına aktarılmasıyla sermaye birikim dolaşımının sağlandığı alana dönüşmüştür. Tarımsal üretim birikimin kırsal alanda yoğunlaşması nedeniyle bu dönemde kentlerin hızlı bir büyüme geçirmediği görülmüştür (Eraydın, 1988, s.135- 136).

Bu dönem içerisinde üretim alanında yapılan yeniliklerle hedeflenen, iç pazar oluşturmak ve böylelikle sermaye birikiminin kolaylaşmasını sağlamak olmuştur. Türkiye'nin bu dönem içerisinde bulunduğu sosyo ekonomik ve politik süreçler bağlamında değerlendirildiğinde bu durum öncelikli politika geliştirilmesini gerekli kılmıştır:

Cumhuriyet projesi için çağdaş uygarlıkların seviyesine ulaşma hedefi kentleşme ve sanayileşmeye dayalı bir batılılaşma yani kapitalist bir modernleşme de olsa kurtuluş yılları içinde bulunan koşullar nedeniyle tarımsal üretimin çoğaltılması ve bunun iç pazara dağıtılmasının sağlanması öncelikli politika olmuştur (Çavuşoğlu, 2016, s.113).

1923-1950 dönemlerinde öncelikli politikalar, tarımsal üretim ile kentlerde sanayi oluşturularak sermaye birikim alanı yaratmak olmuştur. Böylelikle Tekeli'ye (1998, s.139) göre “sermayenin ana kaynağını tarım sektörü oluşturmuştur”. Bu dönem Türkiye'nin kapitalist sisteme eklemlenebilmesi için gerekli koşulların hazırlık aşaması olarak da değerlendirilebilmektedir.

1950'li yıllara gelindiğinde kentleşme ve Türkiye'nin toplumsal yapısı üzerine araştırmalar yürüten çeşitli düşünürler, 1950'li yılları modernizasyon sürecinin devam ettirilerek sermaye birikiminin gerçekleştirildiği, sanayileştiği ve tarımda artan teknolojik yenilikler sonucu kırdan kente yoğun göçlerin yaşandığı bir kentleşme dönemi yaşandığının altını çizmektedir. Bu dönem, kent, tarımsal üretimden fazla etkilenmemekle birlikte kentin kendisinin birikim odağı olduğu görülmüştür (Eraydın,1988, s.136). İkinci Dünya Savaşı sonrası diğer gelişmekte olan ülkelere olduğu gibi Türkiye'de de kentlere doğru artan yoğun nüfus hareketleri ile hızlı bir kentleşme süreci yaşanmış ve ayrıca tek partili otokratik rejimden çok partili demokratik rejime geçilerek siyasi bir rejim değişikliği de görülmüştür (Tekeli, 2001, s.77). Dolayısıyla ikinci dönem olarak ifade edilen bu dönem, siyasi hegemonik mekân üretme

pratiklerini Demokrat Parti eşliğinde gerçekleştirip, kentleşme sürecinin başladığı ve 27 Mayıs 1960 askeri darbesi ile DP hükümetinin sona erdiği bir süreci içermektedir (Çavuşoğlu, 2016, s.147). Türkiye’de kentsel mekân üretim süreci ve kentleşme deneyimi, yaşanan siyasi değişimler ve ekonomik olayların izlerini taşıyarak bir bütünlük kazanmaktadır. Bu yıllar, kentlerdeki nüfus, özellikle 1950-1955 yılları arasında % 7.25 artış göstererek hızlı bir büyümenin başlangıcını oluşturmuş, aynı zamanda sermaye birikim sürecinin yeni işlevler kazandığı bir dönemi de başlatmıştır (Eraydın, 1988, s.142).

Kentlere doğru artan hızlı nüfus hareketlerinin arka planında, Türkiye’nin modernleşme projesi içerisinde Marshall yardımlarıyla birlikte kırsal toprak üzerinde gerçekleşen makineleşme, tarımda ortaya çıkan istihdam fazlası emek gücünün kentlere göç etmesine neden olarak beraberinde birtakım sorunları da meydana getirmiştir. İktidarın gelen nüfus için ürettiği bir alan bulunamaması, gelen kesimlerin kendi mekânlarını çarpık bir şekilde geliştirmesi, hazine arazileri üzerine devletin göz yumması sonucu inşa etmesiyle oluşmuştur (Çavuşoğlu, 2016, s.177). 1950 ve 1980 arası gerçekleşen Türkiye’nin kentleşme evresi, toplumun ve devletin hazırlıksız olarak yakalandığı bir süreçte gerçekleşmiştir. Kentler, yönetsel olarak göz ardı edilen enformel yapıların artarak türediği mekân haline dönüşmüştür. Kurationsızlıkların yaşandığı ve en çok hissedildiği bu dönem, enformel yapılaşmanın öznelerini oluşturan köylü kesiminin kentteki barınma sorunları, enformel yapılaşma ile çözümlenmiştir. Göç eden emekçi kesim, kentte yaşamını sürdürebilmek için hemşericilik, akrabalık vb enformel ilişki kanallarını kullanarak kentteki işgücü piyasasına dahil olmuşlardır (Kongar 1973 aktaran Erder, 2013, s.18). Kente gelen hızlı yoğun emek göçü, kendi yaşam mücadelesini verebileceği kullanım amacıyla yasal olmayan konut üretimini gerçekleştirmiştir. “Gecekondu sakinleri, kendilerine bir arazi edinip zamana yayılacak o inşaat sürecine girdikleri andan itibaren "yasaların dışında yaşayanlar" diye tanımlanmışlardır” (Keyder, 2013, s.179). Böylelikle Türkiye’nin kentleşme deneyiminin en büyük mekânsal değişimlerinin, kentsel arazi üzerinde yer işgal eden konut üretiminin gerçekleşmesi ve enformel ilişki ağlarıyla oluştuğu görülmektedir. Kırdan koparak kente gelen ve kendi emeği ile kendi yaşam alanını üreterek kente tutunmaya çalışan, köylü emekçi kesim, Türkiye kentleşmesinin oluşmasında ortaya çıkan en önemli unsurlardan biri olan gecekondu sorununu ve olgusunu doğurmaktadır (Çavuşoğlu, 2016, s.82). Bu süreçte,

gecekondu olgusunun sorun olarak ortaya çıkmasında etkili olan Marshall yardımları ile devlet, İkinci Dünya Savaşı'ndan sonra ortaya çıkan ekonomik sıkıntılardan kurtulmayı amaçlayarak bu yardımlar ile bir yandan ekonomik refahı sağladığı, diğer yandan ise Türkiye Cumhuriyeti'nin ilk kez dışa bağımlı hale geldiği görülmüştür (Özden, 2016, s.257). “Dış yardımların yanı sıra yabancı sermaye girişleri ülkedeki sermaye birikimini hızlandırırken (toplam sermaye yatırımlarının payı GSMH'nin % 14'ünün üzerine çıkmıştır), bu birikimin üretken olmayan altyapı yatırımları ve konut sektörüne aktarılması söz konusu olmuştur” (Eraydın, 1988, s.144). Ülkeye giren yabancı sermaye ile Türkiye’de sermaye birikimi, üretken olmayan, tüketim odaklı altyapı ve konut üretimlerine yönelerek gerçekleşmiştir.

Genel anlamda, bu dönemde tarım sektöründe ortaya çıkan emek fazlasının kentlere doğru akması, köyden kente yoğun bir göç hareketinin başlayarak kentlerde yoğun emek göçünün yaşanmasına neden olmuş, böylelikle 1950 ve 1980’ler arası bu dönemler kentleşme sürecinin en temel belirleyici unsurlarını oluşturmuştur (Şengül, 2009, s.122). 1950 ve 1980 arası köyden kente artan iş gücünün gerçekleştirdiği emek göç hareketinin oluşturduğu bu dönem, Şengül (2009), tarafından da “emek göçünün kentleşmesi” olarak belirtilmiştir. Kentlerde yoğunlaşan emek gücünün nüfusu, konut ve arsa taleplerini büyük oranda arttırmış ve buna ek olarak ortaya çıkan çeşitli rantlar, sanayi yatırımlarına alternatif olarak sunulmuş, böylelikle siyasi çevreler gecekondu oluşumuna göz yummuş, dolayısıyla bir anda mantar gibi her yerde ortaya çıkan gecekondular, ekonomik istikrarı sağlayan sermaye birikim sürecinin tampon alanını oluşturmuştur (Eraydın, 1988, s.147). İkinci Dünya Savaşı'ndan sonra hızlı bir kentleşme süreci içerisine giren Türkiye kentleri, sanayileşme ve sermaye birikimine ihtiyaç duymakta idi bu anlamda kentin yapılanması, küçük sermaye grubundan ve ucuz emeği karşılayan gecekondulular üzerinden sağlanmıştır (Tekeli, 1988, s.131). Sermaye birikim sürecinde, önemli bir mekanizmaya sahip olarak ortaya çıkan gecekonduların, kentin yapılanmasında belirleyici olduğu görülmüştür.

Bu dönem planlamadaki boşluklar, kentsel rantlar ve kentsel toprak üzerindeki spekülasyon yaratma eğilimini giderek güçlendirmiş (Kahraman, 2013, s.31). 1960'lara gelindiğinde ise Türkiye’de devlet, planlı kalkınma adına adımlar atmış ve ithal ikameci sanayi modeli sürecini gerçekleştirerek kendi iç pazarında üretimi ve tüketimini sağlayıp, kentlere göçün devamlı olarak arttığı bir sanayileşme süreci gerçekleştirmiştir

(Çavuşoğlu, 2016, s.163). İthal ikameci sanayileşme modelini uygulayan Türkiye, gecekonduların ve gecekonduda yaşayan kesimlerin ekonomiye olumlu yönde eklemlenmesi üzerine yoğunlaşmış, bu bağlamda sanayileşmenin gerektirdiği işgücünün yeniden üretimini karşılayan gecekondulular, devlet ve sermaye dışında kaynak oluşturdıkları gerekçesiyle resmi çevreler tarafından olumlu bir gelişme olarak görülüp destek bulmuşlardır (Şengül, 2009, s.129). Kent üzerinde sermaye birikiminin ve ithal ikameci sanayi modeli üretim uygulamasının tüketiminin de sağlanması için gecekondular ve gecekonduda yaşayanlar önemli hale gelerek olumlu bir nitelik kazanmıştır. Önceleri kentten dışlanan enformel konut üretimi, Keynesyen politikalar çerçevesinde sosyal devlet anlayışı gerekçesiyle ilerleyen yıllarda rant elde etme alanları olarak görülmüştür (Kahraman, 2013, s.31). Bu doğrultuda, gecekondular ve gecekonduda yaşayanların yayılımı, siyasi çevrelerin göz yummasıyla hızla genişlemiştir. Bu dönemde, kabul edilen çok sayıda imar affı yasasıyla gecekondular alanlarının formelleştirilmesinin istenmesi, gecekondular yapım sürecinin ticarileşmesini de beraberinde getirmiştir (Kahraman, 2013, s.32-33). Kentlerde gerçekleşen gecekondular yapımı, tüm koşulların sağlanması sonucu enformelin formele eklemlenmesiyle hızla devam etmiştir. Gecekondular, kentte bulunan üst gelir sahibi kesimler için imarlı kamusal alanların özelleşmesinden ya da kendi arazilerinde gerçekleşen spekülasyonlar aracılığıyla rant elde etmesini sağlarken, kamu mülkiyetine ait arazilerde bulunan gecekondular, toplumun alt gelir kesiminin kentsel mekân üzerinden rant elde ettikleri bir araç haline gelmiştir (Kahraman, 2013, s.33).

Kentsel mekânda hızla artan gecekondular yapılaşmasıyla birlikte kent toprağı çeşitli grupların bölüşüm arenasına dönüşerek, toprakta yaratılan rant değerleri ile sermaye dolaşımına kolaylık sağlanmıştır. Bu süreci en genel tanımıyla Tekeli (1988), aşağıdaki şekilde özetlemektedir:

Kentte sanayiinin yarattığı artı değere büyük sermaye el koyarken, kentin yapılaşması sürecinde doğan artı değer toprak sahipleri ve yapsatçılar arasında bölüşülüyordu. Kent içi ulaşım hizmetlerinin üretilmesi de büyük ölçüde bir küçük girişimcilik türü olan dolmuş ve minibüslere bırakılmıştı. Bu küçük girişimciler kenti, kentin modern kısımlarını, yağ lekeli halinde büyüyen çok yüksek yoğunluklu bir kent haline getirmişti. Kente gelen geniş emekçi grupları bir yandan kentleşmeyi ucuzlatarak büyük sermayenin kontrolündeki sermaye payını artırıyor, diğer taraftan emeğin yeniden üretimini, dolayısıyla ücreti ucuzlatarak, büyük sermayenin denetlediği artı değeri çoğaltıyordu (Tekeli, 1988, s.131- 132).

Böylelikle, Türkiye kentleşme deneyimi içerisinde kentler, sermaye dolaşımının hızla yayıldığı mekânlar haline dönüşmektedir. Özetle bu dönem, kırdan kente yaşanan iş gücü fazlasını oluşturan emek göçünün, hızlı nüfus artışına neden olduğu ve “yağ lekesi biçiminde” denetimsiz olarak büyüdüğü mekânlar olarak da görülmektedir (Çavuşoğlu, 2016, s.84). Türkiye’nin kapitalist ekonomiye eklenilebilmesi için içine girdiği sanayileşme döneminde, kente yerleşen emekçi köylü kesimi, enformel ilişki ağlarıyla denetimsiz bir şekilde kentsel mekânda büyüyerek kentsel mekânın çok boyutlu karmaşık bir hal almasına neden olmuştur. 1980’li yıllara gelindiğinde ise ülkede gerçekleşen siyasi ve ekonomik değişimler, yeni bir sermaye birikimi ve yeni bir kentleşme süreci başlatacaktır. Bu nedenle, 1980 sonrası kentleşme süreci, sermaye birikimi, kentsel toprak, kentsel mekân, enformel ve formel ilişki ağlarının anlaşılabilmesi için arka boyutunda yatan siyasi ve ekonomik ilişkilere kısaca değinilmesi gerekli görülmektedir.

2.1.1. 1980 sonrası neoliberal kentleşme süreci

Dünyada büyük etkileriyle birlikte ortaya çıkan neoliberal politikalar, ABD’de Reagan, İngiltere’de Thatcher, Türkiye’de ise Özal⁵ hükümetinin ekonomi-politik uygulamalarıyla gerçekleştirilmiştir. 1950’li yıllardan itibaren ithal ikameci modele sahip olan Türkiye, 1979’ların sonlarına yaklaşırken içinde bulunduğu ekonomik bunalımları ile halkın geniş bir kesimini, sermaye sınıfını ve özellikle kentli emekçilerinin durumunu derinden etkileyen bir döneme girmiştir (Boratav, 2015, s. 145). Geniş halk kesimini, kentli emekçi sınıfını ve sermaye sınıfını olumsuz yönde etkileyen bu ekonomik bunalım hali, Türkiye’nin ithal ikameci üretim modelini terk ederek tüm dünyada olduğu gibi hızla yayılan neoliberal modelin hayata geçirilmesini zorunlu kılmıştır. Bu bağlamda ithal ikameci sanayinin fiilen ortadan kaldırılması, 1980 Askeri Darbesi ve Turgut Özal’ın uyguladığı 24 Ocak Kararları ile başlamış, ekonomik-politik düzenlemeler hayata geçirilmiş ve ithal ikameci modelin en önemli özelliklerinden biri olan toplumun bütünleştirici gücünü sağlayan iç piyasanın küçültülerek, ülke kaynaklarının dışa dönük

⁵MESS ve Sabancı Holdingin yöneticisi olarak yerli sermaye çevrelerinin ve dünya bankasının bağlantılarıyla beynelmilel sermayenin güvenini kazanmış özellikleriyle Turgut Özal, bu tarihten başlayarak 1980’li yıllar boyunca iktisat politikalarının belirlenmesinde başrolü (başbakanlık müsteşarı, başbakan yardımcısı, ANAP genel başkanı olarak) oynayacak kişi olarak ortaya çıkmaktadır (Boratav, 2015, s.146-147).

büyüme modeline uygun hale getirilmesinin hedeflendiği bir dönem oluşturulmuştur (Işık ve Pınarcıoğlu, 2018, s.123-124).

Boratav’a (2015, s.150-151) göre, neoliberal adımların atıldığı bu dönem, Türkiye’de 12 Eylül askeri rejiminin gerçekleşmesiyle ve 24 Ocak Kararlarının alınmasıyla sermayenin talepleri doğrultusunda çözümler getirilmiştir. Emek-sermaye ilişkileri açısından emek aleyhinde çözümler sunulan birtakım yasal düzenlemelerin yapıldığı ve bu doğrultuda işgücü piyasasının askeri disiplin altına alındığı gerilimlerin yaşanmasına neden olan bir süreçtir. Ekonomik bunalımların yaşandığı ve toplumsal huzursuzluk ortamının gittikçe arttığı bu dönemler, refah devletinin çözülüşüne karşılık dünya ekonomisine eklenilen bir yapı ortaya çıkarmaktadır. Literatür incelendiğinde, 1980 sonrası “sermayenin kentleştiği” dönem olarak tanımlanan bu evre, 1980 ve 1992 arası yaşanan neoliberalizmin kendine uygun koşulları hazırladığı hazırlık evresi olarak tanımlanırken, 2000’li yıllar ve günümüze kadar olan süreç neoliberal hegemonyanın tekrar güçlendiği, kentlerde hâkimiyet kurduğu ve kentleştiği döneme işaret etmektedir. Bu doğrultuda, sermayenin kentle olan ilişkisinde ilk evre 1980 sonrası, ikinci evre ise 2002 yılı sonrası olmak üzere iki aşamada değerlendirilmektedir.

Dünyada olduğu gibi Türkiye’nin toplumsal yapısına da nüfus eden neoliberalizm, Türkiye’nin 1980 yılında içinde bulunduğu ekonomik ve siyasi sorunlara sermayenin talepleri doğrultusunda çözümler getirmiştir. Bu dönem, İthal ikameci sanayi modeli ile kentleşen emek gücü döneminin kapatılarak dışa dönük büyüme modeli ile emek aleyhine çözümler sunulmuştur. Dolayısıyla bu süreç Boratav’ın (2015) belirttiği gibi:

Baştan sona “alternatifi yoktur” sloganıyla ve çok yoğun bir ideolojik kampanyayla halk kitlelerine ve kamuoyuna sunulan bu neoliberal model ne Türkiye ne de dünya bakımından orijinal bir önlemler paketidir. Bu kararlar, 1970’li yıllarda IMF’nin dış tıkanma koşulları altında bulunan pek çok az gelişmiş ülkeye empoze ettiği standart istikrar politikası paketi ile daha ziyade dünya bankası tarafından geliştirilen tipik bir yapısal uyum programının tüm bilinen unsurlarını içermektedir (Boratav, 2015, s.148-149).

Türkiye’de neoliberal politikaların başlangıcı, askeri rejim ile birlikte gerçekleşip ekonominin dış dünyaya eklenmesiyle sonuçlanmıştır. Alınan 24 Ocak Kararları ile Türkiye, öncelikli olarak 1970’lerde sermayenin içine girdiği zorlu krizlerden kurtulmayı amaçlarken diğer taraftan 1980 yılından itibaren uyguladığı neoliberal iktisat politikaları ile dünyadaki kapitalist sistem ile hızlı bir şekilde bütünleşerek yeniden yapılanma sürecine girmeyi amaçlamaktadır (Altıok, 2002, s.78). Bu süreçte alınan 24 Ocak

ekonomi politika kararları sonucu dünya kapitalizmi ile bütünleşen Türkiye’de meydana gelen gelişmeler:

IMF, OECD ve Dünya Bankası’nın uygun gördüğü bir ekonomi politikası ile yabancı kredilerin ülkeye girmesi mümkün olmuştur. Bu süreçte kamu iktisadi teşekküllerinin özelleştirilmesi, medya, ulaşım gibi alanlarda devlet tekelinin kaldırılması, ihracat ve ithalat temelli bir ticaret gibi ekonomik hamleler yapıldı. Dışarıdan gelen sıcak para, finans, inşaat, sanayi, enerji gibi sektörler canlandırılmıştır (Çavuşoğlu, 2016, s.187).

Darbe sonrası uygulanan ekonomi politikalarıyla dış dünyaya eklemlenme sürecinde, büyük sermaye birikiminin gelişimine, inşaat piyasa alanları kullanılarak kolaylık sağlanırken emek kesiminin ise güçsüzlüklerle mücadele ettiği görülmektedir. Uygulanan neoliberal politikaların toplumsal sonuçlarına bakıldığında, kazançlı çıkan kesim ülkenin dar bir bölümünü oluştururken, toplumun büyük kesimi ise bu politikalar sonucu “kaybedenler” bölümünü oluşturmaktadır (Ataay,2002, s.205).

Bu dönem, devlete ait alanların özelleştirilmesi sonucunda, Türkiye’de yaşayan varlıklı ve yoksul kesim arasındaki gelir düzeyi hızlı bir şekilde artış göstermiş, aralarındaki uçurumlar oldukça korkutucu seviyelere ulaşmış ve en önemlisi zengin ve yoksulların nerdeyse birbirini göremediği, yoksulların kendi haline bırakıldığı bir sürece girilmiştir (Işık ve Pınarcıoğlu, 2018, s.125-126). Dolayısıyla, toplumsal eşitsizliklerin katlanarak arttığı bir süreç ifade edilmiştir.

1980 sonrası gerçekleşen değişim ve dönüşümler yalnızca neoliberal ideoloji ile açıklanamamaktadır, neoliberal ideoloji, bu değişim, dönüşüm ve rızayı muhafazakâr ideolojiyle ortaklık kurarak gerçekleştirmektedir (Serter, 2018, s.170). “Unutulmamalıdır ki, 24 Ocak Kararlarının uygulanabilirlik koşulları darbeyle sağlanmış olsa da sürdürülebilirlik koşulları Türk-İslam sentezi sayesinde sağlama alınmıştır” (Gambetti, 2009, s.162). Bu nedenle, neoliberal ideolojinin kendini meşrulaştırmak amacıyla muhafazakâr ideoloji ile kurduğu ortaklık önemlidir. Neoliberal ve muhafazakâr ideolojinin kurduğu ortaklık ile şekillenen bu dönem, devletin ekonomik anlamda geri çekilmesi, ithal ikameci sanayi modelinin bırakılarak üretim yerine tüketime odaklanılan bir ekonomik modele geçildiği, merkez hükümetin gücünün azaltıldığı ve tüm bunların gerçekleştirildiği alanın ise kentsel mekân olduğu görülmektedir (Serter, 2018, s.174). Bu bağlamda, her yere kolaylıkla yayılabilen 1980 sonrası yaşanan neoliberal gelişmelerin, kentsel süreçleri de derinden etkilediği görülmektedir (Işık ve Pınarcıoğlu, 2018, s.127).

Neoliberal ideolojinin kendini kentsel mekân üzerinde inşa ederek yeni tüketim kalıpları yaratmış olması, sermayenin kent ile kurduğu ilişkiye açıklık getirmektedir. Bu

dönemden sonra kentler sermaye birikimi mantığı çerçevesinde şekillenmektedir. Tekeli'ye (1988, s.131) göre, Kentin tamamının sermaye ile olan ilişkisi dört farklı şekilde açıklanmaktadır: Bunlardan ilki kentin artı değer yaratıldığı bir üretim alanı olmasıdır; ikinci olarak, toplumsal üretim biçiminin veya formasyonun yeniden üretildiği alandır, üçüncü olarak, kentsel toprak üzerinde yapılan alt yapı hizmetleri, üretim ve fonksiyonlu binalarıyla, kendisinin birer sermaye birikimi alanı oluşturuyor olmasıdır, dördüncüsü ve son olarak ise kentsel alanın yaratmış olduğu rantlarla birlikte ortaya çıkan, artı ürünün toplum tarafından bölüşülmesinin sağlanarak sermaye birikiminin etkilendiği alan olmasıdır. Dört şekilde de kentin, kapitalist kentleşme dinamikleri ile sermaye birikim alanı haline dönüştüğü görülmektedir. Kısacası kentleşme; kentsel mekânın toplumsal olarak üretildiği ve kent topraklarının yeniden üretimin mekânı olmasıyla tanımlanabilir (Erder, 2013, s.38).

Sermayenin kendine yer seçtiği kentler, kapitalist toplumsal ilişkiler içerisinde sermayenin bir nevi kendini koruduğu kale görevi üstlenmiştir. Kentler, sermayenin yönünü döndüğü alanlar olmuştur.

2.1.2. Sermayenin merkezindeki kentler

Tüm dünyayı etkileyen neoliberal politikalar, en fazla etkiyi kent mekânında göstermiştir; bu etki sonucunda kent mekânları, sermayenin merkeze alındığı rekabetçi bir anlayışta gelişim göstermiştir (İlgın Bahçeci, 2017, s.17). Neoliberal politikalar sonucu, Türkiye'nin kentleşme deneyimi içerisinde de kent mekânları önemli işlevler edinmiştir.

“Sermayenin kentleşmesi” olarak ele alınan bu dönemde, 1970’lerde yaşanan ekonomik krizler sonrasında gerçekleşen kentsel gelişmeler, sermayenin birinci çevrimine tekabül eden ithal ikameci modelde görünen üretimin yapılmasından farklı olarak ortaya çıkmaktadır; kentler, 1980 sonrası sermayenin ikinci çevrimine denk olan finans sektörü ve kentsel toprakta oluşan rantlar gibi yeniden üretim alanlarının oluşturulduğu yerler olarak görülmektedir (Doğan, 2001, s.107). Sermaye, üretici alanından çıkarak finans sektörü ve kentsel arazide rant yaratmak amacıyla kentlere yönelmiştir. Kısacası bu dönem, ithal ikameci dönemde olduğu gibi emek gücünün desteklenmesi yerine, sermayenin desteklenmesine yönelik planlara öncelik verilen neoliberal ekonomi politikalarının gerçekleştirildiği sürece tekabül etmektedir

(Kahraman, 2013, s.33). Türkiye’de de kentler, neoliberal ekonomi politika stratejileriyle, sermaye birikiminin kolaylıkla gerçekleştiği rant yaratılan alanlara dönüşmüştür. Daha önce bahsedilen rant ve kamu mülkiyeti ilişkisinde de ele alındığı gibi Türkiye’de kentsel arazi üzerinde yaratılan rant değeri, kamu mülkiyetinin özelleştirilmesi veya kentsel planlamalar, altyapı hizmetleri vb. düzenlemeler doğrultusunda gerçekleştirilmiştir.

Şengül’ün (2009, s.137-138), değerlendirmesine göre de Türkiye, 1980’li yılların başından itibaren politik ve ekonomik anlamda radikal değişimler geçiren ve kentlerde emek göçünün kentleşme döneminin kapandığı sermayenin giderek hegemonyasını inşa ettiği bir kentleşme dönemi yaşamaktadır; ithal ikameci bir sanayi kalkınma modeline paralel olarak kentleşme dinamiklerini ortaya koyan sermaye birikim süreçleri, sermayenin birinci ve ikinci çevrimleri arası ilişki yeniden tarif edilmiş, bu dönemde kent mekânı merkezi bir rol oynamıştır, sermaye çevrimlerinin yeniden tanımlanmasının nedeni ise kent mekânının devlet ve özel sektör yatırımlarının bir numaralı hedefi haline gelmesi olmuştur (Şengül, 2009, s.137- 138). Bu dönemde, Harvey’in yapılı çevre üretiminde, sermayenin rolünü ele aldığı durum söz konusu hale gelmektedir. Devlet yatırımları ve özel yatırımlarıyla toprakta yaratılan rant değeri, kentsel mekânı, sermaye birikimin aktarıldığı alanlar olarak ortaya çıkarmaktadır. Kentsel toprağa yapılan sermaye yatırımları ve devlet düzenlemeleriyle kentsel mekân üzerinde yapılı çevre üretimi gerçekleştirilmektedir. Böylelikle kent mekânları, zengin veya yoksul her sınıfsal grubun istilasına açık hale getirilmiştir. Dolayısıyla “1980 sonrası değişen koşullar, yeni ve eskiden pek şansı olmayan daha saldırgan girişimcilik stratejilerini mümkün kılmış ve bu anlamda enformel sektörün önünü açmıştır” (Işık ve Pınarcıoğlu, 2018, s.127). Piyasa koşullarına eklemlenen, daha önce barınma amacıyla üretilen enformel konutlar, değişim değeri olan varlıklara dönüşerek mekân üzerinde devamlılığını sağlamaya devam etmiştir (Köksal 1990 aktaran Erder, 2013, s.19-20).

Türkiye ölçeğinde de mekân, sermaye birikim süreçleri ile kentleşmekte olup, devlet ve özel sermaye yatırımları 1980 sonrası kentsel mekân üretiminin belirlenmesinde güçlü bir aktör olarak ortaya çıkmaktadır. Mekân organizasyonu hiçbir zaman olmadığı kadar önemli bir araç haline gelerek sermaye, kent mekânlarını hızla dönüştürmektedir. Şengül’e göre:

Kentler sermaye birikiminin merkezine yerleşip, kentsel rantlar sermaye birikimi için önemli bir kaynak haline geldikten sonra, özel sermaye yapılı çevrede doğrudan yatırımlarıyla yer

almaya başlamıştır. Özellikle 1990'lı yılların başından itibaren, alışveriş merkezleri, beş yıldızlı oteller ve iş merkezleri büyük kentlerin ufuklarını daha önce görülmemiş bir hızla işgal etmeye başlamış, bu gelişmelerle birlikte ilk dönemden beri spekülasyon karların aracı olan kent, stratejik bir meta olarak her zamankinden daha merkezi bir konuma gelmiştir (Şengül, 2009, s.141).

Kent merkezlerinde yaşanan değişimlerin, sermaye birikimiyle olan ilişkisi, kapitalist kentleşme içerisinde kentlerin rant değeri taşıyan birer meta haline gelmesini sağlamıştır. Kentlerin birer meta halini alma süreci, 1980 sonrası uygulanan neoliberal politikalar ile dışa yönelimli büyüme modelinin gerçekleştirilmesi ve devletin ortadan kaldırılması yanılması üzerine hükümetin yapıyı çevre üretiminde aktif rol oynadığı bir süreci başlatmıştır. Kapitalist kentleşmenin temelini oluşturan sermaye birikimi ve sermaye birikimi sürecinin yapıyı çevre üretiminde ortaya koyduğu roller önemli hale gelmiştir. Penpecioğlu (2017, s.164), sermaye birikimi ve sermaye birikim sürecinin yapıyı çevre arasındaki ilişkinin tartışılması gerektiğini ortaya koyarak bu ilişkiyi açıklamaktadır. Ona göre, yapıyı çevrenin üretilmesi, sermaye birikiminin sürekliliğini sağlaması açısından daima anahtar rolü üstlenmektedir. Bu nedenle, Harvey 'in kentsel mekân üretiminde ortaya koyduğu sermaye birikim süreçlerini, Türkiye ölçeğinde anlamaya çalışan Penpecioğlu (2017, s.164-166-167), sermayenin birinci, ikinci ve üçüncü çevrimleri arasındaki değişimlerini ve ilişkilerini Türkiye'de en iyi inşaat sektörü verileri üzerinden okunabileceğini göstermektedir. 1983-1987 yılları arası ve 2002-2007 yılları arası dönemde Türkiye'de inşaat sektörünün önemli gelişmeler yaşandığı yıllar olarak kaydedilmektedir, 1980 sonrası gerçekleşen darbe ve ekonomik krizler merkez sağ partileri tarafından kontrol edilen hükümetlerin (1983-1987 ANAP hükümeti iken 2002-2007 AK Parti hükümeti dönemi olmuştur) ve her iki dönemde de inşaat sektörünün "altın çağı"nı yaşadığı belirtilmektedir (Penpecioğlu, 2017, s.167). Dolayısıyla, Türkiye'de 1980 sonrası neoliberal dönüşüm ile inşaat sektörü ve yapım faaliyet ilişkileri, her zaman siyasi aktörlerin gündemini belirlediği görülmüştür (Balaban, 2017, s.17). Sermaye birikim çevriminde önemli role sahip olarak gösterilen inşaat sektörü, 1980 sonrası Türkiye'nin kentleşme serüveni içerisinde de büyük paya sahip olmuştur. Artan inşaatlar, kentin şekillenmesinde kentsel mekân üretiminde önemli rolü üstlenmektedir. Sermayenin ikinci çevrimini oluşturan yapıyı çevre üretimi ile kent mekânlarında gerçekleştirilen büyük ölçekli projeler, kentsel yenilenme, AVM, TOKİ ve kamu arazilerinin özel kesimlere devredilmesi veya bu kesime sağlanan faydalar doğrultusunda planların gerçekleştirilmesi, devletin sermayenin yeniden üretilmesinde güçlü bir aktör

olarak ortaya çıktığını göstermektedir (İçli, 2013, s.250). Kentlerde gerçekleşen bu değişimler, yapıli çevre üretiminde özel sermayenin rolü dışında devletinde gizil bir gücünü bulundurmaktadır.

Bu dönemde gerçekleşen diğeri önemli unsur ise özelleştirmelerle birlikte devletin üretim alanında çekildiğı yerel yönetimlerin ise yetki alanlarının genişletildiğı sürece geçilmesi olmuştur (Kahraman, 2013, s.34). Dolayısıyla yapıli çevre üretiminde, yerel yönetimlerin de yetki alanının genişletilmesi ile kentlerin, sermaye mantığı ile şekillenmesine aracı rol üstlendikleri görölmüştür. Bu bağlamda, Türkiye’de kentleşme süreçleri incelenirken, özellikle 1980 sonrası yerel yönetim ve merkezi hükümetlerin neoliberal süreç içerisinde, sermaye birikiminin yeniden üretilmesini nasıl gerçekleştirdiğı sorusu önemli bir işlevsellik kazanmıştır.

2.2. 1980 Sonrası Yerel Yönetimler ve Sermaye İlişkisi

Kentlerin değişimi ve dönüşümü 1980 neoliberal dönem sonrası, devlet ve yerel yönetimin sermaye ile kurduğı ilişkiden ayrı açıklanamamaktadır. Yerel yönetimlerin, kentler üzerinde kurdukları söylemsel inşa, ilk olarak büyük sermaye sektörlerinin ve çeşitli iş adamları gibi piyasa grupları tarafından ekonomik anlamda kent mekânları, ulusal ekonominin “altın yumurtası” olarak hayal edilmiştir (Mcguirk, 2007, s.181-182). Bu anlamda her iki kesim için de paha biçilmez değerde öneme sahip olan büyük kent mekânlarının, değişim ve dönüşümleri üzerinde yerel yönetimlerin etkisinin büyük olduğu söylenebilir. Türkiye’nin kentleşme sürecinde, sermayenin belediyelerle olan ilişkisinin belirlenmesinde, 1980 sonrası çıkarılan yasaların etkili olduğu görölmektedir. 1980’li yıllarda çıkarılan 3194 sayılı imar mevzuatı, 3030 sayılı Büyükşehir Belediyesi Kanunu, 2985 sayılı Toplu Konut Kanunu, ANAP hükümetinin yapıli çevrede, sermayenin etkinliğini sürdürdüğü faaliyetlerdendir; bu yasalar ile yerel yönetimlere yapıli çevre üretimini arttırmak için imar planı hazırlama gibi önemli yetkilerin verildiğı görölmektedir (Penpecioğlu, 2017, s.170). Bu dönem içerisinde çeşitli yasal düzenlemeler, imar afları ve imar ıslah planları gibi stratejilerle belediyeler, kamusal alanların özelleştirilmesinde aracı rol oynayarak, kentsel toprakta rant değeri oluşturulmasına kolaylık sağlamışlardır. 1983 ve 1984’te çıkarılan bu yasalar ile merkezi yönetimin etkileri azaltılarak, belediyelere sağlanan kaynak aktarımı önemli oranda artırılmış, imar planı yapma ve onama yetkileri belediyelere devredilmiştir (Tekeli, 1998, s.23). Yerel yönetimlerin, büyük ölçüde kentlerin planlamasında önemli merkezi rollere

sahip hale getirilmesi, diğerk bir ifadeyle çıkarılan yasalar sonucu yerel yönetimlerin avantajlı hale getirilmesi, yapılı çevre üretiminde etkin rol almalarını sağlamıştır.

Şengül (2009, s.160), Türkiye’de Cumhuriyet’in ilanından sonra 1980 dönemine kadar olan süreçte yerel yönetim deneyimlerini üç şekilde açıklamaktadır, bunlar;

I. Cumhuriyetin ilanından 1970’li yıllara kadar olan birinci dönemde, yerel yönetimler merkezi yönetimin bir uzantısı olarak görev üstlenmiştir.

II. Bu dönem yerel yönetimler, merkezi yönetimler karşısında ayrı bir yapı olarak ortaya çıkma arayışına girmiş, 1970’li yılların başından itibaren başlayıp, 1980 Askeri Darbe sürecine kadar olan dönemi kapsamaktadır.

III. Son dönemde ise yerel yönetimler, 1980 Darbesi ile başlayıp ANAP hükümeti ve sonrasında görüleceğı gibi kentlerin işletmecilik ve girişimcilik üzerinden tanımlandığı bir dönemi içermektedir.

Her dönem yerel yönetimlerin kent ile kurduğı ilişki önemli olmakla birlikte, yerel yönetimlerin özellikle Türkiye’nin 1950’li yıllarda ortaya çıkan hızlı kentleşme sürecinden başlayarak, önemli bir boyut kazanarak günümüze kadar devam ettiğı görülmektedir. 1980 sonrasında, batıda yaşanan deneyimlere benzer şekilde Türkiye, Dünya Bankası vb. kuruluşların girişimleriyle yerel yönetimlerin kentsel alanı kullanarak sermayenin mantığına eklenildiğı görülmektedir (Şengül, 2009, s.176). Yerel yönetimlerin kent ile olan ilişkisi kent girişimciliğı üzerine kurulmaktadır. Kent yönetimi, kenti hem bir işletme hem de bir girişimcilik aracı olarak kullanmaktadır. Bu bağlamda:

Merkezi yönetim, yerel yönetimlerin finansal gelirleri ve özerkliklerini artırmış ve planlama sistemine müdahale ederek plan yapma, onama, uygulama ve değıştirme haklarını yerel yönetimlere devretmiştir. ANAP döneminde planlama yetkilerinin belediyelere bırakılması kentte keyfi müdahalelerin önünü açmış, Nazım plan anlayışı darbe yemiş, kent mevzi ya da parçacı planlar ile kontrol edilir olmuştur. Hem planlamanın ideolojisi hem de planlamanın işlevi değışmiş, planlama sermayenin önündeki engelleri kaldırmak, sermayeyi kente çekmek gibi yeni işlevler üstlenirken varoluşunun en temel nedeni olan kamu yararı geri plana itilmiştir (Ökten, 2011, s.26).

Kentlerde gerçekleşen planlamaların arkasında, sermayenin kentlere yönelmesini kolaylaştırıcı kararların alındığı, bir strateji geliştirdiğı görülmektedir. Kamu mülkü alanların mülkiyetinin özelleştirilmesiyle kentsel toprakta rant değeri oluşturularak

sermayeyi kentlere çekmek amaçlanmıştır. Bu amaç doğrultusunda, kamu yararının görmezden gelinmesi ile toplumsal sınıflar arası eşitsizlikler oluşmuştur.

Hem genel hem de yerel yönetimlerin büyük bölümünde, yönetme gücü sağlayan ANAP hükümetinin, 1980 sonrası kolaylıkla yükselişe geçtiği gibi kent mekânlarının özellikle büyük kentlerin, merkezi idarenin aktardığı kaynakları belediyeler aracılığı yatırım aracı haline getirmesi sonucu kentsel altyapıların iyileştirilmesi veya altyapı yatırımlarının oluşturulmasıyla kent girişimciliği hegemonyasının zemininin hazırlandığı görülmektedir (Şengül, 2009, s.140). Dolayısıyla, kapitalist kentleşme dinamiklerinin oluşturduğu sermaye birikim süreci ile metalaşan kentler, hükümet ve yerel yönetimlerin düzenleyici uygulamalarıyla sermayenin kentleri haline dönüştürülmüştür. Hükümetin düzenleyici rolü, sermaye ile bir araya gelerek kentsel toprak kullanım süreçlerini neoliberalizmin doğasına uygun olarak yeniden düzenlenmektir (İlgin Bahçeci, 2017, s.17).

Yenilenen kentsel altyapı yatırımları, halkın yararından ziyade, sermayenin kent merkezlerine yerleşmesini kolaylaştırıcı hizmet etme aracı olarak değerlendirilmiştir. Yerel yönetimlerin kent mekânında sermayeye sağladığı fayda:

...Son dönemde yalın bir biçimde ortaya çıkan durum, sermaye lehine değişen dengelerin kent mekânını hiçbir dönemde olmadığı kadar sermayenin mantığı tarafından belirlenmesine yol açmasıdır. Bu dönemde sermaye, siyasal muhalefet nedeniyle giremediği en ücra köşelere kadar girmeyi başarmış, bir anlamda kent mekânında hegemonyasını kurmuştur (Şengül, 2009, s.139).

Özel sermayenin ve devletin yatırım aracı haline dönüşen büyük kentlerde, devletin belediyelere yapmış olduğu kaynak aktarımı arkasında böyle bir stratejik ilişki taşırken, belediyelerin yapmış olduğu hizmet alanlarında, bu dönem kentsel altyapı ve ulaşım alanlarına öncelik verildiği konut ve benzeri diğer alanların ise ikinci planda tutulduğu görülmektedir (Şengül, 2009, s.176-177). Böylelikle, Türkiye’de 1980 sonrası gerçekleşen siyasi ve ekonomik ilişkiler neoliberalizmin kent mekânında kolaylıkla ilerleyebilmesini sağlayarak birtakım kentsel yatırımlar yapılmıştır. Neoliberal yeniden yapılanma ve yeni ekonomi politikaları ile Türkiye’nin kentsel gelişme yönelimleri, yerelliklerin ön plana çıkarıldığı ve en önemlisi, büyük sermayenin yüzünü kapitalist kentleşmenin yarattığı rantlardan pay almaya çevirmesiyle gerçekleşmiş olup, böylelikle sermayenin ithal ikameci dönemdeki birikim alanını terk ederek, kentsel rant ve tüketim alanlarına yöneldiği görülmüştür (Doğan, 2001, s.107). Artık kentler, rant odaklı stratejiler üzerinden kurgulanmaya başlamıştır.

Devletin kente ve kentsel arsa ve gayrimenkul piyasalara artan ilgisi "girişimci devlet" tanımını somut hale getirmektedir. Neoliberalizmin bu evresinde devlet 1980'lerdeki mevcut düzenlemeleri gevşeten serbest piyasaya olanak sağlayan konumundan çok farklı bir noktaya gelmiş ve doğrudan bir piyasa aktörü niteliği kazanmıştır. Daha önce de belirtildiği gibi, geleneksel devlet özel sektör ilişkisi kaypaklaşırken, devlet özel sektörün geçmişteki kâr amaçlı alanlarına girmekte, buna karşılık özel sektör, geçmişte devletin yetki ve sorumluluğunda olan kurallar ve düzenlemelerin belirlenmesinde çok daha fazla etkin hale gelmektedir (Eraydın, 2012, s.19).

Girişimci devlet modelinin oluşmasıyla kentlerin yapısı, piyasa mantığıyla şekillenen kapitalist işleyişe uygun hale getirilmiştir. 1980'li yıllara kadar olan süre içerisinde kent mekânında yaşanan dönüşümler, toplumun enformel yapılaşması, mekân ve politik anlamda üç şekilde değerlendirilebilirken, 1980'li yıllar ve sonrasında kentte yaşanan dönüşümler, toplumun yasadışı girişimleri, çıkarılan yasalar doğrultusunda mekân, toplum ve politik üçlü içerisinde değerlendirilmiş, bu iki dönem arası kent organizasyonundaki ortak eğilim, "rant" konusu olmuştur (Özden, 2016, s.269). Neoliberal politikalar doğrultusunda, mekân organizasyonuna toplumun doğrudan dahil edildiği bir dönem yaşanmıştır. Her iki dönemde de gerçekleşen rant odaklı eğilimler, toplumun mekân üretimine katılımını görünür kılmıştır. Bu dönem kentleşme süreci içerisinde, kentsel rantların sınıflar arası nasıl paylaşılacağı ve kentlerin nasıl finanse edileceği üzerine uzlaşmalar sağlanmış olup, bu uzlaşmalar sonucu kentsel topraktan rant elde etmek, çeşitli aktörleri doğurmasıyla önemli bir durum haline gelmiş, özellikle alt sınıflar için kentsel topraktan rant elde etmek kentte tutunabilmenin tek koşulunu oluşturmuştur (Işık ve Pınarcıoğlu, 2018, s.127). Zihinlerin ranta odaklanması, mekân üzerinde gerçekleşecek toplumsal, ekonomik eşitsizliklerin artış göstermesinin zeminini hazırlamıştır.

Kentleşme süreci içerisinde ortaya çıkan çeşitli ve farklı grupların ayrışması ayrı bir toplumsal dinamik yaratarak ortak kesişme noktaları kentsel toprak olmuş, bir tarafta kentin çeperlerinde bir şekilde tutunmaya çalışan kent yoksulları, bir tarafta kooperatifler yolu aracılığıyla kentte ortaya çıkan paylaşım kavgasına katılabilen orta sınıflar, diğer bir tarafta ise kent merkezlerini terk edip boydan boya duvarları olan güvenli sitesinde kent toplumundan uzak da yaşayanlardır (Işık ve Pınarcıoğlu, 2018, s.128). Farklılaşan ve çeşitlenen gruplar arasında ortaya çıkan mekânsal ayrım, beraberinde kültürel ve sosyal ayrımları da getirmiştir. Ancak 1980 sonrası yaşanan bu ayrımların yanında kente gelen ve tutunmaya çalışan hemen hemen her kesim, kentlere değişim değeri üzerinden

bakmaya odaklanmıştır. Böylelikle, Türkiye’deki kentsel arsalar, büyük sermaye kesimleri için oldukça avantajlı hale geldiği gibi devlet politikalarıyla bu atmosferin korunduğu görülmüş ve dolayısıyla mekân üzerinden sermaye biriktirmek büyük sermaye gruplarının olduğu kadar düşük gelirli gruplar için de hükümetin çıkardığı imar aflarıyla mümkün hale getirilmiştir (Çavuşoğlu, 2016, s.188). Kent içerisinde yer alan aktörlerin tümünün, bu dönemde, devletin sağladığı koşullar sayesinde kentsel rantlar üzerinden zenginlik elde ettiği görülmüştür (Işık ve Pınarcıoğlu, 2018, s.135). Bu bağlamda, kentsel toprak üzerinde yapılaşmalar artmış ve kentsel toprak önemli bir zenginlik aracı haline gelmiştir. Bu zenginlik, sadece özel sermaye yatırımları ile değil, kentsel toprak üzerinde gerçekleşen konut üretim biçiminde de görülmüştür. Daha önce, emek kesiminin yasal olmayarak üretilen konut edinme biçimleri, zamanla ticarileşerek piyasa koşullarına eklemlenmiş ve yoksulların piyasadaki yerini değiştirmiştir (Erder, 2013, s.19). 1980 öncesi devlet tarafından belirlenen zenginlik ve fakirliğin kuralları, bu dönemde özel kesim, sermaye kesimi ve küreselleşmenin belirlediği koşullar ile yeni aktörlerini ortaya çıkarmıştır (Özden, 2016, s.264). Kentsel mekân, her kesim için piyasa değeri yaratılan bir alana dönüşmüştür.

Doğada bolca bulunmayan toprak gibi kıt kaynakların mülk edinilebilme durumu, toprakta mutlak bir rant yaratırken, toprağın yer altı ve yer üstünde ürettiği metaların niceliksel değeri, farklılık rantını oluşturmaktadır; bu doğrultuda kapitalist sistem içerisinde sermaye biriktirme araçlarının kullanılmasının vergilendirilerek gerçekleştirildiği bilindiğine göre, özellikle Türkiye’de sınırlı bir şekilde vergilendirilen bu araçlar ile toprakta oluşan mutlak ve farklılık rantları devamlı olarak üretilir. Dolayısıyla, Türkiye’ de mekân üzerinden sermaye biriktirmek ve eşitsizlik üretmek kolaylıkla başarılar olarak yaratılan eşitsizliklerin toplumsal çelişkileri şiddetlendirdiği görülmektedir (Çavuşoğlu, 2016, s.137). İnsanın emek gücü olmaksızın doğada var olan bu kıt kaynak, toprak üzerinden kişinin rant sağlayarak zenginleşmesine aracı olurken, bir yandan da mekân organizasyonlarında ortaya çıkan sorunları ve eşitsizlikleri de gittikçe üretmektedir. “Kentsel mekân neoliberal küreselleşme projesinin kurucu öğelerinden biri olur iken aynı zamanda bu projenin işsizlik, mekânsal ayrışma, kentsel gerilim, vb. olumsuz sonuçlarının da en çok hissedildiği mekânlar olmuşlardır” (Öktem,2011, s.24). Kent toprağı üzerinde ortaya çıkan bu değer, aktarım süreci içerisinde yerel yönetimlerin de desteğini alan kentler, birer yatırım alanı haline dönüşmüştür.

Kent merkezleri sermaye yatırımlarına dönüşür. Bu yatırım sürecini kolaylaştıran yasal düzenlemeler aynı zamanda kent toprağında geniş spekülâtif hareketlere yol açmaktadır. Yeni yasal düzenlemelerle metropoliten kentlerin yönetimleri iki başlı hale gelmekte ve ilçe belediyelerine devredilen imar yetkileri sadece mevzi imar planlarıyla imarsız arazileri imara açmakla kalmamakta, aynı zamanda orman arazileri, su tutma alanları ve kıyılarda da yapılaşmayı hızlandırmaktadır (Kurtuluş, 2005, s.166).

Yerel yönetimin de desteğiyle artan yapılaşma ve kolaylıkla her yere yayılabilen sermaye, kendi yaşam alanını kentsel toprağa kök salarak sağlamıştır. Bu dönem artan özelleştirmeler ve devletin üretim süreci alanından çekilmesiyle sermaye, içine girdiği krizlerden kurtulmak için üretim alanını terk etmiş, finans hizmeti ve rant alanları olarak görülen kentler, yerel yönetimlerin yetkilerinin genişlediği dönemler olarak ele alınmıştır (Kahraman, 2013, s.43). Harvey'in teorisinde krizlerden kurtulmak için ikinci çevrime aktarılan sermayenin kentsel mekâna yönelerek yapıyı çevre üretiminde önemli rol oynadığı bilinmektedir. Türkiye'de bu süreç, yerel yönetimlerin yetkileriyle donatılarak kentsel mekân üzerinde gerçekleştirilmiştir.

Mekân üzerinden politika yürütülüp, zenginlik elde edilip dağıtılırken hegemonya güçlendirilmiş, bu dönem çıkarılan imar afları meşrulaştırıcı bir görev üstlenmiştir. Bu durumu meşrulaştırılan en önemli tespitler; Cumhuriyet tarihinden itibaren 1948-1988 dönemlerinde çıkarılan 14 imar affı arasından altı tanesinin 1983-1988 döneminde uygulanan radikal düzeydeki imar afları olmasıdır (Çavuşoğlu, 2016, s.106-107). 1950 yılından itibaren Türkiye'de siyasi popülizmin gündeminde olan gecekondulu sorunu, her dönem kentin şekillenmesi ve sermaye birikim sürecinde önemli rolü oynamıştır. ANAP hükümetinin yaptığı uygulama ve söylemlere yansıyan bu durum Çavuşoğlu'nun, (2016), aktardığı gibi gerçekleşmiştir;

Kent rantından artık yararlanamayan gecekondulu sahipleri ve küçük girişimcilerin de sistem içine yeniden eklenmesi için de imar afları ve ıslah imar planları gündeme getirildi. Dönemin başbakanı Özal'ın 1988'de "son beş yılda iki buçuk milyondan fazla eve ruhsat verdik. Böylece kat çıkıp gelir arttırabilecekler" (cumhuriyet, 28.05.1998) diyerek anlatmaya çalıştığı politika yozlaşmaya açık bir popülizm olduğu kadar devletin gelir dağılımı eşitsizliğinden kaynaklanabilecek tepkileri bastırdığı ve sınıfsal konumları aşındırdığı hegemonik bir süreç niteliği taşımaktadır (Çavuşoğlu, 2016, s.85-86).

Dolayısıyla, radikal düzeyde değerlendirilen imar aflarına bakıldığında, kentsel alan içerisinde bulunan her yerin gittikçe yapılaşmaya açılmasına dair yasal müdahaleler gerçekleştirildiği görülmektedir.

Tablo 2.1.1980 sonrası imar afları (Çavuşoğlu, 2016, s. 193-194).

1983 Mart	2805	“Gecekondu affının gündeme geldiği ilk yasadır. Özellikle kıyı bölgelerinde yapılaşmaların milli gelirin yitirilmemesi gerekçesiyle düzeltilerek korunması hükmüne bağlanmıştır.”
1983 Kasım	2960	“Boğaziçi Yasası ile Boğazdaki gecekonduların da meşrulaştırılması söz konusu olmuştur.”
1984 Mart	2981	“İlk kez tapu tahsis belgesinin uygulandığı yasadır. Gecekondu sınıflandırmış ve dört kata kadar imar izni vermiş, böylece gecekondu sahiplerine kentsel ranttan pay alma fırsatı sunmuştur. Bu yasayla gecekondu önleme bölgeleri pratikte uygulamadan kalkmıştır.”
1986 Haziran	3290	“Boğazlardaki yapılara af getiren yasa, affın kapsamını, konutun yanı sıra işyerini de katarak genişletmiş, ıslah imar planı yapma ve onaylama yetkisini ilçelere vermiştir.”
1987 Mayıs	3366	“Her türlü kaçak yapıyı gecekondu olarak tanımlayıp af kapsamına alarak ve doğrudan tapu vererek af kapsamını genişleten yasadır. Kaçak yapıların elektrik ve suyunun kesilmesi yerine harç uygulaması getirmiştir.”
1988 Mart	3414	“Gecekondu ile ilişkin işlemlerde ilçe belediyelerine yetki veren bu yasa gecekondu ve arazilerin devredilip satılabilmesini yasallaştırmış, böylece gecekondu ya da arsanın imarlı bir taşınmaz gibi alınıp satılmasını olağanlaştırmış.”

Yerel yönetimlerin bu süreçte, özellikle gecekondu bölgelerini ilgilendiren imar afları ile kentin sermaye tarafından işgalini meşrulaştıran bir çerçeve sunulup, toplumun hemen hemen her kesiminin bu sayede mekân üzerinden zenginlik elde ettiği ve kentlerin görünümünün değiştirilerek yeniden şekillendiği görülmüştür. Yerel yönetimler, kentsel planlama ve yenileme projeleriyle kentsel toprağın rant değerini artırırken, yaptığı bu yatırımlar ile özel mülkiyetin işlerliğine sunulan kentsel toprağın kullanım biçimini değiştirerek rant oluşturmaktadır, bu duruma Harvey’in teorik kavramsallaştırması üzerinden bakıldığında, yerel yönetimlerin, sermayenin birinci çevrimde oluşturduğu artı değer ikinci çevrime aktarılması için kentsel mekân üzerinde gerekli koşulları düzenleyerek sermayenin yapılı çevre üretimini kolaylaştırdığı söylenebilir (Kahraman, 2010, s.74).

Kentsel rantların büyümesinde oldukça etkili bir role sahip olan belediyeler, nereye ne zaman yol yapılacağı ne zaman altyapı hizmeti götürüleceği, hangi yolların ne zaman asfaltlanacağı gibi yerelde verdiği kararlar oluşan rantlar üzerinde etkili olmaktadır (Işık ve Pınarcıoğlu, 2018, s.160).

1980 sonrası hazırlık evresi olarak değerlendirdiğimiz bu süreç içerisinde yaşanan gelişmeler, ülkenin içine girdiği krizler ve siyasal istikrarsızlıklar doğrultusunda, neoliberal dönemde ANAP hükümetinin güç kaybetmesine engel olamamıştır. Neoliberal hegemonyanın tekrar zaferini ilan etmesi 2000’li yılların sonrasına denk gelmektedir.

1989 yıllara gelindiğinde, parlamenter siyasette yaşanan krizler, yaşanan ekonomik gelişmelerin toplumun küçük bir kesiminin çıkarı doğrultusunda gerçekleşmesi, kamu politikalarının toplumsal uzlaşmayı sağlayamaması gibi krizler sonucunda, ANAP hükümetinin düşüşe geçtiği görülmektedir (Ataay, 2002, s.200). 1980’lerde özellikle ANAP iktidarı ile önemli bir neoliberal adım atılmasına rağmen, 1991 – 2002 yılları arası dönemler, ülkenin yaşadığı ekonomik durağanlık ve siyasal istikrarsızlık dönemleri olup, neoliberal hegemonyanın güçsüzleştiği dönemler olmuştur. Türkiye’de neoliberal hegemonyanın tekrar güç kazanması ise 2002 sonrası AK Parti hükümeti hegemonyası ile gerçekleştirilmiştir (Öktem, 2011, s.24). Dolayısıyla Türkiye kentleri, 2002 sonrası dönemde AK Parti hükümetinin uyguladığı yapısal reformlar ve hegemonik söylemleri doğrultusunda şekillenmiştir. Yaşanan krizler aşılmaya çalışarak ekonomik istikrar sağlanmaya çalışılmıştır.

Bu dönemde:

1989 sonrasında, ağırlıklı olarak sıcak para girişlerinin kontrol edilmemesi ve vergilendirilmemesi nedeniyle ülke ekonomisi sürekli bir kriz ortamına sürüklenmiş ve hemen her krizin ardından IMF tarafından dikte ettirilen yapısal uyum programları ile krizler aşılmaya çalışılmıştır. Her kriz ve ardından gelen uyum programları ve tedbirler, emek kesimi üzerindeki yükleri daha da arttırmıştır (Balaban, 2017, s.23).

Balaban’ın da aktardığı gibi bu dönemlerde, 1980 sonrasında olduğu gibi emek kesimi aleyhine gerçekleşen politikalar uygulanıp, özelleştirmelerin devam ettiği görülmektedir. AK Parti öncülüğünde gerçekleşen bu hegemonik dönem, Türkiye’nin yeniden artan sorunlar yaşadığı ve birtakım dönüşümler geçirdiği süreçler içerisinde, neoliberal özelleştirmelerin devam ettirilerek; Türk Hava Yollarının, TEKEL, TEDAŞ, BOTAŞ, VAKIFBANK, Petrol Ofisi’nin ve KİT’ler gibi çeşitli kurumların

özelleştirilmesinin gerçekleştirildiği görülmektedir (Çavuşoğlu, 2016, s.222). Böylelikle Özal döneminde devralınan neoliberal hegemonya, güçlenerek devam ettirilmiştir.

2000 sonrasında küçük/büyük, yerli/yabancı her tür girişimci dışında bizzat belediyeler, kamu kuruluşları ve bakanlıkların dahi gelir yaratmak ve bütçe dengliği sağlamak üzere kentsel yatırımlara ilgi duymaya başladığı görülecektir. Kentsel topraktan elde edilen gelirlerin cazibesi, diğer tüm servet biriktirme girişimlerini ikincilleştirecek dereceye gelmiştir (Çavuşoğlu, 2016, s. 97).

2000 yılına gelindiğinde kentsel mekân üzerinden gelir elde etmek, hemen hemen her kesim için cazip hale gelmiştir. Türkiye genelinde, 1980 sonrası ekonomi politik uygulamalar ile yapılan yapısal özelleştirme reformları sonucu kapitalizmle bütünleşen kentsel mekânlar, sermayenin mekânı haline getirilip, metalaşmış kentsel mekânlar haline dönüşmüştür. Bu dönem AK Partili belediyelerin, sermayenin kentleşmesi sürecine karşı durmadığı gibi aksine, aktif rol oynadığı, önceki süreçlere eklemlendiği ve bu doğrultuda ciddi kararlar alıp uyguladığı görülmektedir (Şengül, 2009, s.149). Yerel yönetimlerin kent mekânı üzerindeki rolü önemini korumaya devam etmektedir. Kamu mülkiyeti toprağının kolaylıkla özel mülkiyete geçilerek rant elde edilebildiği bir süreç içerisinde, devletin de konumu değişerek bugün artık devletin kendisi sosyal olmaktan ziyade zenginlik yarattığı ölçüde meşru sayılır hale gelmiştir (Kahraman, 2013, s.45).

Sermayenin avantajına göre değişen yasal düzenlemelerin arttığı ve mekân üretiminde yapılı çevrenin oluşturulmasında en önemli dinamiği oluşturan inşaat sektörü, bu dönemde de gözle görünür bir büyüme sağlamıştır. 2002’den itibaren inşaat sektöründeki gözlemlenen büyüme evresi, AK Parti hükümetinin politikalarıyla, çıkardığı yasalarla önemli bir destek ve teşvik görmüş, üstelik bu dönem sonrasında yapılı çevre üretimindeki artışlarının devlet müdahalesi önderliğinde gerçekleşmiştir (Penpecioğlu, 2017, s.170). 2002 yılında tek başına iktidar olan AK Parti hükümeti, ülkenin içine girdiği krizlerden kurtuluşunu neoliberal politikaları devam ettirerek sağlamıştır. 1980’lerden devraldığı neoliberal politikalar ile kentsel mekân üzerine yapılı çevreye dair müdahaleleri söz konusu olmuştur. Yapılı çevre üretiminde, sermaye ile kurduğu ortaklık en çok inşaat sektöründe görünürlük kazanmıştır. 2008’de yaşanan geçici finansal krizle kesintiye uğrayan bu dönemin baş aktörleri, çıkarılan yasalar, kentsel dönüşüm projeleri ve planlamaya ilişkin yapılan yeniden dağıtımlar, AK Parti hükümeti ve çoğunlukla büyük sermaye grubunu oluşturan “gayrimenkul yatırım ortaklıkları” olarak örgütlenen inşaat şirketlerinden oluşmuştur (Penpecioğlu, 2017, s.170). Günümüzde kentler, inşaat yatırımları ve ulaşım yatırımlarının devam ettiği büyük

mega proje söylemleriyle üretilmeye devam etmektedir. Özellikle 2011 yılından itibaren AK Parti dönemi kentsel mekân, altyapı projeleri üzerinden kurgulanarak ulusal büyük projeler ile dönüştürülmeye başlanmıştır (Serter, 2018, s.231). Kanal İstanbul, üçüncü köprü, üçüncü havaalanı vb. projeler bunlar arasında yer almaktadır. Kentsel mekânda, gerçekleşen veya gerçekleşecek inşaat yatırımları ve ulaşım yatırımlarını takip eden sermaye, kentlerin şeklini kendi mantığına uygun olarak değiştirmektedir. Türkiye’de sermayenin hareket yönü, ulaşım yatırımları ve konut yatırımları ile belirlenebilecek bir çerçevede sunulmaktadır.

Kentlerde büyük projelerin yapılabilmesi için bu dönem hukuk, kanunlar ile kolaylık sağlamış, 2011 yılından itibaren ise yargı kararları da devreye girerek pek çok acele kamulaştırma kararları çıkarılmıştır (Oruç 2014 aktaran Serter, 2018, s.232). Neoliberal politikalar doğrultusunda kentsel mekân üzerinde çıkarılan imar afları ve kamulaştırmalar kentsel mekânın rant değerinin artırarak sermayenin girmesini kolaylaştırmıştır. Sermaye, yerel yönetimler veya hükümetlerin kentsel mekânda sağladığı kolaylaştırıcı ve düzenleyici rolü sayesinde, kentsel rantlara el koyarak, 2011 yılından sonra birikim oranı ve hızını arttığı görülmüştür (Serter, 2018: 232). Bu anlamda, devlet eliyle ve özel sermaye eliyle gerçekleştirilen kentleşme süreçlerinde her dönem, sermayenin, güçlü bir belirleyici olarak ortaya çıktığı görülmektedir (Şengül, 2009, s.139). Kentsel mekânlar; yaşadığı değişimler, inşaat yatırımları ve ulaşım yatırımlarıyla ulusal sermayeyi hizmetine sunarak metalaştırılmıştır. İmar afları ile toplumun alt gelir gruplarının da rant elde edebilmesine imkân sağlanmış, bu yolla toplumun alt gelirli ve düşük gelir grubunun siyasal desteğinin alınması da hedeflenmiştir (Balaban, 2017, s.30). Böylelikle enformel ilişki ağlarına, yasal bir boyut kazandırılarak, toplumun tüm kesimlerinin dahil edildiği gözlemlenmiştir.

Kentsel mekânda enformel yollarla varlığını sürdüren sınıflar, bu anlamda kentte kamu eliyle yaratılan ranta da ses çıkarmamakta ve bu rantın sermayenin hakkı olduğu savunmasını kabullenmektedir. Kentte kamusal alanları kullanımlarına göz yuman devletin, kent merkezindeki kamu mülklerini satarak yarattığı ve sermayeye aktardığı kentsel rant bu sınıflarca yadırganmamaktadır. Az gelişmişlik içinde enformel koşullarda, devlet mülklerinin kullanımı ile kentte hiçbir zaman elde edemeyecekleri mülkiyet hakkına kavuşmak, bu sınıfların tepkiselliğini ortadan kaldırmakta ve kentsel mekânda çelişkilerin görünürlüğü engellemektedir (Kahraman, 2010, s.68).

ANAP ve AK Parti hükümeti, söylem ve politikalarıyla her iki dönemde siyasi gücünü, büyük oranda oy aldıkları kesimlere borçludur. Bu desteği devamlı kılmak için toplum kesiminin memnun edecek faydacı politikalar geliştirilmiş, bu politikalar ile geniş toplum kesimlerinin kentsel rantlardan pay almaları sağlanırken her iki büyüme döneminde çıkarılan imar afları “(birinci dönemde gecekondü afları ile birlikte ikinci dönemdeyse imar afları ile birlikte 2B arazilerinin satışına yönelik girişimler)” bu düzenlemelerin başında yer almıştır (Balaban, 2017, s.29).

Türkiye’de iktidar sorunlarıyla eklemlenmiş olan kentsel sorunların en somut ifadesi, yerel seçimlerde partilerin göstermiş olduğu seçmen vaatlerinde de bulunabilir. Özellikle sağ partilerin kentsel alanla ilgili geliştirdiği seçim vaatleri, neoliberal akla hizmet eden, mega inşaat projeleri olmakla birlikte, buna karşın sol partilerin geliştirdiği vaatler, ekolojik değerleri ön planda tutarak ve kentsel alanın betonlaşmadan kurtarılıp daha yaşanılabilir bir kent imajı çözüm önerileri sunmasında görülebilir. Toplumsal yapıdaki değişim dönüşümler düşünüldüğünde; ekonomik, siyasi ve ideolojik karakterli kentsel sorunların önemi, her seçimde daha belirgin olarak ifade edilecektir. Bu doğrultuda partilerin, seçmenleri için önemli olan kentsel mekân sorunları, kentsel mekân çelişkileri var oldukça, her zaman için devam edeceği söylenebilmektedir (Castells, 1997, s.11).

Hukuki düzenlemeler ile kentsel mekân üzerinde büyük projelerini geliştirebilen sermaye için mülkiyet problemlerinin önü açılmış, kentler bu projeler sayesinde sermaye birikiminin amaçları ve menfaatleri doğrultusunda şekillenmiştir (Serter, 2018: 232). Bugün bu faaliyetler ile Türkiye’de kentsel mekân üzerinde sermayenin büyük projelerinin, yüksek katlı finans merkezlerinin, lüks konut üretimi vb. alanlarının en görünür olduğu metropolün ise İstanbul olduğu söylenebilmektedir.

2.3.Sermaye Yatırımlarının Merkezi Olarak İstanbul

Türkiye ekonomisinin dışa açıldığı ve küreselleşme dinamiklerinden derin biçimde etkilenmeye başladığı bir dönemde İstanbul, her zamankinden daha fazla sermayenin kent merkezli yatırımlarının odağı olmuştur (Şengül, 2009, s.141). İstanbul, sadece 1980 sonrası değil, Türkiye’nin ulus devlet olma kentleşme döneminden günümüze kadar olan süreç içerisinde yaşanan kentleşme evresinde toplumsal ve mekânsal dokusunda meydana gelen değişimler açısından oldukça önemli bir konuma sahiptir. Planlamaların, devlet

müdahalelerinin, özel sektör yatırımlarının, konut alanlarının, AVM alanlarının, yerel yönetim yetkileri ve sermaye ilişkilerinin yapıllı çevre üretimindeki değışikliklerin büyük oranda meydana geldiğı ve görünür olduğı sermayenin kentlerinden biri olarak ortaya çıkmaktadır. Bu bağlamda, her dönem yaşanan toplumsal, ekonomik ve siyasi gelişmeler, İstanbul'un mekân üretimini, devlet desteğıyle sermayenin kârına dayalı olarak canlı tutulmasını sağlamıştır. İstanbul'un fiziksel yapısındaki ilk değışiklikler, ulus devlet inşasında mekân üzerinde yapılan planlama operasyonlarıyla gerçekleştirilmiştir.

Türkiye'nin ulus devlet olma sürecinde İstanbul'un modern bir şehir olma yolundaki planlaması, 1930'lı yıllarından sonra yüksek mühendis ve mimarların sağlıklı ve en önemlisi “güzel kent” imajı verdiği mekân üretim planlamalarının yapılması öngörölmüş, bu bağlamda, 1936'da Proust planıyla ve 1038-1948 Lütü Kırdar operasyonu ile cumhuriyetin modernite projesi İstanbul'u biçimlendirmeye başlamıştır (Tekeli, 2001, s.75-76). Devam eden süreçte; planlama alanında İstanbul, 1950 ve 1960'lı yıllarda, Adnan Menderes hükümetinin büyük ulaşım projelerini esas alırken, 1980'lere geldiğinde İstanbul'un ilk Büyükşehir Belediye Başkanı olan Bedrettin Dalan'ın “Haliç'i gözlerim gibi mavi yapacağım” sloganıyla kentin görünümünü değıştirmeyi hedeflediğı görölmüştür (Özden, 2016, s.266). İstanbul, büyük ulaşım projeleri ve çeşitli planlamalarla değışmeye başlamıştır. ANAP hükümeti başkanı Özal ve girişimci belediye başkanı modeli ile Bedrettin Dalan, uyumlu bir yöneticilik anlayışı geliştirerek, büyük ölçekte yerel ve yabancı sermaye gruplarının desteğini alarak, kentin yeniden yapılandırılması ve kentin pazarlanmasında önemli görevlerde bulunmuşlardır (Öktem, 2011, s.25-26). Kent ölçeğinde gerçekleştirilen projeler, sermayenin ilgisini çekmek için planlanmıştır. Sermaye, büyük projelerini kentsel mekânda gerçekleştirerek kentsel rant yaratılmaya devam etmiştir:

Orta ve uzun vadede kâr garantisi elden sermaye kesimi, kısa vadede de kentsel rant yaratıp bu ranta el koyabilmesine olanak sağlayacak şekilde mekânı biçimlendirirken; kentlerin hiç yapılaşmaya açılmamış bölgelerinin de bu dönemde rant yaratma ve el koyma süreçlerine dahil edilebilmesi amacıyla ulusal büyük projeler kullanılmıştır (Serter, 2018, s.233).

Bugün kentlerin merkezi konumuna yerleştiğini gördüğümüz özellikle İstanbul özelinde yapıllı çevre üretiminde AVM, lüks konut alanları, parklar, ulaşım ağılları, köprüler ve otoparklar düşünöldüğünde, kentlerin değışen silüetinde göreceli bir kavram olan güzel kent imajı şimdilerde sermayenin güzellik algısını yansıtan sermaye emiliminin göstergesinden başka bir şey değildir. Kentin formu her dönem içerisinde,

gerek küçük girişimcilerin uyguladığı yapsatçı uygulamalar gerek büyük sermaye grupları veya gerek devlet planlamalarının ile değişen ve tasarlanan bir mekân üretim pratiğini oluşturarak sermayenin amaçlarına hizmet etmiştir. Bu bağlamda, sermayenin ve neoliberal aklın izlerinin en net görüldüğü bir laboratuvar olarak İstanbul'da, kamera hangi yöne çevrilirse sermayenin hikâyesi, kentsel mekân üzerinde kendine okunulabilen bir alan bulmaktadır. Özellikle 2000'li yıllardan sonra İstanbul, yasal düzenlemeler çıkarılan, imar afları, mega projeler ve yapıli çevre üretimi ile sermaye yatırımlarının merkezi haline getirilmiştir. Türkiye'de kentsel arsalar, sermaye için çekici hale gelirken, hükümet politikaları bu durumu korumak için bir hayli özen gösterecektir, çıkarılan aflarıyla mekân üzerinden sermaye biriktirme alt gelir grubunun da kazanç elde etmesini sağlayacaktır (Çavuşoğlu,2016, s.187-188).

İstanbul, bugün inşaat yatırımları ve ulaşım yatırımlarıyla kentsel mekânın sürekli olarak üretildiği bir alana dönüşmüştür. Bugün Türkiye'nin baskın kenti olarak görülen İstanbul, 1973 ve 1988 yıllarında inşa edilen boğaz köprüleri ve bu köprülere bağlı bağlantı yollarının hızlı bir şekilde kentleşmesiyle büyümüştür (Çavuşoğlu, 2016, s.188). İstanbul Boğazına, köprü inşa etmek sermayenin beklentileri doğrultusunda kentsel mekânın yeniden üretilmesi olarak da değerlendirilebilir (Aslan, 2011, s.108). 1950'li yıllarda kentlere yaşanan yoğun göçlerin olduğu dönemlerden itibaren İstanbul; nüfusu, istihdamı, arazi kullanım yapısı ile ulaşım ihtiyaçları sürekli olarak artan bir şehir olmuştur (TMMOB, 2010, s.7). Bu nedenle, gerçekleşen konut üretimi dışında İstanbul'un gelişim seyrinde ulaşım yatırımları, öncelikli konuma sahip hale gelmektedir. 1973 yılında birinci Boğaziçi köprüsü ve çevre yollarının yapılmasıyla İstanbul, nüfusu ve arazi kullanım yapısının yoğunlaştığı kuzeye doğru hızlı bir yapılaşma göstermiştir (TMMOB, 2010, s.8). Bu anlamda İstanbul, kuzeye doğru bir büyüme eğilimi gerçekleştirmeye devam etmektedir.

1988 yılında açılan ikinci köprü Fatih Sultan Mehmet ve TEM (Trans-European Motorway) bağlantı yolları, kentin kuzeyinde yer alan tarım arazileri, su havzaları, ormanlık alanlar, barajlar, üzerinde yapılaşma baskısını arttırmıştır ve İstanbul Anadolu yakasında bağlantı yollarına yakın Ümraniye bağlı Çekmeköy, Kartal'a bağlı Sultanbeyli gibi yerleşimlerde büyük bir nüfus patlamaları yaşanmıştır (TMMOB, 2010, s.8). Köprünün inşası ile ortaya çıkan bu gelişmeler doğrultusunda, dönemin politikalarına uygun olarak kentsel mekân üzerinde hızlı bir şekilde rant üretimi gerçekleştirilmiştir (Aslan, 2011, s.117). Üçüncü köprü (Yavuz Sultan Selim) ve ona bağlı çevre yollarında

da aynı köklü değişimler yaşanması beklenmektedir. Bu yatırımlar, ulaşımı kolaylaştırmak söylemiyle inşa edilerek sermayenin kentsel mekân üzerinde girmeyeceği alanlara dahi yönelmesini de kolaylaştırmıştır. Üçüncü köprü ve bağlantı yolları çevresindeki araziler, sermaye gruplarının kullanmak istediği kentsel rant süreçlerinin ortaya çıkmasının önünü açmış: Altyapı, ulaşım ve zaman zaman kamunun sağladığı arazi kullanımındaki kolaylıklarla, sermaye grupları ve yatırımcılar, kendi isimleriyle veya şirketleri adına köprü ve bağlantı yolları çevresinde; arsa edinmek, proje geliştirmek ve inşaat faaliyetleri başlatma sürecine girmeyi hedeflemiştir, bu anlamda Türkiye’deki sermaye gruplarının, büyük ölçekli yatırımlarını kuzey eğilimli olarak gerçekleştirmesi beklenmektedir (TMMOB, 2010, s.38). Daha önceki bölümlerde, Harvey’in kavramsallaştırmasında sermaye, girdiği kapitalist birikim krizlerinden kurtulmak için kentsel mekâna yönelmiştir. Böylelikle sermaye birinci çevrim olarak tarif edilen endüstriyel birikim alanından, tüketim odaklı ikinci çevrime aktarılarak kentsel mekânda devamlılığını sağlamıştır. Devletin kentsel mekânda oynadığı düzenleyici roller ile sermaye, kendini güvende hissettiği arazilerde rant oluşturarak, kentsel mekânın metalaşmasına neden olurken, yapılı çevre üretimi, sermayenin çıkarları doğrultusunda şekillenmiştir. Bu anlamda İstanbul ölçeğinde birinci, ikinci ve üçüncü köprü ve bunlara bağlı bağlantı yollarının güzergahları, sermayenin yeni yatırım alanlarını oluşturması, sermayenin ikinci çevriminde gerçekleşen ilişkilerle anlaşılır kılınmaktadır. Böylelikle sermaye, üçüncü köprü ve bağlantı yollarıyla birlikte kuzeye doğru eğilim göstererek, kentsel mekânda hakimiyet kurmaya devam etmektedir.

Pek çok farklı etnik, dinsel ve mezhepsel gruplara ev sahipliği yapan İstanbul, sermayenin kentleşme sürecinde aktif rol oynamıştır. Kentin yapılı çevresini oluşturan, büyük ölçekli kentsel projeler, altyapı, ulaşım, AVM’ler ve konut üretimi gibi tüm etkenler İstanbul’u şekillendiren ana unsurları oluşturmuştur. Yerel yönetimler, hukuki dayanak olarak kanunlar ve kamulaştırmalarla İstanbul’da kentsel toprak üzerinde rant değeri oluşturmuştur. Özel sermaye ise bu kanunlarla kentsel mekânın rant değerini arttırarak kentsel mekânın metalaşmasına neden olmuştur. “Köprülerin ve bağlantı yollarının inşası Türkiye’de yaşanan hızlı ekonomik, toplumsal ve kültürel değişimin kentlerdeki yansımalarından biri olan konut alanlarının giderek sınıfsal anlamda ayrışma sürecini de desteklemiştir” (Aslan, 2011, s.118).

Konut üretiminde, özelleştirme girişimleri ve dünyaya eklemlenme süreçleri Özal döneminde ortaya çıkarılan TOKİ aracılığıyla sağlanmıştır. İstanbul, 1980 sonrası

dünyaya eklemleme sürecinde tek bir değişkenle açıklanamamakla birlikte kentin biçiminde etkili olan süreçler değişmiş, küçük girişim gruplarının ilgi odağında yer alan kentsel rantlar, büyük sermayenin ilgi odağına girmeye başlamıştır, kentte bugüne kadar küçük yapsatçı girişimlerin gerçekleştiği konut üretimi, toplu konut ile yeni bir değişiklik kazandığı görülmektedir (Tekeli, 2001, s.83).

2001 krizinden sonra, Türkiye küresel ekonomiye uyumunu gerçekleştirmek üzere İstanbul ön plana çıkarılmış, bu dönemde TOKİ ve özelleştirme idaresi sınırsız yetkilerle donatılarak kentsel toprağa el atılmış, ayrıca 2004 yılında kanunda yapılan değişiklik ile arsa ofisi kaldırılarak TOKİ'nin kanunda tanımlı olarak bulunan her alana imar planı yapması ve yaptırıcı gücüne sahip olması sağlanmıştır (Kahraman, 2013, s.39). Böylelikle, kentsel toprak üzerinde rant yaratma süreciyle her ölçekte sermaye grubunu kendine çeken İstanbul, TOKİ'ye verilen sınırsız yetkiler ile de sermayenin taleplerine uygun hale getirilerek mekânsal değişiminde büyük rol oynamıştır. Ayrıca dönemin özelleştirme yaklaşımı düşünüldüğünde, TOKİ'nin kâr amaçlı konut üretimi yapmaya başladığı ve sermayenin taleplerinin bu tarz merkezi uygulamaların yapılması ile hızlandırıldığı görülmektedir (Kahraman, 2013, s.39). Bir diğer önemli gelişmeler ise afet yasasında yapılan değişiklikler olmuştur. Afet riski altındaki alanların dönüştürülmesi hakkındaki kanun tasarısı ile riskli alanların gerektiğinde kamulaştırılarak, değişim ve dönüşümlerinin gerçekleştirilebileceği veya kaçak yapılaşmaların bulunduğu ve mühendislik hizmeti gerektiren alanların bu hizmeti alamama durumlarından dolayı riskli bulunup, satışa çıkarılabileceği konusu olmuştur (Kahraman, 2013, s.45). Afet riski altındaki alanların korunması ile ilgili çıkarılan bu kanunla ilişkili olarak, konut üretiminin yasal zemininin oluşturulduğu görülmektedir. 2012 yılındaki Afet riski altındaki alanların dönüştürülmesi hakkındaki kanuna bakıldığında ise kamu mülkiyetinde bulunan taşınmazların TOKİ'ye devredilmesi, kârlı konut inşaatını destekler nitelikte olduğu gibi çıkarılan bu kanun ve yasalar ile her dönem sermayenin talepleri doğrultusunda TOKİ'nin meşrulaşarak zeminini sağlamlaştırdığı görülmektedir.

Mekânsal değişimlerin gerçekleştiği İstanbul, tüketim kalıplarının da değiştiği bir yer olmuştur. İlk AVM, 1988 yılında İstanbul Bakırköy'de bulunan Galleria isimli alışveriş merkezidir (Özden, 2016, s.263). Bugün İstanbul'da çok fazla sayıda bulunan AVM'ler ile kentin görüntüsü, tüketim alışkanlıkları ve tüketim kalıplarının değiştirdiği bilinmektedir. Bu bağlamda Türkiye'deki kentlerin, batılı kapitalist ülkelerle

karşılaştırıldığında, tam anlamıyla bir sanayileşme süreci deneyimlemediği; fakat ekonomisinin büyük ölçüde kentlere ve tüketim ilişkilerine dayandığı görülmektedir (Penpecioğlu, 2017, s.169).

Sermayenin merkezi haline gelen İstanbul'a bakıldığında, çıkarılan yasal düzenlemeler veya imar afları ile gerçekleşen süreçler, ekolojik değerlerin hiçe sayılarak doğanın metalaşmasını sermayenin ise kentleşmesine, kentlerin ise kapitalizmin değişim değerini önceleyen soyut mekânına dönüşmesine neden olduğu kolaylıkla görülebilmektedir. Türkiye kentleşme sürecinde İstanbul'da yaşanan yoğun değişimler, sermaye birikim ilişkileriyle değerlendirilmiştir. Dolayısıyla kentleşme süreçleri içerisinde kentlerde "bazı gecekondu bölgeleri, kentsel gelişme sektörünün sermaye birikim alanına girerek dönüşmeye başlarken, bazı gecekondu alanları da yeni göçlerle giderek değeri düşen emeğin yer seçtiği yoksulluk ve çöküntü alanlarına dönüşmektedir" (Türkün ve Kurtuluş, 2005, s.20). Sonuç olarak, kentsel mekân üzerinde sermaye hareketlerinin, mekânsal ve sınıfsal ayrımlara yol açarak devam ettiği görülmüştür. Harvey'in de betimlemesini yaptığı gibi bu aşamada kentlerde görünür olarak ortaya çıkan durum, zenginlerin mekâna hükmettiği yoksulların ise ona mahkûm olduğu bir durum gerçekleşmektedir (Harvey, 2013b, s.159).

Kentsel mekân üzerinde gerçekleşen neoliberal stratejiler, mekânın metalaşmasını sağlayıp, mekânsal ayrışma ve mekânsal eşitsizlikler yaratarak toplumsal ilişkilerin de dönüşümünde etkili olmuştur. Kentsel yapıyı çevre üretiminde görülen her bir değişim sermayenin karlılığına hizmet ettiği için toplumun ihtiyaç ve beklentileri göz ardı edilerek mekânsal değişimler veya kentsel planlamalar gerçekleştirilmiştir.

İstanbul'un pek çok ilçesi bugün, ulaşım, inşaat, mega projeler ve konut yatırımlarıyla hızla büyüyerek kuzeye doğru sermayenin mantığı çerçevesinde şekillenmektedir. Böylelikle çevresindeki yerleşimler, hızla İstanbul'la bütünleşmekte ve sermayenin karlılığı doğrultusunda değişim göstermektedir. İstanbul'un Anadolu yakasında bulunan Sultanbeyli ilçesi de ulaşım ve konut yatırımları çerçevesinde nüfusu ve yapılaşması hızla artan ilçelerinden biri olmuştur.

Bu anlamda Türkiye kentleşme sürecinde kaçak olarak inşa edilen Sultanbeyli’de; zamanla gerçekleştirilen planlamalar, mülkiyet ilişkileri, imar afları ve sermaye birikim süreçleri, sermayenin kentsel hareket yönünün nasıl gerçekleştiğini ve toplumsal ilişkileri nasıl etkilediğini önemli hale getirmiştir.

ÜÇÜNCÜ BÖLÜM

3.SULTANBEYLİ'DE MEKÂNSAL VE TOPLUMSAL DEĞİŞİM

3.1. Sultanbeyli'nin Coğrafi ve Tarihi Özellikleri

Sultanbeyli ilçesi, İstanbul'un Anadolu yakasında bulunan İstanbul'un otuz dokuz ilçesinden biri arasında yer almaktadır. Kuruluşu çiftlik olarak başlayan ilçe, 1957 yılında köy, 1989 yılında belde ve son olarak 1992 yılında ilçe statüsü kazanmıştır. Sultanbeyli, güneyinde Pendik, Kartal gibi ilçelere komşu iken batısında ve kuzeyinde Sancaktepe ilçesi yer almaktadır. Ayrıca Sultanbeyli ilçesinin güneyinde, coğrafi özelliği ile Anadolu yakasının en yüksek noktasına sahip, 500 metreyi geçen yüksekliği ile Aydos Dağı, ilçenin kuzeyinde ise 330 metreye ulaşan Teferrüç Tepe Ormanı bulunmaktadır (Işık ve Pınarcıoğlu, 2018, s.207). Böylelikle iki ormanlık alan arasında bulunan ilçe, tam ortasından geçen TEM Otoyolu (Trans-Avrupa Kuzey-Güney Otoyolu) ile kuzey ve güney olmak üzere ikiye ayrılmaktadır.

TEM Otoyolu'nun açılmasıyla hızlı bir nüfus artışı gözlemlenen Sultanbeyli, toplamda 15 mahalleden oluşmaktadır. *Nöbetleşe Yoksulluk* (2018, s.209) kitabında da bu mahaller, ilçenin yapısında belirleyici özelliğe sahip olan TEM Otoyolu'na göre tarif edilmiş ve TEM Otoyolu'nun kuzeyi ve güneyi olmak üzere iki farklı şekilde değerlendirilmiştir. Bu mahallelerden dokuzu (Abdurrahman Gazi, Akşemsettin, Fatih, Hamidiye, Hasanpaşa, Mehmet Akif, Necip Fazıl, Orhangazi, Yavuz Selim mahalleleri) TEM Otoyolu'nun güneyinde bulunan mahalleler olup ilk yerleşim alanlarını oluşturmuştur. Diğer altı mahalle (Adil, Ahmet Yesevi, Battalgazi, Mecidiye, Mimar Sinan, Turgut Reis) ise TEM Otoyolu'nun kuzeyinde bulunan ve güneyde bulunan mahallelere göre yapılaşması halen devam eden mahallelerdir.

“Günümüzde Sultanbeyli, kuzeyde Mimar Sinan Mahallesi ile güneyde Pendik sınırındaki Necip Fazıl Mahallesi arasında yayılım göstermektedir” (Engin, Afyoncu, Şahin ve Mazak, 2017, s.143).

Görsel 3. 1 Sultanbeyli ilçe mahalle haritası (Ağırman, 2014, s.43)

İlçenin en önemli özelliklerinden biri de Ömerli Barajı'nı besleyen önemli su havzalarının üzerinde yer almasıdır. Ömerli Barajı, Terkos ve Büyükçekmece havzalarından sonra İstanbul'un su ihtiyacını karşılayan üçüncü büyük su havzası olması bakımından ayrıca önemlidir (Işık ve Pınarcıoğlu, 2018, s.207).

İlçenin tarihi, güney mahallelerini çevreleyen Aydos Ormanında bulunan Aydos Kalesi ile anlatılmaktadır. *Sultanbeyli Tarihi* (2017) adlı kitapta ilçe tarihi, Aydos Kalesi ile başlatılmış ve İstanbul ile olan ilişkisinin altı çizilmiştir. Aydos Kalesi ve etrafında başlayan Sultanbeyli'nin yerleşim tarihi oldukça eskiye dayanmakla birlikte İstanbul için önemli bir konuma sahiptir. Halil İnalçık (2011), Aydos Kalesi'nin stratejik konumu nedeniyle İstanbul'un fethedilmesinde büyük önem taşıdığını, fakat İstanbul'un fethedilmesinden sonra kalenin eski önemini yitirdiğini belirtmektedir. (İnalçık, 2011 aktaran Aksu, 2017, s.15).

Kalenin fethi, kaynaklara göre Kale Tekfurunun kızının gördüğü rüya ile anlatılmaktadır. Osmanlı döneminde 1324 yıllarında Orhan Gazi'nin tahta geçmesiyle fetihler devam ettirilmiş, bu dönemde İstanbul'a yaklaşılmış ve ilk fethedilen yer, Aydos Kalesi olmuştur. Gaziler, Bizans hâkimiyetindeki kaleye sık sık baskınlar düzenlemişler. Fakat kalenin konumu itibarıyla zorlu şartlarda olması bu fethi zorlaştırmıştır. Sürekli

baskınlar düzenlendiği dönemde Kale Tekfurunun kızının gördüğü rüya, kalenin fethedilmesinde büyük rol oynamıştır. Kale Tekfurunun kızı, bir gece rüyasında kendini içinde gördüğü çukurdan nur yüzlü bir kişinin kurtardığını görmüştür. Bu rüyanın etkisinden çıkamayan kale tekfurunun kızı, o esnada kalenin kuşatıldığını ve babasına kendisinin de savaşmak istediğini söyler. Savaş sırasında karşı tarafta Osmanlı askerlerinin başında rüyasında kendini kurtaran kişiyi görür ve hemen ona mektup yazar. Bu kaleden gidin inandığınız kişilerden birkaç kişi gönderin size kaleyi vereyim der. Mektubu taşa sararak karşı tarafa fırlatır. Bunun üzerine Abdurrahman Gazi, kızın istediği gün kaleyi kuşatmaya gider, kız kaleden ip sarkıtarak Abdurrahman Gazi'yi içeri alır ve kaleyi kuşatmasını sağlar. Kuşatma gerçekleştikten sonra Abdurrahman Gazi, Kale Tekfurunun kızıyla evlenir (Engin, Afyoncu, Şahin ve Mazak, 2017, s.26-29). Aydos Kalesi'nin fethi bu rüya ile belediye kaynaklarında yer almaktadır.

Günümüzde ise Aydos Kalesi, 2010 yılında yenilenme çalışmaları başlatılarak arkeolojik sit alanı ilan edilmiştir. Aydos Kalesi 2010 yılından sonra turizme kazandırılmak amacıyla restorasyon çalışmaları başlatılmış. Kale alanında sur duvarları (yenileme süreci, arkeolojik kazı, projelendirme ve uygulama 2010-2014 yılları arasında) ve sur içinde (yenileme süreci, arkeolojik kazı, projelendirme ve uygulama 2014-2018 yılları arasında) gerçekleştirilen arkeolojik kazı, arkeoloji müzesi müdürlüğü tarafından tamamlanarak kazı sonucu açığa çıkan mimari yapıların projeleri beş numaralı kültür varlıklarını koruma kurulu tarafından onaylandıktan sonra yapılan restorasyon çalışmaları tamamlanmıştır (http-1).

2010 yılından günümüze mekânsal değişim ve dönüşümler incelendiğinde, Aydos Kalesi'yle ilçenin tarihinin başlatıldığı ve bunun öneminin sıkça vurgulandığı saha araştırması sürecinde görülmüştür. Ayrıca 2010 yılında belediyenin değişen logosunun Aydos'ta bulunan endemik bitki türüne⁶ ait olması Aydos Ormanı'nı ve bu ormanda bulunan Aydos Kalesi, 2010-2020 arası dönemlerde Sultanbeyli'nin önemli sembolleri haline gelmiştir. Bir anda aşırı göçler ile kurulan ve kaçak bir şekilde yapılaşan ilçe, 2010

⁶ Sultanbeyli Belediyesi logosunda bulunan çiçek, halk dilinde sarı lale, Aydos Çiçeği olarak bilinmektedir. Dünyada sadece Aydos Ormanı'nda yetişen bitkinin orijinal adı *Crocus olivieri istanbulensis*'tir (Dalka, 2017, s.80).

yılından sonra belli bir tarihi temel alıp logosu, meydanı ve yenilenen kurumlarıyla inşa edilmeye çalışılmıştır.

3.1.1. Sultanbeyli'nin mekânsal değişimi ve sermaye yatırımları yönü

Toplumsal olarak üretilen mekân, aynı zamanda ideolojilerin görünürlük kazandığı zeminini de oluşturmaktadır. Yerel yönetimlerin kentsel mekân üzerinde etkili bir rolü olduğu bilinmektedir. Bu anlamda Sultanbeyli İlçesi'nin siyasi anlamda geçirdiği değişimlerin yaşadığı dönüşümde belirleyici olduğu görülmektedir. Sultanbeyli, 1992 yılında ilçe olduktan sonra 2020 yılına kadar yönetime gelen sağ partiler, bu ilçede halk tarafından yüksek oylar almıştır. Bu bağlamda, 1980 yılı sonrası genel olarak kentte tutunamayanların konut üretimini gerçekleştirdiği bir yer olan Sultanbeyli'de, 1992 yılından sonra sağ partilerin de bu kesimin desteğini alarak hareket ettikleri görülmektedir. 1989 yılında ilk yerel seçimin gerçekleştiği ilçe, toplumsal ve mekânsal anlamda gerçekleşen değişimin sonuçları açısından büyük önem taşımaktadır. Sosyal Demokrat Halkçı Parti (SHP), Anavatan Partisi (ANAP) ve Refah Partisi (RP), bu dönem Sultanbeyli'de ağırlığını koruyan partiler olmuştur. İlk yerel seçimde belediye başkanlığını, RP'ye yakın Sultanbeyli'nin gelişimine damgasını vuracak müftülük geçmişi olan bir din adamı Ali Nabi Koçak kazanmıştır. 1980'lerden sonra Sultanbeyli'ye yerleşen halı ticareti ve emlakçılık yapan Ali Nabi Koçak, 1989 yılından sonra belediye başkanı seçilerek ilçenin kuruluşunda büyük etkiye sahip olmuştur (Işık ve Pınarcıoğlu, 2018, s.261- 263). 1999 yılı seçimlerinde Fazilet Partisi adayı Yahya Karayaka belediye başkanı olmuştur. 2001 yılı seçimlerinde tekrar seçilen Yahya Karakaya iki dönem belediye başkanlığı yapmıştır. 2004 yılından sonra ise (Adalet ve Kalkınma Partisi) AK Parti adayı Alaaddin Ersoy seçilmiş bir dönem başkanlık yapmıştır. 2009 yılından günümüze kadar üç dönem başkanlık yapacak kişi AK Partiden aday seçilen Hüseyin Keskin olmuştur. Sultanbeyli, toplamda 16 yıldır AK Parti hükümetinin yerel yönetimi doğrultusunda değişimler yaşamaktadır. Toplumsal ve mekânsal ilişkileri İslami çizgide seyir gösteren ilçe, 2004 Alaaddin Ersoy'un seçilmesiyle binalarda mekânsal olarak gerçekleştirdiği dönüşümler, neoliberal ideolojinin mekâna yansıtıldığı ve meşrulaşmaya başladığı dönemlerde gerçekleşmesi açısından önemlidir.

Tuğal'a (2011, s.209) göre Sultanbeyli, 2006 yılına gelindiğinde İslamcı "sembolik uzamından" bilinçli olarak uzaklaştırılmaya başlanmıştır. Pencereleleri ve

rengiyle camiyi andırıdan belediye binası yıkılarak yeni modern görünüme sahip belediye binası inşa edilmiş, bir sonraki düzenleme ise bu süreçte modern bir cadde tasarısı olmuştur. Bu bağlamda 2006 yılından sonra Sultanbeyli, daha çok modern görünümü önemseyen modern mimariyi esas alan söylemlerle varlığını mekân üzerinde inşa etmiştir.

Tuğal'a (2011, s.218) göre, AKP'li Sultanbeyli Belediye başkanı Alaaddin Ersoy dönemi ilçede neoliberalizmin doğallaştırıldığı görülmektedir. Tuğal'ın (2011, s.209-210 s.218-219), *Pasif Devrim İslami Muhalefetin Düzenle Bütünleşmesi* kitabında Sultanbeyli belediye başkanıyla yapılan mülakat görüşmesinde belediye başkanı, Sultanbeyli'deki yoksulluğu Amerika'yla karşılaştırmış ve farklı bir yoksulluk olduğunu ifade etmiştir: Sultanbeyli'deki yoksulların serbest piyasada yükselebilecek şansları olduğunu açıklayarak neoliberal söyleme ışık tutulmuş, mekân üzerinde yapılan değişimlerin neoliberal ideoloji ile ilişkisi kurulmuştur. İslamcı popülizm eleştirilerek modern görünüme sahip olma düşüncesi, ilçede yoksulluk olmayacak inancını üretmiş ve kent mekânı, neoliberal ideolojinin mantığına uydurulmaya çalışılarak meşrulaştırılmıştır. Ersoy'un başlattığı kent meydanı düzenleme planları doğrultusunda yoksulluk gizlenmeye çalışılarak neoliberal ideolojiye hizmet edildiği görülmektedir (Tuğal, 2011, s.209). Alaaddin Ersoy'a göre:

Şehirler meydanlarıyla ünlüdür. Bizim ilçemiz ise gecekondularıyla ünlü. Modern cadde insanların nefes alıp alışveriş yapabildikleri bir yer olacak. Elbette ki ilçedeki bazı esnafın kent bilinci olmadığından buna karşı çıkıyorlar. Kendi ticari çıkarlarından başka bir şey düşünmüyorlar ne estetik ne de mimari kaygılar umurlarında.(...) biz Sultanbeyli'yi güzel yerlere dönüştürüyoruz. Dükkân sahiplerine binaların pencere çevrelerini tamir edip duvarlarını boyamalarını söyledik ve böylece ana caddeyi metruk görüntüsünden kurtardık. Şimdi aynı şeyi anayol civarında yapıyoruz (Tuğal, 2011, s.209).

Tuğal'a (2011) göre, bu konuşma ile ilçede yavaş yavaş belediye öncülüğünde mekânsal değişimlerin başladığı ve bu değişimlerin kent estetiği, tüketim ve görüntü üzerinden bir söylem oluşturulduğu görülmüştür. 2006 yılı itibariyle meydan düzenlemeleriyle başlayan süreç, artık eski dönemlerden farklı, yeni bir dönemin kapitalist kentleşme dinamiklerinin yavaş yavaş temellerinin atıldığı bir sürece işaret etmektedir. Dolayısıyla Sultanbeyli'de önem verilen öncelik modernitenin gerekliliğini yerine getirmek ve neoliberal ideolojiye hizmet etmek olacaktır. Araştırmanın amacı doğrultusunda 2010-2020 arası ilçenin son on yıllık toplumsal ve mekânsal değişimi

anlatılırken, AK Parti politikalarının bu döneme önemli bir damga vurduğu unutulmamalıdır. Ancak ilçe, her ne kadar bir değişim geçirmiş olsa da bu değişimin daha çok mekânsal olarak gerçekleştiği gözlemlenmiştir. Sultanbeyli’de nüfusun hızlı bir artış göstermesine rağmen İstanbul’un merkezine ve diğer ilçelerine göre hızlı bir değişim yaşanmamıştır. Sultanbeyli’de mekânsal değişimler, özellikle 1980 sonrasında artan göçlerle birlikte nüfus artışının yaşanmasıyla ve *Ekümenopolis* (2012, İmre Azem) adlı belgeselde mimar, Mücella Yapıcının da bahsettiği gibi İkinci Köprü’nün (1988) açılmasından sonra plansız bir şekilde kaçak yapılaşmaların hızla arttığı bir yer olarak ortaya çıkmaktadır. Bu bağlamda Sultanbeyli, “1980 sonrası Türkiye kentlerinde yaşanan kaçak yapılaşma süreçlerinin kusursuz bir örneğini temsil etmektedir” (Işık ve Pınarcıoğlu, 2018, s.192). İkinci Köprü’nün açıldığı tarihten itibaren Sultanbeyli’de gerçekleşen değişimler, 1988’lerde TEM Otoyolu’nun açılmasıyla hızlı bir nüfus artışı ve yerleşmenin gerçekleştiği görülmüş ve bu seyir doğrultusunda 1992 yılında Sultanbeyli ilçe olmuştur. 2006 yılından sonra belediye binasının yıkılıp yeniden yapılmasıyla kamu binaları, bu yıldan itibaren değişmeye ve yenilenmeye başlamıştır. 2011 yılında otoban giriş çıkışlarının açılmasıyla ilçenin nüfusu gittikçe artmış, bu tarihten itibaren ilçeye AVM’ler gelmeye başlamıştır. 2020 yılında ilçede çok kısa mesafelerle birbirine yakın iki AVM bulunmaktadır.

2016 yılından sonra Üçüncü Köprü’nün açılmasıyla Sultanbeyli’de kuzey mahallelerinde gerçekleşen konutlaşma ve nüfus eğilimi dikkat çekmiştir. Sultanbeyli’nin 400 yataklı devlet hastanesinin Paşaköy bağlantı yoluna komşu olan Battalgazi Mahallesi’ne yapılması hem burada yapılaşmaları arttırmış hem de mahallenin yeni bir yapılaşma alanına dönüştürülmesini sağlamıştır. Bu bağlamda Sultanbeyli ilçesinin, açılan Boğaz köprülerinin bağlantı yollarına komşu olması, ilçenin yapılaşması ve değişmesinin hızlanmasında belirleyici faktörü oluşturduğu görülmektedir.

Böylelikle ulaşım güzergahlarına bağlı önemli bir coğrafi öneme sahip Sultanbeyli, İstanbul ile bütünleşmeye devam etmektedir. Dolayısıyla kuzey mahallelerinde gerçekleşen yapılı çevre üretimi bu bağlamda okunabilmektedir. Sultanbeyli’de gerçekleşen kamu yatırımları ve sermaye yatırımları Tablo 3.1’de görülmektedir.

Tablo 3.1. *Kamu yatırım ve sermaye yatırımlarını göstermek için hazırlanmıştır.*

Kamu yatırımları	Sermaye yatırımları
2010- Aydos Kalesi Restorasyon işlemleri	2012- Plato AVM
2011- Otopan giriş çıkışları	2013- Sinpaş Liva Konut GYO
2012- Okulların kuzey mahallelere inşası	2013- By Concept sitesi
2014- Gölet Sosyal Tesis	2014-Sur yapı İdilila GYO
2015-Otoparklı yeni merkez cami	2014- Emlak Konut GYO
2016- Üçüncü Köprü Paşaköy gişeleri	2015- Atlaspark AVM
2018- 400 yataklı yeni devlet hastanesi	2016- Sur Yapı Gölbahçe Evleri
2018-Aydos Sosyal Tesisleri ve Mesire alanı	2017 -Sur Yapı İlkbahar 2018- Anda Park GYO (yapımı tamamlanmamış)

Tablo 3.1. göre ilçede kamu yatırımlarının genel seyrinde ulaşım yatırımları ağırlıklı olarak gerçekleşirken sermaye yatırımlarının ise genellikle konut üretimi şeklinde seyir ettiği görülmektedir.

Kuzey mahallelerine kanalizasyon, altyapı, okullar, hastane ve ulaşım ağları gibi kamu yatırımlarının gelmesi beraberinde büyük inşaat yatırımlarının da bu mahallelere girmesini kolaylaştırmıştır. Böylelikle fiziki yapıyı çevrede gerçekleşen her kamu yatırımının bir önceki yatırımları işe yarar kılmayı sağlamıştır. Sultanbeyli’de Battalgazi ve Adil Mahallesi’nde gerçekleşen yapıyı çevre üretiminde mahalle sakinlerinin etkilenme durumları da çeşitlilik göstermektedir. Araştırmadaki görüşmeler doğrultusunda görüşmecilerin çoğu arazisinden rant elde etmenin sevincini yaşarken bir kısmı ise bu değişimin sadece görüntüde makyaj imajı yarattığını gerçek yaşamlarında belirsizlik ve korkuyu arttırdığını belirtmiştir.

Yapılan derinlemesine görüşmeler sonucunda Battalgazi Mahallesi’nde kaçak gecekondu yapılaşma sürecinin en son 2009 yılına kadar devam ettiği anlaşılmaktadır. Sultanbeyli’de 2009 yılına kadar devam eden konut inşasına sessiz kalınarak göz yumulduğu görülmektedir. Sultanbeyli, Türkiye’nin kentleşme deneyimleri içerisinde düşünüldüğünde her dönem nüfusu artan ve kaçak yapılaşmaları ile enformel ilişkileri bünyesinde barındıran bir özelliğe sahip ender ilçelerden biri olmuştur. Sultanbeyli, ilk

olarak Bulgaristan göçmenlerinin daha sonra Anadolu'dan gelen göçmenler, 1980'lerden sonra İstanbul içinde tutunamayan veya tutunmayı başaran daha da yüksek gelir elde etmek isteyen kişilerin, 1990'larda Güneydoğudan gelenlerin ve son olarak dış göç ile gelen Suriyelilerin yoğun olarak yerleştiği bir bölgedir. Dolayısıyla kuruluşu göçle başlayan ve göçle devam eden bir ilçe özelliği taşımaktadır. Kente göç ile gelen grupların kendi aralarında kurdukları ilişki ağları Işık ve Pınarcıoğlu'na (2018, s.155) göre, “nöbetleşe yoksulluk” olarak tanımlanmaktadır. Nöbetleşe yoksulluk; Sultanbeyli'ye ilk yerleşen grupların sonradan gelen gruplar üzerinden zenginleşmesi ve kendi yoksulluklarını yeni gelen gruplara devredebilme durumu şeklinde açıklanmıştır. Bu ilişki ağları Sultanbeyli'de gerçekleşen kaçak yapılaşmaların hızlandırılmasını kolaylaştırarak eşitsiz güç ilişkilerinin de yaygınlaşmasına neden olmuştur.

Nöbetleşe yoksulluk sistemi içerisinde ilk öge olarak arazi işgal etme süreçlerini vurgulayan Işık ve Pınarcıoğlu'na (1999) göre 1980'li yıllardan sonra arazi işgalcilerinin mülk edinebildiği Sultanbeyli topraklarında bu yağmayı düzenleyici bir mekanizma bulunmamasından dolayı geniş araziler, orman alanları, hazine arazileri ve özel araziler gibi yerlerde büyük ölçüde kaçak yapılaşmaların gerçekleştiği görülmüştür. Nöbetleşe yoksulluk sistemi içerisinde ilk arsa işgalleri, kişilerin elde ettikleri arazileri, kendi yaptıkları parselasyon planlarıyla küçük parsellere bölerek yeni gelen kişilere satmasıyla gerçekleşmiştir. Bu arsa satım süreçlerinin farklılaşan getirileri, kimi kesimler için ilkel sermaye birikim rolünü oynarken bundan sağlanan pay küçülerek devam etmiş ve her grup belli bir paya sahip olmuştur. Bu el değiştirme sürecinde en büyük rant payına sahip olarak zenginlik elde eden kesim ise ilk arazi işgalcileri olmuştur (Işık ve Pınarcıoğlu, 1999, s. 47-52).

Ekonomik açıdan uygun bir yer olduğu düşüncesiyle başlayan göçler zamanla değişik faktörleri de içine alacak şekilde artmıştır: “Sultanbeyli'deki bu gelişmede kaçak yapılaşma imkânı, diğer bir ifadeyle ekonomik rant ve yerleşime müsait geniş arazinin varlığı insanları buraya çeken en önemli faktör olmuştur” (Engin, Afyoncu, Şahin ve Mazak, 2017, s.155).

İlçenin yapılaşması ve nüfus artış süreci izlendiğinde TEM Otoyolu'nun açılmasıyla başlayan nüfus artışı ile gelişen ve daha sonra 2011 yılında açılan otoban giriş çıkışlarıyla İstanbul'un merkezi ilçelerine yaklaşan Sultanbeyli, oldukça hızlı bir dönüşüm geçirmiştir. Üçüncü Köprü Paşaköy bağlantı yolunun ilçenin kuzeyinde

bulunan mahallelere komşu olması ise buradaki yapılaşmayı ve yerleşimi hızlandırmasıyla kuzeye doğru artan yapılaşmaların belirlenmesi ve anlaşılmasında oldukça önemli olmuştur. İlçeye açılacak metro hattı da düşünüldüğünde, Sultanbeyli'nin nüfusu, yapılaşması ve sermayeyi kendine çekmesinin genellikle ulaşım yatırımları ile mümkün olduğu anlaşılmaktadır. Görsel 3.2 ve Görsel 3.3 ilçenin yapılaşması için kilit öneme sahip bağlantı yollarını göstermektedir.

Görsel 3. 2. 2011'de açılan TEM otoban giriş-çıkışları (Google Earth,2020)

Görsel 3. 3. Paşaköy ve Mecidiye kavşağı, 2017 (http-2).

3.1.2. Sultanbeyli'nin mülkiyet durumu ve nüfusu

Sultanbeyli'nin mülkiyet durumunun, artan yapılaşması ve kentleşme süreci içerisinde önemli bir etkisi bulunmaktadır. Bu nedenle, sermaye yatırımlarının yönünün anlaşılması için mülkiyet durumlarına kısaca değinilmek gerekmektedir. Tarihsel dönem içerisinde çiftlik olarak kurulan Sultanbeyli arazilerine, 22 Şubat 1893 tarihine kadar padişahın kardeşi Cemile Sultan sahip olmuştur. Bu tarihten itibaren Cemile Sultana ait olan Sultanbeyli çiftliği, Osmanlı devleti Bahriye Nazırı (Denizcilik Bakanı) Hasan Hüsnü Paşa tarafından satın alınmıştır. Hasan Hüsnü Paşa'nın vefatıyla bu araziler, 10 Haziran 1911 tarihli Bakanlar Kurulu kararı ile Belçika uyruklu Frans Flipson'a sahip olarak el değiştirmiştir (http-3). Belediye kaynakları incelendiğinde bu dönemden itibaren Frans Flipson arazilerini satmak isteyip Türkiye'den ayrılmış ancak arazilerdeki tapu problemleri ve ormanlık sınırlarında yaşanan problemler nedeniyle satışı gerçekleşmeyen araziler, Flipson'un ölümünden sonra varisleri tarafından hissedarlara satılmıştır. Cumhuriyet sonrası toprak mülkiyetine ilişkin yapılan düzenlemeler, Orman İdaresinin Sultanbeyli'ye tahdit koyması ve hissedarlar arası arazilerin hukuki sürecinin devam ediyor olması satışların devrinin yapılamamasına ve tapuların verilememesine neden olmuştur. Bu nedenle Sultanbeyli arazi satışları ilk olarak gayrimenkul satış vaadi sözleşmeleri ile yapılmış daha sonra köy ihtiyar heyetinin hazırladığı senetlerle ve son olarak el senetleri ile üç şekilde arazi satış işlemleri gerçekleştirilmiştir. 1945 yılında hükümet tarafından Bulgaristan'dan göç eden göçmenlerin bir kısmı Sultanbeyli'de 7500 dönümlük arazi istimlak edilerek yerleştirilmiş. 1957 yılında Sultanbeyli köyü kurulmuştur. TEM Otoyolunun köyün içinden geçmesiyle 1985-1987 yılında hızlı yapılaşmalar geçiren ilçe bugünkü haline erişmiştir (http-3).

Sultanbeyli'de 1953 yılında hükümetçe istimlak edilen tapu arazileri, 46'şar dönümlük bölümlere ayrılarak Bulgaristan göçmenlerine dağıtılmıştır. Göçmenlere dağıtılan bu araziler üzerinde 25 yıl satış yapılamaz şeklinde kayıtlar tutulmuştur. Sultanbeyli'de bu araziler, bugün Adil Mahallesi'nin önemli bir bölümünü oluşturmaktadır. Bu nedenle Adil Mahallesi, Sultanbeyli'nin mülkiyet durumunda belirsizliklerin olmadığı ve 1980 sonrası göçmenlerin arazilerinin parçalanmamasını sağlamasıyla arazi işgallerinden etkilenmeyen bir bölge özelliği taşımaktadır. (Pınarcıoğlu ve Işık,2018, s.225).

Sultanbeyli arazilerinin kime ait olduğunun anlaşılamamasına dair geçmişten gelen karışıklık sonucu, açılan mülkiyet davaların çözülmesine ilişkin uzun yıllar belirsizlikler devam etmiştir. Sultanbeyli'nin mülkiyet sorunu, Belediye kaynaklarından edinilen bilgilere göre 110 yıldır devam etmektedir. Mülkiyetinin kime ait olduğu hakkında yıllardır süren tartışmalar mahkemelerde devam eden davalar ile çözülmeye çalışılmıştır. Bu sürecin zorluğu, her seçimde ilçe sakinlerine tapu sorununu çözme vaatleri ile belediyeyi harekete geçirmiş ve bu konuyla ilgili Anayasada ilk defa bir ilçe için Sultanbeyli'ye özel iki yasa çıkarılmıştır. Bunlardan ilki 26.09.2011 Kanun No. 2266 Sayı 28076 Bakanlar Kurulu Kararı birinci maddesidir:

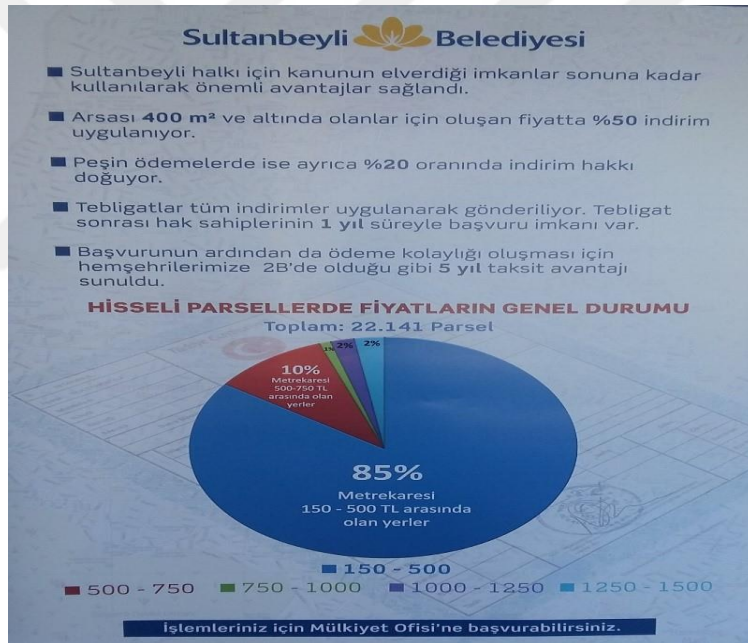
MADDE 1 – (1) İstanbul İli, Sultanbeyli İlçesi sınırları içerisinde bulunan ve ekli kroki ile listede sınır ve koordinatları gösterilen alanda, 644 sayılı Çevre ve Şehircilik Bakanlığının Teşkilat ve Görevleri Hakkında Kanun Hükmünde Kararnamenin ikinci maddesinin birinci fıkrasının (ğ) ve (ı) bentleri ile yedinci maddesinin birinci fıkrasının (e) bendine göre iyileştirme, yenileme ve dönüşüm uygulamaları yapılması, bu alanda kalan taşınmazların 2942 sayılı Kamulaştırma Kanunu hükümlerine göre kamulaştırılması, gerektiğinde bu işlemlerin 2985 sayılı Toplu Konut Kanunu hükümlerine göre Toplu Konut İdaresi Başkanlığına yaptırılması, belirtilen işlemler ile uygulama sırasında üçüncü kişilere devir ve temlik gereken taşınmazlarla ilgili işlemlerin yürütülmesi amacıyla Çevre ve Şehircilik Bakanlığı yetkilendirilmiştir (Resmi Gazete, Bakanlar kurulu kararı, 2011).

İkinci yasa ise 18.05. 2018 Kanun No. 7143, Sayı 30425 kanunun geçici birinci maddesidir:

26/9/2011 tarihli ve 2011/2266 sayılı Bakanlar Kurulu Kararına ekli kroki ile sınırları gösterilen alanda bulunan ve iyileştirme, yenileme ve dönüşüm uygulamaları kapsamında bulunan taşınmazlar bu maddenin yürürlüğe girdiği tarih itibarıyla iyileştirme, yenileme ve dönüşüm uygulamaları yapılarak fiili kullanıcılara devredilmek üzere talebi halinde tapuda ayni ve şahsi haklar ile temlik hakkını kısıtlayan veya yasaklayan şerhe ilişkin muvafakat aranmaksızın Sultanbeyli Belediyesi adına tescil edilir. Bu taşınmazlarla birlikte daha önce bu kapsamda Maliye Bakanlığınca Belediyeye devredilen taşınmazlar, zilyetleri veya fiili kullanıcıları tespit edilmek ve varsa üzerindeki muhdesatın kime veya kimlere ait olduğu ve kim veya kimler tarafından kullanıldığı kadastro tutanağının beyanlar hanesinde gösterilmek suretiyle 21/6/1987 tarihli ve 3402 sayılı Kadastro Kanununun ek dördüncü maddesi hükümlerine göre kadastrusu yapılarak Belediye adına tescil edilir (Resmi gazete, Kanun, 2018).

2011 yılından sonra mülkiyete ilişkin sorunlar çözülmeye çalışılarak kentsel yenileme, dönüşüm ve iyileştirme uygulamaları ile arazi sahiplerine tapularının

verilmesinin sağlanması amaçlanmıştır. İlçedeki yapılaşmalarla konut üretiminin artması çıkarılan bu yasalarla da kolaylaşmıştır. 2B⁷ alanlarının imara açılması ile tapular, rayiç bedelleri üzerinden belirlenen fiyatlar doğrultusunda taksitlendirme seçenekleri ile vatandaşlara satışları gerçekleştirilmiştir. Hisseli parsellerle ilgili sorunların çözülmesinde belirlenen rayiç bedelleri 2012 yılındaki 2B bedelleri, baz alınarak fiyatlandırmalar yapılmış ve arsa satışları halka sunulmuştur. Saha araştırması sırasında 10 Şubat 2020’de belirlenen hisseli arsa fiyatları çok yüksek çıkan arsa sahipleri, 14 Şubat 2020 belediye binası önünde eylem yaparak yüksek çıkan fiyatlara tepki göstermiştir. Emekli maaşı ve asgari ücret alan aileler bu fiyatları karşılamayacaklarını belirtmişlerdir. Bu tepkiler sonucunda belediye çeşitli taksitlendirme seçenekleriyle ödeme süresini uzatarak vatandaşlara kolaylık sağlamıştır. Böylelikle halkın olumsuz tepkileri olumluya çevrilmeye çalışılmıştır.

Görsel 3. 4. Belediye'nin halka sunduğu taksitlendirme seçenekleri

(Alan araştırması sırasında çekilmiştir, 2020)

Kentsel araziler, çıkarılan kanunlar ve yapılan ödeme kolaylıklarıyla rant elde etme aracına dönüşmektedir. 10 yıllık süreç içerisinde belediyenin kentsel girişimci

⁷2B, 6831 sayılı Orman Yasası'nın 2. maddesinin (b) bendinin kısaltılmış adıdır. Bu maddeye göre devlete ait orman özelliğini yitiren alanların hazine adına ormanlık alan dışına çıkarılması anlamına gelmektedir. Özetle 2B, orman vasfını yitirmiş arazi anlamı taşımaktadır. Böylelikle orman sınırına çıkarılan bu alanlar, rayiç değerinden satılarak serbest piyasa da bir meta haline dönüştürülmesi kolaylaştırılmıştır (TMMOB Şehir Plancıları Odası Yönetim Kurulu, Nisan 2006).

stratejileriyle şekillenmeye başlayan Sultanbeyli, 2019 seçim vaatlerinde de hedeflerini kentsel arazide üzerinde yaratılacak rant değerleri oluşturmak ve sermayeyi çekebilmek için mega projeler söylemi inşa ettiği görülmektedir.

Görsel 3.5. Sultanbeyli Mülkiyet Ofisi, 2019 (Alan araştırması sırasında çekilmiştir)

Mülkiyet süreciyle ilgili yapılan bir diğer yenilik ise 31 Mart 2019 Türkiye Yerel Seçimleri öncesi açılışı gerçekleştirilen Mülkiyet Ofisi olmuştur. Sultanbeyli Belediyesi, Mülkiyet Ofisi 5 Şubat 2019 tarihinde açılmıştır. Sultanbeyli’de belediyenin her seçimde tapu sürecini çözme vaadini öne sürerek yerel-politik ilişkilerin iş birliği içerisinde sürdürüldüğü görülmektedir. Seçimlerden sonra belediye başkanının yapmış olduğu konuşmalardan görsel 3.6 gazete manşetine yansıyan başlıktan da anlaşılacağı gibi Sultanbeyli, bir sonraki dönemde yatırım aracı olarak görülerek şehirlerin doğal bir seyri haline gelen mega yatırımlar ön planda vurgulanmaktadır.

Görsel 3.6. 11 Nisan 2019 Yeni Şafak Gazete Manşeti (http-4).

Görsel 3.6 Sultanbeyli Belediye başkanı Hüseyin Keskin’in 11 Nisan 2019 günü Twitter hesabından paylaştığı gazete manşetinde görülen durum, Harvey’in

kuramsallaştırılmasında olduğu gibi yerel yönetimler çeşitli yasal düzenlemeler, kentsel planlamalar vb. ile kentsel mekânda girişimci stratejilerin gerçekleştirilmesini kolaylaştırarak artı değerin ikinci çevrime aktarılması için düzenleyici tavrı söylemsel olarak inşa ettikleri görülmektedir.

2004 yılına kadar olan süreçte Sultanbeyli'nin Nazım İmar Uygulama Planı yapılmamıştır. 2004 yılında belediye, 1/5000 ölçekli Nazım İmar Planı hazırlanmış ve yürürlüğe konulmuştur. 2008 yılında ise ilk olarak sadece kuzey mahallelerini kapsayacak şekilde uygulama imar planı hazırlanmıştır. Güney mahallelerinin planda yer almamasının nedeni ise mülkiyet sorunundan kaynaklanmaktadır. Bu plan Büyükşehir Belediye Başkanlığı'nca 2008 yılında onaylanmıştır. Büyükşehir Belediye Başkanlığı'nca ilk olarak 2009 Yerel Seçimleri sonrası Nazım İmar Planı hazırlanmış ve 2009 yılında yürürlüğe girmiştir (Ağırman, 2014, s.64-65). Bu anlamda ilçenin kuzeyde bulunan mahallelerinde hızlı bir yapılaşma görüldüğü söylenebilmektedir. Mülkiyet sorunu devam eden güneyde bulunan Mehmet Akif Mahallesi ise sermaye açısından güvensiz bir ortam oluşturduğu için sermayenin tercih etmediği ve yapılaşmaların gerçekleşmediği bir bölge olmaktadır.

Hızla artan bir nüfusa sahip olan Sultanbeyli, Türkiye İstatistik Kurumu (TÜİK) 2020 Adrese Dayalı Nüfus Kayıt Sistemi (ANDKS) verilerine göre 2020 yılı içerisinde toplamda 343.318 nüfusa sahiptir. Sultanbeyli, bu nüfusu ile İstanbul'un otuz dokuz ilçesi arasında yirmi ikinci sırada yer almaktadır.

Tablo 3.2.1980 ve 2020 Yılları arası ANDKS veriler

1980	2.431
1985	3.741
1990	82.298
2000	175.700
2007	272.758
2008	282.026
2009	286.622
2010	291.063
2011	298.143
2012	302.388
2013	309.347
2014	315.022
2015	321.730

2016	324.709
2017	329.985
2018	327.798
2019	336.021
2020	343.318

1980 sonrası neoliberal politikalar doğrultusunda hızla değişen kent silüetleri ile birlikte kentlerin nüfusu da artmaktadır. Sultanbeyli ilçesinin nüfustaki en büyük artış, TEM Otoyolu'nun açılmasına bağlı olarak 1990'lı yıllarda yaşanmış ve daha sonraki yıllardaki artış oldukça hızlı bir şekilde devam etmiştir. Araştırmanın incelendiği dönem olan 2010-2020 yılları arasında da nüfus artışının gerçekleştiği görülmektedir. Bu bağlamda Sultanbeyli, hemen hemen her dönem İstanbul'un diğer ilçelerinden göç alan ve nüfusu hızla artan bir ilçe olmuştur. İlçenin mahalle bazlı nüfus değişimleri aşağıda tabloda yer almaktadır.

Tablo 3.3. Sultanbeyli 2010, 2019 ve 2020 yıllarında mahallerdeki nüfus değişimleri ADNKS verileri

	Mahalleler	2010	2019	2020
Kuzey Mahalleleri	Adil	11.233	26.450	28.931
	Ahmet Yesevi	26.550	29.123	29.355
	Battalgazi	27.502	32.991	34.668
	Mecidiye	21.101	22.148	21.891
	Mimar Sinan	14.197	20.475	22.451
	Turgut Reis	13.397	19.818	19.471
Güney Mahalleleri	Abdurrahman Gazi	27.749	28.737	28.649
	Akşemsettin	11.658	12.572	12.845
	Fatih	20.619	20.762	20.631
	Hamidiye	24.299	26.865	26.628
	Hasanpaşa	17.182	17.030	16.966
	Mehmet Akif	26.311	26.852	26.873
	Necip fazıl	13.435	17.183	18.605
	Orhangazi	13.329	15.479	15.766
	Yavuz Selim	17.501	19.536	19.588

Sultanbeyli'nin mahalle ANDKS verilerinde 2010, 2019 ve 2020 yıllarında kuzey mahallelerinde hızla artan nüfus oldukça dikkat çekmektedir. En fazla nüfusa sahip mahalle 34.668 nüfusu ile Battalgazi Mahallesi olmuştur. Güney mahalleleri arasından en yüksek artış Necip Fazıl Mahallesi'nde görülmüş, dolayısıyla bu mahallede nüfus artışının hızlanmasıyla birlikte küçük çaplı yapılaşmaların arttığı görülmüştür. Bunun nedeni yapılaşma anlamında 2B alanlarının imara açılmasıyla apartmanlar inşa edilmiş

inşaat süreci yaygınlaşmıştır. Necip Fazıl Mahallesi'nin Pendik'e ve Sabiha Gökçen Havaalanı'na yakın olması, nüfus değişiminde etkili olduğu söylenebilmektedir. Güneyde bir diğer dikkat çeken yatırım ise Atlaspark ve Plato AVM'nin bulunduğu Abdurrahman Gazi Mahallesi olmuştur. Bu mahalle, otobanın çıkışında yer alan *By Concept* konut sitesinin inşa edildiği mahalledir. Bunun dışında ilçede büyük çaplı yatırımların yoğunlaştığı, sermayeyi kendine çeken mekânların ise daha çok kuzeyde bulunan mahalleler olduğu görülmektedir. 2010 ve 2020 yıllarında mahallelerin nüfuslarına bakıldığında ise aradaki farkın en fazla olduğu mahalle Adil Mahallesi olmuştur. Bu mahalleyi sırasıyla Mimar Sinan Mahallesi, Battalgazi Mahallesi, Turgut Reis Mahallesi, Ahmet Yesevi Mahallesi ve Mecidiye Mahallesi takip etmiştir. Dolayısıyla kuzey mahallerinde gözle görülür bir nüfus artışı yaşanırken güney mahallelerinde çok fazla nüfus artışı yaşanmadığı görülmektedir. 2019 ve 2020 yılı arası bir yıllık zaman diliminde ise Kuzey Mahallelerinde nüfusun gittikçe arttığı üçüncü köprü bağlantı yoluna komşu üç mahallesi dikkat çekmektedir. Bu mahalleler, Battalgazi Mahallesi, Adil Mahallesi ve Mimar Sinan Mahallesi'dir. 2020 yılında nüfus, bu mahallelerde önemli bir artış göstermiştir. Bu nüfus artışına paralel olarak bir diğer ortak özellikleri ise lüks konut üretim inşaat yatırımlarının bu üç mahallede kendine yer seçtiği görülmektedir. Mahallelerde gerçekleşen nüfus artışlarında o mahallenin boş arazi yapısı ve imar konularının da önemli ölçüde kolaylaştırıcı etkileri olduğu bilinmektedir.

Sultanbeyli'de nüfus ile ilgili bir diğer değişim, 2014 yılından sonra yaşanmıştır. 2011 yılında Suriye'de çıkan iç savaş nedeniyle Türkiye'ye sığınan geçici koruma altındaki Suriyelilerin, İstanbul'un Anadolu yakasında en fazla Sultanbeyli ilçesine yerleştikleri görülmüştür. Erdoğan'ın (2017, s.87), *6. Yılında Türkiye'deki Suriyeliler: Sultanbeyli Örneği* çalışmasına göre Suriyelilerin en fazla nüfusa sahip olduğu mahalle, Ziya Ülhak caddesinde yoğunlaşan Suriyeli esnafın kümелendiği Mehmet Akif Mahallesi'dir. Mülteciler Derneği'nin göçmenleri kayıt altına aldıkları 02.11.2020 SUKOM yazılım verilerine göre Sultanbeyli'de yaklaşık 18.230 Suriyeli yaşamaktadır. İki yıllık saha araştırma sürecinde Suriyeli nüfusun Mehmet Akif Mahallesi'nde giderek mekânı dönüştürdüğü görülmüştür.

3.2. Araştırma Yöntemi

Bu çalışma, 2010-2020 tarihleri arasında neoliberal dönem doğrultusunda Sultanbeyli ilçesinde sermaye yatırımlarının kent mekânında gerçekleştirdiği mekânsal değişimleri ve bu değişimlerin mekânsal kullanım pratiklerini nasıl etkilediğini anlamaya çalışmaktadır. Maxwell göre nitel çalışmalarda araştırmaya katılan görüşmecilerin dahil oldukları değişen durumları, nasıl anlamlandırdıkları öğrenilmektedir. Ayrıca nitel araştırmalarda amaç, bir şeyin nasıl yapıldığı ve hangi davranışların sergilenmesinin araştırılması değildir. Amaç, sergilenen bu davranışlar üzerinde etkili olan etkenleri ve bu etkenlerin davranışları nasıl etkilediğini anlamaktır (Maxwell 2005'den aktaran Demir, 2009, s.289). Nitel araştırmacı ise verilerin anlaşılır kılınmasını sağlayarak görüşülen kişilerin bakış açıları, dünyayı nasıl gördükleri ve kendi durumlarını nasıl tanımladıkları veya bu durumun onlar için ne anlam ifade ettiğini ortaya çıkarmaktadır (Neuman, 2010, s.237). Bu nedenle yapılan çalışma kendi amaçları perspektifinde niteliksel yöntem ve teknikler kullanılarak yürütülmüştür.

Çalışmanın sahasını oluşturan mahalleler, araştırmanın amacına uygun olarak literatür taraması ve saha gözlem notları esnasında belirlenmiştir. Çalışmada olasılıklı (rastlantısal) olmayan örneklem türlerinden amaçsal örneklem ve kartopu örneklem kullanılmıştır. Amaçsal örneklem, çalışmanın amacı doğrultusunda belirli kriterlere veya özelliklerle göre seçilen kişi ve topluluklardan oluşmaktadır. (Black, 2002'den aktaran Kümbetoğlu, 2012, s.99). Kartopu örneklem ise, ilk görüşme gerçekleştirilen kişiler aracılığıyla, doğrudan diğer görüşme yapılacak yeni kişilere ulaşılması ve bu sayede kartopu şeklinde ilerleyerek büyüyen bir örneklemedir (Kümbetoğlu, 2012, s.99). Toplamda on beş mahalleden oluşan Sultanbeyli'nin, TEM Otoyolu kuzeyinde kalan mahallelerin de hızlı bir yapılaşma gerçekleştirdiği gözlemlenmiştir. Bu doğrultuda araştırmanın amacına uygun olarak Sultanbeyli ilçesinde üç mahalle seçilmiş ve bu mahallelerde en az on yıl yaşamış 26 kişiyle derinlemesine görüşmeler yapılmıştır. Bu mahallelerden ikisi kuzeyde biri güneyde bulunan mahaller arasından seçilmiştir. İlçede sermaye hareketleri, özel sermaye yatırımlarının lüks konut üretimi gerçekleştirdiği kuzey mahallelerinden Battalgazi Mahallesi ve Adil Mahallesi olmak üzere iki mahallesi seçilirken özel sermaye yatırımlarının girmediği ancak bugün Sultanbeyli'nin merkezini oluşturan Mehmet Akif Mahallesi araştırmanın sahasını oluşturmuştur. Bu mahalleler seçilirken bazı belirleyici noktalar ön plana çıkmaktadır. Bunlardan Adil Mahallesi, 2010

yılından sonra çok fazla yapılaşmanın gerçekleştiği ve lüks konutların bulunduğu bir mahalledir. Bunun yanı sıra diğer mahallelere oranla daha planlı ve düzenli bir yapısının yanında 2020 yılına kadar olan süre içerisinde Sultanbeyli’de en fazla nüfus artışının gözlemlendiği mahalle olması, seçilmesinde belirleyici etkenleri oluşturmuştur. Battalgazi Mahallesi ise Adil Mahallesi’ne komşu olan hızla inşaatların, lüks konutların ve sitelerin artış gösterdiği, eskiden Mehmet Akif Ersoy Mahallesi’nde bulunan Sultanbeyli devlet hastanesinin bu mahalleye taşınması ve ayrıca tüm mahalleler arasında en fazla nüfusa sahip bir mahalle olması araştırma sahası olarak seçilmesinde belirleyici unsurları oluşturmuştur. Mehmet Akif Mahallesi ise Sultanbeyli’nin ilk köy yerleşim yeri olmasının yanı sıra, ilçenin merkezini oluşturmaktadır. Nüfus olarak ve yapılaşma olarak fazla bir değişikliğin görülmediği bir mahalledir. Ancak yeni yapılan merkez cami, merkezi meydanın düzenlenmesi, çarşamba pazarı, hastanenin taşınması ve bir caddesinin Suriyeli esnafın yoğun olarak kümелendiği merkezi bir bölge özelliği taşıması bu mahallenin araştırma sahası olarak seçilmesinde belirleyici unsurları oluşturmuştur.

Niteliksel araştırma ve yöntemlerin kullanıldığı bu çalışmada amaçsal örneklem ve kartopu örneklem seçimi ile 10 yıl içerisinde gerçekleşen bir değişim ve deneyim anlaşılmasına çalışıldığı için görüşmeciler, Sultanbeyli’de bu tarih aralığını deneyimlemiş olup en az on yıl bu mahallelerde yaşayan kişilerden seçilmiştir. En az on yıl seçilen mahallerde yaşamış mahalle sakinleriyle derinlemesine görüşmeler gerçekleştirilmiştir. Niteliksel araştırmada bir veri toplama tekniği olan derinlemesine görüşme; açık uçlu sorular sormak, bu sorulara verilen cevapları dinlemek, kaydetmek ve ilgili ek soruların dahil edilmesiyle kapsamlı bir şekilde araştırma konusunun incelemesini olanaklı hale getiren bir yöntemdir (Kümbetoğlu, 2012, s.71). Bu kapsamda çalışmada gerçekleştirilen derinlemesine görüşmelerde görüşme süreleri 40 dakika ile 1 saat 55 dakika arası değişkenlik göstermiştir. Mehmet Akif Mahallesi’nde dört kadın dört erkek olmak üzere toplam sekiz kişiyle görüşülmüştür. Battalgazi Mahallesi’nde sekiz erkek altı kadın olmak üzere toplam 15 kişiyle görüşülmüştür. Adil Mahallesi’nde ise iki erkek bir kadın görüşmeci ile görüşülmüştür. Görüşmeler 14 Şubat 2020-11 Mart 2020 tarihleri arasında sırasıyla Battalgazi Mahallesi, Mehmet Akif Ersoy Mahallesi ve Adil Mahallesi’nde yaşayan kişilerle gerçekleştirilmiştir. Mahallelere dair ilk bilgiler, mahalle muhtarıyla gerçekleştirilen görüşmeler sırasında elde edilmiştir. Sonrasında mahalle sakinleri ve saha sırasında gerçekleştirilen gözlemler aracılığıyla bilgiler toplanmıştır. Görüşme

sırasında ses kayıt cihazı ve not defteri kullanılmıştır. Görüşmeler, katılımcıların kendi evinde, iş yerlerinde veya kafede gerçekleştirilmiştir.

Yapılan derinlemesine görüşmelerde, mahalle sakinlerine ilk olarak mahallelerinde değişen mekânlar ve mekânsal pratikleri ile ilgili sorular yöneltirken sonrasında ise genel olarak Sultanbeyli’deki sermaye yatırımlarının gerçekleştirdiği mekânsal değişimlere ilişkin görüşleri sorulmuştur. Böylelikle mekân ve toplum etkileşiminin nasıl kurulduğu öğrenilmeye çalışılmıştır.

Araştırmanın problemi: 2010-2020 yılları arasında neoliberal politikalar doğrultusunda İstanbul Sultanbeyli’de gerçekleşen sermaye yatırımları, mekânsal yapının toplumsal ilişkilerle olan etkileşimini nasıl etkilemiş ve değiştirmiştir?

Araştırmanın problemine bağlı diğer sorular:

- Son on yılda Sultanbeyli’de gerçekleşen sermaye yatırımlarının yer seçimi, ilçenin kuzey ve güney bölgeleri açısından nasıl ve neden farklılaşmaktadır?
- Rant değerine bağlı gelişen mülkiyet ilişkileri Sultanbeyli sakinlerinin toplumsal yaşamını nasıl etkilemiştir?
- Mahallelilerin kent mekânlarını kullanımına ilişkin gündelik yaşam pratikleri nelerdir?
- Komşuluk ilişkileri ve değişimi hakkındaki görüşleri nelerdir?

3.2.1.Araştırmanın sınırlılıkları

Adil Mahallesi ve Mehmet Akif Mahallesi’nde gerçekleştirilen alan araştırması sırasında yaşanan olumsuz durumlar sonucunda görüşmelerin planlanan ölçüde gerçekleşmemesi araştırmanın sınırlılığını oluşturmaktadır. Adil Mahallesi saha araştırması sürecinde 11 Mart 2020 günü Türkiye’de de virüs vakalarının görülmesi üzerine ve Covid-19 testimin pozitif çıkmasından dolayı tedbir amaçlı görüşmelere devam edilememiştir. Bir diğer sınırlılık ise Mehmet Akif Mahallesi’nde yaşanmıştır. 14 Şubat 2020 Cuma günü öğlen saatlerinde Merkez cami önünde toplanan Sultanbeyli’de yaşayan kişiler, belediye binası önüne yürüyerek arazilerine çıkan yüksek rayiç bedellerine tepki olarak eylemde bulunmuşlardır. Uzun yıllar çeşitli hukuki nedenlerden dolayı tapu ve mülkiyet sorunu çözilemeyen ilçe, yıllar sonra ilk defa bu konuyla ilgili eylem girişiminde bulunmuştur. Bu sorunlu mülkiyet ilişkileri nedeniyle Mehmet Akif

Ersoy Mahallesi'nde tapu ile ilgili sıkıntı yaşayan mahalle sakinleri hiçbir şekilde kimseyle konuşmak görüşmek istemediklerini ve korktuklarını dile getirdikleri için görüşmeler yapılamamıştır. Aynı şekilde Mehmet Akif Mahalle muhtarının beni yönlendirmek için konuştuğu kişilerde görüşmeyi kabul etmemiştir. Bundan dolayı Mehmet Akif Mahallesi'nde görüşmeler sınırlı kalmıştır.

3.3. Mehmet Akif Mahallesi Mekânsal Değişimler

Mehmet Akif Mahallesi, kaynaklara ve sahadaki görüşmecilerin ifadelerine göre Sultanbeyli'nin köy yerleşimini oluşturan bir mahalledir. TEM Otoyolu'nun güney bölgesinde kalan mahallenin, bugünkü yapılaşmasıyla Aydos Ormanı'na sınırı bulunmaktadır. Günümüze kadar mülkiyet sorunları nedeniyle yapılaşmasında çok fazla değişiklik olmadığı için mekânsal anlamda eski bir yapıya sahiptir.

Mahallenin ismi İstiklal Marşı yazarı Mehmet Akif Ersoy'a ithafen verilmiştir. Fakat Sultanbeyli Belediyesinin aldığı meclis kararı ve ilgili kurumlarla gerçekleştirilen görüşmeler sonucunda şairin tam adı kullanılmayarak kısaltılmıştır, günümüzde Mehmet Akif Mahallesi şeklinde kullanılmaktadır. Ayrıca bazı kaynaklarda yazarın tam adının kullanıldığına da rastlanmıştır (Engin, Afyoncu, Şahin ve Mazak, 2017, s.155). Sultanbeyli Köyü'nün 1970'li yıllarda planlı bir yapıda kurulduğu görülmektedir. Mehmet Akif Mahallesi'ndeki yerleşim doğuda Güneş Caddesi'ne kadar, bugünkü Petrol Yolu Caddesi'ne kadar uzanmaktadır. Bu dönemde kuzeyde bulunan TEM Otoyolu'na paralel ve doğu-batı yönünde üç yol uzanmaktadır. Bu yollar Mehmet Akif Mahallesi ve Abdurrahman Gazi Mahallesi'ndeki Şanlıurfa Caddesi, Miraç Caddesi ve Berat Caddesi'dir. Bu caddeleri dikey kesen kuzey-güney yönlü istikametler bulunmaktadır. Bunlar günümüzde batıda Yeşil Caddesi olmak üzere doğuya doğru Ferah, Kale, Şen, Cami, Kuran Kursu, Gül, Gün ve Ziya Ülhak adlı caddelerdir. (Engin, Afyoncu, Şahin ve Mazak, 2017, s.142).

Görsel 3. 7. 1970 yılında Sultanbeyli’deki köyün cadde sokak dokusu (Aksu, 2017, s.22).

Köyün yerleşim haritasında (görsel 3.7) planlı bir yerleşim olan Mehmet Akif Mahallesi ile günümüzde Plato AVM’nin bulunduğu Abdurrahman Gazi Mahallesi’ndeki Fatih Bulvarı arasında bir yoğunlaşma görülmektedir. Planlı yerleşme, genellikle iskân sonucu kurulan köylerde görülmektedir. Planlı bir iskân Sultanbeyli’ye ilk defa 1937-1938 yıllarında Bulgaristan göçmenlerinin gelmesiyle olmuştur. 1953-1954 yıllarındaki iskân ile köyün temelleri kurulmuştur. 1957’de kurulan köye, yakınında bulunan Sultanbeyli Çiftliği adı verilmiş zamanla genişleyen köy, çiftliği de içine alarak bugünkü Sultanbeyli’yi oluşturmuştur, fakat köyün yerleşiminde göçmen iskânının büyük rolü olduğu düşünülse de böyle bir iskâna ait resmi bir belge bulunamamıştır (Engin, Afyoncu, Şahin ve Mazak, 2017, s.139- 140).

Işık ve Pazarcıoğlu’na (2018, s. 240-241) göre, merkez cami etrafında gelişen fiziksel olarak düzenli bu yerleşim şekli, sonraki yıllarda görülen yerleşmelerden farklıdır. Fiziksel dokusuyla gecekondü yapısını andıran bu mahallede, ilk yerleşim sağlayan kişiler tarafından mekânın gelişiminde kontrol sağlandığı ifade edilmiştir.

Mehmet Akif Mahallesi köy okulunda eğitim görmüş iki kişi, mahalledeki yapılaşma hakkında bilgi vermişlerdir. Anlatılanlara ve haritalara bakıldığında ilk yerleşim yerlerinin Mehmet Akif Mahallesi ile Plato Alışveriş Merkezi’nin bulunduğu yerler olduğu anlaşılmaktadır. Bu planlı ilk yerleşim yerinde TEM Otoyoluna paralel üç sokağın dokuz tane dikey sokak ile kesiştiği ve bölünen parsellerin eşit olduğu belirtilmiştir. Saha araştırması boyunca Mehmet Akif Mahallesi’nde bulunan sokak

gözlemlerine göre, Sultanbeyli Merkez Caminin bulunduğu mahallenin yapılaşmasında caminin arkasına Petrol Yolu'na doğru uzanan bölgede cami, okul, eski hastane binası, (eski Kaymakamlık Binası yıkılmış şimdi yerinde ortaokul), Ulu Cami, Merkez Kuran Kursu, muhtarlık gibi kamu alanlarının ve top sahasının arka arkaya sıralı bir şekilde inşa edildiği görülmektedir. Mahallenin köy yerleşimini deneyimlemiş görüşmeciler de mahalleyi anlatırken bu düzene dikkat çekmiş ve kamusal alanların sıralandığı bu bölgenin köyün ortak kamusal alanı olduğunu ifade etmişlerdir. Dolayısıyla köyün ortak alanı olduğu öğrenilen bu bölgenin, kamusal alanların inşasıyla üretilen bir yer olarak ortaya çıktığı anlaşılmaktadır. Köyün eskiden daha planlı düzenli sokakları olduğunu hatta gezildiğinde bu sokak ve caddelerin dışındaki diğer sokakların karmaşıklığı ve düzensizliğinin fark edilebilir olduğu söylenmiştir. Diğer sokakların karmaşıklığı ise hızlı nüfus artışı sonucu insanlar tarafından kaçak ve plansız bir şekilde dönüştürülmüştür. Mahalle sakinlerine göre köyün ilk yerleşim özelliği taşıyan bu mahallenin fiziksel görünümü, köy yapılaşması özelliği taşıyan mekânsal pratiklerle açıklanmaktadır:

Bizim mahallemiz planlı, benim bildiğim köy iken, zaten siz de gezdiğinizde fark edeceksiniz sokakları, Sahur Ekmek Fırını var yukarıda, Güneş Sokak sondur. Ondan sonrası planlı değildir. Yukarıdan da Petrol Yolu Caddesine kadar olan yerdir. Ondan yukarısı planlı değildir. Buradan da Kale Caddesi'nden bir sonraki cadde sondur. Köy burasıydı zaten, ondan sonra yollar yamulmaya başlar. Ama ilk yerleşim alanı olan yollar planlanmış, ona göre açılmıştır. Daha sonra yapılan yollarda önce yerleşim yapılmış daha sonra yollar açılmış. Şuradan top sahasına kadar köyün ortak malı olduğu için buralar hep boştu. Yine kamu binaları var. Yukarı kadar cami, hastane, okul, park, kuran kursu, eskiden kaymakamlık da buradaydı. Kaymakamlık şimdiki ortaokulun olduğu yerde yatay duruyordu orada. Yıkıldı ortaokul, ilkokul yapıldı. Yeni cami yapılırken buradaki okul iptal olmadı, okulu camiye bıraktılar. Burada artık okul da olmaz, çok kalabalık. (Erkek, Yaş 57, Göç Yılı 1970).

Sultanbeyli köy zamanında hakikaten çok planlıydı. Diğer mahalleler gibi değil, köyün merkezi hep dört yoldur. Yani yukarı giden yollar, baklava dilimi gibi ayrılmıştır parseller. Düz kesimli, planlı şekildedir. Merkez Camii'nin olduğu kısım şu an otoparklı caminin olduğu yer Kuran Kursu Caddesi'dir. Caminin öbür tarafı Cami Caddesi diye geçer. Köy zamanında köylü, bu iki yol arasını merkezden ormanın dibine kadar köyün ortak malı olarak ayırmıştır. Bu çok çok önemli güzel bir şey, iki yolun arası arazi. Şimdi şöyle söyleyeyim ben size Merkez Cami, eski Devlet Hastanesi, Hasan Ali Yücel Okulu, Merkez İlkokulu, park, Ulu Cami, Kuran Kursu, Hakmar'ın otoparkının olduğu yer. Orası eskiden su deposuydu, Sultanbeyli köyü su deposuydu. Dağdan kaynak suyu gelir, oraya birleşir, oradan dağılırdı. Petrol Yolu, top sahası, su deposu, muhtarlık, oradan ormana kadar devam edecekti,

muhtarlıkta son buluyor. Fakat oradan Petrol Yolundan yukarısı hep işgal edildi. Oralar ortak mal olmaktan çıktı. (Erkek, yaş 57, Göç yılı 1970).

Görüşülen kişilerin yukarıda verdikleri bilgilere göre, geçmişte köyün ortak alanı olarak bırakılan bu bölgenin, günümüzde kamusal alanların düzenli bir şekilde yapıldığı alanlar olduğu görülmektedir. Tüm kamusal alanların on yıl önce bu bölgede bir arada toplanması, nüfusun burada yoğunlaşmasını da sağlamıştır. Fakat günümüzde hastane ve kaymakamlık bu bölgeden taşınmıştır. Yeni kaymakamlık binası, belediye binasının yakınına yapılmıştır. Hastane ise Battalgazi Mahallesi'ne yeniden inşa edilmiştir. Mehmet Akif Mahallesi'nde tapu sorunları nedeniyle yeni bina yapılamadığını ayrıca yerleşim yeri kalmadığı için okul gibi eksiklik duyulan kamusal hizmetlerin getirilemediğini tüm görüşmeciler belirtmiştir. Ortak kamusal alan günümüzde işlevselliğini devam ettirmektedir fakat artan nüfusa yeterli olmadığı görülmektedir. Ayrıca Aydos Ormanı sınırına kadar planlı bir şekilde kurulan mahalle, sonraki yıllarda orman bölgelerinin işgal edildiği kaçak yapılaşmalar ile insanların toprak üzerinde mülk edinmeye çalıştığı bir mekânsal dönüşüm gerçekleştirdiği anlaşılmaktadır.

Görüşmelerde mahalle muhtarı ve mahalle sakinleri tarafından aktarılan okul eksikliği ve hastanenin taşınması, eski caminin yıkılıp modern görünümlü otoparklı yeni caminin yapılması, Suriyeli esnafların bulunduğu sokak, meydandaki düzenlemeler gibi değişimlerle yaşanan mekândaki pratikler anlaşılmaya çalışılmıştır. Mehmet Akif Mahallesi, her çarşamba günü kurulan pazarıyla, eski devlet hastanesiyle, merkez cami ve Sultanbeyli meydanı, Sultanbeyli'de yaşayan vatandaşların yılladır deneyimlediği ortak mekânlar olmuştur. Bu bağlamda Mehmet Akif Mahallesi'nin mekânsal değişimlerin ve toplumsal ilişkilerin en dinamik yaşandığı mahalle olduğu görülmektedir. Mahallenin on yıllık değişimi, ilk olarak mahalle muhtarı tarafından aktarılmıştır:

Mehmet Akif Mahallesi, eski olduğu için burada herkes yerini almış, ev yapmış, muhtarlık yaptığım dönemler içinde okul yaptırmayı çok istedim fakat yer olmadığı için yaptıramadım. Orman tarafı var. Belediye okul yapar mı bilmiyorum ama orman da devletin okul da devletin, yapılabilir. Bizim mahallede her şey vardır. Hastane bile buradaydı. Hastanenin taşınmasıyla mahallemiz esnaflar açısından kötü etkilendi, dükkânlar taşındı, boşaldı. Mahallemiz şenlikliydi, şimdi şuradan aşağıya doğru bir in bak, dükkânlar hep boş. Şu anda mahalle fakir bir mahalle. Gerçi benim mahallem merkez olduğu için kuyumcular, büyük Çarşamba Pazarı buradadır. Kiralarda azalış sadece hastane civarında oldu, dükkân kiralari düştü, bakıyorsun aşağıda adam dükkânı tutmuş, bir hafta on gün geçmeden kapatmış, gitmiş. Gelen yok, giden yok. Ama Suriyeliler geldikten sonra genel bir artış oldu. Özellikle o Suriye

sokağında. Hastane taşınınca karşı tarafa, okulların da çoğu da o tarafta olduğu için nüfus oraya çekildi (Erkek, Yaş 60, Göç yılı 1987).

Muhtar, mahallesindeki değişimi anlatırken Sultanbeyli'nin çok fazla nüfus aldığı yıllar her yere insanların gelip ev yapması sonucu kamusal alanların daraldığını ifade etmiştir. Hastanenin değişmesi sonucu, hastane etrafındaki dükkânların kiralarının düştüğü için yeni gelen kiracıların tutunamadığı belirtilmiştir. “Şuradan aşağıya in” dediği yer, Petrol Yolu'ndan aşağıya Merkez Camii'nin önüne kadar olan, kamusal alanların toplandığı alandır. Her ne kadar hastane taşınmış olsa da muhtar, mahallenin merkezi özelliğini kaybetmeyeceğini vurgulamıştır. Mahalledeki nüfusun son on yıldır artış göstermemesinin nedeni, mahallede boş arazinin kalmaması ve okul, hastane vb. gibi kamusal kurumların kuzey mahallerine inşa edilmesine bağlanmıştır. Suriyelilerin gelmesiyle kiraların artmış olmasına değinilmiştir. Mehmet Akif Mahallesi'nde kiraların yüksek olmasına rağmen Suriyelilerin kendi mekânsal pratiklerini inşa ederek kümелendiği bir Suriyeli Sokağı oluşturdukları görülmektedir. Dolayısıyla Sultanbeyli'nin ilk yerleşim yerlerinden olan merkezi bir mahallede son gelen nüfusu temsil eden Suriyeliler, burada kendilerine yer edinebilmişlerdir.

Ormanlık bölgeleri, devletin kamusal alan oluşturabilmesi için kullanabilme gücü ve devlet yatırımlarının meşrulaştırıcı yönü mahalle muhtarı tarafından vurgulanmıştır. Dolayısıyla mahallenin altyapı hizmetleri, okul, hastane gibi kamu yatırımlarının olmasına rağmen büyük yatırımcıyı çekememesinde mülkiyet sorunları birinci etken olarak gösterilebilecekken muhtar, bu durumu mahallerinde boş yer olmamasıyla açıklamaktadır. Mahalle sakinlerine göre, mahallede son on yılda sadece altyapı hizmetinin geldiği belirtilerek on yıl içerisinde ciddi bir yapılaşmaya gidilmediği görülmektedir. Detaylı bilgi edinildiğinde tapu sorunu nedeniyle yeni bina yapılamaması, hastanenin taşınması, okulların yetersizliği ve meydan düzenlemesine ilişkin yapılı çevrede gerçekleşen olumsuzlukların dile getirildiği görülmektedir. Bu anlamda sermaye, yapılı çevre üretiminin gerçekleşemediği ve mülkiyet sorunun devam ettiği güvencesiz alanlara yerleşim sağlayamamaktadır.

Mehmet Akif Mahallesi'nde görüşme gerçekleştirilen mahalle sakinleri 2010 yılından sonraki değişimi anlatmaları istendiğinde ilk akıllarına köyün kuruluş yılları gelmiş ve anlatım köyün kuruluş yıllarından başlayarak günümüze kadar olan süreyi kapsamıştır. Yıkılıp yeniden yapılan ve değişen yapılar, köye ait oldukları dönem

içerisindeki haliyle değerlendirilmiştir. Örneğin Merkez Cami, köy camisi olarak, hastane, köyün eski sağlık ocağı olarak, okul ise köy okulu olarak tarif edilmiştir. Mehmet Akif Mahallesi'nin köy yerleşimini deneyimleyen görüşmecilerin hafızalarında mahalleleri hep köy haliyle hatırlanmış ve o değişim anlatılmıştır. Deneyimlenen mekânın daha çok topluluk ile olan ilişkisi ön plana çıkarılmıştır. Görsel 3.8'de Mehmet Akif Mahallesi'nde yeni yapılan cami arkasında yıkılan okul, köy zamanındaki öğrencileriyle birlikte görüntülenmektedir.

Görsel 3. 8. 1970'li yıllarda Mehmet Akif Mahallesi köy okulu (Erkek, Yaş 57, Göç yılı 1970)

Nüfusun hızla artmasına neden olan TEM Otoyolu açılana kadar yerleşim seyrek bir şekilde devam etmiştir. İlerleyen yıllarda Mehmet Akif Mahallesi'nin nüfusuyla birlikte yapılaşma anlamında yaşanan değişim ve dönüşüm zaman içerisinde toplumsal ilişkileri değiştirdiği ve zayıflattığı görülmüştür. Hatta bu mahallede yapılan görüşmeler sonucu burada yaşayan insanlar, bu değişimin artık burayı yaşanamaz hale getirdiğini belirterek çoğu komşularının yavaş yavaş göç etmeye başladığını, kendilerinin de gitmek veya taşınmak istediklerini ama yine de Sultanbeyli'yi çok sevdiklerini ifade etmişlerdir. Mehmet Akif Mahallesi ilk köy yerleşimi olarak merkez bir mahalle olduğu için diğer mahallelerden farklı olarak kamusal alanlarının olmasıyla nüfusu çekmiş ve şehrin merkezinde kalan bir mahalle olmuştur. Sultanbeyli'de yaşayan hemen hemen herkes pazarın ve kamusal alanların bulunduğu bu mahalleyi deneyimlemiştir. Mahallede eski güvensiz yapıların fazla olması ve köy özelliğini kaybetmiş olması, insanlarda göç etme fikrini oluşturan temel nitelikler haline gelmiştir. Göç etmek istenilen yerler, kırsal özelliği ön planda olan yerler veya lüks güvenli sağlam yapılar olmuştur. Yapılaşma anlamında 1990'larda TEM Otoyolunun yapılmasıyla hızla nüfusun geldiği ve bir anda sağlıklı, plansız yapıların yapıldığı dile getirilerek mahallenin günümüzde sağlıklı ve

dayanıksız yapılarla dolu olduğuna dikkat çekilmiştir. İnsanlar ilk geldiklerinde yaşam mekânlarını üretmek için kendileri için ev yaparken bu durum da o evlerin sağlıklı bir yapıda olması, mahalle sakinlerini korkutmaktadır. Tapu bedellerini ödeme zorluğu çözülür çözülmez kimi görüşmecinin göç etmek, kiminin ise tapu bedelini ödeyemeyeceği için evini müteahhitte vermek istediği görülmüştür. Ev sahibi olamayan, kiracı olan görüşmeciler ise eski köy hayatını hatırlatacak, aynı zamanda sağlam inşa edilmiş binalara taşınmayı düşünmektedirler. Dolayısıyla mahalleyi içine alan şehir hayatı, insanları kendinden yavaş yavaş uzaklaştırarak gelecek planı yapmaya zorlamakta ve tek çare olarak kentsel dönüşüm veya göç etmeyi düşündürmektedir. Sultanbeyli'nin yapılaşmasına toplumsal ve mekânsal değişimine ilişkin görüşler ve göç planları şöyle ifade edilmiştir:

Özellikle 1990 yıllarından buralar çok değerlendirildi. Buralarda çok arazi, arsa satıldı. İnsanlar zenginleşti, değişti. Mesela şimdi ben evimden çıktığım zaman birçok kişiyi tanımam, eski komşularım tanıdıklarım tek tük var. İnsanlar eskisi gibi değil tavırlar değişti herkesin arasında bir mesafe var. Benim tanıdıklarım ya vefat etti ya da buradan göç etti. Burada bizim alıştığımız hayat düzeni kalmadı. Mesela biz de göç etmeyi düşünüyoruz. Şu anda tapu problemi olduğu için satamıyoruz. Bayağıdır gitmek istiyoruz buradan, bir takım hukuki işler dolayısıyla gidemedik. Tapu meselesini halledip Marmara çevresine İzmit'in Karamürsel gibi yerlerine göç edip bağ bahçe işleriyle uğraşmak istiyoruz. Zaten Karamürsel'den bir bahçe aldım, hafta sonu ailemle gidiyoruz. Bizim köyümüz yok göçmen olduğumuz için Sultanbeyli köydü bizim için ama şimdi burası da değişince yeni yeni köy edinmeye başlayacağız gibi olacak. Karamürsel'de aldığımız yere hafta sonu gideriz. Gittiğimiz yerde yeni olduğumuz için bizi kimse tanımaz, ama orada kim geçerse traktörle "Ahmet abi, Mehmet abi ooo!!" "Komşu hoş geldiniz." Mutlaka selam verir. Burada selam verirsin, gürültüden kalabalıktan selam ulaşmaz. Göç etmek isteyen çok var. Göç eden de var ama şimdi gidemiyorlar, hukuki işler hallolsa giden çok olur. (Erkek, Yaş 57, Göç yılı 1970).

Görüşmeci nüfusun artmasıyla bu bölgenin değerlendirilip ilk yerleşenlerin zenginleşmesiyle insanların değişmesinden bahsetmiştir. Ayrıca mahallenin köy özelliğini yitirmesi, toplumsal ilişkilerin çözülmesi, insanları kendilerine sosyalleşebilecekleri yeni alanlar bulmaya zorlamıştır. Ailesi Arnavut göçmeni olan, kendisinin doğum yeri Düzce olan emekli öğretmen, meydan kullanımına ilişkin deneyimlerini anlatırken kalabalık nüfustan ve bu nüfusun eğitimsiz, argo tavırlarından hoşlanmadığını, bu tarz insanları sevmediğini, onları görmemek ve duyamamak için göç etmek istediğini ifade etmiştir. Bu nedenle göç etme fikri zihinlere yerleşmiştir. Nüfusun

artması, mahalleye yeni insanların gelmesi, çok katlı plansız binaların yapılması ve şehir hayatının getirdiği bireysel ilişkilerin artması sonucu mahalledeki ilişkiler çözülmüş ve tekrar eski birincil ilişkileri kazanabilmek için hafızalarda gitmek istenilen yer, köy mekânı olarak tasarlanmıştır:

Ben Sultanbeyli'ye 1988'de geldiğimde Mehmet Akif Ersoy Mahallesi'nde tek katlı evler çoktu. Sonra çok katlı evler olmaya başladı. Mehmet Akif dışında diğer mahallelerin hiçbiri yoktu. Biz geldiğimizde hep boş tarlaydı. Otoban da yoktu. Burası Mehmet Akif değildi. Burası Sultanbeyli'ydi. Bu binaların hiçbiri yoktu. İstanbul değişim geçirince Sultanbeyli'de aniden birdenbire kıymetlendi. İstanbul'da satılacak yer kalmadı, arazi kalmadı. İster istemez Sultanbeyli kıymetlendi. Bu otobanın yapılması falan Sultanbeyli'yi İstanbul'a çok yakınlaştırdı. Zenginler de gelmeye başladı. Fakir bir adam, 100 binlik arsası oldu bir trilyon, bir trilyonu alan adam aldı parasını, köye veya başka bir şehre yerleşti. Şu an bu halen yaşıyor. Sultanbeyli'nin tapu sorunu çözülemedi, hâlâ tapu sorunu var. Mesela oturduğumuz binanın tapusu yok. Tapusu çözülmeye başladığı zaman 150 binlik daire 500 bin veya 1.5 trilyon olacak, adam niye beklesin burada, satıp gidecek. Böyle bir değişim geçiriyor. Tapu sorunu çok etkileyecek bir de kentsel dönüşümden bahsediliyor. Tamamıyla değişecek burası fakir köylü kesim, zamanında kıt kanaat dışından tırnağından arttırarak yaptırmış insanlar buraları satacaklar. Gidecekler, durmayacaklar. Şimdi bile Sultanbeyli'nin eski yerlilerinden çok giden oldu 1500 kişiye 1000 kişisi Sultanbeyli'den çıktı. Bu gitmeler 10 sene öncesinden başladı. Adam Balıkesir, Edremit gibi İstanbul'a yakın güzel ilçeler var oralara gittiler. Bizim buradan grup grup gittiler. Hem de kendi memleketlerine bile değil, başka yere gittiler, Erzincanlı Erzincan'a gitmedi, Gümüşhaneli Gümüşhane'ye dönmedi ha dönenler de var ama. Balıkesir, İzmir, İzmit, Bursa, Yenişehir'e çok yerleşen oldu. İstanbul çevresini tercih ettiler yine bir İstanbul'a yakınlık istemeleri söz konusu oldu. (Erkek, Yaşı 60, Göç yılı 1988).

Mahalleye 1990 yılı öncesinde gelenlerin fakir ve zorlu şartlarda gerçekleştirdikleri konut üretiminin, zamanla insanların lehine olduğu ve insanların zenginleşmesiyle Sultanbeyli'de bir göç hareketinin başladığı, bu göç ile eski toplumsal ilişkiler, köy hayatı aranırken kendi memleketlerinin değil İstanbul'a yakın, daha kırsal alanların tercih edildiği görülmüştür. TEM Otoyolu'nun açılmasıyla nüfusun bir anda artması sonucu Sultanbeyli'nin değerlendirildiği ve burada yaşayan yerlilerin zenginleştiğini ifade eden görüşmeci, tapu sorunun çözülmesiyle bu mahallenin insanların tekrar bir zenginleşme geçireceğini düşünmektedir. Bu anlamda kentsel dönüşüme zenginleşme aracı olarak bakılmaktadır. Görüşmeci bu mahalleden taşınma planlarını belirtirken yeni evini yine Sultanbeyli'den almak istediğini, çünkü az çok İstanbul'un diğer ilçelerine

bakarak Sultanbeyli'nin eski toplumsal ilişkilerini koruduğunu düşünmektedir. Kuzey mahallerindeki yeni binalar ve yapılaşmadan bahsederek oradan ev sahibi olmak istediğini, kuzey mahallesinin özellikle Adil Mahallesi'nin diğer mahallelere oranla daha düzenli görünen yapılaşmasından dolayı tercih edildiğini ifade etmiştir:

Sultanbeyli'nin her mahallesini bilirim. Son on yıldan beri en güzel yeri Adil Mahallesi, o beğenmediğimiz uzak mahalleler, binalar şekilli, site içerisinde insanlar, daha zengin kesim. Dükkânıma geçenlerde taksi şoförü bir müşterim geldi. O da Sultanbeyli'nin eski çocuklarından birisi. Ev alacağımдан konu açılmıştı, “abi” dedi “yani ev alacaksan oradan al” dedi “insanlar taksiye binip inerken benimle kalkıp pazarlık yapmıyor. 28 TL tutuyorsa kalkıp 30 tı atıyor” dedi. “Yani burada Sultanbeyli içi gibi değil” dedi. “Geleceksen oraya gel” dedi. “Daha temiz” dedi. Düşünüyorum. On numara binalar. Şimdi İstanbul'da olduktan sonra bahçeli ev hayal, bahçeli ev villa demektir. O bizi aşar, ama onun yerine bu sitede oturmak daha iyi, park yeri, oyun havuzu, var. Az da olsa içinde yeşillik var. Her türlü hizmeti içinde, ulaşım desen, hemen ona göre bağlanıyor. Havası temiz, etrafı ormanla çevrili, insanları ise ne kadar köylü kesim, fakir kesim, işçi kesim de olsa. İnsanları daha insan bozulmamışlar. İstanbul'da herkes birbirini yiyor. O onu nasıl kandırmanın peşinde. Sultanbeyli'den daire alıp yaşamak istiyorum. Hem buraya alıştım hem de kiradan kurtulmam lazım. Bütün çevremiz de burada, çocuklar isterse Balıkesir'e giderim. Dünürüm de Sultanbeyli'de yaşıyordu, şimdi Bilecik'te bir köyde ev yapıyor, gidip orada oturacak. (Erkek, yaş 60, Göç yılı 1988).

Sultanbeyli'nin yapısal anlamda lüks sitelerin olduğu mahallede, taksi şoförünün anlattığı gibi müşterinin pazarlık yapmadan fazla para verdiği durum, görüşmeci tarafından zenginlik ve güzellik göstergesi olarak algılanmaktadır ve böylelikle taşınılmak istenilen mahallenin, Sultanbeyli'den ayrıştırıldığı görülmektedir. Mahallede, 30 yıl ve üzeri ikamet eden müstakil evi olan veya kirada oturan görüşmecilerin hepsinin mahalledeki değişimler sonucunda bir göç hayali ve planı olduğu görülmüştür. Ayrıca Sultanbeyli'nin arazisi geçmişten bugüne her dönem zenginleşme aracı olarak görülmeye devam etmektedir.

Mahalle muhtarı genel olarak Sultanbeyli'deki değişimleri anlatırken Mehmet Akif Mahallesi için diğer görüşmecilerde olduğu gibi kentsel dönüşüm üzerine vurgu yapmıştır:

Tapu meselesi çözüldü, insanlar biraz fiyat çok dedi. Problem yaşandı, sadece burası değil uzun dereden Hasanpaşa'ya kadar aynı problem yaşandı. Bugüne kadar millet tapumuzu versinler dedi. Bugünden sonra belediye tapuyu çıkardı, bu sefer yok pahalıdır denildi.

İnsanlar akıl almaz. Otobandan giriş çıkış yapıldı. Giriş çıkış yoktu, otoban Sultanbeyli'yi parlattı. Adam Harem'den iniyordu. Oradan bir daha Sultanbeyli'ye geliyordu. Sultanbeyli çok iyi bir şehir olacak diye inanıyorum o tapular falan verilirse. Bir kentsel dönüşüme girerse Sultanbeyli çok güzel olacak. Havaalanı buranın dibinde, otoban burada, kuzey otobanı burada, bir de metro gelirse Sultanbeyli tadına doyum olmaz. (Erkek, Yaşı 60, Göç yılı 1987).

Sultanbeyli'nin ulaşım ağlarıyla her yere yakınlaşması, yatırımı çekmek için bir numaralı unsur olarak gösterilmiş ve genellikle değişim olarak yapıli çevre üretimi anlatılmıştır. Dolayısıyla İstanbul'un her ilçesinde gerçekleşen kentsel mekân ve sermaye ilişkisinin gücü, burada ikamet eden insanların zihinlerinde şehirleşme ve güzellik kavramlarıyla açıklanmıştır. Sermayenin ve devletin kent mekânında oynayacağı rol, zihinlerde güzellik ve şehirleşme kavramlarıyla meşrulaştırılarak rant düşüncesini doğurduğu ve kent mekânına meta olarak bakıldığı görülmüştür. Plansız ve kaçak yapılaşmalarıyla ilçe olmadan kurulan Sultanbeyli, geçmişten günümüze arazi üzerinde önce yaşam için üretilen konutların inşa edildiği daha sonra ise araziye rant olarak bakıldığı bir kent olmuştur. Günümüz de tekrar bir dönüşüm geçirip rant elde etme düşüncesiyle mega projeler desteklenmektedir. Özellikle Mehmet Akif Mahallesi'nde ikamet eden insanların bu anlamda tek korkusu, tapu bedellerini ödeyememektir ama bunu da bir şekilde kredi çekerek veya müteahhit bularak halledebileceklerine inanmaktadırlar. Böylelikle belediye, insanların çareyi bankalarda veya müteahhitlerde aramasına neden olmaktadır. Bu da sermayenin yerel yönetimle kurduğu en başarılı ortaklık olarak görünmektedir.

Diğer görüşmeciler, mahallenin tapu sorunu çözülür çözülmez mahallenin bir değişime girmesi gerekliliği üzerinde durmakta, eski konutların dayanıksızlığına dikkat çekmektedir. Mahalleden göç etme planları veya isteklerini ifade etmektedirler:

Ev alacağız, nerede uygun bulursak oraya gitmeyi düşünüyoruz. Tuzla olabilir. Oğlum orada çalışıyor, iş yerine yakın olsun istiyoruz. Burada kalırsak Adil Mahallesi olabilir. Buradan taşınmak istiyorum. Tapular çözüldüğünde burası da çok pahalı olacak, evler hep eski burada alternatif yok. Geri dönüşüm falan da başlanmadı. Kentsel dönüşüm yok. O yüzden Adil Mahallesi'nde şartlar daha uygun gibi. (Kadın, Yaşı 54, Göç yılı 1988).

Tapu sorununun çözülmesiyle yeni bir dönüşüm hayal eden görüşmeci eski yapıları yoğun olan bu mahallede artık yaşanılmaz olduğu için göç etmek istediğini belirtmekte ve kentsel dönüşümün bir an önce olması gerektiğini vurgulamaktadır:

Ben yedi yaşındayken babam vefat edince İstanbul Etiler'den geldik buraya İlk geldiğimizde tam bir Anadolu köyüydü. Sadece bir cadde asfalttı. Arabalar çamura batardı. Birer katlı evler vardı, insanlar maddiyat olarak toparladıkça çocuk evlendirmek için kat atıldılar. Otobandan sonra yavaş yavaş değişmeye başladı. Ben köyü çok sevdiğim için zorlanmadım. Mesela Etiler'de toprak yoktu hiç, hep asfalttı kendi evimizin önüne kadar. Burada şartlar bizi yoruyordu inek, hayvan ama alıştık köy hayatına. Şimdi buraların köy özelliği kalmadı, param olsa bir köye yerleşip giderim diyorum. Burada yıllardır tapu konusu değişmedi, bazı evler deprem için yıkılıp yapılması lazım, belediyenin kontrol etmesi lazım, her depremde içimiz sızlıyor. Buraları devletin yenilemesi lazım, insanlar çok korkuyor. Ölüm Allah'ın emri ama toprak taşın altında kalıp ölmek başka bir şey. Bizim evimiz var mı var, bir kat daha atayım diyorsun. Bunun altında kalacağız diye düşünmüyoruz. (Kadın, Yaşı 60, Göç yılı 1970).

Eski yapıların yenilenmesini istemekte ve mahallenin köy özelliğini kaybetmesi sonucunda insanlar göç etmek istemektedir:

Sultanbeyli Tünel geldikten sonra değişti, AK Partiden sonra değişti, otoban açıldı. Ooo muhteşem oldu, otoban sayesinde Sultanbeyli'yi keşfedenler oldu. Viaport AVM, havaalanına gidenler, hâlbuki Anadolu'ya giden yol Sultanbeyli'den geçiyordu, herkesin bilmesi lazım. Bir gün Okan Bayülgen'in programında birine soruyorlar "Sultanbeyli'ni biliyor musun?" "Yoo bilmiyorum" diyor. "Nasıl bilmezsin? Her gün oradan geçiyorsun" diyor. "Bilmiyorum" diyor. "Ama sen Anakara'ya giderken oradan geçiyorsun, Gebze'ye giderken oradan geçiyorsun, sen nasıl bilmezsin Sultanbeyli'yi" diyor. Ben o zaman dedim ki "vay be Sultanbeyli neymiş?". Bağlantı yolu yapıldıktan sonra çok iyi oldu, ulaşım çok iyi, her yere ulaşım var. Ama ben mesela hâlâ burada oturmak istemiyorum. Kurtköy'e taşındım. Ama buradan da kopamadım, bu mahallede yıllardır yaşıyordum, şimdi kafem var. Yine her gün bu mahalledeyim. Kurtköy daha gelişmişti, ama Kartal, Kadıköy ve Pendik otobüsleri geçiyor sadece. Sultanbeyli'de ise her yere giden otobüs bulabilirsiniz. (Kadın, Yaşı 38, Göç yılı 1987).

Yıllardır bu mahallede yaşayan görüşmeci birkaç yıl önce Kurtköy'e taşınmış ama kendi iş yerini Sultanbeyli'de kendi mahallesinde açmıştır. Sultanbeyli'den tam anlamıyla ayrılamamıştır. Sultanbeyli'nin ulaşım ağlarının hareketliliğine vurgu yapılmıştır.

Tapu sorunu, mahallenin eski bir yapıda kalmasının önündeki en büyük engel olarak görülmektedir. Mehmet Akif Mahallesi'nde görüşülen herkesin, on yıl sonraki süreç ve değişime yönelik olarak mahallede bir yenilenme projesi beklentisine sahip olduğu görülmektedir. Yıllardır tapu sorununun çözülmeişinin bu mahallenin bir

Ataşehir olmasını engellediği, eğer bu sorun olmasaydı Sultanbeyli'nin bu kadar yavaş gelişmeyeceği daha farklı olacağı belirtilmiştir. Bu anlamda Ataşehir'deki yüksek dev binalar gelişme olarak değerlendirilmiştir. İnsanlar gelişmeden bahsederken hep binaların yapısıyla ilgilenmişlerdir. Kültür ve eğitim konusu hep ikinci planda tutulmuş veya hiç değinilmemiştir:

Tapular verilirse, bu şekilde kalırsa nüfus yeniden değişime uğrayacak. Kentsel dönüşüme girerse bir Ataşehir olabilir. Otoban girişi çıkışı var. Arazi müsait. Merkezlere 50'şer katlı binalar yapılacak, etrafa doğru yayılacak ama bu biraz uzun vadede olabilir. (Erkek, Yaşı 60, Göç yılı 1988).

3.3.1. Mehmet Akif Mahallesi, değişen ilişkiler ve meydan kullanımı

Mahalleye yeni yapılan otoparklı cami ve meydan düzenlemesi dolayısıyla meydan kullanımına ilişkin mekânsal kodlamaların yapıldığı görülmüş ve mekânsal pratikler anlaşılmaya çalışılmıştır. Görüşülenler tarafından komşuluk ilişkilerinin on yıl öncesine göre daha zayıf olduğu belirtilmiştir. Sultanbeyli'nin hızla artan nüfusu sonucu mahalleye sonradan yerleşen insanlar kültürsüz ve pis olarak adlandırılmış. Mahalle sakinleri, mahallede dinlenilecek, gezilip görülecek bir yer olmadığını, mahallede kullanım alanlarının market, pazar ve kafelerle sınırlı olduğunu ifade etmişlerdir. Mahalle dışında ise İstanbul'un diğer ilçelerinin tercih edildiği görülmektedir. Sultanbeyli'nin İstanbul'un diğer ilçelerine uzaklığı bilindiği için dinlenme amacıyla veya vakit geçirmek için planlanan gezilerin çok sık olmadığı anlaşılmaktadır. Bu nedenle mahalleye yakın ve gezmek için en sık tercih edilen mekân ilçede bulunan AVM'ler olmuştur. Güney mahallerine yapılan büyük yatırımlardan biri, Sultanbeyli Gölet Sosyal Tesisleri'dir. Bu tesisin Sultanbeyli için çok güzel olduğunu belirten görüşmecilerin hepsi, oraya gittiklerini ve çok beğendiklerini ifade etmişlerdir. Fakat kullanma sıklıklarına bakıldığında yılda bir kere veya iki kere gittikleri, bu tesisi çok fazla kullanmadıkları görülmüştür. Kullanım sıklığının azlığını kimi gündelik hayatın temposunu öne sürerek açıklarken kimi oraya gelen insanların orayı iyi kullanmadığını ifade ederek belirtmiştir. Komşuluk ilişkilerinde eskiden daha sık evlerde buluşulduğu ve vakit geçirildiği ifade edilmiştir. Günümüzde ise merkez bir mahallesi olmasından dolayı kadınların çoğu zaman çevredeki kafelerde buluşarak vakit geçirdikleri görülmüştür. Saha araştırması sırasında kadınlarla yapılan görüşmede kadınların hemen hemen hepsiyle görüşme evlerinde gerçekleştirilirken Mehmet Akif Mahallesi'nde görüşme gerçekleştirilen dört

kadından üçü ile görüşmeler, Mehmet Akif Mahallesi'nde bulunan kafelerde gerçekleşmiştir. Düğün, cenaze gibi toplumsal ilişkiler mahallenin ilk yerleşim sakinlerinden oluşan komşular ve akrabalar ile devam etmektedir. Ayrıca kadınların on beş günde bir cuma günleri veya Ramazan aylarında Kuranı Kerim okumak için evlerde veya camilerde komşularıyla bir araya geldikleri ifade edilmiş, bu durumun sadece Mehmet Akif Mahallesi'ndeki kadın görüşmecilerde değil diğer mahallelerdeki kadın görüşmecilerde de değişmeyen bir ilişki olduğu gözlemlenmiştir. Dolayısıyla kadınların eski ilişkileri kuvvetli olan komşularıyla, evlerde Kuranı Kerim okumak için bir araya geldiği ve dini ilişkilerin, ortak birleştirici unsur olarak devam ettiği görülmüştür.

Evlere gider gelirdik. Şu anda insanlar, buralarda pastanelerde, kafeteryalarda görüşüyorlar. Gençler gece dışarı çıkmazdı, 10'da hayat biterdi. Ama şu anda gece yarısına kadar müzik sesi gelir bizim eve. Bayağı değişti herkes, dışarı lokantalarda, balıkçılarda gidip yemek yiyebiliyor. O zamanlar öyle bir şey yoktu. Şimdi kimse kimseyi tanımıyor, eskiden tanırdın. Nüfusun kalabalık olması hoşumuza gitmiyor. Sadece yollar asfalt, temiz, her yere ulaşabiliyorsun. Ayakkabısından giyime, eczanesinden tut her şeyine var mahallemizde. AVM'lere öylesine gidiyorum. Viaport gidiyorum mesela orada kazlar, kuşlar var, o doğal ortamı görebilmek için gidiyorum. Alışveriş için gidiyorum. Eskiden insanlar, buraları yazlık olarak kullanırmış, yazın buraya kafa dinlemek için gelirmiş. Benim ilk kirada oturduğum bahçeli ev öyleydi. İki katlı bahçesi vardı. Sahibi yazdan yaza gelip dinleniyordu. Orada iki, üç yıl kaldım. Eyüp'ten geliyordu, biz orada kaldığımız sürece tavuk falan almışlardı, tavuklarına bakıyorduk. Bazen gelip bazen gelmiyordu, meyveleri ve ağaçları vardı, salıncak vardı, köpek vardı, o yüzden çocuklarım doğal ortamında büyüdü. Şimdi değişti tabi, orayı sattılar şimdi burası şehirleştirdiği için çocukları başka yerden yazlık aldırılmış buraya gelmek istememişler. (Kadın, Yaşı 54, Göç yılı 1988).

Mahallede komşuluk ilişkilerinin azaldığı, eskiden sokakta yürürken herkesin birbirini tanıdığı bir yerden, kimsenin birbirini tanımadığı bir mahalleye dönüştüğü görülmüştür. Sultanbeyli Mehmet Akif Mahallesi'nin eskiden İstanbul'un diğer ilçelerinde kalıp burayı yazlık olarak kullanıldığı zamanki bu özelliğini kaybettiği anlaşılmaktadır. Mekân kullanım ilişkilerinin değiştiği, eskiden kadın ve erkeklerin bir yerde rahatlıkla bir şey yiyemediği, Sultanbeyli'de bu ilişkilerin değiştiği ifade edilmiştir. AVM'ler ise alışverişten çok gezilmek için gidilen bir mekân olarak kullanılmaktadır.

Mahallemizde Suriyelilerde var. Komşuluk yapmıyoruz. Onlar kendi aralarında, biz dillerini pek anlamıyoruz, komşuluk da yapamıyoruz. En eski 30 yıllık komşularla çok samimiyiz. Önce göçmenler gelmiş, bizim kendi adet ve usullerimiz yoktu, biz onlarınkine uyuştuk. Neden bilmiyorum, onlar kalabalık diye herhâlde. Kalabalıklar geldikçe, herkesin kendi

hemşerileri gelince, herkes kendi adetlerini yerine getirdi. Eskiden komşulara çok fazla oturmaya giderdik, şimdi haftada veya 15 günde bir hatimlere, sohbetlere gideriz. Onun dışında pek çıkamıyoruz. Ama yine samimiyiz. Komşularımızın lambası yanmadığı zaman bile korkarım, “acaba bir şey mi oldu” diye merak ederim. Burada eski bir mahalle olduğu için komşuluk çok. Malını her şeyini emanet edersin korkmazsın. Kiracılar gelir gider, değişir sürekli, ev sahipleri yine birbirini tanır. Saygı ve samimiyet var. Eskisi gibi çok sık gidip gelemezsek de kalplerimiz bir yani. Ramazan’da mukavele okunur komşular gelir, bir muhabbet olur. Ama insan ilişkileri bozuldu, şimdi AVM yapıldı, insanlar komşularına değil, AVM’ler gidiyor. Bu burada böyle değil bu sadece, tüm Türkiye’de, dünyada böyle. Eskiden birbirimizin evinde toplanırdık şimdi “şu kafede toplanalım bu kafede toplanalım” oluyor. Evlerde olan muhabbet gibi olmuyor, en sevmediğim de o. Eskiden İstanbul’da apartmanda oturan insanlar anlatırdı kimsenin birbirini tanımadığını “Allah Allah nasıl oluyor?” derdik, şimdi bizde de başladı. Eskiden hiç haber verip de gitme yoktu ki, şimdi tam tersi haber vermeden gidemiyorsun, utanıyorsun “acaba müsait mi değil mi” diyorsun. (Kadın, Yaşı 60, Göç yılı 1970).

Komşuluk ilişkilerinin eski komşular ile devam ettiği fakat eskisi kadar sık görüşülmediği anlaşılmaktadır. Köy zamanı göçmenlerin yoğunlukta yaşadığı 1980 öncesi dönemler Mehmet Akif Mahallesi’nde ortak bir Sultanbeyli köy adetleri olduğu anlaşılmaktadır. Ancak köy kurulduktan sonra Sultanbeyli’nin ilk yerleşenleri arasında yer alan Trabzonlu, Gümüşhaneli ve Erzurumlu kişilerin zamanla akrabalarını yanlarına getirip hemşerilik ilişkilerinin yaygınlaşmasıyla komşuluk ilişkilerinin azaldığı, hemşericilik ilişkilerinin arttığı görülmüştür. Son dönemde ise gelen kiracıların sürekli değiştiği ve yeni taşınanlarla komşuluk ilişkilerinin kurulamadığı görülmektedir. Bu bağlamda merkezi bir mahalle olan Mehmet Akif Mahallesi’nde, hızla artan nüfusla birlikte son zamanlarda komşuluk ilişkilerinin azaldığı, hemşerilik ilişkileri doğrultusunda kurulan komşulukların devam ettiği görülmektedir.

Önceki komşuluk ilişkilerimiz çok çok iyiydi. Birbirimize çıkar giderdik. İnsanlara karşı endişeli değildin, şimdi çok rahat değilsin. Gidebilmen için çok tanıdığın olması lazım. Kimse için “iyi” diyemiyorsun. Önceki ilişkilerimiz daha farklı. Yine oluyor ama sık değil, haftada bir görüşürsek iyi. Etrafımızda kafeler çoğaldı. Gece 11’e kadar müzik sesi var. Mahalle çok gürültülü. 10 sene içinde bütün komşularımız değişti, hep yeni geldi. Mahallede akrabalarım var. Hep bir aradayız. Akraba ziyareti, arkadaş ziyareti gideriz. Biz hep Trabzonlularla, akrabalarla iç içeyiz. Sülalemiz burada. Yazın dinlenmek için memlekete gidiyoruz. Aydos’a, Kartal sahil, Maltepe, Pendik ve Üsküdar’a gideriz. Gölet’e yürüyüş için akşam çay içmek için gidiyoruz. Sokaklarda yürüyüş yapamıyoruz, önceden yapardık, şimdi eşimle birlikte Gölet’e gidebiliyoruz. Akrabalarımız aynı zamanda komşularımız cenaze olunca

gider, evlere yemek götürürüz. Düğünlere de katılmak orada olmak önemlidir. Çeyizlerde kızlara hâlâ yardım edilir, bir araya gelinir. Önceleri kandillerde de toplanırdık. Camilere giderdik, teravihlere orada da görüşürüz. Eskiden alışveriş için Ümraniye giderdik şimdi Atlasımız oldu oraya gidip geliyoruz. Plato AVM eskisi gibi gidip gelmiyoruz. Atlas'ı daha çok kullanıyoruz gezmek için ve alışveriş için genelde çocukları gezmeye götürebileceğimiz zaman bile Atlas'a gidiyoruz. Şimdi Atlas daha yakın, daha iyi, o yüzden çocuklar sıkıldığı zaman oraya gidiyoruz. (Kadın, Yaşı 36, Göç yılı 1999).

Komşuluk ilişkilerinin daha çok akrabalarla kurulduğu ifade edilmiş. İlçede bulunan AVM'ler sahiplik eki kullanılarak gezmek için gidilebilecek mekân olarak anlatılmıştır. Komşuluk ilişkilerinin zayıflaması AVM'lerin açılmasına bağlanmış. Ve ilçede bulunan AVM'ler, yeni bir kültürel ilişki ağının başlangıç referansı olarak gösterilmiştir.

Evlerde toplanmak kadınlarda oluyor. Erkekler daha çok kahvehanelerde toplanır, halı saha maçları, balık tutmak falan. Şimdi AVM'ler geldi. Benim alışkanlığım pek değişmedi, gençlerin alışkanlığı çok değişti. AVM'ler zaten daha çok kafe tarzı olarak kullanılıyor. Benim izlenimime göre alışveriş de çok yapılıyor ama yemek yemek, çay içmek için buluşma noktası olarak kullanılıyor. Eskiden Sinema, tiyatro için Kartal Yakacık'a gitmek zorundaydık. O da her zaman olmazdı. Uzak olduğu için her zaman gidilecek yerler değildi ama komşuluk ilişkileri birbirine gidip gelme olayları çok fazla olurdu. Şimdi çok az, bitti gibi mahallede gidilip gezilecek hiçbir şey yok, komşu oturmaları falan çok az, çok gitmek istersek Gölet Parkı var, oraya gideriz. Gayet güzel ama biz kullanmayı bilmiyoruz, çocuk parkı çöplükten girilmez. Vatandaş çekirdek yer, süpürürler, 5 dk. sonra yine aynı olur. (Erkek, Yaş 57, Göç yılı 1970).

Komşuluk ilişkileri çok iyiydi, kapı kapamak yoktu, bizim terbiyemizi komşumuz da verebilirdi. Ceza ve ödül anlamında kimse karışmazdı, okullarda da öyleydi. Ben mahallenin çocuğuydum, herkes bana müdahale edebilirdi. Kimse buna bir şey demezdi. Hırsızlık olmazdı. Böyle bir şey yoktu. Şimdi bunlar kalmadı. AVM'lere çok fazla gitmiyorum, birtakım ihtiyaçlar için gideriz. Ama halk çok rağbet ediyor, özellikle gençler, belki gözlemlemiştinizdir. Eskiden bana çok tuhaf gelirdi restoranda ailelerle yemek yenilmesi. Alışkın olmadığımız için. "Neden evinde ailesiyle daha rahat yemiyor" diye düşünürdüm ama şimdi buralar hep öyle. Şimdiki nesil farklı, insanlar genellikle dışarıda yemeyi tercih ediyor. Belki nesil değiştiği için bize farklı geliyor. (Erkek, Yaşı 57, Göç yılı 1970).

Komşuluk ilişkilerinin azaldığı AVM kültürünün yaygınlaştığını belirten erkek görüşmeciler, mekânsal anlamda kadınların ve ailenin ev ortamında olması gerektiğini ve eskiden böyle olmasını vurgularken yaşanan değişimler sonucu bu durumun farklılaştığı anlatılmıştır. Bu durumun farklılaşmasına getirilen şaşırma duygusu ise erkek egemen

zihniyetin mekânda kurduğu tahakküm ilişkilerinin yansıması olarak okunabilmektedir. Meydan kullanımına ilişkin pratiklerde çeşitli kodlamalar yapılmış ve meydan kullanımı değerlendirilmiştir. Kadın görüşmeciler yeni cami yapıldıktan sonra meydanı rahat bir şekilde kullanamadıklarını, özgürlüklerinin kısıtlandığını ifade etmişlerdir. Hatta Sultanbeyli’de tesettürlü bazı kadınların meydandan geçmemek için yolunu değiştirdiği veya yanında birini bulundurarak meydandan geçtiği öğrenilmiştir. Bu bağlamda meydan kullanımı özellikle kadınlar için zorlaşmış, erkek egemen bir mekân özelliğini taşıdığı görülmüştür. Fakat meydanın bu derece kalabalık olması, yaşlılar ve işi olmayan insanlar tarafından gün boyu kullanılıyor olması, sadece kadın görüşmecilerin değil erkek görüşmecilerin de rahatsızlıklarını belirttiği bir durum olarak ortaya çıkmaktadır. Meydan kullanımına ilişkin deneyimler şöyle ifade edilmiştir:

Merkezde meydan düzenlemesi yapıldı da yaşlılara oturma yeri oldu, meydanda gezemez olduk. Önceki camimiz daha güzeldi, cami küçüldü, etrafına bir sürü şey yapıldı. Cami maddi açıdan bir şeyler kazandırmıştır, bence bir değişiklik olmadı, yine küçük. Zor oluyor yürümek, korkuyorsun çok kalabalık. Sadece erkekler var. (Kadın, Yaşı 36, Göç yılı 1999).

Meydan yokken orası tek bir yoldu. Şimdi çok kalabalık, artık erkekler kullanıyor orayı. Burada sanki hiç büyümemiş, yaşlanınca gelmiş gibi insanlar var. Buranın kültürüyle büyümemiş yaşlı insan çok, meydanda hep onlar oturuyor, kadınlara hiç yer kalmıyor. Cuma günü geçmek zorunda kaldım, muhakkak birine çarpmak zorunda kalıyorsun, hele hava güzelken imkânsız. Herkes bu yoğunluktan şikâyetçi, herkes merkeze geliyor. Meydan biraz yaşlıların oturacağı yer olmuş. (Kadın, Yaşı 54, Göç yılı 1988).

10 yıl öncesi kullanıyorduk. Meydan merkezdir. Meydanı amcalar bize bırakmıyor. On yıl önce ramazanlarda akşamları çıkardık, arkadaşlarla toplanıp çay çekirdek yapardık. Suriyeliler geldikten sonra oralar değişti, akşam saatlerinde özellikle yazın bir köfteler, semaverler adım başı yakıyorlar. Çok kalabalıklar. Arife günü satış yapan insanlar çıkar, gelenekselliğini kaybetmedi, sadece Ramazan ayında kaybettiği şeyler var, eskiden Ramazan ayı dükkânlar kapalı olurdu, hiçbir yerde yemek yenmezdi. Oruç tutmayan da tutana saygısından gizlice yedi. Biz dükkânımızı kafemizi Ramazan ayı kapatıyoruz. Eski Sultanbeyli aslında yok. Eskiden uzun süre kaldığında hep tanıdık insanları görürdün ya artık o yok, hep yabancı insanlar var. Ben sokağa çıkardım 10 kişiden dokuzuna selam verirdim. Ama şimdi hiç kimse tanıımıyorsunuz. (Kadın, Yaşı 38, Göç yılı 1987).

Meydan yapılmadan önce çok karşı çıkıldı. Ama güzel oldu, trafik olmuyor. Çok fazla para harcadı, keşke Sultanbeyli’nin başından sonuna gitseydi. Takma adı hergele meydanı, işsiz güçsüz insanların takıldığı yer. Eski caminin önü, eskiden amele pazarıydı orası. İnsanlar iş elbiselerini alırlar, orada birikirler, gelir vatandaş; “bana beş kişi lazım” der “10 kişi lazım”

der, işte uyduruyorum taş taşıtacak, çimento taşıtacak veya bir iş yaptıracak, seçer beş on kişiyi giderdi. Eski filmler de gördüğümüz gibi aynen. Şu anda da var, eskisi kadar kalabalık değil ama hâlâ tek tük var bu tarz işçiler. Trafik falan kaydı, pek araba gelmiyor buraya, belki ondan azalmıştır. Ya da telefon WhatsApp grupları var belki öyle iletişime geçiyorlardır artık bilemiyorum. Meydan şimdi çok kalabalık, adım atamıyorsun hâlâ hergele meydanı. Vatandaş geliyor işi gücü yoksa oralarda dolanıyor. Boş, emekli ve yaşı belli bir yere gelmiş Anadolu'da oturuyor çocuğunun yanına gelmiş veya yazın orda duruyor kışın burada ne yapacak gidecek bir yeri de yok. Bir kısım cami ve kahveye gidiyor, bir kısım oyalanıyor orada. Vakit geçirme yeri gibi, meydanda tesbihçisi tesbih satar bir şeyler satarlar, boyacısı gelir. Olmaz mı, var bitmez o işler. Ama akşam belli saatten sonra çaycılar gelir, simitçi, baloncu, millet akşam saatlerinde çıkar oturur. Gündüz gelemeler zabıta olduğu için akşam çıkarlar meydana. Baloncudan çaycıya kadar dolar hele bayram zamanları her yer satış yeri olur işportacılar dolar. Yavaş yavaş böyle bir kalabalık AVM tarafına da kaydı. (Erkek, Yaş 57, Göç yılı 1970).

Mahallenin meydanı aynı zamanda Sultanbeyli'nin merkezi olarak geçmektedir. Hemen hemen herkesin deneyimlediği bu meydanın önemli figürü Merkez Camidir. Bu meydan, mahalle sakinleri tarafından yaşlıların mekânı olarak tasvir edilirken “hergele meydanı” olarak da adlandırılmıştır. İnşaat işçilerinin yoğun olduğu Sultanbeyli’de meydan, eskiden işçilerin erken saatte görünür olduğu bir toplanma mekânı olma özelliği taşımıştır. Günümüzde ise işsiz insanların ve yaşlıların boş vakit geçirdiği bir mekâna dönüşüp akşamları seyyar satıcıların ortaya çıktığı mekânsal kullanım pratiğine dönüşmektedir. Yeni modern görünümlü cami yapılmadan önce seyyar satıcıların genellikle cami önünde sıklıkla görülebileceği fakat artık akşam beşten sonra ortaya çıkabildikleri belirtilmiştir. Yaklaşık iki yıl boyunca saha araştırması sırasında bu konuya ilişkin gözlemler sonucunda yeni otoparklı modern merkez camiye uzak alanda birkaç kulübe içinde ayakkabı boyacılarının kümелendiği görülmüştür, ayakkabı boyacıları, on yıl önce eski caminin önünde ayakkabı boyacılığı yaptıklarını belirtmişlerdir. Yeni caminin inşaatı sırasında belediyenin kendilerine bu bölgeyi yer olarak gösterdiği ifade edilmiştir. Mehmet Akif Mahallesi’nde ikamet eden kişilere göre ayakkabı boyacılarının bulundukları yer, meydanın bitimindeki en geniş kaldırımın olduğu yerdir. Bunun nedeni ise köy ’ün en eski pazarının burada kuruluyor olmasıdır. Dolayısıyla modern görünümlü

otoparklı yeni merkez cami, Sultanbeyli’de emekçi kesimleri biraz daha öteye iteleyerek yoksulluğu ve emekçi sınıfı görünmez kılmıştır.

Görsel 3. 9 Ayakkabı boyacıları, 2019 (Görüşmeci tarafından paylaşılmıştır).

Bunun en net örneği, ayakkabı boyacıları ve inşaat işçilerin cami önünü kullanma pratiklerindeki değişiklikte görülmektedir. Modern mimari veya modern yapılar yoksulluğu ve emek gücünü görünmez hale dönüştürmüştür.

Meydanı pek fazla kullanmak istemiyorum çok kalabalık oluyor, hep ara sokakları kullanırım. Aylardır oradan geçmediğim olur, çok itici geliyor bana. Öğretmenlik yaparken okula yürüyerek giderdim, ana caddeyi kullanmak istemezdim. Çok kalabalık hep arka sokakları kullanırım. Neden? Çünkü tanımadığım bir sürü işsiz güçsüz insan var, konuşmaları çok argo, biliyorsunuz. Morali bozuluyor insanın duymayayım diye gitmiyorum oradan. Çok fazla argo konuşuluyor, pek alışık değilim bu saygısızlıklara. Yeni caminin altına arabalar için otopark yapıldı, ama hiç kullanmadım. Ben arabayı hiç kapımım önüne park edemiyorum, nerede yer bulursam oraya park ediyorum. (Yaşı 57, Göç yılı 1970).

Meydanın kalabalık olması ve kullanımında güçlükler yaşanması hem kadın hem erkek görüşmeciler tarafından dile getirilmiştir. Nüfusun artmasıyla özellikle kışın Anadolu’dan çocuklarının yanına gelen yaşlı kesimin yoğun olarak kullandığı meydan, insanların meydan kullanım alışkanlıklarını değiştirmiştir. İnsanlar bu kalabalıktan dolayı zor durumda kalmadıkları sürece burayı kullanmamayı tercih etmişlerdir. Yeni caminin etrafına yapılan camiyle bütünlük oluşturan Kitap Okuma Evi, çay ocağı, Beyaz Masa⁸ gibi yapılardan çay ocağı sadece erkeklerin oturduğu bir mekân haline gelmiştir. Orada bir çay ocağı olması ve çevre düzenlemesiyle meydanın daraltılarak oturakların

⁸ Beyaz Masa: Kent sakinlerinin her türlü şikâyet, istek ve görüşlerini iletebilecekleri bir belediye birimi.

yerleştirilmesi, meydan kullanımını sınırlandırmış, erkeklerin kullanabildiği bir mekâna dönüştürmüştür.

Mahalle sakinlerine göre mekânsal ve toplumsal olarak değişen tek sokak Suriyelilerin gelmesiyle Suriyelilerin yoğunlaştığı ve Suriyeli esnafın oluşturduğu Ziya Ülhak Caddesi olmuştur. Sultanbeyli, Mehmet Akif Mahallesi'nde ikamet eden görüşmeciler, mahalledeki toplumsal ilişkileri, Sultanbeyli'nin köy yaşamından başlayarak son on yıldaki nüfus değişiklikleri üzerinden ilişkiler kurarak anlatmışlardır. Burada dikkat çeken noktalardan biri Sultanbeyli, köy özelliğini kaybettikten sonra artan göçlerle birlikte Sultanbeyli'nin karmaşık kültürel yapısına dikkat çekilmiştir. Köy olduğu dönemler gerçekleşen toplumsal ilişkiler Sultanbeyli kültürü, Sultanbeyli düğünü gibi ortak ilişkileri ve Sultanbeyli'nin kendine özgü kültürü olduğunu ifade eden toplumsal ilişkiler üzerinden açıklanmıştır. Görüşmeciler mahallelerinde bulunan Ziya Ülhak Caddesi'ne Suriye Sokağı ismini vermişlerdir. Bu sokak, görüşmeciler tarafından Sultanbeyli merkezinin son sokağı olarak tarif edilmiş ve bu sokakta eskiden çok az esnafın yer aldığı, kullanılmayan, eski boş dükkânların bulunduğu belirtilmiştir. Günümüzde ise Suriyeli esnafın (kuyumcu, dönerci, telefon tamircisi, giyim gıda, pastane ve kafe gibi işletmelerin) yer aldığı işlek bir caddeye dönüşmüştür. Saha araştırması sırasında aralıklarla ziyaret edilen bu sokak, herkesin Arapça konuştuğu, Arapça levhaların yer aldığı, Suriyeli olmayanların kendini yabancı hissettiği ve dikkat çektiği bir sokak olarak gözlemlenmiştir. Genellikle Suriyelilerin kullandığı, çok az Türk vatandaşının gittiği, Hızlı Tren Garı ve Marmara Hastanesi'nin bulunduğu Pendik'e ve Kurtköy'e giden otobüslerin geçtiği bir sokaktır. Sultanbeyli'de yer alan bu sokağın eskiden boş eski kullanılmayan dükkanları günümüzde Suriyeli esnafın kümelenmesiyle mekânsal ve toplumsal bir değişim gerçekleştirmiştir. Sosyo ekonomik anlamda düşük ve sermayenin girmeyeceği güvencesiz alanlarda göçmenlerin kendine yer seçtiği görülmektedir. Suriyelilerin kümелendiği bu caddenin ismi analiz edildiğinde tarihsel bir izlenim yakalanmıştır. Dolaylı olarak caddenin ismi, göçmenlerle ilgili bir çağrışım sunmaktadır. Ziya Ülhak, 1977'de Askeri darbeyle iktidara gelip İslami çizgide rejimini yürüten Pakistanlı bir devlet adamıdır. 1979 Sovyetler Birliği'nin Afganistan'ı işgali ile Ziya Ülhak, açık kapı politikası uygulamış ve Pakistan'a yoğun bir Afgan göçü gerçekleştirmiştir. Afganlar, "muhacirin" olarak görülerek Kardeşlik kavramı üzerinden Afganistanlı mültecilere kucak açılmıştır (Gül Yesevi, 2019, s. 9- 29). Dolayısıyla

Sultanbeyli’de sokak isimleri sürekli İslami ideolojileri işaret ettiği gibi bu sefer bu sokak ismi hem İslami hem de göçmenlere kucak açan bir devlet adamı ismi olmuştur. Bu bağlamda mekânlar üretilirken isimler, kodlar, işaretler ve semboller yaşayan mekânda anlam kazanmıştır. Bu sokağın mekânsal ve toplumsal değişimini çoğu görüşmeci gayet doğal bulmuş, bu duruma Sultanbeyli’nin yabancı olmadığını söylemişlerdir. Bu sokak, Sultanbeyli’de 1990’lardan sonra artan göçle birlikte hemşeri ilişkileriyle kurulan sokaklara benzetilmiştir. Orduluların yoğun olarak yerleştiği sokak Ordulular Sokağı, Trabzonluların yoğun olarak yerleştiği sokak Trabzonlular Sokağı, Gümüşhanelilerin yoğun olarak yerleştiği sokak Gümüşhaneliler sokağı, Erzurumluların yoğun olarak yerleştiği sokak Erzurumlular sokağı halk dilinde Sultanbeyli’de sıkça kullanılan tariflerdir. Sokağı kullanan veya kullanmayı tercih etmeyen kadın görüşmeciler ise sokak hakkında olumsuz yorumlarını ifade etmişlerdir.

Suriyelilerin gelmesiyle yapısı değişen sokak anlatılırken Sultanbeyli’nin önceki göç deneyimleriyle ilişki kurulmuş ve bu bağlamda toplumsal ilişkilere ayna tutulmuştur. Sokağın kullanım sıklığı ve kültürel etkileşimlerden bahsedilmiştir:

1980’li yıllarda nüfus artışı başladı. İlk zamanlarda Sultanbeyli’ye gelenler buraya adapte olabiliyordu. İlk yıllar buraya göç edenler buraya uymak zorundaydı. Sonra bu süreç biraz daha azaldı. Köy zamanında ben bir Trabzonlu gibi değildim, Sultanbeylilidim. 1990’lara kadar gelenler buraya adapte oluyordu, ama sonradan başka bir Trabzonlu geldi o akrabasını, amcasını, teyzesini getirdi derken bu bölge Trabzonlu oldu, bu bölge Ordulu oldu. Bunlar kendi kabuklarından çıkamadıkları için şive değişmedi. Birbirleriyle pek iletişime geçilmedi, akraba ve hemşerileriyle hareket ettikleri için değişime açık olmamaya başladılar. Bir mahallede yere tükürmek ayıp karşılanırken bir mahallede doğal karşılandı. Kültür değişmedi. İlk zamanlar üç Trabzonlu, üç Gümüşhaneli, üç göçmen vardı. Ama bunların hepsi yoğrulmuş kaynaşmıştı. Ortak bir hale gelmişti. Mesela şimdide Suriyeliler geldi, şu an mahallemiz Suriyelilerle doldu. Suriyeliler caddemiz var. Suriyeliler dükkânlarını açtılar, Kimseden kolay kolay alışveriş yapmazlar. Kültürlerini öğrenelim, başkasına öğretilim, öyle bir şey yok. Beraber ilişki içinde bulunsak etkileşeceğiz, anlaşacağız belki ama bu yok. Tamamen hemşericilikte de bu böyle, memleketinde ne yapıyorsa adam burada onu yapıyor. Mesela köyünde tandır vardır, burada da tandır yapmaya kalkışır. Bir yandan o sokağa hareket geldi diyebilirim. Çünkü çoğu dükkân boştu, çok fazla çalışan işlek bir yer değildi. Suriyeliler geldi, ufak tefek açmaya başlayınca şu anda hepsi doldu. O anlamda bir canlılık da oldu, kalabalık da oldu, alışveriş de oldu. (Erkek, Yaşı 57, Göç yılı 1970).

Ziya Ülhak Caddesi’nin mekânsal değişimini deneyimlemiş bir görüşmeci, bu durumu yadırgamadığını, Sultanbeyli’de hemşerilik ilişkileriyle kurulan cadde ve

sokaklara benzeterek açıklamıştır. Hemşerilik ilişkilerinde görüldüğü gibi insanlar birbiriyle daha çok samimi olur. Suriyelilerin de böyle bir özelliği olduğu düşünülerek etkileşime geçemedikleri belirtilmiş. Ziya Ülhak Caddesi Mehmet Akif Mahallesi'nde oturan görüşmeciler için geçiş güzergâhı olarak kullanılan bir sokak haline gelmiştir. Sokağı hâlâ sık kullandığını, fakat bazen kalabalıktan veya yazın yemek kokularından dolayı oradan geçilmek istenmediği ve bu nedenle sessiz sokakların tercih edildiği ifade edilmiştir.

O sokaktaki değişimi bizden biri gibi görüyorum. Sultanbeyli'ye eskiden Karadenizliler geldi bir yere yerleşti, Erzurumlular geldi bir yere yerleşti belki de aynı mantıktır onların yaptığı da. Hepsi bir arada toplandı birbirine destek çıkmak ve bir araya gelebilmek için olabilir diye düşünüyorum. Okula ders vermeye giderken kullanırdım. “Buradan geçmeyeyim” diye hiç düşünmedim, gayet güvenli bir şekilde geçtim. Sadece ben geçtiğimde yemekleri biraz ağır kokuyor, lokantalarından değişik kokular geliyor. O zaman yolumu değiştirebiliyorum. Kasapları falan biraz daha farklı gibi görünüyor. Ama kültür olarak bizim Doğu Anadolu illerimizden Gaziantep, Şanlı Urfa ve Hatay'a benziyor gibi. (Erkek, Yaşı 57, Göç yılı 1970).

Sokak değişimi, Sultanbeyli'nin yapılaşmasıyla hemşericilik ilişkilerine ve Doğu illerine benzerlik kurularak, açıklanmış, böylelikle mekân kullanımı doğallaştırılmıştır. İnsanların sokak kullanım sıklığı değişmemiştir fakat kalabalık ve işlek olan bu sokağın, insanların geçerken yemek ve baharat kokularından rahatsız olarak hızlıca geçtiği geçiş güzergâhı olarak kullanıldığı görülmektedir:

Biz Türkiyeliler, İslami duyarlılığı olanlar Suriyelileri hazmetti. Ama bu milliyetçi damara sahip insanlar biraz ırkçı bakıyor, “bunlar geldi işte şöyle yaptılar böyle yaptılar, evimiz kiralari arttı, işimiz gitti” dediler ama kiralar arttı maalesef insanlarımız fırsatçı biraz böyle. Benim yandaki dükkân normalde bin lira olması lazım. Suriyeliye bin beş yüz liraya verdiler. Bizim dükkân sahibimiz. Fırsatçı, yani herkes fırsatçılık yapıyor. Mehmet Akif'e bir yoğunlaşma oldu. Burada fakir olanı yok, herkes çalışıyor. Dükkanları var. O sokakta bahçe duvarlarıyla örülmüş müstakil evler vardı. Çok kullanılmıyordu. Merkezin son sokağı diyebilirim. Önceden dükkânların %50'si boştu. Yarısi tamirci falandı, benim dükkân bin liraysa orası 500 bindi, dükkânlar ucuzdu. Şimdi benim dükkân aynı bin lira, orada dükkân hemen şuradan sağa döndüğünde arada çok kısa bir mesafe var, girdiğin Suriye sokağında dükkân iki bin lira. Merkeze yakın olarak orada yoğunlaştılar. Bir iki tane derken bir Suriyeli pazarı oluştu orada, öyle gidiyor. Şimdilik geriye dönmezler sana söyleyeyim, burada esnafılık yapanların hiçbirisi geri dönmez. Oradan geçiyorum o sokağı kullanıyorum. Oranın şenliği daha başka, esnafılık selamlaşıyorsun, adam selamını alıyor falan, seviyorum o sokağı. Onlar da beni seviyor. (Erkek, Yaşı 60, Göç yılı 1988).

Ziya Ülhak Caddesin 'de Suriyeli esnafların yoğunlaşması ve Sultanbeyli'ye Suriyelilerin gelmesiyle dükkân kiralalarının arttığı ve eskiden kimsenin yüzüne bakmadığı dükkânların değerlendirildiği, 33 yıldır Mehmet Akif Mahallesi'nde yaşayan ve esnafılık yapan görüşmeci tarafından anlatılmıştır. Suriyelilerin gelmesiyle kiraların arttığı ve Suriyeli Sokağı olarak adlandırılan bu sokakta esnafların bulunması ve iyi iş yaptığının görülmesi Sultanbeyli'ye gelen tüm Suriyelilerin zengin olduğu yanlışlamasını yaratmıştır. Suriyelilerin dükkân açmaları, Sultanbeyli'de yatırım olarak görülmüştür, fakat Suriyelilerin İstanbul'da Sultanbeyli'yi tercih etmeleri, ekonomik anlamda bu yerlerin ucuz olmasından kaynaklandığı için geneli kapsayacak şekilde Suriyeliler için "zengin" tanımlaması yapmak oldukça zordur. Toplumsal anlamda ise görüşmeci Gaziantep'li olduğu için dil konusunda ufak tefek benzerlikleri olduğunu, biraz olsun anlaşabildikleri için toplumsal anlamda ilişkiye girebildiğini ve sokağı şenlikli bulduğu için sürekli kullandığını belirtmiştir. Mahalle muhtarı da bu sokağı anlatırken aynı şekilde Suriyelilerin zengin olduğu ifadelerini kullanmıştır.

Ziya Ülhak Caddesi, Suriyelilerin zengin olanları, kuyumcusu falan kiraladılar, dönercisi yemekçisi falan yerleşti. Türklerden hayatta bir şey almazlar, kendilerinden alırlar. Tabi biraz o caddede kiralarda yükseldi. (Erkek, Yaşı 60, Göç yılı 1987).

Kadın görüşmecilerde ise Ziya Ülhak caddesi kullanımında bir değişiklik olduğu ön yargı, beğenmeme ve rahatsızlık duyma durumu oluşturduğu görülmüştür:

Her zaman geçiyorum, daha dün oradaydım. Komşularımızın bulunduğu sokak, cadde değişti, bana kalırsa kötü oldu. Hep birbirlerinden alışveriş yapıyorlar. Yani Arapça tabelalar çok, sanki Sultanbeyli değil. Oradan Kurtköy otobüsleri geçiyor. Sultanbeyli'nin imajını bozuyor bence kötü etkileniyor Sultanbeyli. Çarpık kentleşme vardır ya çarpık binalar, işte o sokakta çarpık kötü bir görüntü. Çarpık düzensiz, ben buraya kendi kafemin önüne iki sandalye, iki masa çıkaramıyorum. Ama onların mankenleri bile dışarda sokakta duruyor. Sultanbeyli'nin görüntüsünü, imajını, reklamını kötü etkiliyor. Bizim dükkânlarımıza hiç gelmezler kendi dükkânlarından alışveriş yaparlar. Sadece o sokağı beğenmiyorum. Oradan geçmek dahi istemiyorum. Çocukken oyun oynadığım komşularımın oturduğu bir yer. Şimdi bambaşka bir yere dönüşmüş tanıyamıyorum. Tanınmaz bir durumda. (Kadın, Yaş 38, Göç yılı 1987).

Sokaktaki tabelalar ve görüntü beğenilmeyerek Sultanbeyli'nin diğer ilçeler tarafından görüleceği ve bundan kötü etkileneceği düşünülmüştür:

O sokaktan her zaman geçiyorum. Benim için bir şeyi yok kabalıktan ziyade, ama biraz onların da denetlenmesi lazım. Mesela yedikleri şeyler dışarıda oluyor, kokusu çok oluyor. Çöpleri çok atıyor bazıları. Şimdi de bir şey demek istemiyorum. Merkeze çıkmak için o sokaktan geçmem gerekiyor her zaman kullanıyorum. Oralar komşularımızın binaları ama sadece kiraya vermişler. Para aşkı işte. O zamanlar o dükkânlar boştu, fazla alışveriş yapılmıyordu. Kiralar çok pahalı biraz, “nasıl olsa parayı veriyor” diye haince davranılıyor. O sokağın öyle olması halkın suçu. Buralar boştu, Suriyelilere verdiler. Herkes bayılıyor vermeye. Biraz görgüsüzler, saygı yok. Kadın geçerken paldır küldür konuşuyorlar. Hiçbir Suriyeli’nin dükkânına girmedim girmem de. Samimi de olamadık. Suriyeliler de siyah feraceleri bırakmış normal bizim gibi pardesü giyiyorlar, onları da değiştirdik. (Kadın, Yaşı 60, Göç yılı 1970).

Sokak kullanımında bir değişiklik olmadığı, fakat yemek kokuları ve Suriyelilerin kendi hal ve tavırları kadın görüşmecinin sokaktan geçerken rahatsız olmasına neden olmaktadır. Giyim anlamında ortak benzerlik kurulmuştur. Komşuluk anlamında ise ilişkilerin oluşmadığı görülmüştür:

Suriyelilerin kullandığı bir cadde bizim ilişkimiz pek fazla yoktu, burada bir iki tane vardı kiracı, önce kimse vermek istemedi ama sonra “önce bir tanışın sonra vermezseniz vermeyin” oldu, komşularımız baktılar memnun kaldılar, verdiler kiraya. O sokaklara gidiyorduk. Ama değişti, şimdi yürüsem de tek yürümek istemiyorum. Eşim biraz anlaşıyor onlarla dükkânı var. Suriye ve Gaziantep yakın oldukları için dil yönünden biraz anlaşabilmışlerdi, benzerlikler olmuştu. (Kadın, Yaşı 54, Göç yılı 1988).

Bir kadın görüşmeci rahatsızlık duyduğu için tek başına o sokaktan geçmemeye özen gösterdiğini ifade etmiştir. Bu durumda kadınların sokak kullanımda bir kısıtlama yaşandığı ve mekân kullanımlarının eskiye göre değişiklik gösterdiği görülmüştür:

O sokağı çok sık kullanmıyorduk hâlâ da kullanmıyoruz. Ben biraz önyargılıyım. Yani onlara karşı ön yargım var. Yani rahatlıklarını görünce sanki böyle içten içe öfkeleniyorum. Markette göreyim, çok rahatlar, biraz geri durayım yok, daha öne atılıyorlar, hastane market vs. hâlâ pis geliyor o insanlar bana. Komşumuz vardı ama evine gitmedik hiç, arada mukavelelerde denk geldik. İster istemez ön yargı oluyor. Mesela o sokağın değişmesi hiç hoş olmadı. Tamamen yerleştiler, çok rahatlar. Bence oralar kiraya verilmiyordu, Suriyelilere pahalıya vermişler, yoksa kolay kolay vermezlerdi, o sokak öyle değişmezdi. (Kadın, Yaşı 36, Göç yılı 1999).

Kadınların çoğunlukla sokağı kullandıkları ama geçerken rahatsızlık duydukları ifade edilmiş, çoğu bu sokağın değişmesinden memnun kalmadığını belirtmiştir. Hiçbirinin Suriyeliler ile komşuluk ilişkileri geliştiremediği ve bir iletişim kuralamadığı

görülmektedir. Köy yerleşim alanının son sokağını oluşturan bu cadde, son on yıl içerisinde boş dükkânların veya evlerin kullanılmadığı bir bölge iken günümüzde Sultanbeyli'nin yaşadığı yoğun Suriye nüfusunun mekânsal pratiklerini gerçekleştirebildiği yere dönüşmüştür.

3.3.2. Sermaye yatırımlarının yönü, kuzey mahallelerindeki değişim

Mehmet Akif Mahallesi'nde ikamet eden görüşmeciler, kuzey mahallelerine son on yılda yapılan binaların, sitelerin ve lüks konutların gelmesini kendi mahallelerinin yapılaşmasından farklı olarak açıklamıştır. Konut yatırımlarının ve devlet yatırımlarının (hastane, okul ve kültür merkezi) kuzey mahallelere yoğunlaşması tapu sorunun çözülmesi ile 2B'li arazilere verilen imar izni ve boş arsaların çok olması şeklinde yatırımcıların Battalgazi Mahallesi ve Adil Mahallesi'ni tercih ettiği düşünülmüştür. Ayrıca orada boş arsa olması şeklindeki söylemler, yatırımın meşrulaştırma aracı olarak görülmüştür. Paşaköy bağlantı yolu ve TEM Otoyolu arasında kalan bu mahallelerin değişimi Sultanbeyli'nin İstanbul'la birleşmeye devam ettiğinin ve kent biliminde olduğu gibi yol giden yerin yerleşimi çektiği görülmüştür. Bu anlamda yapılan yeni yapılar lüks sitelerin Sultanbeyli'de kuzey mahallelerinde bulunması ve (Battalgazi Mahallesi'ndeki ve Adil Mahallesi'ndeki) değişim Mehmet Akif Mahallesi'nde oturan görüşmecilere sorulmuştur:

Oraların 2B arsaları verildi. Oralar yeni yeni yapılıyor. İnşallah burası verilirse buralarda şehirleşecek zaten burası da şehirde. Binalar biraz eski olduğu için binalar yeniden verilip güzelleşecek inşallah. Sinpaş falan orası süper oldu. Bu mahalleye de tapular verildikten sonra bekliyoruz. İnşallah güzelleşecek. Tapusunu alan buralarda bir şeyler yaptı. Adam o zaman gecekondular yapıyor ya üç kat yığma yapıyor. İnsanlar eskiden deniz kumuyla yapıyor buraları, beş kat ev yapmış asansör bile koymamış. Şimdi son sistem binalar yapılıyor. Yapanlar çok güzel binalar yapıyor. Hastane oraya taşındığı için fiyatlar arttı, daha arsa almak mümkün değil oradan. Benim orada bir dönüm yerim vardı. Birinden almıştım o da öldü gitti, rahmette vermem ona paramı yedi gitti. Arsayı da Aydın Doğan aldı dediler. Sadece ben değil bir sürü var öyle. Kaç kişi mağdur oldu. Haram zıkkım olsun ona. (Erkek, Yaşı 60, Göç yılı 1987).

Mahalle muhtarı yeni yapıların şehirleşme göstergesi ve güzellik göstergesi olduğunu vurgulamış kendi mahallesinin eski yapılaşmasını ön plana çıkarmıştır. Kentsel arazide yaratılan rant değerinden pay alarak mülk sahibi olma düşüncesi yerleşmiştir. Ayrıca Sultanbeyli'de arazilerin mülkiyetine ilişkin belirsizliklere dikkat çekilmiştir.

Kuzeye doğru yeni binalar var. Çünkü tapulu oralar. Bizim de tapumuz var ama üzerimize değil. Orada kendi isimlerinde tapuları var. Binalar o mahallelerde daha yeni, deprem yönetmeliğine de uygun, burada binalar eski, güçlendiren yok burada, binaların çoğu öyle. Orada siteler var daha derli toplu, yollar daha geniş, daha düzgün okullar oraya kaydırıldı benim çocuğumun biri orada okula gidiyor. Daha güzel görünüyor. O mahalleler de yeni binayı görünce şüpheniz olmuyor, belki makyaj ama belki daha sağlam görülüyor, birde yeni olduğu için psikolojik olarak bu binalar daha iyi denetlenmiş diye düşünüyoruz. Bence oraların hızlı gelişmiş olması izin konusunda dolaylı. Bir de yol geçiyor bilirsiniz, yol geçince hemen etrafına birikmeye başlarız biz. Onun da etkisi olur, tapunun da etkisi olur. Eskiden oralar da çiftlik arazisiydi yapı olarak köşk vardı Adil Mahallesi'nde terk edilmiş, tarım ve hayvancılık yapılıyordu. Biz arkadaşlarla bisikletlere binip dut yemeye giderdik o mahallelere, uzaktı, köyün dışı olarak geçirdi. Herhangi bir yerleşim yoktu. 1980'li yıllarda o taraftaki ormanlar bombalanırdı, biz buradan seyrederdik. Askerler tatbikat yapardı. Camilerde anons yapılırdı, “oralara hayvanlarınızı götürmeyin tatbikat yapılacak” diye. “Bir hafta gitmeyin” derlerdi başınıza bir şey gelmesin diye (Erkek, yaş 57, Göç yılı 1970)

Çocukluğu Sultanbeyli'de geçmiş olan görüşmeci, kuzey mahallerinin değişiminin en önemli nedenini tapu sorunun olmamasıyla ilişkilendirirken yapılaşmasını eski haliyle karşılaştırmıştır. Eskiden orman alanlarının, bahçelerin, tarım ve hayvancılık yapılan yerlerin boş olduğu ifade edilmiştir. Günümüzde ise görüntü olarak daha farklı makyajlı bir Sultanbeyli anlatılmaktadır. Sitelerin ve lüks binaların artış gösterdiği, daha planlı ve dayanıklı yapıların yapıldığı, olumlu anlamda farklı bir mekân tanımlaması yapılmıştır. Dolayısıyla kuzeyde yer alan bu mahallelerin şimdiki yapılaşmasına bakıldığında, nüfusun ve kaçak yapılaşmaların yoğunlaştığı bir bölge olmasının yanında Sultanbeyli merkezine uzakta kalan mahallelerdir. Mahallelerdeki bahsedilen ormanlık ve bahçelik alanlara saha araştırması boyunca rastlanmamış, sadece müstakil evlerin yanında bulunan küçük bahçe olarak kullanılan çevrili araziler gözlemlenmiştir. Ormanlık olarak Teferrüç Tepe ormanı özelliğini korumaktadır. Ama bu denli nüfus artışı ve yapılaşma görülen ilçede çok büyük arazilerin ve ormanın tahrip edildiği anlaşılmaktadır:

Battalgazi Mahallesi, eskiden Sultanbeyli merkeze çok uzaktı. Halen de uzak ama çok yatırım yapıldı. Oralar 2B ile tapularını alan bölgelerdi. Belediye orada bir fırsat yarattı. Tapulu diye 500 liralık arsayı iki bin liraya sattılar. Orada fiyatlar yükseldi. Öyle öyle bir kıymetlenme oldu. Şimdi metronun falanda çıkışı, orada olacağı söyleniyor. Otobanın açılması, hastanenin gitmesi falan oranın kıymetlenmesine neden oldu. İşin açığı İstanbul'da rant yeri kalmadı, şu yolların yapılması E5'in yapılması, şimdi metro gelecek, ulaşım

kolaylaştıkça İstanbul bütünleşiyor. Uzaklık kavramı kalmıyor. Adam geliyor burayı tercih ediyor. (Erkek, Yaşı 60, Göç yılı 1988).

Battalgazi Mahallesi'nin 2B den yararlanarak tapu sorunun çözülmesi yapıları çevre üretiminde hastanenin bu mahalleyi tercih etmesinde büyük bir etken olarak gösterilmiş. Böylelikle kuzey mahallerinde bir rant ilişkisinin tekrar doğduğu görülmüştür. İlçeye gelecek olan metro hattının yapılaştırmaları, rant değerini arttırması ve İstanbul'un merkeziyle bütünleşmesini kolaylaştırması beklenmektedir. İstanbul'da bir rant yeri kalmadığı, Sultanbeyli'de de kuzey mahallelerine yapılan yatırımlarla bir rant ortaya çıktığı ifade edilerek sermayenin kuzey mahallelerini tercih ettiği görülmektedir. Sultanbeyli'nin enformel yapılaşma sürecinde olduğu gibi araziye rant olarak bakma anlayışı değişmemektedir. Büyük yatırımcı sermaye, Sultanbeyli'nin ücra mahallelerini izlemektedir:

Oralar çok ücra yerler, hastane gidince gelişti oralar. Şimdi bütün eczana, fastfood yerleri açıldı ama önceden dağ gibi bir yerdi. Şimdi değişti, kalabalıklaştı, insanlar evlerini boşaltıp eczaneye falan kiraya vermeye başladı. Ekonomik açıdan insanlara iyi geldi, ben olsam ben de verirdim, oraların değeri arttı. Eşimin eczacı arkadaşı orada eczanesini çok fazla kiraya tuttuğunu söylüyor. Pahalı pahalı vermiş insanlar (Kadın, Yaşı 36, Göç yılı 1999, Trabzon).

Sultanbeyli'nin en ücra, dağ başı olarak görülen mahallelerinin hastanenin taşınmasıyla değerinin arttığı, araziye ve gecekonduya kâr olarak bakıldığı görülmüştür. Buradaki plansız ticaret merkezlerinin oluştuğunun altı çizilmiştir. Dolayısıyla *Nöbetleşe Yoksulluk* kitabında da en az anket yapılan mahalleler “varoş” kesimler olarak adlandırılmıştır. Bunlardan biri de yeni hastanenin taşındığı Battalgazi Mahallesi'dir (Işık ve Pınarcıoğlu, 2018, s.284). Tapu sorununun yavaş yavaş çözülmeye başlanmasıyla konut yapılaşması anlamında ve ulaşım anlamında on yıl içerisinde büyük değişimler görülmektedir:

Biz o, mahalleleri daha önce görmüştük oradan arazi bakmak için gitmiştik. “Ben burada hayatta oturmam” diyordum yani. Otobanın kuzey tarafını kimse istemezdi, bu tarafını isterdi. Minibüsler azınlıktı, etrafında evler yoktu. Hep boşluktu. Şu anda aşırı kalabalık olmuş. Ama korkunç bir kalabalığı var. Hastane falan gitmiş ama bence gelişmemiş, sadece yüksek katlı binalar artmış. Mesela hastane yoluna giriyorsunuz. Yarıları asfalt yarıları Arnavut kaldırımı yolu. Onu bir de ayırarak yapmışlar, “burası hastane yolu, gelişti buralar” diye göstermek için yapmışlar resmen. Niye çizgi var? Sultanbeyli merkezi artık orası olacak diyorlar ama bence hiçbir şekilde orası olamaz. Merkezi hak eden bir kısım değil bence. Dükkanlar eski, yollar aynı, ben kuzey tarafına geçince çok başka bir yere gelmişim hissi

uyanıyor. Hâlbuki daha gelişmesi gerekir, çok modern siteler yapıldı ama bence aynı. Sadece sitenin içine girince ne kadar güzel, arkadaşlarımız var oturan ama sitenin dışına çıkınca “aaay işte burası Sultanbeyli” diyorsun ama gelişmemiş Sultanbeyli diyorsun. Sinpaş’ı, Sur Yapı’sı geldi, tapudan sonra gelişmeye başladı, ama daha vakti var. Bir Sancaktepe, Ataşehir olması için daha çok vakti var. (Kadın, Yaşı 38, Göç yılı 1987).

Diğer mahallelerdeki değişim sadece yapılar üzerinden anlatılmıştır. İstenmeyen bir bölgenin şimdi hastane ve lüks siteler ile çevrelendiği fakat bu yapılaşmaların o mahalleleri geliştirmediği ifade edilerek anlatılmıştır. Değişimin sadece güvenli sitelerin içerisinde başladığı dışarıda gelişemeyen ve bu nedenle istenilmeyen bir Sultanbeyli vurgusu yapılarak keskin bir mekânsal ayrıma gidilmiştir. Böylelikle Mehmet Akif Mahallesi’nde oturan görüşmeciler, bu mahalledeki mekânsal değişimlerin daha çok konut yapısı ve hastanenin taşınmasıyla ilgili olup en önemli etkenin tapu sorunun çözülmesi olduğuna vurgu yapmışlardır. Ayrıca mekânsal eşitsizliklerin altı çizilmiştir.

Yapılan görüşmeler sonucunda, Sultanbeyli’de daha önce Mehmet Akif Mahallesi’nde yaşayan veya Sultanbeyli’de yaşayan insanların, kuzey mahallelerine yapılan bu lüks sitelere yerleştiği anlaşılmıştır. Çoğu görüşmeci, komşularının veya akrabalarının merkezdeki yerlerini satarak kuzey mahallelerinde bulunan lüks güvenli sitelere taşındığını derinlemesine görüşmeler de belirtmiştir:

O tarafta güvenli sitelerde Sinpaş’ta oturan akrabalarımız var. Hatta oğlum da o taraftan daire aldı. Sitelerde oturanlar pek memnun değiller, komşuluk ilişkisi yok. Büyük inşaatları hiç sevmiyorum, güzel değil bence ha bire yapılıyor. Hem komşuluk hem deprem için korkuyor insan. Şehirleşsin ama en fazla üç katlı evler olsun, ben ilk beş katlı evler olduğunda ağlamıştım. Kim kimi tanıyacak görecektir? Oralarda daha çok yapılıyor tapulu olduğu için, oralarda güzel yapılar var. Gerçi yeşillik de bırakmak lazım, sürekli bina yapıyorlar. Hep ev ev, bakalım sonu ne olacak. Ama biliyorsun ağaç olmayan yerde de hiçbir şey olmaz. Her şeyde ağaç olması lazım. Eskiden daha ağaçlıktı. Bizden aşağısı tarlaydı tarlalarında ağacı meyveleri her şeyi vardı. (Kadın, Yaşı 60, Göç yılı 1970).

Diğer mahallelerdeki yapılaşmalar beğenilmiş fakat aşırı hızla gerçekleşen konut üretiminin ileride ağaçlık veya yeşillik alan bırakmayacağı korkusu öne sürülmüştür. İstanbul’un diğer ilçelerinin durumu gibi Sultanbeyli’de zamanla yeşil alanlarını sermayenin hizmetine sunarak kaybetmesi ön görülmektedir.

Oralar eskiden dağ başı bilindi, biz de köyün sonundaki yoldaydık burası da dağ başıydı. Ama şimdi içinde kaldık. Tek neden, izin olduğu için oralar doldu yoksa oraların da bir kıymeti yoktu. Oralar 2B sonrası yapıldı. Sultanbeyli’nin zenginleri gidip oralardan lüks

daire alıyorlar. Şimdi şöyle, insanlar cadde üzerindeki evlerini bıraktılar, Sinpaş'tan, Kurtköy'den lüks daireler aldılar, orada oturuyorlar, buraları kiraya verdiler. Şu anda sokağı düzgün olmayan, arabaların düzgün gitmediği küçük gecekondu bölgeleri var. Fazla kalmadı Fikirtepe gibi değil, ama var burada. Onlar da lazım. Şimdi onları görüp “aa! Bizim evimiz güzel” diyoruz. Sinpaş’ı görünce “aa! Bizim evimiz iyi değil” diyoruz. Hepsi lazım. Kurtköy’de bina var ama ruh yok. Burada öyle değil. Sinpaş var ama hemen ötesinde bizim eski mahalle kültürü var, eski mahalle sakinleri var. Bu şeye daha uygun, bizim Türk milletinin kültürüne daha uygun bizim site türü yaşantı yapımıza, kültürümüze uygun değil. Biz şuradan geçerken “amca naber? Dayı naber?” Diyerek geçiyoruz. Aynı apartmanda oturup birbirini tanımama durumuna hepimiz de bir geçiş var. (Erkek, Yaşı 57, Göç yılı 1970).

Bu taraftakiler Sultanbeyli’nin imkânlarından çok faydalandı biraz da o taraftakiler faydalansın. Burada hastane varken kiralara çok yükselmşti, iş yerleri keza öyle. Herkes kâr elde ediyordu. Birazcık da oradaki insanlar kâr elde etsin. Şimdi bir şeyden faydalanmanın sırası onlarda herhâlde. (Kadın, Yaşı 54, Göç yılı 1988).

Sultanbeyli’de kuzey mahallerinde gerçekleşen yapılaşmalar İstanbul’un diğer ilçelerinden ayrı olarak değerlendirilmiştir. Sultanbeyli’de lüks konut üretimi ve hızlı artan bir binalaşma Sultanbeyli’nin görüntüsünü değiştirmiştir. Fakat diğer ilçelerden farklı olarak gecekondu mahallelerinin hala fazla olması mahalle kültürünün devam ettirildiğini göstermektedir. Geçmişten günümüze Sultanbeyli toprağı alınıp satılabilen üzerinden kâr elde edilen arazi işgalleri örneğiyle doludur. Son on yıllık değişim sürecinde de insanlar bu mahallelerdeki değişimi kâr elde etme aracı olarak görmeye devam etmektedir.

3.4. Battalgazi ve Adil Mahallesi’ndeki Mekânsal Değişimler

İstanbul 15 milyon olan sürekli artan nüfusu ve sürekli yıkılıp yapılan mekânlarıyla dünyanın en dinamik kentlerinden biri haline geldi. Çalışmak, yatırım yapmak, mafyalaşmak, spekülasyonlara ortak olmak suretiyle sermaye biriktirebilmek bu kenti yağmalamak ortak bir reflekse dönüştü. Sadece sıradan kentliler, yerli ve yabancı yatırımcılar değil, kamu kurumlarının da temel mantığı “bu arsadan kaç para kazanılır?” sorusu da düğümleir hale geldi. Kentliler müteahhitleşti, zihinler metalaştı, inşaat tarikatına katılanların sayısı çoğaldı (Çavuşoğlu, 2016, s. 256).

Tem Otoyolunun kuzeyinde bulunan Battalgazi ve Adil Mahalleleri 2010 yılından sonra Sultanbeyli içerisinde büyük yatırımları kendine çeken iki önemli mahalle olarak ortaya çıkmaktadır. Sultanbeyli’nin Anadolu görünümlü havasının yanı sıra bu iki

Mahalle’de yüksek katlı konutların ve lüks havuzlu konut yatırımlarının da yer aldığı değişen yeni bir kentsel mekân görünümüne sahiptir. 1980’li yıllardan günümüze Sultanbeyli’de sürekli bir nüfus artışı olmuştur. Özellikle bunda ulaşım ve konut yatırımlarının etkisi oldukça büyüktür. TEM Otoyolunun açıldığı ve Fatih Sultan Mehmet ikinci köprü bağlantı yollarına yakın olan Sultanbeyli, zamanla diğer ilçelerle bütünleşen bir yerleşim yeri haline gelmiştir. Sultanbeyli’nin kuzey mahallelerinin Yavuz Sultan Selim üçüncü köprü Paşaköy bağlantı yoluna yakın olması yerleşimin kuzeye doğru yayılım göstermesini kolaylaştırmıştır. Özellikle 2010-2020 tarihler aralığında kuzey mahallelerine büyük konut yatırımlarının da girmesiyle sermayenin de tercih ettiği mahallelerden olmuşlardır. Ömerli havza yataklarının da bulunduğu kuzeye doğru giden ilerleme, kuruluşundan itibaren ekolojik değerleri hiçe sayan Sultanbeyli için değişmez bir durum olarak ortaya çıkmaktadır. Alan araştırma sahasını oluşturan kuzeyde bulunan iki mahalle, TEM Otoyolu ve Paşaköy bağlantı yolu arasında kalmaktadır.

Sermayenin bu mahalleleri seçmesi bağlantı yollarına yakınlığı, yol, altyapı, okul ve hastane gibi yapıları çevre üretimindeki kolaylıkların yanı sıra en önemli özellik 2B ormanlık vasfını kaybeden arazilerin imara açılması ile sermayenin kendine sağlam temel oluşturabilmesinde görülmektedir. Böylelikle, sermayenin güvenli yatırım yapabilmesinin önü açılmış özellikle Battalgazi Mahallesi’nde Paşaköy Caddesine yapılan yeni devlet hastanesi, yol düzenlemeleri, lüks konutlar, İstanbul Elektrik Tramvay ve Tünel (İETT) peron alanının oluşturulması, ulaşım ağının buraya gelmesi sermayenin yatırım yapmasını kolaylaştırarak bir yapıyı çevre üretimi gerçekleştirmiştir. Adil Mahallesi ise mülkiyet yapısından kaynaklı sermayenin kolaylıkla girebildiği, lüks konut yatırımlarının gerçekleştiği ilk mahallelerdendir. Bu mahallelerdeki mülkiyet durumu Mehmet Akif Mahallesi’ne göre biraz daha heterojen bir yapıya sahiptir. İmarlı alana dönüşen müstakil tapulu evler, lüks siteler ve apartmanlar, hazine arazisinde bulunan tapusuz konut alanlarının çeşitliliği yaygınlık göstermektedir. Bu çeşitlilik içerisinde aynı mekânı paylaşan insanların değişimden nasıl etkilendiği ve ihtiyaçların hangi alanlarda ortaklaştığını anlamak amacıyla son on yılda mahallede yapılan değişikliğin mahalle sakinleri tarafından nasıl algılandığı ve kullanıldığına ilişkin mekânsal pratikler öğrenilmeye çalışılmıştır. 2009 yılında sadece kuzey mahalleleri için planlanan uygulama İmar planı ile bu mahallelerin planlı bir şekilde değişim geçirip geçirmediği sorgulanmıştır. Mahallelerde gerçekleşen değişimler ilk olarak mahalle muhtarları tarafından öğrenilmiştir.

Sultanbeyli’de mahalle muhtarlarının yaptıkları işlerde Sultanbeyli’nin gelişimine paralel olarak değişkenlik göstermiştir. Sultanbeyli’nin yapılaşmasında belediyenin karar alıcılarının etkisi de oldukça büyüktür. İlk belediye başkanı Ali Nabi Koçak’ın Sultanbeyli’de emlakçılık yaptığı ve arsa işgalcilerine gecekondular yapımında kolaylık sağladığı bilinmektedir. Görüşmecilerin ifadelerine bakıldığında bu durumu kanıtlar nitelikte ifadeler yer almıştır. Günümüzde ise kuzey mahallerinde artan yapılaşma içerisinde bu iki mahalle muhtarının müteahhitlerle ilişkilerinin iyi olduğu ve Battalgazi Mahalle muhtarının kendisinin müteahhit olduğu anlaşılmaktadır. Adil Mahallesi muhtarı müteahhitlik yaptığından bahsetmemiştir fakat saha araştırması sırasında odasına arazi yerlerini sormak ve tapuyla ilgili görüşmek için gelenler olduğu görülmüştür. Müteahhitlik yaptığı bilinmese de kendi ifadeleriyle müteahhitlerin işlerini kolaylaştırdıkları ifade edilmiştir.

Battalgazi Mahalle muhtarı müteahhitler ile ilgili görüşünü ve müteahhitlik yaptığını mahalledeki yapılaşmayı değerlendirirken ifade etmiştir:

Son beş yıldır yeni yapılar yapıldı, bizim mahallede baya yapı oldu. Tapu yoktu 2B verildikten sonra başladı. Şimdi de hisseli tapular verilecek, tapu olmadığı için kimse çivi çakamıyordu. Şimdi burada genellikle büyük firmalar geldi ama müteahhitler yoğunlukta yapıyor. Bu büyük firmaların gelmesi çok iyi oldu mahallemiz prim yaptı. Hastane geldi. Çok güzel oldu. Zaten ben kendimde müteahhitlik yapıyorum, hastanenin altında iki bina yaptım. Asıl şehir merkezi burası olacak bence Sultanbeyli’nin en güzel yeri, hem ormanlık yerde kalıyor, doğal havadar bir yer. Tamamen tapular verilse yıkılacak her yer. Normal müteahhitler alır, büyük firmalar alır veya benim gibi küçük müteahhitler alır ama bekle de bizi de kaldırırlar. Her projede para veriyoruz. Şu binayı yapmam için müteahhitlik belgesini tazelemem lazım önceden öyle değildi. Şimdi herkes bunu kaldıramaz birde kriz var şu an inşaat biraz durmuş durumda. Adil Mahallesi’de gelişmiş önceden insanlar orayı tercih ediyordu şimdi Battalgaziyi tercih ediyor. İleride Sultanbeyli’nin merkezi burası olacak. (Erkek, Yaşı 42, Göç yılı 1994).

Battalgazi Mahalle muhtarının ifadesiyle, 2B alanlarının imara açılmasıyla mahallenin geçirdiği değişim, mahalleye giren büyük firmaların, müteahhitlerin ve küçük ölçekli müteahhitlerin konut üretimleriyle gerçekleşmektedir. Tapu sorunlarının çözülmesiyle belediyenin küçük müteahhittin işlerini zorlaştırdığını bunun devam etmesiyle mahalleye büyük firmaların konut üretimi gerçekleştirilebileceği küçük müteahhittin tutunamayacağı ön görülmektedir. Kendini küçük müteahhit olarak tanımlayan mahalle muhtarı, bu durumdan rahatsızlık duyduğunu belirtmektedir. Hastanenin yapılması ve büyük firmaların girmesiyle de mahallenin özellikle hastane

bölgesinin Sultanbeyli'nin en güzel yeri olarak tarif edilerek Sultanbeyli'nin merkezi olarak görülmektedir. Sermayenin mahalleye girmesi, mahallenin prim yapmasını kolaylaştırdığı gibi sermaye gruplarının mahalleye girmesinin temelini hazırlamış böylelikle sermaye gruplarının mahallede olması neoliberal mantığı görünür kılmıştır. Mahalleye altyapı, okul, hastane ve lüks sitenin gelmesi yapıyı çevre üretiminde sermayenin ikinci çevrimini oluşturan bir aşama da değişim gösterdiği görülmektedir.

Adil Mahallesi'ne lüks konutların girmesi biraz daha erken yıllara denk gelmektedir. Bunda mülkiyet durumunun diğer mahallelilere göre problemsiz olmasının büyük etkisi vardır. Bu mahalle diğer mahallelere oranla daha düzenli ve Sultanbeyli'nin Anadolu kasabasını andıran görüntüsünden ayrı, lüks konutları ve siteleriyle diğer mahallelerden ayrılmaktadır. Mahalleye ilk girdiğinizde mahalle muhtarlığının modern görünümlü mimariye sahip binası sizi karşılamaktadır. Mahalle muhtarı, mahallesini tanımlarken diğer mahalle muhtarlarından farklı olarak bu mahalleyi daha ilişkisel, bütüncül ve farklı olarak tanımlamıştır. Ayrıca mahalledeki bu değişimde büyük katkıyı müteahhitlerin sağladığının önemi belirtmiştir. Adil Mahallesi Muhtarı:

Mahallemiz şu anda ilçemizin 15 mahallesi içinde ekonomik, kültürel ve mekânsal anlamda mükemmel bir kültüre sahip. Kenar mahallelere bakıldığında bizim mahallenin farklı olmasının başlıca sebepleri imara ve ruhsata açık olması, tapu sorununu % 90 tamamlanmış % 10 biraz sıkıntılı. Kamu kurum ve kuruluşunda çalışanlar ve eğitimli ve kültürlü insanlar olması ondan ziyade okullar, Müftülük, Askerlik Şubesi, otopark, Ağız ve Diş Sağlığı Merkezi, Şehitler Parkımız, Rehabilitasyon merkezi bunlar mahallemizde mevcuttur. 2014 ten sonra büyük yatırımlar geldi onların gelmesi bize yöneticilik anlamında yardımcı oluyorlar. Dar gelirli vatandaşlar oluyor, ekonomik ve sosyal anlamda, mutfak anlamında. Bizde müteahhit kardeşlerimize kucak açıyoruz onlar bize kucak açıyorlar. İstihdam anlamında bize çok yardımcı oluyorlar. Buradan bütün müteahhit kardeşlerime teşekkür ediyorum. Yaklaşan ramazan ayında hangi müteahhit kardeşimize gittiysek söylemeden koliler hazırlıyorlar. Getiriler. “Zenginden zarar gelmez” onların burada olması bizi mutlu ediyor. Kaldı ki onların ekonomik güçleriyle ilçe ayakta duruyor. İmara açılıyor plan proje çiziliyor ilçeye katkı sunuyor. (Erkek, Yaşı 48, Göç yılı 1987).

Mahalledeki mekânsal yapılaşmanın en büyük aktörleri olarak ortaya çıkan müteahhitler mahallede yaşayan dar gelirli gruplar arasında mahalle muhtarlığı aracılığıyla, köprü kurulduğunun ve bu doğrultuda zengin müteahhitler sayesinde ilçenin ve mahallenin sosyal ekonomik anlamda ayakta kaldığı ifade edilmektedir. Zengin müteahhittin mahalle muhtarı tarafından “zenginden zarar gelmez” söylemiyle desteklenmesi neoliberal kentleşmenin göstergesini oluşturmaktadır. Bu bağlamda

neoliberal mekân üretimi, mahalle muhtarı tarafından onaylanmış ve meşrulaştırıldığı görülmüştür. Müteahhitler mahalledeki mekân üretim pratiklerini, mahalledeki dar kesimli insanlara sağladıkları sosyal destek yardımlarıyla sürdürmüşlerdir. Müteahhitler, her iki mahalle muhtarı tarafından da mahallenin geleceği, değişimi ve dönüşümü açısından önemli aktörler olarak ortaya koyulmuştur.

Battalgazi Mahallesi, yeni bir yapılaşma geçirmektedir. Ve bu daha çok hastane çevresinde gerçekleşmektedir. Bu nedenle muhtarlık binası mahallenin biraz daha içeri kısmında kalmakla beraber hisseli parselde sahip mülkiyet sorunun yoğun yaşandığı bir yerde bulunmaktadır. Mimari yapısı gecekondu görünümüne sahiptir. Adil Mahallesi mahalle muhtarlığı ise modern bir görünüme sahiptir. Mahalle muhtarlık binalarının farklılaşması doğrultusunda da bu mahalleler arasında mekânsal bir farklılık görülmektedir. Muhtarlık görüşmeleri sırasında çekilen fotoğraflar aşağıda yer almaktadır.

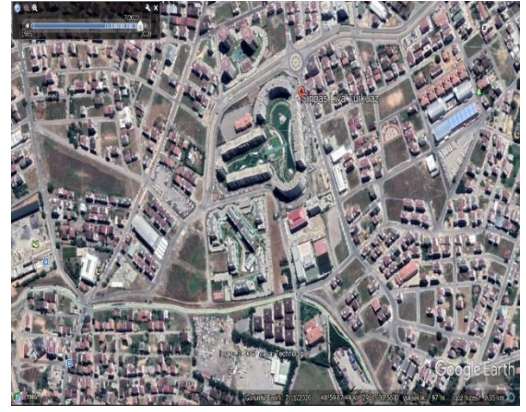
Görsel 3. 10. Battalgazi Mahalle muhtarlığı, 2019

Görsel 3. 11. Adil Mahallesi muhtarlığı, 2019

Görsel 3. 12. Adil Mahallesi Sinpaş Konutları, 2018 (Adil Mahallesi Drone youtube görüntüsünden alınmıştır)

Görsel 3. 13. Sinpaş konut alanı (Google Earth, 2010) **Görsel 3. 14.** Sinpaş Liva (Google Earth, 2020)

Görsel 3.14. de görüldüğü gibi Adil Mahallesi lüks konut üretiminin gerçekleştiği yeniden düzenlenen meydan ve konut üretimleri görülmektedir. Mahalle, Sultanbeyli merkeze oldukça yakın olmak birlikte merkeze ulaşım yürüyerek, otobüs veya dolmuşlarla sağlanmaktadır. 2020 yılı 28.931 nüfusu ile on yıl içerisinde Sultanbeyli'nin en fazla nüfus alan mahallesidir. Fotoğrafta görüldüğü gibi, görüşmecilerin ifadeleri ve saha da gerçekleştirilen gözlemler doğrultusunda, mahallenin düz yapısı dikkat çekmektedir. Mahalleden geçen bir tane dere bulunmaktadır. Yapılan görüşmelerde lüks kont arazisinin olduğu bölgenin eskiden göçmenlerin tarla olarak kullandığı içinde çeşitli meyve ağaçları olan bir alan olduğu anlaşılmaktadır. Adil Mahallesi'nin problemsiz mülkiyet yapısından dolayı lüks konutlaşma eğilimi Battalgazi Mahallesi'nden önce başlamıştır. Bu nedenle hem yapılaşması fazla olmakla birlikte mahalle muhtarının da ifadelerinde olduğu gibi çeşitli kamusal alanların yoğunlaştığı bir mahalledir. Mahalledeki değişim görüşmeci tarafından şu şekilde tarif edilmektedir:

30 yıldır Adil Mahallesi'nde ikamet ediyorum. İlk geldiğimde buralarda hiç kimse yoktu çok kırsaldı, geceleri babam nöbette olduğu zamanlar çok korkuyorduk. Bir komşumuz vardı. Bir de biz vardık. Zamanla köyünden buraya göç edenler çok oldu. Şimdi de büyük bir nüfus artışı oluyor yapılan sitelere taşınanlar çok oldu kalabalıklaştı. Mahalleden giden olmadı hiç ama gelen oldu hep kendi müstakil evini müteahhitte veren çok oldu. Bende gecekondu müteahhitte verdim. Komşularımdan da müteahhitte veren çok oldu tek katlı evi olanlar verdi. Az ilerde derenin diğer tarafı annemler oturuyor. Eskiden sularımız yoktu o dereden su getirirdik eve kullanmak için. Hemen 100-200 metre annemlerle aram. Oradan baktığında merkez gözüküyordu düşün hiçbir şey yoktu. Şu an gözüküyor. Zamanla herkes evini müteahhitlere verdi. Lüks siteler geldi çok güzel bir değişim geçirdi. Bizim ilk geldiğimizde

Sinpaş'ın olduğu bölge, elma ve fıstık ağacıydı o kadar güzeldi ki piknik yapıyorduk (Kadın, Yaşı 40, Göç Yılı 1990).

Sinpaş olmadan lüks siteler olmadan önce buralar boş arsaydı tarlaydı hep. Yanında dere vardı. Göçmenlerin tarlalarıydı çok öncelerden buğday ekilirmiş oralara. Sonradan göçmenler tarlalarını satmışlar. Eskiden buralarda bir muhtar varmış. Muhtar ilk gelen göçmenlere öğretmene avukat mesleklerini söylettirmemiş çiftçi demelerini istemiş. Çiftçiyiz diyen göçmenlere ahır ve tarla vermişler. Bahçe olan yerlerde vardı. Tarla içinde beş veya altı meyve ağacı vardı ama bu mahallede orman yoktu arazi ve tarla vardı. (Erkek, yaşı 55, Göç Yılı 2000)

Sultanbeyli kaynaklarında da anlatıldığı gibi Adil Mahallesi 1953 yılında göçmenlere verilen bir mahalledir. Bu nedenle göçmenler çok eskiden bu mahalledeki arazileri tarım arazisi olarak kullanmışlardır. Günümüzde ise artan yapılaşmalar sonucunda hızlı bir siteleşme ve nüfus artışı yaşanarak hızlı bir dönüşüm geçirmiştir. Göçmenlere verilen arazi dağıtımları konusunda da çeşitli kural dışlıkların hikâye edilerek aktarıldığı görülmektedir. Bu mahallede görüşülen üç kişi ve diğer mahalle sakinleri; Adil Mahallesi'ni, Sultanbeyli'nin en gelişmiş, en iyi ve en güvenilir mahallesi olarak açıklamıştır:

Mahallede bir anda marketler çoğaldı. Büyük siteler yapıldı. Mahalle güzel gelişti. Sultanbeyli'nin en oturaklı, en temiz, en olaysız ve en gelişmiş mahallesi diyebilirim. Belediyeye git, kaymakamlığa git hatta diğer mahallelerle görüş Adil Mahallesi dört dörtlük. Kime sorarsan sor, burası parmakla gösterilir. (Erkek, yaşı 55, Göç Yılı 2000).

Adil Mahallesi'ni hiçbir şeye değişmem. Burada istatistik yapılmış ve en güvenilir yer seçilmiş nüfusu en fazla artış gösteren yer burası mahallemi seviyorum. Sosyal ve kültürel olarak ramazanlarda çok etkinlik oluyor. Hem Tiyatro hem konser vb. etkinlikler mahallemizde çok oluyor. Çocuklarımızı götürüyoruz. Sinpaş'ın oraya saat kuleli meydan yapıldı oradaki banklarda da otururuz. Buralara kurulan pazarlar da yakın. Yani ben mahallemi şöyle seviyorum her yere yakınlığı var merkeze yakın buradan hemen arka yoldan gidince Hasanpaşa'ya çıkıyorum. Mahallemize mağazalarımız açıldı lokantalar açıldı, bebek mağazası, kıyafet mağazası açıldı, kaç tane iç çamaşır mağazalarımız açıldı kaç tane eskiden yoktu bunlar. (Kadın, Yaşı 40, Göç Yılı 1990).

Mahallemiz ilçede en çok nüfus alan yer. Bugün 100 kişi gelmişse sabah kalıyoruz 130, 200 olmuş öyle bir artış oluyor. Mahalleyi etkileyen coğrafi anlamda düz bir alan, kenar mahallelerde bayır çok var tepe var bizde öyle bir şey yok. Vatandaşlar ister istemez burayı tercih ediyorlar. Sanal alemde de (İnternette) bakıyorlar insanlar hangi mahalle ne durumda görüyorlar mahallemizi geliyorlar. Aynı zamanda yine diğer mahallere göre merkeze yakın

bir mahalle oluşu, otobana yakın oluşu otoban giriş çıkışına yakın oluşu, Sancaktepe tarafına buradan çıkış var, yine üçüncü köprü bağlantı yolu burada. Ama mutlaka Adil Mahallesi'ni kim görüyor, kim geliyorsa Allah Allah! Biz Sultanbeyli'ye mi geldik? Farklı bir yere mi geldik? diye söylüyorlar. Çünkü fark ediyor vatandaş. Doğru da söylüyorlar. Adil Mahallesi Sultanbeyli'nin değil Türkiye'nin teminatı. (Erkek, Yaşı 48, Göç yılı 1987).

Adil Mahallesi, mahalle muhtarının da sıklıkla ifade ettiği gibi saha sürecinde tüm görüşmecilerin en gelişmiş olarak gösterdiği mahalleler arasında yer almıştır. Mahalle sakinleri tarafından da düzenli yapısı, siteleşmesi ve bununla beraber mahalleye gelen meydan düzenlemeleri, ticaret merkezleri, otobüs sayılarındaki artış, ulaşım ağlarına yakın, park ve kültürel etkinliklerin çeşitliğinin vurgulandığı bir mahalle olmuştur. Yapılan görüşmelerde de bahsedilen mahallede bulunan şehitler parkı, saha sürecinde gözlemlenmiştir. Parktan ziyade Park'ın yanında bulunan boş araziye mahallede yaşayan gençler, top sahasına dönüştürmüş ve top sahası olarak kullanılmaktadırlar. Battalgazi Mahallesi'nde de lüks site yakınlarında görülen boş araziler, orada yaşayan çocuklar veya gençler tarafından top sahası olarak kullanım işlevi görmektedir. Bu anlamda mahallelerde artan yapılaşmalar sonucunda ilerleyen yıllarda gençlerin kendi oyun alanlarını inşa edebilecekleri boş araziler bulamayacakları ön görülmektedir. Mahallede geçirilen süreç doğrultusunda her ne kadar mekânsal değişim olarak diğer mahallelerden farklı bir görüntüye sahip olsa da bu değişimler Adil Mahallesi'ni çevreleyen binaların görüntüsü ve çevre düzenlemeleriyle sınırlı kalmıştır. Çalışmanın kapsamı doğrultusunda belirlenen diğer iki mahalleden farklı olarak Adil Mahallesi, Sultanbeyli merkeze yakın olması, ticaret merkezlerinin çeşitliliği, küçük çaplı tekstil fabrikalarının bulunması, kamusal alanları ve lüks siteleşme yapılaşmasıyla diğer mahallelerden ayrılmaktadır. Özel sermaye yatırımlarının lüks konut üretimiyle girdiği mahalle, orada yaşayan insanların ihtiyaçları doğrultusunda bir değişim değil, sermaye yatırımlarıyla birlikte belirli kamusal yatırımların gerçekleştiği bir yatırım alanıdır. Ancak diğer mahallelerden farklı olarak bu yatırımlar dışında tiyatro, konser vb. bazı sosyal etkinliklerin de mekânsal pratiklikler içerisinde aktifliğinden bahsedilmiştir.

Mahallede gerçekleşen mekânsal değişimlerin arkasında yatan en önemli faktörün mahalleye gelen lüks site yatırımları olduğunun altı çizilmiştir. Mahalleye yapılan Sinpaş Liva lüks konutlarının mahalleye olumlu ve olumsuz etkileri aktarılmıştır:

Bu yapılaşmalardan hem olumlu etkilendik hem olumsuz. Olumlu şöyle etkilendik; her şey onlar geldikten sonra geldi. Ben şöyle diyorum. Bizi insan yerine koymuyorlarmış. Marketler geldi, Özkuruş Market geldi, Hakmar geldi, BİM geldi otobüs geldi. Onların otobüs hattı var,

düşünebiliyor musun? Sinpaş'ın evinin önünde duraklar var burada yok oradan inip yürüyoruz. Onlar geldikten sonra daha güzel oldu her yer en azından yollar güzel oldu saat kulesi yaptılar, oturma yeri yaptılar, ışıklandırma yaptılar ışıklandırma çok yoktu saat kulesi meydanını yazın falan kullanıyoruz, dondurma falan alıyoruz oturuyoruz. Olumsuz olarak bir de şöyle bir şey var Sinpaşa oturan çocuklarla bizim çocuklar aynı sınıfa gidiyor mesela aralarında devamlı şöyle bir şey oluyor; bizim ev havuzlu, bahçeli havuzlu parkımız, spor salonumuz var böyle bir şey oluyor aralarında, yansıtıyorlar ben de diyorum oğlum biz seni her yere götürüyoruz ne diyebilirim ki yüzmek istiyordu yüzmeye gitmek istiyordu ben de götürdüm. Battalgazi Mahallesi'nde halin orda yüzme havuzuna götürdüm ama çok kalabalıktı. Hijyenik bulmadığım için aldım. (Kadın, Yaşı 40, Göç Yılı 1990).

Kamu yatırımlarının sermayenin mekânda hareket etmesini kolaylaştırdığı bilinmektedir. Dolayısıyla mahalledeki mekânsal değişimler anlatırken yapılan değişimlerin genellikle lüks siteler çevresine yaklaştıkça belirginlik kazandığı tarif edilmektedir. Görüşmecinin de dikkat çektiği gibi Sinpaş'ın önüne koyulan otobüs durağı, mekânsal çizgiyi keskin bir şekilde ortaya koymaktadır. Sermaye çıkarları doğrultusunda yapılan yatırımlardan mahalle sakinleri, dolaylı olarak faydalanabilmenin avantajını yaşamaktadırlar. Mahallede gerçekleşen mekânsal değişimler, lüks konut yatırımları çerçevesinde gerçekleşen yapılı çevre üretimleriyle sınırlı kalmaktadır.

Çok fazla market açıldı, ben bakkalım beni olumsuz etkiledi bu durum. Eskiden market yoktu market olunca iki bakkalım vardı birini kapattım artık çok alan yok. Veresiye alan geliyor. Sakız, su, ekmek, kek, bisküvi tarzı ufak şeyler için gelen oluyor. Kira ve faturalarımı zor ödüyorum. Marketler olduğu için zor işimiz yakında kapatırım. Bu gelen kişilerde mahallenin gençlerini değiştirdi bu siteye oturan lüks araçları, kılık kıyafeti pahalı insanları görüyor onlara özeniyorlar daha bir dikkat ediyorlar kılık kıyafetleri farklılaştı. (Erkek, yaşı 55, Göç Yılı 2000).

Artan mekânsal değişimler sonucunda mahalle bakkalı, mahalleye tutunmakta güçlük çekmektedir. Bu dönüşüm içerisinde toplumsal tabakanın altında kalanlar gittikçe görünmez hale gelmektedir. Mahallede yaşayanlar okul, çevre, market vb. durumlarda lüks konutlarda yaşayan insanlarla sosyal etkileşime geçmese de karşılaştıkları görülmüştür.

Mahallede; arazilerin düz olması, ağaçlık, ormanlık alanların olmaması vb. durumlar görüşmeciler tarafından belirtilmiştir. Orta ölçekli ve küçük müteahhitlerin girmesiyle yapılaşması artan mahallede ağaçlık alan eksikliği gittikçe ihtiyaç duyulan bir hâl almıştır. Görüşme sırasında mahalle muhtarına gelen isteklerden biri şu şekil olmuştur: Evini müteahhitte verip yaptırdıktan sonra evinin önünde hiç yeşillik ve ağaç kalmadığını müteahhittin sadece iki, üç süs ağacı diktiğini belirten mahalle sakini,

belediyenin kendisine ekmesi için fidan veya ağaç verip vermeyeceğini bu konuda muhtarın yardımcı olup olamayacağını sormuştur. Mahalle muhtarı belediyede Park ve Bahçeler Müdürlüğünü arayarak mahalle sakinin isteğini görüşme sırasında iletmiş ve kişiyi belediyeye yönlendirilmiştir. Görüşme sırasında gerçekleşen kısacık bir diyalog bile mahallenin yapılaşması hakkında fikir vermektedir.

Yapılaşması Adil Mahallesi'nden biraz daha geç başlayan Battalgazi Mahallesi ise sermaye hareketlerinin görünürlük kazandığı mekânsal değişimlerin yaşandığı bir diğer mahallelerdendir.

Battalgazi Mahallesi, hem Paşaköy bağlantı yoluna komşu hem de 400 yataklı Sultanbeyli devlet hastanesini yerleşiminde bulunduran bir mahalledir. 15 mahalle arasında 34.668 nüfusuyla en büyük nüfusa sahiptir. Nüfusunun fazla olmasında etkili olan faktörlerden biri de İstanbul Anadolu yakasının büyük bir gıda sitesi olma özelliğine sahip Aytıp Gıda Sitesini bünyesinde bulundurması olmuştur. Mahalleden Sultanbeyli merkeze ulaşım, otobüs ve minibüsler ile 15 – 20 dakika süren seferler ile sağlanmaktadır. Dolmuşlar ile mahalleye sağlanan ulaşım da Battalgazi Mahallesi'nin ismi Altıntepe olarak adlandırılmaktadır.

Görsel 3. 15.Yeni devlet hastanesinin inşaatı devam ettiği dönem Paşaköy Caddesi
(Google Haritalar,2014)

Battalgazi Mahallesi on yıl öncesinde yapılaşmanın seyrek, gecekondu alanlarının fazla olduğu bir bölgedir. Günümüzde ise insanların evlerini ticaret merkezine dönüştürdüğü konut üretiminin hızla arttığı bir alana dönüştüğü görülmektedir. Görsel 3.15. görülen gecekondu binası, şimdi sağlık anlamında medikal satışların yapıldığı alt katında Optik merkezinin olduğu bir ticari dükkâna dönüşmüştür. Hastane çevresinde yer

alan çoğu gecekondu binasının içleri boşaltılarak, genellikle gıda ve medikal üzerine kiraya verildiği görülmektedir. Bu şekilde insanlar evlerini kiraya vererek kâr elde etmeye çalışmaktadırlar. Hastane çevresinde plansız ve gelişigüzel ticaret merkezine dönüştürülen gecekonduların kaçak olarak yaklaşık 11 yıl önce deniz kumundan yapılan dayanıksız binalar olduğu anlaşılmaktadır. Gerçekleşen bu ticaret merkezlerinin kullanımı, sağlıksız koşullarda hiçe sayılarak üretilmeye devam etmektedir. Burada plansız denetimsiz bir ticaret merkezlerinin oluştuğunun gözlemlendiği söylenebilmektedir.

Hastane yanında çoğu dükkânın ruhsatsız olduğunu tahmin ediyorum. Orada ev sahibi olan para kazanıyor kiralar 10 binden başlıyor. Eczaneler ruhsatlı çoğu ama bakkallar her şeyi yapıyor ruhsatında bakkal yazıyor poğça, döner yapması yasak ama boş bulmuş mekânı onu da yapıyor. Bir bakkal döner yapabilir mi? Ne kadar sağlıklı? ama adam diyor ben sana oy veriyorum diyor. Bunları vatandaş sorgulamıyor. Sorgulamadığın zaman devam ediyor. Belediye denetim yapmıyor burası Ak Partinin kalesi yaparsa oy kaybedecek o korku var. (Erkek, Yaşı 42, Göç Yılı 1996).

Görsel 3. 16. 2020 hastane önü Paşaköy Caddesi değişim,2019 (Alan araştırması sırasında çekilmiştir)

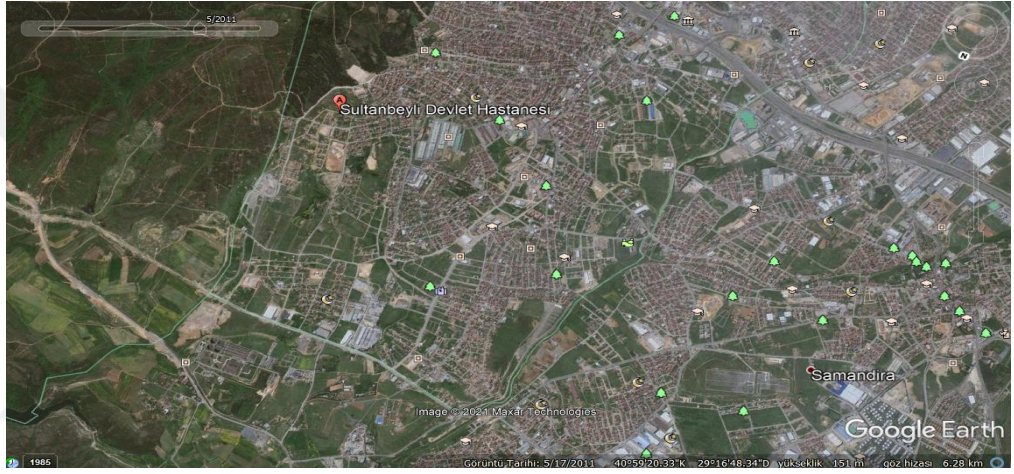
Görsel 3. 17. *Sultanbeyli Devlet Hastanesi, 2019 (Alan araştırması sırasında çekilmiştir)*

Görsel 3. 18. *Yeni devlet hastanesi alanı (Google Earth, 2010)*

Görsel 3. 19. Yeni devlet hastanesi (Google Earth,2020)

Görsel 3. 20. Yeni hastane alanı, solunda TEM Otoyolu (Google Earth, 2011)

Görsel 3. 21. Sağda TEM Otoyolu, soldaki üçüncü köprü bağlantı yolu (Google earth, 2020)

TEM Otoyolu ile başlayan hızlı kentleşme, Üçüncü köprü bağlantı yoluyla kuzeye doğru aynı şekilde devam etmektedir. Bağlantı yolları güzergahındaki hızla yapılaşma, bu bölgede yapıli çevre üretimini artırmıştır.

Gecekondu ve müstakil evlerin yıkılıp dükkâna çevrilmesi veya kiralanmasına dair alan araştırması sırasında sürecinde çekilen görseller:

Görsel 3. 22. *Hastane civarında kiralık gecekondu, 2019*

Görsel 3. 23. *Hastane civarında kiralık gecekondu, 2019*

Görsel 3. 24. *Dükkâna çevrilen gecekondü, 2019*

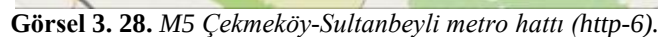
Görsel 3. 25. *Dükkâna çevrilen gecekondü, 2019*

Görsel 3. 26. *Battalgazi Mahallesi Hastane bölgesi, 2018 (drone youTube görüntülerinden alınmıştır)*

Köy yerleşimi olarak kurulan Sultanbeyli, ilçe olma sürecine kadar ve ilçe olduktan sonra 2009'lı yıllara kadar plansız kaçak enformel yerleşimlerin ve gecekonduların inşa edildiği bir bölge olmuştur. Köy yerleşimi; günümüzde Sultanbeyli'nin içinde kalarak merkezini oluşturan bir mahalleye dönüşürken, çeperinde yer alan mahaller ise ilçenin merkezine uzak kalarak, zamanla yerleşimlerin arttığı mahalleleri oluşturmuştur. Mübeccel Kıray'ın da ifade ettiği gibi eski bir köy yerleşiminin etrafında nüfusu hızla artarak gerçekleşen kentleşme süreci, kent hukuku dışında şekillenerek bir saçaklanma örneği göstermiştir (Erder, 2013, s. 84). Battalgazi Mahallesi'nde hastane çevresinde ikamet eden kişilerle yapılan görüşmelerde Sultanbeyli ilçe olduktan sonraki yıllarda insanların bu mahalleden arsa olarak enformel konut üretimi gerçekleştirdiği görülmüştür. Mahallede görüşülen kişiler, mahalleye en son yapılan

Mahallede bulunan Sur yapı ilkbahar konutları görsel 3.27’de bulunan lokasyon haritasında mahalle yapılı çevresinde gerçekleşen hastane, bağlantı yollarına yakınlık ve henüz açılmamış metro hattı güzergahlarına yer verilerek tanıtılmıştır. Görsel 3.28 de bulunan harita ise Sultanbeyli’ye gelecek olan metro hattının güzergahı göstermektedir.

Mahallede ikamet eden en az on yıl yaşamış kişilerin çoğunluğu öncelikle İstanbul'un farklı bölgelerinde yaşamış fakat ekonomik anlamda sıkıntılar çektiği gerekçesiyle kalacak yerleri olmadığı için Sultanbeyli'ye yerleşmiş kişilerden oluşmaktadır. Böylelikle Battalgazi Mahallesi, İstanbul kentinde tutunamayanların kendi mekânlarını oluşturduğu bir mahalledir. Kadın görüşmecilerin çoğunluğu ise eşlerinin burada yaşamasından dolayı yerleştiklerini belirtmiştir. Kadın görüşmecilerin İstanbul'un diğer semtlerinden gelen veya hiç kent deneyimi yaşamadan memleketinden bu mahalleye gelen görüşmeciler olduğu görülmektedir. Hiç kent deneyimi yaşamadan memleketinden bu mahalleye gelen kadın görüşmecilerle gerçekleştirilen çoğu görüşme yarıda kesilmek zorunda kalınmıştır. Kadınların mekân kullanımının ev alanıyla sınırlı kalması mekânsal deneyimlerinin oldukça az olduğunu göstermiştir. Çünkü her ne kadar on yıl ve üzeri bir süre bu mahallede yaşamış olsa da kadınların kamusal alan kullanımı, kenti deneyimlemesinin oldukça kısıtlı olduğu görülmüş ve kadınlar çok az şey söylemiş veya hiç fikirlerinin olmadığı belirtilmiştir. Bu durum üzerine kadınların kamusal mekân kullanım sınırlılıkları üzerinde ayrı bir çalışma yapılması gerekliliği ön görülebilmektedir.

Mahallede arsa alım süreçleri, gecekondü inşası ve mahalleye yerleşim deneyimleri gibi süreçler mahalle sakinleri tarafından anlatılmıştır. Çoğu görüşmeci, araziye bir kişiden senet imzalayarak para karşılığında satın aldığını anlatmıştır. Bu süreçte görüşmecilerin arsayı satın aldığı kişinin hep aynı kişi olması dikkat çekmektedir. Görüşmecilere göre bahsedilen bu kişi; Battalgazi Mahallesi'ne yerleşimlerin çok az olduğu tarım ve hayvancılığın yapıldığı, ormanlık alanların büyük yer kapladığı bir dönemde yerleşim gerçekleştirmiş, buradaki arazileri çevirerek sonradan gelen kişilere sattığı söylenmiştir. Hazine arazisi üzerine gecekondü inşa ettiği için tapusunu almayan ve çeşitli nedenlerden dolayı tapu sorunu yaşayan görüşmeciler bu kişiden bahsederken bu kişinin "arazi mafyası" olduğunu ifade etmiştir. Böylelikle eski köy yerleşimi özelliği taşıyan bu mahallenin kentsel yerleşmeye dönüşme süreci, görüşmeciler tarafından enformel ilişki ağlarıyla açıklanmaktadır.

Işık ve Pınarcıoğlu (2018, s.254) göre, Sultanbeyli'de yaşayan kişilere Sultanbeyli arazilerini satan bir mafya'nın varlığının olup olmadığı sorulduğunda, insanlar bu duruma tepki göstererek Sultanbeyli'ye mafya sokmadıklarıyla iftihar etmişlerdir, fakat araştırmacılar Işık ve Pınarcıoğlu (2018), bu durumu mafya olarak adlandırılabilir bir kesimin İstanbul'un diğer kesimleri kadar olmasa da

Sultanbeyli'nin arazilerinin satışı konusunda önemli yere sahip olduğu belirtilmiş, hatta mafyanın Sultanbeyli'ye sokmadıklarıyla övünenlerin mafyalığı bizzat kendilerinin yapmasıyla kimseye bırakmadıkları analizlerinde bulunulmuştur. 2019 yılında Sultanbeyli'de yaşayan kişilerin ise rahatlıkla mafya olarak ilan edilebilecek bir kişiyi işaret ettikleri görülmüştür. Böylelikle Sultanbeyli'de arazi mafyası olarak adlandırabilecek kişilerin varlığı meşrulaştırılmıştır.

Görüşmecilerin ifadelerinde mahalleye yerleşim süreçleri anlatılırken kendilerine arazileri satan kişiler, “arazi mafyası” olarak ifade edilmiştir. Alınan arsa senetleri incelendiğinde A-4 kâğıdı üzerine elle çizilen parseller, alıcının, satıcının ve şahit isimlerinin yer aldığı görülmektedir. Tapularını alan mülk sahipleri geçmişte bir kumar oynadıklarını ve bunun tuttuğunu söylerken aldıkları senetlerin hazine arazisi olduğunu öğrenen ve tapusu olmayan kişiler, araziye aldıkları kişiye “arazi mafyası” betimlemesi yaparak bu kişilere olan kızgınlıklarını oldukça sert bir şekilde açıklamışlardır. Bu bağlamda mahalleye ilk yerleşen kişilerin konut üretim süreci ve yerleşim hikâyeleri kentleşme deneyimlerinin anlaşılması açısından önemli olduğu ortaya çıkmaktadır.

1995'den beri bu mahallede ikamet ediyoruz. İstinye'den geldik. Oturduğum yerler kötüydü kiralar çok pahalıydı. Bu evimiz kendimizin o yüzden Sultanbeyli'ye geldik. Ucuz bir arsa bularak buraya ev inşa etmeye başladık. Ev yapılana kadar burada iki sene kirada oturduk. Yapımında bende yardımcı oldum demirlerini taşıdım, temelini kazılmasında yardım ettim. Sonra bir kat atıldı hemen taşındık. Daha içinin çok işi vardı. Biz içindeyken yaptık çoğu eksikliğini, kiradan kurtulmak için. Ama geldik su yok, elektrik yok, yollar çamur. Daha sonra buraya asfalt yapıldı, kanalizasyon geldi. Su geldi, elektrik geldi, okullar yapınca biraz gelişmeye başladı. Ama en çok hastaneyle gelişimi hızlandı buraların. Sultanbeyli ne zaman gelişmeye başladı biz geldikten 10 yıl sonra gelişti. İlk geldiğimizde gecekondu yıkıldı arka tarafta askerler geliyordu, ambulanslar doluyordu yıkılıyordu hep ağlayanlar mı dersin perişan olanalar mı dersin yıktılar gittiler. 1998ler falan yıkıldı ondan sonra fazla yıkılmadı. Biz yokken tarım ve hayvancılık varmış biz geldiğimizde birkaç kokmuşumuzun ineği vardı. İnek güden kadınlar görüyordum. Ormana götürüyorlardı, şimdi yasak ettiler. Soba yakarken ormana birkaç defa gittik kozalak falan topladık bazı komşular kuru dallardan kesip getiriyordu. (Kadın, Yaşı 57, Göç Yılı 1995).

İstanbul'a yaşanan yoğun göçler sonucunda insanlar, kentte tutunabilmek adına yaşam koşullarına uygun yer arayışına girmişlerdir. Sultanbeyli'nin ucuz konut imkânı, ulaşım aksına olan konumu ve ekonomik anlamda uygun arsaların bulunmasıyla yerleşim için cazibe merkezi haline gelmiştir. İnsanlar mekân üzerinde yer seçerek kendi yaşam alanlarını ve toplumsal ilişkilerini bizzat kendileri sürece dahil olarak üretmişlerdir. On

yıl içinde geçirilen değişime yapıli çevreye vurgu yapılmıştır. Tüm bunlar yapılırken yerel yönetim, bu sürece göz yumarak insanların ormanlık alanları tahrip etmesine belirli bir süre izin verilmiştir.

20 yılı geçmiştir, burada oturuyorum. Kendi evimiz tapusu var. Ben memleketimden geldim. Köyden doğru buraya geldim hiçbir yere gitmedim. Eşim ev yaptırmıştı geldim. Hiçbir gelişme yoktu. Çöpümüzü bile alan yoktu. Evlerimizi yıkıyorlardı. Hep kaçak yapıyorlardı, bizde askeriye yi gözetleyip yaptık. Askerler gelip yıkıyordu. Komşularımızdan yıkılan oldu. Suyumuz yoktu, elektriğimiz yoktu, yollar desen hep çamurdu. Hiçbir gelişme yoktu ev yaptırmıyorlardı, askeriye hemen Paşaköy ’ünden geliyor yıkıyordu. (Kadın, Yaşı 66, Göç Yılı 1998).

10 yıl öncesi bir süreçte gerçekleşen kaçak konut alanının 2B yasasıyla formel bir mekâna dönüştürüldüğü görölmektedir. Kaçak yapılaşmalarla kurulan mahalle 10 yıl önce altyapı sorunlarının oldukça fazla yaşandığı bir gecekondı mahallesidir. Tapu alma sürecinde sıkıntı yaşayan görüşmeciler ise arsa satın alma süreçlerine kadar ileri bir tarih üzerinden anlatım yaparak arsa alım satım ilişkilerindeki enformel ilişkiyi sorgulamıştır:

Buraya 1995 de geldim. Nerde ucuz yer var. Oraya geldik. İstanbul Sultanbeyli’de çok ucuz arsa var dediler, öyle duyduk, bizde buraya geldik. Arsayı aldık, evimizi yaptık. Bu, Ö. Arsayı satan adam zamanında almış buraları sattı bize. Bura da insanlar nereyi boş görürse benim diyerek çevirirdi. Öyle çok kavga eden oldu buralarda. Tapusu da yok kim haklı kim haksız bilinmiyordu. Devlet bizden vergi alıyor. 2004’te evimin bodurumu için 780 TL verdim. Şu an vergisini de veriyoruz. Mademki öyle belediye burası için sorunlu diyor, arsayı satan kişi, benimle alakası yok deyip geçiyor, ben sattım sizle işim bitti diyor. “Arazi mafyası” bu. Belediye caddeden bu tarafa bakmıyordu, sadece mağdur olmasınlar diye 15 günde bir çöplerimiz alıyordu. Yollar çamurdu. Su geldi kanalizasyon geldi öyle öyle değişim oldu. Şimdi kıdem kıdem burası da yükseldi. Eskiden seçim yapıldığı zaman biz diyorduk ki seçim olsa da kat atalım diyorduk borç harç. Burada pek kişi yoktu zamanla genişledi. Biz sınırdık bu hastane tarafına kimse uğramazdı, belirli kişiler vardı, Bingöl, Kars, Hakkâri, Muş bu tür insanlar vardı. Biraz daha içeri de Ordulu, tokatlı ve Sinoplular vardı. Buraya pek gelen giden olmazdı sokaklar ıssızdı. Ama şimdi buraya durak yapıldı, otobüs peronu geldi, Hastane yapıldı şimdi bu mahallenin insanı bir yana Sultanbeyli, hatta başka ilçelerin insanları bile bizim sokaktan geçmek zorunda hastaneye gelebilmek için. (Erkek, Yaşı 60, Göç yılı 1995).

Evinin bulunduğu arsanın kamusal alana ait olarak belirlenmesi görüşmeciyi geçmişteki enformel ilişkileri sorgulama sürecine götürmüştür. 10 yıl içerisinde yapıli çevredeki değişimleri mahallenin gelişimi olarak vurgulamıştır.

22 yıldır burada yaşıyorum. Akrabalarım buradaydı. Eniştem burada ben askerdeyken arsa almıştı. Hep tanışık akraba burası. Kendi evimi, 2009 seçimlerinde kaçak olarak yaptım.

Tapu mapu hiçbir şeysi yok, hemen şurada duruyor. 2009 yılından sonra hiçbir şey yaptırmıyorlar, çivi bile çaktırmıyorlar. Sadece evin üzerine çatı yapıp kapatabilirsin, onun da belli kuralları var. Evimizin tapusu yok çıkmadı. Hazine arazisi gözüküyor...Bize arsayı satan adamı kafeteryanın önünde gördüm elimden zor aldılar. Bizi kandırdı. Dolandırdı almasaydın dedi. Ben seni tanısaydım almazdım dedim. Senin üçkâğıtçı böyle bir adam olduğunu bilseydim ben senden bunu almazdım. “Arazi mafyası” bu adam. Pişmanım, ben hazine yeri olduğunu bilsem niye alayım ki, şu yukarılardan alırdım orası da beş liraydı burası üç liraydı iki lira daha verip yukarıdan 2B olan yerlerden alırdım. Senetle sattı bize, pulladı imzaladı sattı. Ödemeyi peşin yaptık. Yıllardır vergi veriyorum. Bize ne yapacaklar bilmiyorum. Günlerdir belediye ile Milli Emlak arası gidip geliyorum, o ona yönlendiriyor o ona. Aynı yıl benimle beraber az ilerde birkaç gecekondu daha yapıldı, bizden sonra yapılmadı hiç. Ne olacağı belli değil buranın bizi yıkacaklar mı? park bahçe mi yapacaklar bilmiyorum. Veya bize tapuyu verip durdururlar mı her sene gelen elektrik su parasını verip yine oturturlar mı bilmiyorum. Seçim zamanı, bununla çok uğraştık seçimden önce çözelim dedik ama olmadı. Allah büyüktür ne kadar durabilirsek kârdır. Mesela İstanbul’un, Ümraniye taraflarında yüksek katlı binaların aşağısında kalan gecekondu tapuları verilmiş o şekilde duruyor. Benim görüşüm bu yapılar geldikten sonra hele ki Andapark da açıldıktan sonra bana kalırsa devlet buraları bize yedirmez. Bizi buradan yıkıp atarlar gibi geliyor. İleriye göremiyorum. Bir de Andapark’ın arkası üniversite alanı oradaki gecekonduların durumu biraz daha karışık. Ne yapacaklar bilmiyorum mahkemelik sanırım. Bu mahalleye belediye hiçbir şey yapmadı. Sade mahalle arasında bir asfalt vuruldu. Onu da Sur yapıya kadar uzanan ara sokaklara yaptı. Kaldırım yapmadı, ne bilim park getirmedi, camiye el atmadı, Sur yapı geldi o geldi bu geldi bizim ara yollara da asfalt vurdular ama bazı sokaklarda hala asfalt yok. (Erkek, Yaşı 47, Göç yılı 1999).

Görüşmecinin hazine arazisi üzerine gerçekleştirdiği konut üretimi nedeniyle imar affından faydalanamadığı ve mahallede başlayan yapılı çevre üretimi sonucu yaşanan belirsizlikten duyduğu korku aktarılmıştır. Ayrıca yerel yönetimler ile seçim zamanı kurulan ortaklığa işaret edilerek alışılmış bir durumun tekrarlanıp sonuç alınamadığı görülmektedir. “Bilseydim 2B olan yerlerden alırdım” söyleminde kullanım amacıyla inşa edilen gecekondu arazisi, görüşmeci tarafından bugünün koşullarında değerlendirilip toprağın, kentsel araziye dönüşme ihtimaline vurgu yapılmış ve kentin değişim değeri ön plana çıkarılmıştır. Enformel ilişkiler sorgulandıktan sonra mahallede gerçekleşen 10 yıllık dönüşüm de yapılı çevre üretiminde gerçekleşen hastane, okul ve lüks konut çevrelerinde asfalt, kaldırım vb. altyapının düzenli yoğunlaştığı belirtilerek gecekonduların yoğunlaştığı sokaklarda ise sadece asfalt ve alt yapının olduğu anlaşılmaktadır. Hatta doğalgaz gibi alt yapının olmasına rağmen lüks konutu alanı ve hastane çevresindeki gecekondu soba kullanarak kömür tüketimi gerçekleştirdiği

görülmektedir. Saha sürecinde görüşme yapılan sokaklar hastaneden uzaklaştıkça marketlerin ve parkların olmadığı kaldırımsız sokakların varlığı söz konusudur. Böylelikle görüşmecinin de bahsettiği gibi hastane çevresi ve lüks konutlara yaklaştıkça artan mekânsal değişimler, mahalle sakinlerine bir eşitlik sağlamak yerine mekânda ortaya çıkan eşitsizliği görünür hale getirmektedir. Hazine arazisi ve uygulama imar planında üniversite alanı olarak belirlenen yerlerde çok sayıda gecekondular olduğu görülmektedir. Bu gecekondular, inşaatı devam eden Andapark lüks konut sitesinin yapıldığı arazinin hemen arkasında yer almaktadır. Dolayısıyla hemen bir sokağın sağında ve solunda gerçekleşen ayrım sonucu 2B'ye dahil olan arazi sahipleri topraktan rant elde etmenin sevincini yaşarken bir tarafta bu mekânsal değişimlerden korku duyan ve gelecek belirsizliği yaşayan mahalle sakinleri bir arada bulunmaktadır. Mekânda hem bir ayrışma hem de eşitsizliğin hüküm sürdüğü görülmektedir.

Mahallede uzun yıllar yaşayan insanların katılımı ve sosyo-kültürel, ekonomik, barınma vb. düşünülerek tasarlanan bir mekân planlaması olmadığı görülmektedir. Yaşanan mekânda var olan yoksulluk, üretilen mekân içerisinde görünmez kılınarak sürdürülmektedir.

15 yıldır burada oturuyorum. Kayınbiraderime misafirlğe gelmiştik buraya sonra hoşuma gitti buralar emekli olunca gelirim düşüncesiyle bir arsa aldım. Doğa atmosferi iyiydi bir Anadolu köyü gibiydi. 1992'de iki katlı ev yaptım sonra, 2004'te emekli olunca diğer üç katı tamamladım. Bakırköy'den emekli olunca buraya geldim. Oranın havasıyla buranın havası karşılaştırırsan burası bana daha iyi geldi en azından memleketimi andırıyor. Daha açık havadar, yaz özellikle çok güzel, yaşantı bakımından çok güzel ilk geldiğimizde altyapı yoktu yol yoktu hiçbir şey yoktu. Gelecek için güzel oldu. Geldiğimizde tapularımız yoktu bir güvensizlik vardı ama şimdi burası benim diyebiliyorsun ben aldım tapumu. Ama alamayan komşularımız var temelinde bu insanlar ev yaparken köylerde bir şeylerini satıp evim olsun diye başımı sokacağım bir yer olsun diye usulsüz plansız projersiz yapılar yaptılar. Gelecekte çocuklarımıza da birer daire olsun diye kat attık ama geldiğimiz nokta ne kadar güvenli tartışılır. Biraz kaba tabirle biz, geçmişte buraları alarak bir kumar oynadık. Göle maya çalmak gibi ya tutarsa dedik. Tuttu mu tuttu. Tutarken de insanların canı çok yandı. Belirsizlikten yoksulluktan şimdi birde kat mülkiyeti çıktı ben emekli maaşı alıyorum ödeyemiyorum. Faiz alışkanlığım yok bankadan kredi çekmedim hiç düşünmüyorum. Kredi almak istemiyorum, çünkü bu meblağları emekli maaşımla ödemem imkânsız beni krediye mecbur yönlendiriyor. Ben emekli maaşımla evimi zor geçindiriyorum. (Erkek, Yaşı 64, Göç yılı 2004).

Battalgazi Mahallesi'ne yerleşen kişilerin genellikle daha önce İstanbul'un farklı bir ilçesini deneyimlediği görülmektedir. Kendine Sultanbeyli'de bir yer edinen görüşmeciler, zamanında kurulan ilişkileri mekânsal pratikleri “kumar oyununa” benzeterek kurulan ilişkilerin belirsizliğine ve inşa edilen konut alanlarının güvensizliğine dikkat çekilmektedir. Enformel başlayan konut üretim süreci, devletin belirlediği ödeneklerle kişileri bankalara mecbur bırakması ile mekân, ekonomik gelir getirme aracı olarak kullanılmaktadır.

Merkeze uzak olan mahalle, 10 yıl öncesinde gıda, erzak, giyim, eşya, sağlık, altyapı vb. çoğu şeye erişimde zorluk yaşamıştır. Zamanla yapıli çevre üretimiyle bu sorunların yavaş yavaş aşıldığı nüfusun arttığı ve mahallenin merkezi bir özelliğe doğru bir değişim seyrettiği belirtilmiştir fakat anlatılan güzel olarak belirtilen değişimlerde sosyo-kültürel kamusal alanların eksikliği dikkat çekmeye devam etmektedir:

Burada 12 yıldır ikamet ediyorum. Esenlerden evlenip geldim. Geldiğimde hiçbir şey yoktu burada hani bir çocuğı büyütürsünüz. Göz önüne alın 1 yaş – 12 yaş gibi aynen çevrede öyle oldu benim için. Ulaşım açısından sıkıntılar yaşadım. Ayakkabılarımız sapsarı çamur olurdu, eczane yoktu. Başınız ağrısa etrafınızda ilaç alacak eczaneniz yoktu. Hastane yine keza aynı şekilde çok uzaktı. Hastalandığım zaman hastaneye gidemediğimi biliyorum otobüs, minibüs geçmiyor. Evde hastalığının ağrının geçmesini bekliyordum. Gitmeye kalkışsam otobüs yok dolmuşlar saat başı geçiyordu. Bir de belli bir mesafe yürümen gerekiyordu dolmuşa binebilmek için. Geçmişe nazaran her şey ayağımızın altına gelmiş gibi oldu. Ama bu ne kadar sevindirdi yeterli oldu kişiye göre değişir. (Kadın, Yaşı 34, Göç Yılı 2007).

Sultanbeyli'ye 1997'de Şişliden geldik. Arsayı da 1988'de aldık. Kocaman bir tarlaydı ekinler biçilmişti. Hastanenin hemen aşağısında oturuyorduk. Şişliden geldim otobüs yok rezaletti köy gibi bir yere geldim. Nasıl bir yer dedim. Şehir hayatından köy hayatına gelmiştik. Ama kendimize ait bir evimiz olmuştu. Allaha şükür şimdi hastane ve otobüsler geldi. Çok zorluk çektik son üç dört yıldır buralar düzeldi. Ama mecbursun, kira vermektense kendi evinde oturmak yönünden iyiydi. Mahallemiz güzel gelişti. Eskiden elektrikler yoktu mum ışığı gibi yanardı telleri koparır giderlerdi, çalarlardı. Alt yapı yoktu, kanalizasyon doluyordu akıyordu yollara aşağıya, pislik iğrenç bir şeydi sonradan sonraya gelişti. Soba yakıyorduk şimdi doğalgaz oldu şu an rahatız. Güzel şeyler oldu tabi, daha dükkânlar açıldı, BİM var HAKMAR var. Eskiden herhangi bir şey almak için Sultanbeyli merkeze gidiyorduk, otobüslerimiz geldi hastanemiz geldi, eczanelerimiz geldi. Otobüs çok önemliydi bir yere gitsen iki üç vasıta değiştiren dünyanın parasıydı. (Kadın, Yaşı 60, Göç Yılı 1997).

Mahalledeki değişim ve nüfus artışı hastanenin gelmesiyle ilişki kurularak anlatılmıştır. Zamanla yerleşimin arttığı mahallede, otobüs sayısının çoğalması ve market tarzı işletmelerin açılması mahalle sakinleri tarafından en büyük değişim olarak algılanmaktadır.

1995 Mayıs ayında İstinye’den buraya geldik yaklaşık 25 yıldır burada ikamet ediyoruz. Bizim geldiğimizde altyapı sorunu çok eksikti hiçbir şey yoku. Hatta 2000 yıllarına kadar altyapı yoktu. Sultanbeyli altyapısı olsun, eğitim olsun, ulaşım anlamında olun 2003, 2005’lerden sonra yavaş yavaş değişmeye başladı. İşte bu zirveye 2015’lerden sonra çıktı. Konutlar yükseldi, çevre düzenlemesine biraz daha önem gösterildi, eskiden asfalt yoktu, kaldırım yoktu. Altyapı zayıftı. Nüfus azdı. Ulaşım son iki ve üç yıldır hastanenin gelmesiyle mahallemize baya bir gelişim gösterdi. (Erkek, Yaşı 36, Göç Yılı 1995).

Mahalle muhtarı:

Mahallede ulaşım, hastane, okul, sağlık ocağı sıkıntımız yok. Öbür mahallelere göre bizim mahallemiz çok iyi hiçbir sıkıntısı yok. Büyük müteahhitleri kendine çekiyor. Sur yapı, Emlak konutları var. Arsaların değeri arttı, adamın gecekondusu varsa trilyonluk oldu şimdi. Hastanenin az ilerisi Üniversite alanı gözüküyor oraya müteahhit giremez. Az ileride Aydın Doğanın arsası var. Otobüs peronun arka tarafından ormanın içinden gideceksin zaten arka tarafını kapatmışlar şu anda güvenlik var. Ormanın içinde tam tepede bomboş büyük bir arazi orası verilirse oraya yatırım gelir. Üniversite alanındaki gecekonduların tapusu yok belediye başkanıyla geçen oradaki gecekonduların durumunu görüştük. Onunla ilgili, eski koruma alanları, yeşil olan yerleri olduğu söylendi şu anda bakanlıkla görüşüyoruz bu tür yerleri çıkarmaya çalışıyoruz. Eğer çıkarırsak hak sahipleri yerlerini alacak ama çıkarmazsa orada yaşayan insanlara başka yerde yer verecekler. Mağdur olmayacak şekilde ya para verecekler ya da başka bir yerde yer verip onları oradan çıkaracaklar o şekilde kalmayacak. (Erkek, Yaşı 42, Göç Yılı 1994).

Mahalle muhtarından edinilen bu bilgilere göre hastane civarında özel mülk alanlarının fazlaca olduğu anlaşılmakla birlikte, burada artan bir yapılaşma ile küçük müteahhitlerin rolünün ön plana çıktığı görülmektedir. Diğer bir etkili aktör, yerel yönetimin bu değişimde vatandaş mağdur etmeyecek şekilde çeşitli çözüm önerileri geliştirmesi beklenmektedir. Muhtarın da ifadelerine göre bu gecekondulu bölgede yaşayan kişilerin mağdur edilmeyeceği şekilde düzenlemelere gidileceği belirtilmiştir. Her ne kadar kişilerin mağdur edilmemesi için uğraşılsa da ileride üniversite inşası başladığı an burada bir yıkım söz konusu olacak ve insanlar yerlerinden edilmek zorunda kalacaktır. Böylelikle mekânsal değişimlerin beraberinde mekânsal eşitsizlikleri de getirdiği görülmektedir. Ayrıca yapılı çevre bileşenlerinin mahalleye yoğunlaşmasıyla kentsel toprağın değeri artmış ve sermayeyi kendine çektiği anlaşılmaktadır.

20 yıldır burada yaşıyoruz. İlk Sarıyer'den geldik. İki yıl kaldık sonra eşimin işi dolayısıyla buraya geldik, orada kiralarda çok pahalıydı. 20 yıldır Battalgazi Mahallesi'nde oturuyorum. Ama on yıldır hastane yakınındayım ondan önce kirada kalıyordum. İlk buralarda hiç yol yoktu çamurdu, su yoktu. Herkes depolarına su alıyordu, kuyular vardı, yollar yapıldı, sular var. Doğal gaz çok nadir sobalıydı hep herkes alamıyordu sonradan yavaş yavaş herkes aldı. Otobüs hiç yoktu hiç bulmazdık okul yoktu hastane yoktu şimdi her şey var. (Kadın, Yaşı 47, Göç Yılı 1999).

Görüşmecilerin çoğu kendi yaptıkları müstakil ev veya gecekondularda ikamet etmektedir. 2B yasasından sonra bazı görüşmeciler evlerini müteahhitte vermesiyle mahalle apartmanlaşma süreci yaşamıştır. Mahallede yaşayan görüşmecilerde mahallede bulunan arazilerin rant değeri sıkça vurgulanmıştır.

2000'lerden beri buradayım ondan önce Ayazağa'da kiradaydım. Buradan arsa aldığımız için kendi evimiz olduğu için sevinerek geldim. Gecekonduumuz vardı. Şimdi müteahhitte verdik şu an oturduğum evde çocuklarım, eşim ve ben kalıyoruz. Önceden gececonduda kayınbiraderim ve eşiyle birlikte kalıyorduk. Hayalim gececondudan kurtulmak balkonlu evde oturmakta benim için en büyük değişim bu oldu. Hayalim gerçekleşti. Gececondudan ayrılmak zor oldu çünkü çok çilelerle yaptırdığım için hiç vazgeçmek istemiyordum. Üzüldüm mü? Çok üzüldüm. Ama şu an memnunum. En büyük değişimim evim oldu. (Kadın, Yaşı 41, Göç Yılı 2000).

Değer kazanınca insanlar hemen fark ediyor oradan bir rant sağlama hevesine kapılıyor. Gecekonduolar yıkılıp apartmana dönüştürülüyor. Genelde seçim esnalarında göz yumuldu 10 sene önceye kadar burada hala gecekondu yapılıyordu. Birkaç tane yıkıldı ama yine yaptılar şimdi çoğu burada arsa sahibi oldu. Zengin oldu hepsi. Birazda mücadeleci olmak lazım. (Erkek, Yaşı 46, Göç Yılı 1996).

Mahalledeki yapılaşma süreci rant değeri elde edenler için zenginleşme aracı olarak görülmekte olup mekânda gerçekleşen dönüşümler, zihinleri rant odaklı düşüncelere yönlentmektedir. Bu değişimler içerisinde kadınların mekân kullanımındaki sınırlılıklar değişmemeye devam etmektedir.

Ben ilk geldiğimde buralar hep topraktı. 2007 Mayıs'ta geldim. Karşıdan Okmeydanı civarından buraya geldim. Evlendim buraya yerleştim. Geldiğimde her yer topraktı. Doğru düzgün insan yoktu. Birde ben öyle bir yerden geldim ki çalışıyordum. Evlenmeden iki güç gün önce işten çıkmıştım. Bir anda boşluğa düştüm her gün böyle yürüyüş yapan bir insandım. Çok sosyaldim. Mecidiyeköy'de muhasebe işinde çalışıyordum. Evlendim buraya geldim burada insan yok. Buranın insanları daha farklı bizim oraya göre, korktum. Nasıllar biliyor musun? Bir gün merkeze gittim. Böyle kaldırımda yürüyorum üç beş tane insan üzerime yürüyor. Mahsus o adam kaldırıma çıktı karşıma geçti koluma çarparak geçti. Yolda boş, sadece onlar var ben varım. Öyle insanlar. Bende korktum eşimden ayrı bir daha merkeze gitmedim. Değişik insanlar geldi bana, bakışları, tarzları, konuşmaları, giyim ve

kuşamı bile bana çok farklı gelmişti. Çocuğum olursa zaman geçerdi o nedenle hemen çocuk sahibi olmak istedim. Allah'ım diyordum ben nereye geldim ya. Ama şimdi çok şükür baya bir şey değişti. En önemli faktör benim için insanların çoğalması oldu. İnsan fazlalaştı. İnsan yoktu mahallede korkuyordum. Yavaş yavaş binalar çoğaldı. Evler çoğaldı, binalar yükselmeye başladı. Güzelleşiyor. (Kadın, Yaşı 34, Göç Yılı 2007).

Kadınların mekân kullanımında yaşadığı sınırlılıklar ve zorluklar belirtilmiş. Nüfusun artması ve mahallede gerçekleşen konut inşası, apartmanlar güzellik sembolü olarak gösterilmiştir. Görüşmeciler mahallenin, 10 yıl öncesiyle şu anki durumunu karşılaştırdığında çok şeyin değiştiğini ifade etmektedirler. On yıl öncesi mahallenin yaşadığı yokluğun devam etmediği belirtilerek yapıli çevre özelinde değişimler mahalleli için güzellik olarak algılanmaktadır.

3.4.1 Battalgazi Mahallesi değişen ilişkiler ve mahalle kullanımı

Saha gözlemleri sürecinde mahallede kadınlar, çocuklar ve yaşlılar için mekân kullanım alanlarının sınırlı hatta hiç olmadığı görülmüştür. Mahallede kullanım alanı olarak gösterilen mekânlar marketler olurken boş vakit geçirmek ve gezilecek yerler ilçede bulunan AVM'ler olmuştur. Ayrıca görüşmecilerden çalışma hayatında olan bazı kişiler, geçimlik ücretini kazanabilmek için pazar günü dahi çalışmaktadır. Bu nedenle dinlenme vakitleri fazla olmadığı için kullanılan mekânlarda AVM'ler ile kısıtlı kalmaktadır. Komşuluk ilişkilerinde ise Battalgazi Mahallesi'nde nüfusun az olduğu zamanlar birbirini tanıyan müstakil evi olan kişiler arasında düğün, cenaze, mevlit vb. toplu ritüellere katılım sağlanmaktadır. Ancak zamanla nüfusun ve yapılaşmanın artmasıyla bu ilişkilerin yavaş yavaş çözülmeye başladığı belirtilmiştir.

Komşuluk ilişkilerine bakıldığında, on yıl öncesinde birincil ilişkilerin fazla dayanışma içinde olan komşuluk ilişkilerin Mehmet Akif Mahallesi'nde olduğu gibi zamanla çözüldüğü görülmüştür. Birbirini tanıyan on yıl önce kurulan komşuluk ilişkilerinden düğün, cenaze, nişan ve mevlit gibi faaliyetler komşuluk ilişkilerinin devam ettirildiği alanlar olarak ortaya çıkmıştır. Çalışma hayatı içerisinde fırsat bulundukça komşuların bu tarz etkinliklerinde o dayanışma ağlarına katılım sağlandığı görülmektedir.

Önceden komşuluk vardı... İnsanlar birbirine gider hâl hatır sorardı. Şimdi kalmadı. Bu komşuluklar. Kadınlar işe girmeye başladı burada fabrika var. Kadınlar için çok iyi oldu hayat şartları çok zorlaştı yetmiyor. Eskiden bir kişinin çalıştığı yetiyordu şimdi mesela dört kişi bile çalışsa anca yetiyor. Ucu ucuna yetiyor. Mecbur çalışmak zorunda kalıyoruz. Çalıştığımız için kimseyi göremiyoruz. Eskiden mesela beş çayı yapardık gider gelirdik

kapılarda otururduk muhabbet ederdik. Ama düğün cenaze gibi komşuluk ilişkilerinde bu mahalle çok tutkundur hala gelip gidilir. Kuranı-kerim okutan komşular olur, eşinin vefatı veya babasının vefatı için onlara da işten fırsat buldukça katılmaya gitmeye çalışırım. (Kadın, Yaşı 57, Göç Yılı 1995).

Sur yapıda oturuyorum. Kimse kimseyi tanımıyor. Burada komşuluk olmuyor. Sadece birkaç arkadaşım ile whatsapp grubu kurduk oradan haberleşiyoruz. (Erkek, Yaşı 42, Göç Yılı 1996).

Komşuluk ilişkilerimizde önceden herkes birbirini tanırdı. Düğünde, cenazesinde birbirine gidebilmeli, komşuluk bunu gerektirir. İyi günde kötü günde ama şimdi kalabalık oldukça bunlar kaybolmaya başladı. Tanıdık tanıdığına gidiyor. İlk geldiğimizde belirli sayıda evler vardı. İnsanlar birbirini tanıyordu daha samimi daha candandı. Sonra kalabalık oldukça bu dağılmaya başladı. Biz belirli komşularımızla devam ettirmeye çalışıyoruz ama götüremeyenler var. Yeni gelenler bazı şeyleri değiştirdiler. En azından biz her sene sokak iftarı veriyorduk. Sokağa masaları koyardık. Her gün bir aile iftar verirdi. Ne güzel bir kültürdü insanlar kaynaşıyordu, şimdi kalkmaya başladı. (Erkek, Yaşı 64, Göç Yılı 2004).

Komşularla ilişki güzel, hiç değişmedi gecekonduda otururken ki halim de çok güzel şimdiki halim de çok iyi. Düğünlerine, kuranlarına katılmaya çalışırım elimden geldiğince Çalışma hayatım başlayınca biraz daha azaldı. Komşularımdan düğün, nişan, mevlit için davet geldiği müddetçe katılırım. (Kadın, Yaşı 41, Göç Yılı 2000).

Şu anda hale tanıdıklarla sokaklarda görüşürüz ama aileye git gel yok. Nüfus arttıkça biraz uzaklaşma var gibi düğün ve cenazede mahalleli bir araya geliyoruz. Biz genellikle çalıştığımız için akşam eve geliriz. Sadece bir pazar günümüz olur bazen pazar bile çalışırız. O yüzden pek göremiyoruz kimseyi. (Erkek, Yaşı 46, Göç Yılı 1996).

Kimseyi görmüyorum, çalıştığım için ama cenaze düğünde komşular çok iyiler o konuda yardımsever. Yeni gelenleri tanımıyoruz. Çok kalabalıklaştı eskiden daha sakindi. Çok gelişmiş değil geliştirmemiş kendini insanlar geri kalmışlar. Bizim köyden bir farkı yoktu buranın hatta bizim köy buradan daha çok gelişmişti. Bizim köyümüz çok büyüktü kasabaydı burası çok geriydi. Şimdi biraz düzeldi. (Kadın, Yaşı 47, Göç Yılı 1999).

On yıl önce gecekonduların yaygın olduğu dönem, kadınların sık sık bir araya geldiği, kapı önü oturma gibi faaliyetler zamanla azalmış komşuluk ilişkileri gittikçe çözülmeye başlamıştır. Bahsedilen düğün, nişan, cenaze ve mevlit gibi etkinlik ve ritüellerin komşuluk ilişkilerini dinamik tuttuğu anlaşılmaktadır.

Battalgazi Mahallesi, Sultanbeyli merkeze uzak bir yerleşim bölgesi olduğu için ticaret merkezlerinin, marketlerin vb. alanların seyrek olduğu bir mahalledir. Bu nedenle on yıl öncesinde bakkalların rolü önem taşımaktadır. Mahalle sakinleri tüketim ihtiyaçlarını karşılamak için Sultanbeyli merkezi kullanılmaktadır. Ancak zamanla mahallede gerçekleşen mekânsal değişimler ve nüfus artışıyla ticaret merkezleri, marketler, eczaneler vb. mahallede artış göstermiştir. Böylelikle mahalle sakinleri, Sultanbeyli merkezi, genellikle AVM'lerin kullanmak için tercih etmektedir. Mahallenin yapılaşmasıyla birlikte eski nüfusun, konut alanlarının, ulaşım araçlarının ve sosyal donatı alanlarının az olduğu mahallede yaygınlaşan marketler mahalle sakinleri için oldukça önemli bir değişim olarak vurgulanmıştır. Mahalledeki en büyük değişim hastanenin ve lüks konutların gelmesiyle açıklanırken, mekânsal kullanım pratiklerine bakıldığında en büyük değişim marketlerin gelmesiyle açıklanmıştır. Mahallede deneyimlenen mekânlar:

Allahtan marketler var. Allahlım nereye gitsem acaba, böyle düz asfalta yürüyeceğim kaldırımda valla diyorum bir BİM'e veya Hakmara gideyim de bir değişiklik olsun. Mahallede şu an sadece markete gidiyorum. Bir de sağolsun eşim merkeze götürüyor arada sırada, Atlaspark ve Platoya gidiyoruz. Burada maalesef gidilecek yer yok. Sultanbeyli'de Gölet çok güzeldi. İlk yapıldığı yıllar bir kere gittim. Bir daha gitmedim. Zaten hem bizim mahalleye uzak hem de oraya gelenler biraz tuhaf çocuklar kavga ediyor, insanlar yiyeceklerini bırakıp gidiyor. Bir daha da gitmedik hiç. Karşıda olsam orada çok gezilecek yer var. Beşiktaş, Ortaköy, Şişli, İstinye ... burada en yakın pazara 40 dk. yürüyorsun, bazen otobüse binersen şansına denk gelirse, biniyorsun gidip gelene kadar canın çıkıyor. Gittiğine de pişman oluyorsun, gitsen bir türlü gitmesen bir türlü ... Merkezde Çarşamba pazarı, burada Cumartesi pazarı, Yenidoğan da Pazar, pazarı var bazen oraya gidiyorum ama hepsi uzak kalıyor. Ya da hiçbir şey olmazsa marketten alıyorum. (Kadın, Yaşı 36, Göç Yılı 2009).

Sultanbeyli'nin İstanbul'un diğer semtlerine uzak oluşu ve mahallenin de Sultanbeyli'ye daha uzakta olması mekânsal kullanım pratiklerini sınırlı kılmaktadır. Marketler, mahallede gezilecek yer olarak görülürken pazar alanlarının uzak yerlerde kurulması ve az sayıda olmasının olumsuzluklarından bahsedilmiştir.

Mahallede Cumartesi pazarına giderim. Marketlere giderim. Merkezi pek kullanmıyorum. Giderim ama çok kullanmam arabayla geçerim. Önceden market için merkezi kullanırdık burada kasap yoktu mesela bakkalı kullanıyorduk. Sonradan HAKMAR, BİM açıldıktan sonra şu an merkezi kullanmıyoruz. Merkezde AVM'lere gezmek için çocukları götürmek için gideriz. (Kadın, Yaşı 41, Göç Yılı, 2000).

Pazar, HAKMAR, BİM öyle yerlere gidiyoruz. Yalnızım pek gezmiyorum, karşıda oğlum var onların yanına gidiyorum. (Kadın, Yaşı 60, Göç Yılı 1995).

Cumartesi pazarı var oraya gidiyoruz, hemen aşağıda Pazar pazarı var oraya gidiyoruz. Genel olarak HAKMAR açıldı. BİM açıldı oraya gidiyoruz. Artık çok az bakkal var. Giyim dükkânı biraz ilerde tepede var. Merkeze pek fazla gitmiyoruz, çocuklar alışveriş için gider. (Erkek, Yaşı 47, Göç yılı 1999).

Mahallede sadece camiye giderim. Eşimle alışveriş için marketlere BİM'e, HAKMAR'a giderim. Kahve kültürüm, meyhane kültürüm yok. Mahallede gezilecek bir yer de yok zaten. (Erkek, Yaşı 64, Göç yılı 2004).

Mahallede görüşülen çoğu görüşmecinin cevaplarında mahallede kullanılan alanlar arasında marketler ön plana çıkmaktadır. Mahalleye ilk yerleşim ve mahallenin mekânsal değişimleri görüşmeciler tarafından anlatırken mekânsal eksiklikler ve sınırlılıklar sık sık ifade edilen durumlar olmuştur:

2011 yılından beri buradayız. Ama 2003'den itibaren Sultanbeyli'ye gidip geliyoruz. Bu evin temelini 2003 yılında attık. Biz depremden sonra olduğu için depreme uygun yaptık ama plansız projersiz yaptık sonuçta. Biz geldiğimizde sorunlar çözülmüş vaziyettedir. Son on yılda biz kurulmuş bir düzenin içerisine gelmiş gibi hissettik ama semt olarak çok sıkıntısını yaşadık. O zaman da alışveriş merkezini bulamadık, marketimiz yoktu, pazarımız yoktu. Bir sosyal tesis yok. Bir toplanım alanı yok bir park alanı yok. Bu semte göre pazarlar çok uzak. Geldiğimize göre belli bir yol katetti, yol, su, altyapı ve doğalgaz, hastanenin yapılması, okulların yapılması gibi hizmetler oldu. Bu hizmetler burada oturan kişiler için güzel bir şey. Ama eksikler hala çok var. (Erkek, Yaşı 60, Göç Yılı 2011).

Yaklaşık 25 yıldır bu mahallede ikamet ediyorum. Son bir yıldır mahallede bulunan Sur yapı sitesinde oturuyorum. Bizim kendi evimiz rutubetliydi. Çocuk için sağlıklı değildi. Hem de evimizi müteahhitte verme durumumuz olduğu için mahalledeki Sur Yapı konutlarına kiracı olarak taşındık. Annem babam dışında üç kardeşiz her birimize bir daire düşecek şekilde müteahhitte vermek istiyoruz. Ama şimdi ekonomi biliyorsun durumlar iyi değil, o yüzden ekonominin düzelmesini değerinin biraz daha artmasını bekletiyoruz. Sur yapıya taşınmakla pişman mısın desen evet pişmanım derim yani hayat şartları şu an çok zorlaştı biraz ekonomik olarak yoruyor bizi ama güvenliğin olması, sosyal imkânların olması güzel, çocuk için uygun. İçinde park, havuz, spor salonu var yani. Dün mesela söylemesi ayıp hava soğuktu ama sıcak bir havuzu vardı. Çocuğu havuza götürdüm orada yüzdürdüm. Bunu belki dışarıda yapabilir misin yaparsın ama tabi işte bizim bu civarda park yok, ee güvenli değil. Hırsızlık olayı olayları çok var. Mahalle artık güvenli değil. Mesela sen mahallede saat altı oldu mu dışarı çıkamazsın. Gündüz bile rahat dolaşamıyorsun ki gece dolaşasın. Özellikle kadınlar, ben biraz o nedenle tercih ettim çoluk çocuk biraz rahat etsin istedim. (Erkek, Yaşı 42, Göç Yılı 1996).

Mahallede gecekonduda oturan ve Sur yapıda yaşayan iki ayrı görüşmeci, mahalledeki dönüşümü ele almakta yaşadıkları mekânla kurdukları ilişkilerde yapılı çevre üretiminde gerçekleşen değişiklikler beraber sosyal donatı alanlarının eksikliğine dikkat çekilmektedir. Buradan anlaşılabacağı gibi mahalledeki özel sermaye ve kamu yarımalarının getirdiği değişimlerin mahalle sakinlerinin sosyo-kültürel ihtiyaçlarına cevap veremediği görülmektedir. Aynı mahallede lüks konutta yaşam sürmek, mahalle içerisinde bulunmayan sosyal donatı alanlarının öneminin vurgulanmasıyla bir ihtiyaç olduğu ifade edilmektedir.

Görüşmeciler mahallenin son on yıllık değişimini anlatırken, ilk yerleşim deneyimlerini göz önünde bulundurulmuştur. Yapılaşması kaçak olarak başlayan enformel ilişkilerin hüküm sürdüğü mahallede yaşayan kişiler, büyük zorluklar yaşamıştır. Zamanla altyapı, kanalizasyon gibi sorunlarının çözüldüğü okul ve hastane gibi yapılı çevre üretiminin gerçekleştiği görülmektedir. Böylelikle mahalle, lüks konut projeleri ve müteahhitler için bir cazibe merkezi haline gelmiştir. Görüşmeciler tarafından gerçekleşen dönüşüm her ne kadar olumlu karşılsa da yaşanan değişimin mahallede yaşayan nüfusun sosyo-kültürel anlamda ihtiyaçlarını ve eksikliklerini gidermediği görülmektedir. Bu anlamda görüşmecilerin mekân tarifleri, mekânla kurdukları ilişki ve beklentilerinin anlaşılması önem kazanmaktadır.

3.4.2. Mahallede ortaya çıkan rant değeri ve mekânsal eksiklikler

Battalgazi Mahallesi, tapulu ve tapusuz konutların, gecekonduların, müstakil evlerin, apartmanların lüks sitelerin yer aldığı heterojen yapıya sahip bir mahalledir. Son on yıl içerisinde mekânsal anlamda yavaş ve önemli bir değişim geçirdiği görülmektedir. Mahallede ilk olarak alt yapı sorunlarının çözülmesi; okul, hastane, lüks konutları ile nüfusu kendine çekmektedir. Mahallede yapımı tamamlanan Sur Yapı, emlak konutları ve inşaatı devam eden Andapark gibi lüks konut firmaları; Aytap Gıda sanayi, Muhsin Yazıcıoğlu Kültür Merkezi, Kapalı Yüzme Havuzu ve Paşaköy caddesinde 400 yataklı devlet hastanesi bulunmaktadır. Ayrıca mahallenin üçüncü köprü Paşaköy bağlantı yoluna komşu olan kuzey mahallelerinden bir tanesi olması, yapılı çevre üretiminde gerçekleşen değişimin belirleyici unsurları arasında yer almaktadır.

Bu mahalle, İstanbul'un çeper ilçelerinden biri olan Sultanbeyli'nin, kendi çeperi denilebilecek bir yerde konumlanmaktadır. Yapılan görüşmeler sonucunda mahalle,

İstanbul içerisinde tutunamayan bir emek kesiminin uzun yıllar yaşam mekânını oluşturmaktadır. Görüşme sırasında Teferrüç Tepe ormanına komşu, devlet hastanesi çevresinde iki tane özel mülke ait çiftlik arazisi bulunmaktadır. Bu çiftlik arazilerinden biri, görüşme yapılan mahalle sakinleri tarafından eski İstanbul valisine ait yazlık olarak kullanılan bir çiftlik olduğu belirtilmiştir. Büyük bir araziden oluşan diğer çiftlik sahibi ise görüşme gerçekleştirilen mahalle sakinleri tarafından arazi mafyası olarak kodlanmıştır. Bahsedilen büyük çiftlik arazisinin bir kısmında Sur Yapıya ait konut üretiminin gerçekleştiği görülmektedir. Ormana yaklaştıkça orman sınırlarının da tel örgülerle çevrili olarak parseller şeklinde ayrılmış olması da dikkat çekmektedir. Görüşme gerçekleştirilen mahalle sakinleri ve mahalle muhtarları, ormana yakın telle çevrili bazı arazilerin Aydın Doğan'a ait olduğunu ifade etmişlerdir. Böylelikle Sultanbeyli arazileri üzerinde doğruluğu kanıtlanamayan bilgilere rastlanılmıştır.

On yıl önce mekânla kurulan ilişkilerde, İstanbul'da tutunmaya çalışan emek kesiminin, mekânsal ve toplumsal ilişkilerde kurdukları bağın temelleri sıkıntılı süreçler üzerinden anlatılmaktadır. Mahallede yaşanan değişimler, insanlar tarafından apartmanların artması, hastanenin gelmesi, okulların gelmesi, lüks siteler ile gündün güne arazi değeri artan şehirleşen bir mahalle olarak tarif edilmiştir. Yaşanan sıkıntı ve ihtiyaçların zamanla farklılaştığı görülmüştür. Güzellik ve gelişme olarak adlandırılan bu durum içerisinde aslında yapılan değişikliklerle özel sermayenin mekâna rahatlıkla girebildiği görülmektedir. Mahallenin gündelik yaşamını değiştirecek sanatsal ve kültürel etkinliklerin eksikliği, kamusal alanların azlığı, mahalle sakinlerinin mekân kullanımında sınırlılıklar oluşturmuştur. Bu bağlamda, mahalledeki değişim yapıları çevre üretimiyle sınırlı olacak şekilde ele alınmış olsa da insanlar bir şekilde ulaşım, yol, hastaneden faydalanırken diğer eksiklikler sorgulanmaya başlanmış ve aslında burada ikamet eden insanların talepleri doğrultusunda katılımcı bir değişimin veya şehir planlamasının yaşanmadığı görülmüştür. Çocuklar için oyun parkları, yollardaki ışıklandırma problemi, spor etkinlikleri, sosyalleşme ve kamusal alanların eksikliği veya kapasite yetersizliği hemen hemen her görüşmeci tarafından üzümlenerek üstünde durulması gereken önemli bir ihtiyaç olarak ifade edilmiştir. Her ne kadar bu ihtiyaçların önemli olduğu belirtilmiş olsa da, hastanenin gelmesi ve ulaşım ağlarına yakınlığı ile değişen mekânsal özellikler ve toprağın rant değerinin artması görüşmeciler tarafından ifade edilen hoş bir durum olarak ortaya konulmuştur. Bura da yaşayan insanlar, topraktaki değer artmasıyla inşaatların yükselmesini olumlayarak zihinlerde kentsel toprağın, meta olarak inşa edildiği

görülmüştür. Mahalleye en büyük değişimin hastanenin gelmesiyle yaşandığı belirtilerek burada yaşayan insanların ortaya çıkan rant değerinden faydalanarak toprak değeri üzerinden zenginleşme arayışına girdikleri anlaşılmaktadır.

Buraya taşındığım zaman buraya hastanenin geleceğini hiç tahmin etmezdim. Allahtan geldi de gelişti buralar değerlendirildi, evimizi yıkacaklar diye çok korkuyorduk buraların yüzüne bakılmazdı eskiden. Halen de tapu sıkıntımız var. İmar barışından yararlandık ama yerimiz planda sosyal tesis alanı gösteriliyormuş. Yanımızdaki komşumuz alamadı biz ödedik, paramızı aldık ama hala korkumuz var. Önceden Sultanbeyli’de oturuyoruz demeye utanıyorduk artık onlar da gelsin de biz de şehirde oturuyormuş gibi olalım burası kırsal kesimdi. Ama şimdi gelişmeye başladı Allaha şükür bir şehir havası geldi. Hastane kiralari arttırdı, evlerin değerleri arttı. Hastanenin civarı değişmeye başladı o da bize yakın olduğu için faydalanıyoruz iyi oluyor yani, insanlar gecekondularını müteahhitlere verdiler apartmana dönüştü, görüntü açısından çok güzel oldu. Yeni binalar çok güzel görünüyor, hem bir de depreme dayanıklı olur diye düşünüyoruz. Sağlıklı, deprem açısından mahalleyi de güzelleştiriyor. Mesela Sur Yapı’da oturmayı çok isterdim kim istemez ki ama yok, orası çok güzel havuzu var bahçesi var içi de güzel diyorlar gitmedim ama. Orada eskiden çiftlikti ağaçlar içinde atlar vardı. Andapark’ın yanında da çiftlik var oraya da valinin çiftliği derler içinde atlar var. Ben buraya geldiğimde burada çok ata binerlerdi. Koşu atları, yarış atlarıydı kıyafetleri öyleydi. Bizim sokak boştu. İleride biz daha içerde kalacağız nüfus artar konut alanları artar çünkü buraya göç çok oluyor. (Kadın, Yaşı 57, Göç yılı 1995).

Mahalle bazında en büyük değişim Battalgazi Mahallesi, coğrafi konum olarak baktığımızda bir tarafının orman oluşu, oksijenin iyi oluşu, bir tarafta barajın oluşu yani havasının güzel oluşu, iyi bir konumda. İki otobanın ortasında oluşu da avantaj mahalle için bir kuzey Marmara otoyolu, eski otoban. Ulaşım ne kadar kolaylaşırsa, nüfus da artar. Bizim bulunduğumuz konumun en büyüğü hastane ve okulların burada oluşu bir de yeni yapılaşan binaların semtimizde olması avantaj sağladı. (Erkek, Yaşı 60, Göç Yılı 2011).

Hastane sadece buraya ün yaptı. Müteahhitlerin bu mahalleye yönelmesiyle burayı ünlendirmiş oldu. Hastane yakınında oturan dağın başı dediğimiz yerlerdeki komşuların bazıları köşeyi döndü. Adam, binası evi yıkılacak diye ağlıyordu, şimdi adamın binasında ömründe görmediği kirayı alıyor. Ama yıkılması gerekiyordu, sağlıksız binalar rant döndü. Değişen nokta şu gecekondular ve apartman görüntüsü arasındaki farkı benim için şöyledir her zaman, apartman görünümü kent görünümüne girer gecekondular olduğu zaman köydür. Apartman olduğu zaman temizliktir, şehirlileşmiş kentleşmiş geleceği parlak gösterir. Bizim burada kırsal insan çok kültürü yok cahil, şu bina çok güzel dışı ama insanlara bakıyorsun burada hala tavuk beslemeye çalışıyor. Burada köy gibi yaşıyor. Etrafta böyle binalar artınca bura şehirleşince, bu insanlar göze batıyor. (Erkek, Yaşı 60, Göç Yılı 1995).

Artan inşaat görüntüsüne dikkat çekilerek gittikçe kent silueti kazandığı belirtilen mahalle, rant üzerinden kullanım değeri ve değişim değeri kazanmıştır. Mekânsal pratiklerine bakıldığında kırsal özelliklerin yaşanmaya devam ettiği görülmektedir. Müstakil evler veya gecekondulara ek küçük çevrili bahçeleri ve tavukları olan mahalle sakinleri bulunmaktadır. Büyükbaş hayvancılık ve küçükbaş hayvancılığa ise rastlanılmamıştır.

Güzel evler falan yapıldı, hastane yapıldı ama insanlar birbirleriyle konuşmuyor zenginleyince millet milleti tanımıyor yani. Altıntepe altın oldu çok pahalılaştı bir arsa bile alamıyorsun şimdi. Buralar önceden öyle miydi, hayvanlar otliyordu evler seyrekti 10, 15 ev vardı. Benim de hayvanlarım vardı hastanenin olduğu yerler, oralarda ben çok hayvan güttüm. Hayvancılığı beş 10 yıl oldu bırakalı buralar gelişmeye başlayınca yaptırmadılar hayvancılık, devlet yaptırmadı, şikâyet ettiler oradan buradan, altı yıl falan yaptım ama hayvancılık. Yasak dediler ceza yazacağız dediler ben de sattım. Şimdi her yere binalar doldu. Tam hastanenin yanındayım. Dükkânlar yapıldı. Eczaneler açıldı, lokanta açıldı. Değişti gelişmeye başladı. Arsalar değerlendirildi, kiralar arttı, evimin alt katını dükkâna medikale kiraya verdim. Müteahhit istedi ama daha da değerlendirileceği için bekletiyoruz şu an. (Kadın, Yaşı 66, Göç Yılı 1998).

Saha araştırmasının bulunduğu bölge Sultanbeyli’de yaşayan insanlar ve mahalleli tarafından geçmişten bugüne “Altıntepe” olarak tarif edilmektedir. Yaşanan mekâna yüklenen semboller devam ettirilmektedir. Artan yapılaşmayla birlikte mahalle zihinlerde zenginleşme aracı olarak görülmektedir. Zaman geçtikçe arsaların daha da değerlendirilmesinin beklendiği hâkim bir düşünce yaygındır. Eskiden hane sayısının az olmasıyla toplumsal ilişkilerin kuvvetli olduğu belirtilirken, artan yapılaşma ve nüfus ile birlikte komşuluk ilişkilerinin toplumsal bağların zayıfladığı anlaşılmaktadır.

Mahallemizdeki değişiklik; Altyapısı geldi, okulların lisenin ve hastanenin gelmesiyle çok değişti. Hastanenin gelmesi buranın eski doğal görünümünü imajını değiştirdi. Eskiden bir Anadolu havası vardı. Bu değişimler mahalleyi hem iyi hem de olumsuz etkiledi diyebilirim. Hem nüfus arttı kalabalıklaştı ve trafiği fazlalaştı. Eskiden bizim arsalarımız 2,5 milyar değerindeydi şimdi burada arsa fiyatları şişti trilyonluk oldu. Geldiğimiz noktada merkezi yerlerden farkı olmamaya başladı. Şurası ana yol oldu bir yerinde kaldırım var bir yerinde yok sıkıntılı bir görüntü. Bir yeşil alan oluşturulması lazım hep kent, hep site, hep bina, blok çok sıkıcı, yeşil alanımız var boş alanlar var, Andapark’ın yanında çiftlik var orası yazlık olarak kullanılıyor. Ama bu yeşil alanların çoğu hep özel mülkiyet bugün yıkılmasa yarın mutlaka yıkılacak (Erkek, Yaşı 64, Göç Yılı 2004).

Kiraları çok etkilendi önceden 200-300 TL’ye ev bulabilirdin şimdi bin liradan aşağıya ev yok buralarda. Mesela, hep binalar gecekondular yavaş yavaş kalkmaya başladı yeni binalar

gelmeye başladı. Ulaşım çok kolaylaştı. Sur yapı olmadan önce çiftlikti. Hava daha temizdi o zamanlar şimdi mesela binalar büyüdükçe temiz hava gitti. Ama iyi ki ormanımız var. (Kadın, Yaşı 41, Göç yılı 2000).

Hızla yapılaşmaların artmasıyla yeşil alanı bulunan mahallenin ileride ekolojik değerlerin hiçe sayılarak dönüşeceği vurgulanmaktadır. Mahallede gerçekleşen değişimlerin sadece görüntüyü ve imajını değiştirdiği anlaşılmaktadır. Burada yaşayan insanlar arazisinin fiyatlarının artmasıyla rant odaklı düşünmeye başlamıştır.

Yapılaşma hastaneyle de alakalı ama belli büyük bir firma konutunu konduğunu demek ki burada bir rant var. Hastane geldi evler çoğalıyor. Hastanenin gelmesiyle bir anda kiralar da arttı. 600, 700, 1000 lira değmeyecek şekilde rakamlara ulaşıldı, hastanenin gelmesi olumlu ama kiraların artması olumsuz etkiliyor. Mahallenin yeri, konumu, büyüklüğü iyi, hastaneden baktığında sağ tarafı orman bir yeşillik var ama bir sürü müteahhit girdi çevreye hastanenin orasının beton yığınının bir farkı kalacak mı kalmayacak, bozacak çevreyi ama olumlu baktığımızda parklar gelebilir. Hepimizin çocukları var ama çocuğumu götürebileceğim hiçbir yer yok burada bisiklete rahat binemiyorlar. Andapark yapılıyor az ilerde dışarıdan baktım alışveriş merkezi gibi bir site o da dikkat çekiyor. Zamanla burası böyle bir yapılaşacak, bu kadar temiz havayı doğayı bulabileceğimizi düşünmüyorum. Yapılan sitelere belli bir kitle gelecek insanları seçemiyoruz ama öyle bir yerde oturanları da tahmin edebiliyoruz, kamu çalışanları, doktorlar, öğretmenler, daha eğitilmiş insanlar gelebilir. Mahallemizi olumlu yönde etkiler. Bu değişiklikler evi olan kişilere bir değer kattı ama diğer taraftan baktığımda evi olmayanlar için kötü oldu. Rant olarak düşünürsen yerden dolayı konumu çok güzel ama gelişimi iyi değil o kadar kötü durumda ki keşke imkânlarım daha iyi olsaydı çocuklarımı burada okutmasaydım. Bazı şeyler de imkânlar dâhilinde oluyor. Bir on yıl önceyle şimdiki şahsım adına aklımı sorarsan beni hiçbir kuvvet Sultanbeyli'ye getirmezdin. Gelmezdim. Kültürel faaliyetleri daha fazla olan eğitimi iyi olan bir yer çocuklarım için en azından isterdim. Neden hep kültür merkezin olduğu çevreler belediye binaların olduğu çevreler ışıklandırılmalı oluyor. Neden şu ana caddede yok neden hep belediyeye yaklaşan beş altı sokak orası güzelleşiyor. Hep bir kenara itilmiş gibi kalıyor. (Kadın, Yaşı 34, Göç Yılı 2007).

Görüşmeci tarafından, mahallenin bulunduğu konumun önemi ve gelişimi belirtilerek, yapılan dönüşümler içerisinde mekânsal eksikliklere vurgu yapılarak şehir planlaması sorgulanmaktadır. Gerçekleşen değişimlerin yatırımlar çevresinde gerçekleşmesi, yaşayan insanların ihtiyaçları doğrultusunda şekillenmediğini ortaya koymaktadır.

Mahalleyi hastane değiştirdi orası olmasaydı gelişmezdi. Altyapı, okullar, hastane, konutlar, Sur Yapı, üçüncü köprü çıkışı. Güzel yatırımlar. Örneğin acil bir işin var karşıya gitmen lazım üçüncü köprüyü kullanırsın. Aytıp sitesi çok rağbet gördü. İstanbul'un diğer ilçelerindeki esnafları da mahallemize yöneltti, Rami'den gelen Fatih'ten gelen

Zeytinburnu'ndan gelen esnaflar var. Kâğıthane'de çikolata üretiyor buraya taşıdı fabrikasını, Fatih'te baharat fabrikası var buraya taşıdı fabrikasını. Üçüncü köprüden gelen kamyonların buraya giriş çıkışı çok kolay çünkü adam da buraya taşıyor fabrikasını. Lüks siteler... Yani burada artık İstanbul'da nerede yaşadığın önemli değil adam geliyor Sultanbeyli Sur Yapı'ya mesela sitesinin içine girdiği an, farklı bir dünyayla karşılaşılıyor. Sultanbeyli'yle bir işi yok ki o kişinin orada güvenli parkı, havuzu olan koşulları iyi şartlarında yaşıyor. Bugün İstanbul'un her yerinde var bu o yüzden bu sitelerin nerede kurulduğu artık önemli değil. İstanbul yoğunlaştıkça kırsal alana çekilmeye başlıyor insan. (Erkek, Yaşı 46, Göç Yılı 1996).

Mahallede bulunan sanayi alanlarının önemi belirtilerek, lüks sitelerin mahallede yaşayan kişilerin hayatlarındaki değişimden çok Sultanbeyli'nin görüntüsünü değiştirdiği vurgulanmaktadır. Mahalledeki lüks siteler, Sultanbeyli'den ayrı mekânlar olarak algılanmaktadır. Mahallede bulunan sanayi alanları, yeni yapılaşmalar ve coğrafi konumu ile mahalle nüfusu sürekli bir artış göstermiştir.

Mahallenin değişiminde bu yapılaşmaların etkisi çok oldu. İnsanlar bu kısma daha çok yöneldi Yenidoğan, Sancaktepe kısmına yakın olması hem Paşaköy otoban girişinin çıkış noktasına yakın olması ve buranın havası kırsal olduğu için daha temiz İstanbul'un iç bölgelerine nazaran. Bu Sur yapı olsun Andapark olsun sadece Sur yapı değil burada yapılan yeni dairelere yeni insanlar geldi. Okulların yapılması, burası Sultanbeyli'nin boş alanlarından biriydi yani 2B yasası çıktıktan sonra burası orman vasfını yitirmiş olması çok şey kattı buraya. Sur yapının olduğu yerin bir kısmı çiftlikti sahibi vardı. Bir kısmı devletindi. Belediyeye birlikte imara açtı açmasıyla beraber oraya Sur Yapı geldi. Az ileride Andapark inşaatı başladı, yabancı bir şirket yapıyor diye biliyorum. Hemen yanında bir çiftlik daha var orası eski İstanbul valisinin çiftliği diye geçer. Ama tanımıyorum. (Erkek, Yaşı 36, Göç Yılı 1995).

2B yasası ile mahallede hızlı bir inşaat süreci başlamıştır. Ülkenin ekonomik durumunda yaşanan değişikliklere göre bir durağanlık görülmektedir. 2B yasasından sonra özel sermaye ve devletin ortaklığına dikkat çekilerek mekânda lüks konutların yer seçtiği görülmektedir. Güvenlikli sitede yaşayan kişilerle hiç karşılaşmadığı halde bu gibi sitelerin var olması mahalle sakinleri tarafından medenileşme ve güzellik algısı oluşturmuştur. Mahalleyi dönüştüren müteahhitlere güven duyulmaktadır.

Buralar çok rağbet görüyor en pahalı olan yer burası, Sur yapı, üçüncü köprü, hastane bunlar nüfusu çekiyor. Ulaşım kolaylaştı. Otobüsler çoğaldı okullar çoğaldı. Bize pek bir şey de sağlamadı açıkçası. Evi olanlar daha lükse sahip oldu insanların hayatı değişmeye başladı eskiden fakir olanların arsalarının değeri arttı, zengin oldu daha rahat geçinmeye başladı. Özellikle tapusu oluğu için evini müteahhitte veriyor, daire elde ediyor, kiraya veriyor. Biz de vermeyi düşünüyoruz ama şu an piyasa iyi değil, biraz daha açılması lazım, açılınca

vereceğim ne zamana kadar gecekonduda durayım. İlk fırsatta vereceğim inşallah. Bu lüks konutların mahallede olması da çok iyi insanların gelişmesi için de iyi hep zenginler kültürlü insanlar geliyor. Mahallenin kültürü bakımından bu gelenlerin çoğu kültürlü fakir değil mahallemiz çok fakirdi biraz da kültürlü insanlar, zengin insanlar gelir, kültürleşir. Hepimiz maaşla çalışan insanlarız zengin insanlar değiliz. (Kadın, Yaşı 47, Göç Yılı 1999).

Sur Yapı yapıldı ve Andapark inşaat yapımı devam ediyor, çok güzel oldu, hoşuma gidiyor. Sonuçta buraya farklı bir hava katıyor, farklı yaşamlar farklı insanlar. Hiç tanıdığım yok ama maddi geliri yüksek insanlar, senin benim gibi insanlar değil. Mesela biz gidip oradan bir ev alamayız. Mümkün değil. Çok geçtim önünden civarından çokta bakıyorum ama hiç insan göremedim, çalışıyorlar belli. Sultanbeyli halkının dışında değişik insanlar görmek beni mutlu ediyor. Hep aynı insanları görmek içimi sıkıyor öyle öyle geliyor. Bence Sultanbeyli'nin en güzel yerlerinden biri burası yeni yapılan binaların da görseiliği var, yani gecekondudan iyidir. Çarpık binalardan iyidir. Sonuçta müteahhit yapmış. Buraların değer kazanmasına da neden oldu. Mesela yanımızdaki arsa 16.000 şimdi 500.000'den aşağıya vermiyorlar arsayı. O zaman paramız olsa alsaydık şimdi baya değerli. Topraklar çok değerlendirildi mesela şimdi burayı müteahhitler istiyor. Ama bizim evimiz kamu alanı olarak gözüküyormuş, durumu tam belli değil. Önümüzdeki arsa sahipleri falan müteahhitte verecek ama annemler vermiyor burayı, çünkü ilerde burası daha çok değerlendirilecek. Şu an evin alt katını dükkâna çevirerek kiraya verdik. (Kadın, Yaşı 36, Göç Yılı 2009).

Mahalleye yapılan lüks konutlar, mahalle içerisindeki mekânsal ayrımı kesin çizgilerle belirlemiştir. Mahalle sakinleri mekânsal olarak ayrıştıktıkları bu lüks sitelerde yaşayan kişileri hiç görmedikleri halde mahalleye bir değer kazandırdıklarını düşünmektedirler. İlçenin toplumsal yapısını temsil etme yeterliliğine sahip olmayan lüks konutların varlığı, ilerleyen yıllarda mahallenin yatırımı daha çok çekmesini kolaylaştırarak, mahalleyi ideal düzeyde dönüştürmesi beklenmektedir. İnsanlar, yaşam mekânı olarak seçtikleri mahallelerinde, artan değişim değeriyle birlikte dönüşümün kapitalist kentleşme dinamiğiyle seyir etmesini beklemektedir. Ancak görüşmeler sonucunda, mahalle sakinleri her ne kadar kapitalist kentleşme dinamikleriyle büyülenmiş zihinlere sahip olsalar da görüşmeler sırasında bir sorgulama sürecine girip, sosyo-kültürel eksikliklere yoğunlaşmışlardır. Mekân kullanım sınırlılıkları içerisinde mahalledeki eksiklikler ve beklentilerden yola çıkılarak, mahalle sakinlerinin yaşam kalitesini artırabilecek, sosyal donatı alanları uygulama stratejileri geliştirilmesi gerektiği ortaya çıkmaktadır.

Mahallenin toplanıp gidebileceği bir kültür faaliyet alanının olması lazım, gelişmeler önemli ama mahalle için yeterli değil. İyi, güzel ama çocukların sosyal alanı yok. En büyük eksiklik de bu. Voleybol, basketbol sahası yok. Bir sanat merkezinin olmaması eksik. Türkiye'nin

neresine gidersen git aynı, eğitim düzeyinde insanların yükseltilmesi lazım. Kent merkezi içinde dışlanmamamız lazım adapte olmamız lazım, sosyal devlet sosyal belediyeciliktir, belediyeler ne için vardır. Halkı sosyalleştirmek için halka hizmet etmek için vardır. (Erkek, Yaşı 60, Göç Yılı 2011).

Kadınların oturacağı gideceği, bir yer yok bir şu tepede var. Serseriler var içinde, şöyle bir kadın kadına oturup dertleşeceğin bir yürüyüş yapabileceğin çay içebileceğin bir yer yok. Böyle bir şey olsa güzel olur. Sonra çocukların gidebileceği park sayısı çok az. (Kadın, Yaşı 60, Göç Yılı 1995).

Çocukların oyun alanı yok. Ben 12 senedir buradayım çevre içinde park bilmiyorum. Yeni bir tane yapıldı. Az tepeye orası da küçük. İçinde kaydırak, salıncak, tahterevallı var. Kaldırımlar neden sürekli yenileniyor. Devletin parası oraya harcanıyor. Sokak ışıktandırılmaları yok. (Kadın, Yaşı 34, Göç Yılı 2007).

Burada oyun parkları, yürüyüş parkları, piknik alanları eksik. Çocuklar için gençler için olsun sosyal etkinlikler, eksik. Ama yetersiz olduğu şöyle bir durum var. Park ve sosyal alanlar zayıf, aşağıda kültür merkezi var Muhsin Yazıcıoğlu onun karşısında park var, orada sosyal etkinlikler oluyor. Ama bizim burada hastane tarafında hiç park ve oyun alanı, çocuklar için ve gençler için bir etkinlik alanı yok. O kadar yer olmasına rağmen. Spora gitmeyi çok isterdim. Bana yakın bir spor salonu olsun isterdim. Hafta sonu gitsem bile olur. Mesela sırtım ağrıyor doktor bana yüzme önerdi ama gidemem ki burada, tamam çok uzakta değil ama çocuğum küçük onu bırakabileceğim bir yer lazım. Git gel üç saat sürer. Muhsin Yazıcıoğlu veya Merkez fark etmez. Bana yakın olsun isterdim. Şu an benim için en büyük eksiklik, çocuğun parkı yok. Çok isterdim çocuğumu parka götüreyim. Okul var ama buradaki nüfusa yetmiyor eksik, tuvaletler falan çok kötü müdür söyledi. *“Artık bize söylemeyin Milli Eğitim Bakanlığına söyleyin buraya farklı okul yapsın buradaki öğrenciler artık bu okula sığmıyor.”* Bunu okul müdürü söyledi. (Kadın, Yaşı 36, Göç yılı 2009).

Park alanları olsa, insanların gelişmesi için kütüphane olsa, spor merkezleri olsa daha iyi olur. Pazarımız da çok yakın değil. Pazarımız da yakın olsa çok iyi olacak. (Kadın, Yaşı 47, Göç Yılı 1999).

Eksiklikler bitmez ki önemli noktalardan biri çocuk parkı yok, otobüslerin geçtiği yolda oynuyor çocuklar. Pazar uzakta kuruluyor. Kadınların spora gideceği bir yer yok. (Erkek, Yaşı 60, Göç Yılı 1995).

Çocuk Parkı ve spor yerimiz yok. Olsa daha rahat. Eşofman giyip rahatlıkla yapabiliriz. (Kadın, Yaşı 41, Göç yılı 2000).

İşaret edilen eksikliklerden yola çıkılarak mahalle sakinlerinin; spor, pazar, okul, park, sosyal- kültürel aktivite alanları vb. eksiklikler ön plana çıkmıştır. Bu bağlamda, bu ihtiyaçların kentsel yaşam kalitesini artırılması için gerçekleştirilmesi, bu eksiklikler göz önüne alınarak mahallelinin ihtiyaçları doğrultusunda katılımcı yönetim ile kentsel dönüşüm planları gerçekleştirilmesi gerekmektedir.

Alan araştırması sırasında mahallelerdeki sermaye hareketleri izlendiğinde gerçekleşen kamu ve özel yatırımları, mekânı değiştirerek, yapılı çevre üretimi gerçekleştirmektedir. Ancak mahalle sakinlerinin talepleri doğrultusunda gerçekleşmeyen bir değişim yaşandığı anlaşılmaktadır. Bu durumun, kentte yaşanan sınıfsal ve mekânsal eşitsizlikleri giderek artırdığı görülmektedir.

SONUÇ

Yüzyıllardır hayatını idame ettiren kapitalizm, sermaye birikim krizlerini, mekân aracılığıyla kentsel yapılı çevre üretiminde yaptığı yatırımlarla aşarak hayatta kalmayı başarmaktadır. Bu bağlamda kentsel mekân, sermaye birikimi hedefleri doğrultusunda değişim geçirerek büyümekte ve kapitalist toplumsal ilişkiler mekân üzerinde yeniden üretilmektedir. Sermayenin mekâna yerleşmesini sağlayan sosyo- ekonomik ve politik koşullar neoliberal politikalar çerçevesinde anlaşılır kılınmaktadır. Günümüzde neoliberal politikalar çerçevesinde sermaye yatırımlarının merkezi olan kentsel mekân, yapılı çevre üretimini oluşturan AVM, lüks konut, kentsel yenileme vb. bileşenleriyle yeniden yapılanmaktadır.

Türkiye’de 1980 ANAP dönemi ve 2003 sonrası AK Parti dönemi uygulanan neoliberal politikaların sağladığı özelleştirme imkanları ve kamu mülkiyetinin düzenleyici planlarından faydalanan sermaye grupları, kentsel arazide rant odaklı stratejilerini kentsel yapılı çevre üretimiyle gerçekleştirmektedir. Özellikle 2011 yılından itibaren AK Parti hükümeti yönetiminde gerçekleşen kentsel mekândaki değişimler, altyapı yatırımlarıyla uluslararası büyük projeleri hedeflemektedir. Neoliberal politikalarla değişen toplumsal, ekonomik ve politik koşullarla birlikte kentler, sermaye birikiminin yeniden üretilmesini sağlayabilecek koşulların hazırlandığı ve o yönde büyüme gerçekleştirdiği bir alana dönüşmüştür.

Kentsel mekândaki hukuki düzenlemeler ve kamunun sağladığı planlamalar gibi düzenlemelerle sermayenin hareket alanının önü açılarak, ilerlemesi kolaylaştırılmış ve topraktaki rant değerinin arttırılması sağlanmıştır. Dolayısıyla kentsel mekân üzerinde yapılı çevre üretiminde gerçekleşen düzenlemeler, kentte yaşayanların ihtiyaç ve beklentilerine göre değil, sermayenin beklentilerine göre oluşturulmaktadır. Kentsel yapılı çevre bileşenlerini oluşturan okul, hastane, altyapı, köprü vb. sermayenin birikimini sağlayabileceği şekilde mekânsal olarak örgütlenmektedir. Tüm bu mekânsal örgütlenmeler, mekânsal ayrışmaların veya mekânsal eşitsizliklerin gözlemlenebildiği alanlar yaratmaktadır.

Bu çalışmada 2010-2020 tarihlerini kapsayan on yıllık dönem, neoliberal politikalar eşliğinde Sultanbeyli’de gerçekleşen sermaye yatırımları, mekânsal yapı ve toplumsal ilişkiler arasındaki etkileşim açısından ele alınarak incelenmiştir.

TEM Otoyolu ve ikinci köprü bağlantı yoluyla birlikte İstanbul’un kırsal yerleşimini oluşturan Sultanbeyli’nin, nüfusu ve yapılaşması hızla büyüyerek ilçe haline dönüştüğü bir kentleşme süreci yaşanmıştır. Üçüncü boğaz köprü bağlantı yolunun da ilçeye yakın olması, kuzeye doğru hızlı bir nüfus artışı, ilçenin yapılaşma ve büyüme gerçekleştirmesini kolaylaştırmıştır. Otoyolun kuzeyinde kalan Sultanbeyli mahallelerinde altyapı, ulaşım, okul, hastane, lüks konut üretimi gibi yapıyı çevre bileşenlerinin yoğunlaştığı görülmektedir. Yapılı çevrede gerçekleştirilen kamu yatırımları ve uygulama imar planlarının sağladığı düzenleyici koşullar aracılığıyla Sultanbeyli’de orta ve küçük ölçekte sermaye grupları, lüks konut projelerini, kuzey mahallelerinde gerçekleştirmektedir. Çalışmanın ele aldığı 2010-2020 yılları arasında hem İstanbul’un kuzeyine hem de Sultanbeyli’nin kuzeyine doğru hızlı bir yapılaşma ve nüfus artışı görülmektedir. Bu anlamda kentsel mekân üzerinde belediye ve hükümetin gerçekleştirdiği planlamalar veya düzenlemeler, sermaye yatırımlarını çekmek amacı taşımaktadır. Kaçak bir yapılaşma olarak kurulan Sultanbeyli’nin mülkiyet sorunlarını aşma çabalarıyla sermaye yatırımlarını çekme hedefi, belediyenin düzenlemelerinde, 2019 yılında açılan Mülkiyet Ofisi ve imar konusunda Sultanbeyli’ye özel çıkarılan iki yasada (kentsel yenileme, kentsel dönüşüm, 2B ile ilgili) görülebilmektedir. Sultanbeyli Belediyesi’ne özel bu iki durum, sürecin sistematik hale getirilmesinin ilk örneğini teşkil etmesi açısından önem arz etmektedir. Sermaye yatırımlarının ilçeye girebilmesini kolaylaştırıcı bu etkenler, bağlantı yolları dışında sermayenin ilçedeki hareket yönünün belirlenmesinde önemli olmuştur. İstanbul’da bir zamanlar sadece yoksul kesimlerin tercih ettiği Sultanbeyli ilçesinin, 2010 yılından sonra sermaye gruplarını kendine çekerek, lüks konut üretimlerinin gerçekleştiği mahallelere ev sahipliği yaptığı görülmektedir.

Çalışmanın sahasını oluşturan ilçenin kuzeyinde yer alan Adil Mahallesi ve Battalgazi Mahallesi, TEM Otoyolu ve üçüncü köprü Paşaköy bağlantı yolu arasında kalan bölgede yer almaktadır. İlçe nüfusunun, yapılaşmasının ve lüks konut projelerinin kuzeyde yer alan bu mahallelerde yoğunlaşması tesadüfi olarak gerçekleşmemektedir. Sermaye, ikinci çevrime aktarılan yapıyı çevre üretiminin gerçekleştiği bir alanda hareket

etmektedir. Sermaye grupları, lüks konut inşaatlarını Sultanbeyli’de, 10 yıllık süre zarfında, Adil Mahallesi ve Battalgazi Mahallesi gibi TEM Otoyolu’nun kuzeyinde, üçüncü köprü bağlantı yoluna komşu olan mahallelerde gerçekleştirmektedir. Bu mahallelerin yapılaşmayı ve sermaye gruplarını kendilerine çekmesinin bir diğer önemli belirleyici unsuru ise, 2008 yılında kuzey mahalleleri için düzenlenen uygulama imar planı ve sonrasında çıkarılan iki özel yasadır. Bu plan ve yasalar doğrultusunda tapu sorunlarının kısmen çözüldüğü mahalleler, yapılaşmaya açılmış ve sermayenin yeni rant alanlarını oluşturmuştur. Güneyde yer alan Mehmet Akif Mahallesi’nde ise mülkiyete ilişkin sıkıntılı süreç nedeniyle sermayenin kendini güvende hissetmediği ve bu mahallede yatırımlarını gerçekleştiremediği görülmüştür. Bu mahalle, on yıllık süreçte mekânsal anlamda eski yapılaşma özelliğini korumakla beraber, gelen Suriyelilerin kendine yer edinerek mekânsal pratikleriyle dönüştürdüğü bir yer haline gelmiştir. Böylelikle sermaye, tapusu olmayan, doğal afetlere daha açık, çeşitli risklerin olduğu bölgeleri tercih etmezken tapu anlamında daha az sıkıntılı ve kamunun düzenleyici faaliyetlerini en fazla hissettiği alanlara yönelerek toprakta yaratılan rant değerinden faydalanmaktadır.

Kuzeyde yer alan mahallelerde kamusal alanların artması, mülkiyete ilişkin sorunların aşılması, ulaşım ve altyapı düzenlemelerinin gerçekleşmesi, sermaye gruplarının mahalleyi kâr amaçlı düzenlemesini kolaylaştırmıştır. Mahallede bulunan gecekondular ve müstakil evlerin lüks konutlara yaklaşmasıyla mahalle sakinlerinin; asfalt, ışıklıdırma, hastane, okul, kaldırım ve otobüs durağı gibi birtakım hizmetlere erişebildikleri görülmüştür. Ancak mahallede eksiklik olarak ortaya çıkan kamusal alanların yetersizliği, park alanları, spor tesisleri, sosyalleşme alanları ve pazar alanlarının uzak oluşu gibi yaşanan mekânda ortaklaşan ihtiyaç alanlarının oluşturulmadığı veya kapasitesinin yeterli gelmediği ifade edilmektedir. Bu durumda gerçekleşen yapılı çevre üretiminde mahalle sakinlerinin ihtiyaç ve taleplerinin göz önünde bulundurulmadığı bir mekânsal değişim yaşanmaktadır. Sermayenin kârlılığı doğrultusunda gerçekleşen bu yapılı çevre üretiminde mahalle sakinleri gerçekleşen değişimlerden asgari düzeyde faydalanabilmektedir.

Mülkiyete ilişkin sorunsuz yapısı nedeniyle Battalgazi Mahallesi’nden daha önce yapılaşması başlayan Adil Mahallesi’nde, lüks sitelerin konumlandığı bölge, gerçekleşen meydan ve çevre düzenlemeleriyle tamamen mahalleden ve Sultanbeyli’den ayrı ve farklı

bir görünüme sahiptir. Yapılaşmasıyla farklılık gösteren mahallede müteahhit ve sermaye gruplarıyla kurulan ortaklık ön plana çıkarılarak müteahhit ve sermaye gruplarının, mahalle sakinlerini sosyal yardım anlamında destekledikleri görülmektedir.

Battalgazi Mahallesi, hastanenin gelmesiyle arazide yaratılan değer üzerinden bir değişim yaşamaktadır. Hızla artan konut yapılaşmasıyla küçük ve büyük ölçekli müteahhitlerin girdiği bir alana dönüşmüştür. Özellikle yeni devlet hastane çevresinde on yıl önce kişilerin kullanım değeri amacıyla kaçak, plansız ve sağlıksız olarak gerçekleştirdikleri gecekonduların yapılı çevre üretiminde artan değer ile birlikte küçük ticaret merkezlerine dönüştürülerek kâr elde edildiği görülmektedir. Burada gerçekleşen değişime bakıldığında geçmişte sağlıksız inşa edilen konutların toprakta artan rant değeriyle birlikte değişim değeri üzerinden değerlendirildiği görülmektedir. Ancak bu sağlıksız ve plansız yapıların işlerlik kazanması yeni riskli bölgeler oluşmasının da zeminini hazırlamaktadır. Mahalle sakinlerinden tapu sorunu olmayan ve 2B'den yararlanan kişiler yaratılan ranttan pay veya mülk edinebilirken tapu sorunu olan kişiler ise yerinden yurdundan edinme korkusuyla gelecek belirsizliği içerisinde.

Sultanbeyli'de on yıllık süreç, aynı mahallede lüks siteleri ve gecekonduların bölgelerini bir araya getirmiştir. Zenginliğin ve yoksulluğun aynı mahallede hatta aynı sokakta birbirinden keskin bir şekilde ayrılarak yan yana konumlandığı görülmektedir. Mahallelerde gecekonduların inşa edilmesi, enformel ilişki ağlarıyla elde edilen arsa alım süreçleri, bu süreçlerdeki usulsüzlüklere “arazi mafyası” şeklinde tanımlanan ilişkilerin eklemlenmesi gibi süreçler yaşanmıştır. Son olarak yerel yönetimlerin kentsel mekân üzerinde yetkilerinin güçlendirilmesi ve sermaye yatırımlarının kentsel mekânın değişim değerinin ön plana çıkarıldığı bir üretim süreci gerçekleşmektedir. Kuzey mahallerinde gerçekleşen yapılı çevre üretimi, sermayenin kâr amaçlı rant elde edebileceği şekilde düzenlenmektedir. Bu şekilde 2020 yılında ilçenin kuzey mahallelerinde parça parça yapıların bir arada konumlandığı bir yapılaşma görülmektedir. Bu yapıların yan yana olması ve sermayenin kuzey ve güney olmak üzere ilçede yer seçmesi; kentsel çelişkileri, sınıfsal ayrımları, mekânsal ayrışmaları ve eşitsizlikleri görünür kılmaktadır. Ancak kapitalist birikim sürecinde yapılı çevre üretiminde gerçekleşen rant değerinden pay alan ve alamayan eski yapılaşmaların olduğu Mehmet Akif Mahallesi ve kuzeyde yer alan çok katmanlı yerleşimlerin görüldüğü Battalgazi ve Adil Mahallesi'nde mahalle sakinleri, bu mekânsal değişim ve dönüşümleri olumlu bir “gelişme” olarak değerlendirerek ortak bir

tavır oluşturmaktadırlar. Gelişim olarak değerlendirilen bu değişimler sonucu kentsel arazi; mülk edinebilme, yaratılan ranttan değer elde edebilme ve zenginleşme aracı olarak görülmektedir. Böylelikle sermayenin mekânı düzenlerken kişilerin çatışma alanlarını da uzlaşma alanına çevirdiği görülmektedir.

Çalışmanın sonucunda, kuzey mahallelerinde gerçekleşen yapılı çevre üretiminin sermayenin kârı doğrultusunda düzenlendiği ve mekânda yaşayan kişilerin talep ve ihtiyaçlarının göz ardı edildiği görülmüştür. Sultanbeyli’de mülkiyet sorununun tamamen çözülmesi, beklenen kentsel dönüşüm projeleri, metro ve üniversite gibi yapılı çevre bileşenlerinde gerçekleşecek değişiklikler, büyük sermaye gruplarını hedefleyerek, ilçenin ciddi bir dönüşüm geçireceğine işaret etmektedir. İlerleyen yıllarda gerçekleşecek değişimiyle mekânsal çelişkilerin artacağı ön görülebilmektedir. Bu nedenle Sultanbeyli’nin coğrafi özelliklerini ve doğasını koruyarak mekânın kullanım değerinin ön plana çıkarıldığı toplumun ihtiyaçlarının göz önünde bulundurulduğu yaşam mekânları oluşturulabilen bir kentleşme modeli gerçekleştirilmesi gerekli görülmektedir.

KAYNAKÇA

- Ağırman, Y. (2014). *Kentsel dönüşüme ekonomik perspektiften bakış: Sultanbeyli örneği*. Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi, İstanbul: Bahçeşehir Üniversitesi, Fen Bilimleri Enstitüsü.
- Aksu, M. (2017). *İstanbul- Sultanbeyli’de hızlı mekânsal değişimin coğrafi boyutları*. Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi, Bilecik: Bilecik Şeyh Edebali Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü.
- Altınok, E. ve Enlil, Z. (2012). Mekânın yeniden organizasyonunun ekonomi politikası. *Sigma*, (4), 37-44.
- Altıok, M. (2002). Yeni liberal istikrar ve yapısal uyum programları: Türkiye ekonomisinde sermaye birikimi ve kriz. *Praksis*, (5), 77-130.
- Alver, K. (2007). *Steril Hayatlar: Kentte mekânsal ayrışma ve güvenli siteler*. Ankara: Hece Yayınları.
- Aslan, Ş. (2011). Birleştiren ve ayrıştıran işlevleriyle İstanbul’da boğaz köprülerinin toplumsal dili. *İ.Ü. Siyasal bilgiler fakültesi dergisi*, (24),107-123.
- Ataay, F. (2002). Türkiye’de neoliberalizm ve parlamenter siyasetin krizi. *Praksis*, (5), 199-215.
- Aydoğmuş Ördem, Ö. (2017). Şikago okulu ve eleştirel kent sosyolojisi: Otoetnografik bir çalışma. *Çukurova Araştırmaları Derneği*, 3(2),199-207.
- Balaban, O. (2017). İnşaat Sektörü neyin lokomotif. K. Ünüvar (Editör), *İnşaat ya resulullah içinde* (s. 17- 32). İstanbul: Birikim Kitapları.
- Balaban, O. (2008). *Capital Accumulation, The State And The Production Of Built Environment: The Case Of Turkey*. Yayınlanmamış Doktora Tezi. Ankara: MTÜ, Şehir ve Bölge Planlama.
- Berman, M. (2016). *Katı olan her şey buharlaşıyor*. (Çev: Ü. Altuğ). İstanbul: İletişim Yayınları.
- Bıçkılı, D. (2006). Harvey ve Castells ’de kent sorunsalı: Politik ekonomi vizyonu ve sınırlılıkları. *Uludağ Üniversitesi Fen –Edebiyat Fakültesi Sosyal Bilimler Dergisi*, 7(11), 111- 130.
- Boratav, K. (2015). *Türkiye iktisat tarihi: 1908-2009*. Ankara: İmge Kitabevi.

- Brenner, N. & Theodore, N. (2002). Cities and the geographies of actually existing neoliberalism. *Antipode*, Volume 34 (3), 349-379.
- Castells, M. (1977). *The urban question*. Edward Arnold, London.
- Castells, M. (1997). *Kent, Sınıf, İktidar*. (Çev: A. Erendil). Ankara: Bilim ve Sanat Yayınları.
- Clarke, S. (2004). The neoliberal theory of society. Alfredo saad-filho ve deborah johnston (Eds), *Neoliberalism A Critical Reader* içinde, (s. 50- 59). London: Pluto Press.
- Çavuşoğlu, E. (2016). *Türkiye kentleşmesinin toplumsal arkeolojisi*. İstanbul: Ayrıntı Yayınları.
- Çavuşoğlu, E. (2017). İslamcı neo- liberalizmde inşaat fetişi ve mülkiyet üzerindeki simgesel hale. K. Ünüvar (Editör), *İnşaat ya resulullah* içinde (131-152). İstanbul: Birikim Kitapları.
- Dalka, H. S. (2017). *Radikal İslamcı Muhalefetten İslamcı Hegemonyaya Geçiş Sürecinde Muhafazakârlığın Toplumsal Mekânında Dönüşümler: Sultanbeyli Örneği*. Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi, İstanbul: Bilgi Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü.
- Demir, O.Ö. (2009). Nitel araştırma yöntemleri. K. Böke (Editör), *Sosyal bilimlerde araştırma yöntemleri* içinde (285-315). İstanbul: Alfa Yayınları.
- Doğan, A.A. (2011). Mekân üretimi ve gündelik hayatın birikim ve emek süreçleriyle ilişkisine Kayseri'den bakmak. *Praksis*, (16), 91-122.
- Doğan, A.E. (2001). Türkiye kentlerinde yirmi yılın bilançosu. *Praksis*, (2), 97-123.
- Dumenil, G. ve Levy, D. (2007). Neoliberal karşı devrim. A. Saad Filho ve D. Johnston (Editörler), *Neoliberalizm muhalif bir seçki* içinde (s. 25-41). İstanbul: Yordam Kitap.
- Elden, S. (2019). Mekân siyaseti vardır çünkü mekân siyasal bir şeydir: Henri Lefebvre ve mekânın üretimi. Ö. Kulak ve S. Torlak (Derleyen), *Önce mekân vardı* içinde (s.9-30). İstanbul: Edebi Şeyler.

- Engels, F. (1997). *İngiltere’de emekçi sınıfının durumu*. (Çev: Y. Fincancı). Ankara: Sol Yayınları.
- Engin, V., Afyoncu, E., Şahin, C. ve Mazak, M. (2017). *Sultanbeyli tarihi*. İstanbul: Sultanbeyli Belediyesi.
- Eraydın, A. (1994). Mekân organizasyonu ilişkin değişen paradigmlar. *Toplum ve Bilim*, 64-65 Kış, 53-70.
- Eraydın, A. (1988). Sermaye birikim sürecinde kentler. *Defter*, (5), 133-153.
- Eraydın, A. (2012). Girişimci devlet, otoriterleşen popülizm: Neoliberalizmin yeni evresinde devletin yeni davranış kalıpları. 3. *Kentsel ve Bölgesel Araştırmalar Sempozyumu*. (s.13-33). Ankara.
- Ercan, F. (2002). Çelişkili bir süreklilik olarak sermaye birikimi. *Praksis dergisi*, (5), 25-75.
- Erder, S. (2013). *İstanbul’a bir kent konu Ümraniye*. İstanbul: İletişim.
- Erdoğan, M. M. (2017). *6. Yılında Türkiye’deki Suriyeliler: Sultanbeyli Örneği araştırma raporu*. İstanbul: Mülteciler Derneği.
- Ersoy, M. (2001). Sanayisizleşme süreci ve kentler. *Praksis*, (2), 32-52.
- Gambetti, Z. (2009). İktidarın dönüşen çehresi: Neoliberalizm, şiddet ve kurumsal siyasetin tasfiyesi. *İ.Ü. Siyasal Bilgiler Fakültesi Dergisi*, (40), 143-164.
- Geniş, Ş. ve Çelik, Z. (2012). Neoliberalizm ve kentsel eşitsizlikler. *İdeal Kent Araştırma Dergisi*, (7), 5-9.
- Ghulyan, H. (2017). Lefebvre’nin mekân kuramının yapısal ve kavramsal çerçevesine dair bir okuma. *Çağdaş yerel yönetimler*, 26 (3), 1-29.
- Gottdiener, M. (2001). Mekân kuramı üzerine tartışma: Kentsel praksise doğru. (Çev: H. Çağatay Keskinok), *Praksis*, (2), 248-269.
- Gül Yesevi, Ç. (2019). Kardeşlik ve güvenlik üzerinden Pakistan’ı okumak: Afgan mültecilerin Pakistan’a siyasal ve sosyo-ekonomik etkileri özel rapor, Ankara: 21. Yüzyıl Türkiye Enstitüsü.

- Güleç Solak, S. (2017). Mekân-kimlik etkileşimi: kavramsal ve kuramsal bir bakış. *MANAS Sosyal Araştırmalar Dergisi*, 13-37.
- Günay, G. (Yapımcı) ve Azemi, İ. (Yönetmen). (2012). Ekümenopolis. (Belgesel Film). Türkiye: Kibrit Film
- Harvey, D. (2002). Sınıfsal yapı ve mekânsal farklılaşma kuramı. A. Alkan ve B. Duru (Derleyen), *20.yüzyıl kenti içinde* (s. 147-172). Ankara: İmge Yayınevi
- Harvey, D. (2012a). *Sermayenin sınırları*. (Çev: U. Balaban). Ankara: Tan Yayınları.
- Harvey, D. (2012b). Yaratıcı yıkım olarak neoliberalizm. (Çev: E. Çamuroğlu Çığ. Ve Ü. Çığ), *Atılım Sosyal Bilimler Dergisi*, 2 (2), 67-88.
- Harvey, D. (2013a). *Asi şehirler şehir hakkında kentsel devrime doğru*. (Çev: A. Deniz Temiz). İstanbul: Metis Yayınları.
- Harvey, D. (2013b). *Sosyal adalet ve şehir*. (Çev: M. Moralı). İstanbul: Metis Yayıncılık.
- Harvey, D. (2014a). *Postmodernliğin durumu*. (Çev: S. Savran) İstanbul: Metis Yayıncılık.
- Harvey, D. (2014b). *Sermaye muamması kapitalizmin krizleri*. (Çev: S. Savran). İstanbul: Sel Yayıncılık.
- Harvey, D. (2015a). *Sermayenin Mekânları: Eleştirel bir coğrafyaya doğru*. (Çev: B. Kıcıır, D. Koç ve S. Yüksel). İstanbul: Sel Yayıncılık.
- Harvey, D. (2015b). *Umut mekânları*. (Çev: Z. Gambetti). İstanbul: Metis.
- Harvey, D. (2015c). *Neoliberalizmin kısa tarihi*. (Çev: A. Onacak). İstanbul: Sel Yayıncılık.
- Harvey, D. (2016). *Kent deneyimi*. (Çev: E. Soğancılar). İstanbul: Sel Yayıncılık.
- Ilgın Bahçeci, H. (2017). Neoliberalizmin Kentsel Mekândaki Tezahürü Olarak Kentsel Dönüşüm. *Journal of International Management, Educational and Economics Perspectives*, 2/1, 16-27.
- Işık, O. (1994). Mekânın politikleşmesi, politikanın mekânsallaşması. *Toplum ve Bilim*, 64-65 Kış, 7-33.
- Işık, O. ve Pınarcıoğlu, M. (2018). *Nöbetleşe yoksulluk: Sultanbeyli örneği*. İstanbul: İletişim Yayınları.

- Işık, O. Ve Pınarcıoğlu, M. (1999). Sultanbeyli Notları. *Birikim*, 123, 47-52.
- İçli, G. (2013). Kentsel yapılı çevrenin üretimi ve yeni mekânsal dinamikler- kentsel dönüşüm üzerine sosyolojik bir değerlendirme. *Sosyal ve Beşerî Bilimler Dergisi*, 5(1), 247-257.
- Kahraman, T. (2010). İmar uygulamalarında gizli yolsuzluk: Ayrıcalıklı özelleştirmeler ve kentsel Rant. *İş Ahlakı Dergisi*, 3(6), 61-80.
- Kahraman, T. (2013). Kent hukukunun yeni yüzü: Düzenleyici devletten seçkinleştirici devlete. B. Sancı (Editör), *İstanbul: Müstesna Şehrin İstisna Hâli* içinde (s.17-48). İstanbul: Sel Yayıncılık.
- Katznelson, I. (2003). “Önsöz” (Çev: M. Moralı), *Sosyal Adalet ve Şehir* (David Harvey). İstanbul: Metis Yayınları.
- Keleş, R. (1998). *Kentbilim terimleri sözlüğü*, Ankara: İmge Kitabevi.
- Keskinok, H.Ç. (1988). Kentsel mekân yaklaşımlarına bir örnek: Castells. *ODTÜ Mimarlık Fakültesi Dergisi*, 8(1), 67-75.
- Keskinok, H.Ç. (1998). Kentsel mekânın üretiminde raslantısallık sorunu üzerine. *ODTÜ Mimarlık Fakültesi Dergisi*, 18(1-2), 91-102.
- Keyder, Ç. (2013). İstanbul küresel ile yerel arasında. İstanbul: Metis Yayınlar.
- Kurtar, S. (2019). *Mekânı yaşamak: Lefebvre ve mekânın diyalektik oluşumu*. https://www.academia.edu/2945638/Mekan%C4%B1_Ya%C5%9Famak_Lefebvre_ve_Mekan%C4%B1n_Diyalektik_Olu%C5%9Fumu_T%C3%9CCAUM. (Erişim tarihi: 27.07. 2019)
- Kurtuluş, H. (2005). İstanbul’da kapalı yerleşmeler: Beykoz konakları örneği. H. Kurtuluş (Editör), *İstanbul’da kentsel ayrışma içinde* (s. 161-186). Ankara: Bağlam Yayınları. (1), 247-257.
- Kümbetoğlu, B. (2012). *Sosyolojide ve antropolojide niteliksel yöntem ve araştırma*. İstanbul: Bağlam Yayıncılık.
- Lefebvre, H. (1976). *Survival of capitalism*. New York St.Martin’s Press

- Lefebvre, H. (2016). *Mekânın üretimi*. (Çev: I. Ergüden). İstanbul: Sel Yayıncılık.
- Lefebvre, H. (2017). *Kentsel devrim*. (Çev: S. Sezer). İstanbul: Sel Yayıncılık
- Lapavitsas, C. (2014). Neoliberal dönemde anayolcu iktisat kuramı. A. Saad Filho ve D. Johnston (Editörler), *Neoliberalizm Muhalif bir Seçki* içinde (s. 59-75). İstanbul: Yordam Kitap.
- Marx, K. (2011). *1844 El Yazmaları*. (Çev: K. Somer). İstanbul: Sol Yayınları.
- Marx, K. ve Engels, F. (2016). *Komünist manifesto*. (Çev: C. Üster ve N. Deriş). İstanbul: Can Yayınları.
- Mcguirk, P. (2007). The Political Construction of the City-Region: Notes from Sydney. *International Journal of Urban and Regional Research*, 37(1), s.179-187.
- Mutman, M. (1994). Üretilen mekân, yok olan mekân. *Toplum ve Bilim*, 64-65 Kış, 181-196.
- Neuman, W.L. (2010). *Toplumsal araştırma yöntemleri nitel ve nicel yaklaşımlar 1. Cilt*. İstanbul: Yayın odası.
- Öktem, B. (2011). İstanbul'da neoliberal kentleşme modelinin sosyo-mekânsal izdüşümleri. *İstanbul Üniversitesi Siyasal Bilgiler Fakültesi Dergisi*, (44), 23-40.
- Özden, P.P. (2016). *Kentsel yenileme*. Ankara: İmge Kitabevi.
- Penpecioglu, M. (2017). Yapılı çevre üretimi, devlet ve büyük ölçekli kentsel projeler kapitalist kentleşme dinamiklerinin Türkiye'deki son 10 yılı. K. Ünüvar (Editör), *İnşaat ya resulullah* içinde (s.163-180). İstanbul: Birikim Kitapları.
- Roncayolo, M. (1994). Kent ve Toprakları. (Çev: C. Bilsel), *Toplum ve Bilim*, 64-65 Kış, 7-33.
- Serter, G. (2018). *Neoliberalizm ve muhafazakârlık ilişkisinde mekânın yeri muhafazakâr kentin inşası*. İstanbul: Nota Bene Yayıncılık.
- Smith, N. (2017). *Eşitsiz gelişim: Doğa sermaye ve mekânın üretimi*. (Çev: E. Soğancılar). İstanbul: Sel Yayıncılık.
- Soja, E. W. (2017). *Postmodern coğrafyalar- eleştirel toplumsal teoride mekânın yeniden ileri sürülmesi*. (Çev: Y. Çetin). İstanbul: Sel Yayıncılık.

- Şengül, T. (2000). Radikal kent kuramları üzerine eleştirel bir değerlendirme: Alternatif bir yaklaşıma doğru. *Amme İdaresi Dergisi*, 33 (1), 27-58.
- Şengül, T. (2001). Sınıf mücadelesi ve kent mekânı. *Praksis*, 2, 9-31.
- Şengül, H.T. (2009). *Kentsel çelişki ve siyaset*. Ankara: İmge Yayınları.
- Şentürk, Ü. (2014). Mekân sadece mekân değildir: Kentsel mekânın yeni tezahürleri. *Doğu Batı*, 67, 85-106.
- Tekeli, İ. (1998). Kentleşmeye kapital birikim süreçleri açısından bakmanın sağladığı açıklama olanakları. *Defter*, 5, 130-132.
- Tekeli, İ. (2001). *Modernite aşınırken kent planlaması*. Ankara: İmge Kitabevi.
- Tekeli, İ. (2009). *Kentsel arsa altyapı ve kentsel hizmetler*. İstanbul: Tarih Vakfı Yurt Yayınları.
- TMMOB, (2006). “2B” sorunu gerçekler -öneriler. Ankara: Türk Mühendis ve Mimar Odaları Birliği.
- TMMOB, (2010). 3.Köprü projesi değerlendirme Raporu. İstanbul: Şehir plancıları odası İstanbul şubesi yayını,
- Tuğal, C. (2011). *Pasif devrim islami muhalefetin düzenle bütünleşmesi*. İstanbul: Koç Üniversitesi Yayınları.
- Turgut, H. Ve Özgür, M.E. (2018). Klasik kent kuramlarından eleştirel kent kuramlarına geçiş bağlamında kentleri yeniden okumak. *Ege Coğrafya Dergisi*. 27(1), 1-19.
- Urry, J. (1999). *Mekânları tüketmek*. (Çev: R. G. Ögdül). İstanbul: Ayrıntı Yayınları.
- Yırtıcı, H. (2009). *Çağdaş kapitalizmin mekânsal örgütlenmesi*. İstanbul: Bilgi Üniversitesi Yayınları.
- Yırtıcı, H. (2011). Türkiye’de bir sermaye birikim aracı olarak toprak rantı ve kent mekânının dönüşümü. *Mimarlık*, (362), 62-65.
- http-1: <https://www.sultanbeyli.bel.tr/proje/aydos-sosyal-tesisi/> (Erişim tarihi: 14.05.2021)
- http-2: <https://www.sozcu.com.tr/2017/ekonomi/ucuncu-kopru-icin-yeni-baglanti-yolu-1919527/> (Erişim tarihi: 14.05.2021)
- http-3: https://www.sultanbeyli.bel.tr/wp-content/uploads/2020/08/SultanbeyliFaaliyet-2019- 24072020_095709.pdf. (Erişim tarihi: 13.05.2021)

http-4: <https://www.yenisafak.com/gundem/sultanbeyli-mega-yatirimlarla-donatilacak-3466092> (Erişim tarihi: 14.05.2021)

http-5: <https://www.suryapiilkbahar.com.tr/Lokasyon.aspx> (Erişim tarihi: 14.05.2021)

http-6: <https://www.metro.istanbul/Hatlarimiz/ProjeHalindekiHatlar?projeInsaat=1&q=21> (Erişim tarihi: 14.05.2021)

EK 1: Görüşme Soruları

I. Demografik Bilgiler

1. Yaş
2. Cinsiyet
3. Doğum yeri
4. Eğitim
5. Çalışıyor musunuz? Ne iş yapıyorsunuz?
6. Aylık geliriniz ortalama ne kadar?
7. Nerede oturuyorsunuz? Hangi mahalle?

II. Mahalle Hakkında

8. Sultanbeyli’de kaç yıldır ikamet ediyorsunuz?
9. Son on yılda mahallenize neler yapıldı? Mekânlar nasıl değişti?
10. Son on yılda mahallenize kimler geldi? Kimler gitti? Toplumsal ilişkiler değişti mi?
11. Bu değişimler hakkında ne düşünüyorsunuz? Mahallenizi nasıl etkiledi?
12. Mahallenizde en çok hangi yerleri kullanıyorsunuz? Nerelere gidiyorsunuz?
13. Sultanbeyli’nin Güney mahalleleri/Kuzey mahalleleri hakkında ne düşünüyorsunuz?

III. Sultanbeyli Hakkında

14. Sultanbeyli nasıl bir yerdi? Kimler yaşıyordu? Geldiğiniz zaman ve bu zaman arası farklılıklardan bahsedebilir misiniz?
15. Sultanbeyli’de son on yılda neler değişti? Nasıl? Ne tür inşaat ve yatırımlar gerçekleşti? Bu yatırımlar hakkında ne düşünüyorsunuz?
16. Sultanbeyli’nin sizce en büyük (mekânsal / toplumsal) değişimi hangisi? Neden?
17. Sultanbeyli’de büyük yatırım alanları sizce hangi bölgeler?
18. Sultanbeyli’de kamunun ve özel sektörün yaptığı yatırımları nasıl değerlendiriyorsunuz?
19. Sultanbeyli’deki sizce yetersiz olan eksik olan mekânlar, alanlar neler?
20. Sultanbeyli’yi ve mahallenizi gelecekte, örneğin on yıl sonra nasıl görüyorsunuz?

ÖZGEÇMİŞ

Adı Soyadı : Binnaz KAN

Yabancı Dil : İngilizce

Eğitim ve Mesleki Geçmişi:

2013-2016, Abant İzzet Baysal Üniversitesi, Fen- Edebiyat Fakültesi, Sosyoloji Bölümü

2017-2021, Anadolu Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Sosyoloji Yüksek Lisans Programı

Yayınları ve Bilimsel/Sanatsal Faaliyetleri

-

Ödülleri

2016, Abant İzzet baysal Üniversitesi, Fen- Edebiyat Fakültesi, üçüncülük derecesi

Mesleki Birlik/ Dernek/ Kuruluş Üyelikleri